

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

NABLUS MUHAREBESİ'NİN
HARP TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yahya BAŞKAN

HAZIRLAYAN
MURAT ÖZGAN

MALATYA 2023

TC
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

NABLUS MUHAREBESİ'NİN
HARP TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan:
MURAT ÖZGAN

Danışman:
Prof. Dr. Yahya BAŞKAN

MALATYA 2023

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak sunduğum “*Nablus Muharebesi’nin Harp Tarihindeki Yeri ve Önemi*” başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içerisinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Murat ÖZGAN

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı dünya harp tarihinin kaydettiği en önemli savaşlarından biri olarak taraflı tarafsız tüm uluslar ve devletlerce kabul gören Birinci Dünya Savaşı'nı, nihayetlendiren birkaç kritik muharebeden birisi olan Nablus Muharebesi'nin; uhdesinde muhteva ettiği harp sanatına dair müspet ve menfi uygulamaların altını çizmek, saklı kalmış dersleri ortaya çıkarmak ve siyasi tarih ile harp tarihi açısından doğurduğu sonuçları Siyasi Tarih ve Türk/Osmanlı Tarihi açısından taşıdığı önemi açıklamak ve gelecek kuşaklara alınan dersler kapsamında aktarmak üzere tespit ve çıkarımlarda bulunmaktır.

“*Kaynak Tarama*” yöntemi kullanılarak nihayetlendirilen tez çalışmamızda, çalışma konumuzun öznesi olan “*Nablus Muharebesi*”; muharebe öncesi, esnası ve sonrasında yaşananlar ile mercek altına alınmış ve bu kapsamda; muharebenin tarafı olan devletlere ait resmi harp tarihi tezleri, harp raporları ile dönemin basın-yayın neşriyatı ve birinci elden hatıratlar detaylı olarak incelenmeyi (*tasnif, tahlil ve tenkit edilmeyi*) müteakip ulaşılan sentez (*sonuç*) tarafımızdan ortaya konmuştur.

Çalışma konumuz olan “*Nablus Muharebesi*” Birinci Dünya Savaşı'nda vuku bulmuş birçok muharebeden yalnızca birisidir. Sanayi Devrimini müteakip XX. yüzyılda başlayan modern harp tarihinin de aslında sıfır noktasını teşkil eden ve bazı tarihçiler tarafından “*Savaşların Anası/The Mother of Wars*” nitelendirmesini hak eden Birinci Dünya Savaşı müddetince; gerek Avrupa Cephelerinde gerekse de Asya ve Afrika Kıtasında cereyan etmiş büyüklü küçüklü yüzlerce muharebenin içerisinde yer alan onlarca büyük muharebeden birisidir Nablus Muharebesi. Bizimde tez çalışmamızda kullanmayı tercih ettiğimiz adlandırması ile “*Büyük Savaş*”ın en mühim ve kesin sonuçlu muharebelerinden birisi olan Nablus Muharebesi, Almanlar için “*Tanenbergh Muharebesi*” ve Türkler için “*Çanakkale Muharebeleri*” ne anlam ifade ediyorsa İngilizler içinde odur. Yani harp tarihi açısından zaferin vücut bulmuş halidir.

Nablus Muharebesi; Osmanlı/Arap coğrafyasında diğer bir ifadeyle günümüz Ortadoğu bölgesinin büyük bir kısmında süregelen dört asırlık bir Türk/Osmanlı rejimine son veren bir muharebe olarak ve Büyük Savaş'ın henüz başlarında açılan Sina-Filistin Cephesini dört yıl sonrasında kapatan, Büyük Savaş'ın son perdelerinden birisi olarak diğer anılan dengi muharebelerden ayrılmaktadır. Vuku bulduğu coğrafyanın dini ve

tarihi değeri ile tarım, ticaret ve savaşa dair ilklerin yaşandığı kadim Nil Nehri ile Fırat Nehri arasında uzanan bölgenin merkezinde cereyan etmesi de Nablus Muharebesini kendisinden önceki muharebelerden ayırmaktadır. Harp tarihinin kadavrası olarak kabul edilen, Büyük Savaş müddetince cereyan etmiş hiçbir muharebe için “*The Armageddon War/Mahşer Savaşı*” tanımlaması yapılmamıştır. Yine yaklaşık dört yıl süreli genel harp müddetince Almanya hem general/amiral seviyesinde hem de muharip birlik seviyesinde müttefiki Osmanlı İmparatorluğu’na Nablus Muharebesi öncesinde ve sürecinde sağladığı katkıyı Bab-ı Ali’nin mücadele ettiği başka herhangi bir muharebede ve/veya cephede sağlamamıştır.

İngilizler ise günümüz çok uluslu Birleşmiş Milletler (BM) askeri güçlerini aratmayacak derecede, kendi öz kaynaklarından teşkil ettiği İngiliz, İskoç, Galli ve İrlanda kökenli birlikleri ile müttefik ülke (*Fransız ve İtalyan*) askerleri ve birçok farklı ulus ve coğrafyadan getirdiği sömürge askerlerini (*ANZAC, Güney Afrika, Hint, Yahudi, Ermeni ve Arap birliklerini*) Mısır Seferi Kuvvetleri potasında eriterek savaşa azim ve iradesini azami seviyeye çıkardığı başka bir cephe ve muharebe yoktur.

Söz konusu istisnai tespitler gerek Büyük Savaş tarihi için gerekse İngiliz ve Türk harp tarihleri için Nablus Muharebesi’ni ayrı bir yerde konumlandırmaktadır. Nablus Muharebesi harekât bölgesinin kuzeyinde Ermeni ve güneyinde Arap kökenli paramiliter unsurlar ile harekât bölgesinin içerisinde yerleşik Yahudi kökenli bölge ahalisi, ev sahibi (*yani müdafî*) durumundaki Bab-ı Ali’ye savaş müddetince askeri ve siyasi anlamda ciddi sıkıntılara neden olmuştur. Ancak, Fransızlar Marne ve Verdun Muharebelerinde yalnızca Alman genel taarruzlarını göğüslemeye çaba gösterirken, aynı şekilde Ruslar Almanların Tanenberg taarruzları öncesinde ve sonrasında herhangi bir ayrılıkçı paramiliter unsurlar ve/veya bölge halkı ile mücadele etmemiş, bu kapsamda herhangi bir kuvvet ayırmak durumunda kalmamıştır. Buda, Nablus Muharebesi’ni; denkleri olarak kabul ettiğimiz Marne, Verdun ve Tanenberg Muharebeleri ile mukayese edildiğinde, bir benzeri olmayan muharebe pozisyonuna sokmaktadır.

Bir tarafta cephe komutanlığına getirilen eski Alman Genelkurmay Başkanı Mareşal Falkenhayn’ın Mustafa Kemal Paşa’ya sandıklar dolusu Alman altını göndererek güdümüne almaya çalışması ile Alman ve Osmanlı Genelkurmaylarının Filistin Cephesinin mevcut müşkül durumunu yok sayarcasına, muharebe öncesinde Kafkasya Cephesinde oluşan boşluğu doldurmak için Yıldırım Ordular Grubunda bulunan bazı

Alman birliklerini Trans Kafkasya bölgesine kaydırmaya teşebbüsleri, diğer tarafta ise İngiliz cephe komutanı General Allenby'nin emrinde bulunan Mısır Seferi Kuvvetleri bünyesindeki on binlerce muharip askeri, generalinden erine kadar başarı ve zafer için güdülemeye çalışması adeta bir “*Tezatlıklar Muharebesi*” olan Nablus Muharebesi’ni harp tarihi açısından müspet ve menfi bir örnekler manzumesine dönüştürmüştür.

Bu kapsamda; Büyük Savaş öncesi uluslararası askeri ve siyasi durum ile savaşın başlangıcı, Sina-Filistin Cephesinin açılması ve müteakiben muharebelerin Sina Yarımadası’ndan Filistin bölgesine kayması giriş bölümünde nedenleri ile açıklanmıştır. Birinci bölümde ise Nablus Muharebesi’ni doğuran ve adeta muharebenin kaderini tayin eden Filistin Cephesindeki askeri ve siyasi gelişmeler ile cereyan eden ana muharebeler mercek altına alınmıştır.

İkinci bölümde ise muharebe öncesinde; Bab-ı Ali’nin diğer cephelerdeki askeri durumu ile Osmanlı/Arap coğrafyasında geline son durum açıklanmış, bu kapsamda; Hicaz İsyanının başlaması, gelişimi ile Sina-Filistin Cephesi ve Nablus Muharebesi üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca Avrupa Cephelerine sevk edilerek, Balkan Yarımadası’nda mücadele eden Osmanlı kolordularının durumları ile İttifak ve İtilaf Bloklarının 1918 yılı itibariyle askeri ve siyasi durumları da belirtilmiştir.

Çalışmamızın ana bölümlerinden birisi olan üçüncü bölüm tamamıyla Nablus Muharebesi’ne ayrılmıştır. Türk, İngiliz, Avustralya ve Yeni Zelanda resmi harp tarihi tezleri ve söz konusu tezlere kaynaklık eden diğer ana kaynaklar ışığında mercek altına alınan yaklaşık bir buçuk aylık süreç; muharebeye ve genel Osmanlı ricatına iştirak etmiş Türk, Alman, İngiliz, ANZAC ve Arap askerler ile üst düzeyli sivil yöneticilerinin hatıratları temelinde ve Yıldırım Ordular Grubu’na ait, ATASE Başkanlığından edinilen resmi harp raporları ve cerideleri ile tarihi açıdan irdelenmiştir. Dönemin önemli ana kaynaklarından birisi olan İngiliz menşeli “*Arab Bulletin/Arap Bülteni*” ise tarafların muharip/lojistik birlik, savaş aracı/teçhizatı ve zayıat rakamlarının sorgulanması yanında, Osmanlı/Arap coğrafyasının genel görünümüne ışık tutan tespitleriyle çalışmamızın ana bölümlerine ciddi katkı sağlamıştır.

Diğer bir ana bölüm niteliğindeki dördüncü bölümde ise çalışmamızın esas hedefi olan Nablus Muharebesi’nin Dünya ve Türk harp tarihi açısından taşıdığı önem; harp tarihine bıraktığı derin izler ve günümüzde dahi halen geçerliliğini koruyan, alınması gereken kült dersler ile açıklanmaya çalışılmıştır. Birçok açıdan, alınan hatalı kararlar ve

uygulamalar ile Türk/Osmanlı tarihine “*Nablus Bozgunu*” şeklinde kaydedilmiş olan Nablus Muharebesi; muharebenin kaybedeni için tek kazanımı denilebilecek Mirliwa Mustafa Kemal Paşa’nın aldığı inisiyatif ve marifetiyle 7. Ordunun imhadan/esaretten kurtulmasına ve muharebe sonrasında Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşanan tartışmalara da sonuç bağlamında yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde belirtildiği gibi batılı kaynaklarda; “*The Megiddo Campaign*” yâda “*Armageddon War*” Türk/Osmanlı kaynaklarında ise “*Hamidiye Muharebesi*” veya “*Nablus Meydan Muharebesi*” olarak geçen Nablus Muharebesi öncesi ve sonrasıyla enleri ve ilkleriyle, taktik/operatif ve stratejik boyutta yapılan doğru ve yanlışları ile yaklaşık yüz yıl öncesi ve günümüz için hala değerli ve geçerli olan, şüphesiz gelecek kuşaklar içinde değerini ve geçerliliğini kaybetmeyecek birçok dersi uhdesinde barındırmak suretiyle harp tarihine kaydedilmiştir.

Konu üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde, batılı harp tarihi uzmanlarının ve araştırmacılarının ortaya koydukları çalışmaların sayısının, doğulu askeri tarih uzmanı ve araştırmacıların eserlerinden bir hayli fazla durumda olduğu görülmektedir. Türkiye’de Filistin Cephesi ve Nablus Muharebesi üzerinde yapılan çalışmalar son dönemde artış göstermeye başlamış olmasına rağmen hala yetersiz seviyedir. Ancak alanın iki değerli akademisyeni Cemal Kemal ve Nuri Karakaş ile araştırmacı yazar Murat Çulcu’nun kapsamlı eserlerinden çalışmamızda istifade edilmiştir.

Tez yazım sürecinde, tez izleme jürisi üyelerinden kıymetli Yakınçağ uzmanı Prof. Dr. Orhan Yazıcı’nın tespit ve talimatları ile İletişim Fakültesi’nin kıymetli öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hasan Topbaş’ın dil ve usul açısından yaptığı eleştiriler çalışmamıza değer katmıştır. Ayrıca çalışmamıza; telkinleri ile yön vererek, adeta son (2023) yılına damgasını vuran kıymetli tez savunma jürisi üyelerinden; Elazığ ve Muş Üniversitelerinin hâlihazırda Tarih Bölüm Başkanlığı görevlerini uhdelerinde barındıran, Prof. Dr. Sabit Duman ve Prof. Dr. Ömer Osman Umar’ın önemli çalışmalarından ziyadesiyle istifade edilmiştir. Bir muharip ve muvazzaf subay olarak sekiz yıllık uzun süreli doktora öğrenim sürecinin meyvesi ve zirve noktasını teşkil eden söz konusu tez çalışmasının arkasında; tarih ve coğrafya bilimlerine tutku derecesinde sahip olduğum sevgi ve ilgi temelinde geçmişi araştırma, sorgulama, öğrenme ve gelecek kuşaklara aktarma çabam yatmaktadır. Ancak gayret ve çabalarım, danışman hocam değerli Ortaçağ uzmanı Prof. Dr. Yahya Başkan’ın şahsıma olan itimadı ve gerek ders gerekse

uzun soluklu tez çalışması müddetinde yaşadığım kırılma noktalarında sabırla arkamda durması ile nihayetlenmiştir.

Bu vesile ile İnönü Üniversitesi “*Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*”nün kıymetli hocalarından aldığım dersler ve feyz için, başta ebediyete intikal eden tarih bölümü eski başkanlarımızdan; Prof. Dr. Salim Cöhlce’yi rahmetle yâd ediyor, emekliye ayrılan Prof. Dr. Mehmet Karagöz’ün şahında tüm değerli öğretim üyelerine şükranlarımı sunuyorum. Bana okumayı sevdiren ve bu hususta her daim en büyük örneği teşkil eden biricik annem Ayşe Özgan’a, 2015 Eylül ayından 2023 Temmuz ayna dek Malatya, Doha, Afrin, Sarıkamış, Edirne, Yüksekova ve Çukurca’da geçen yaklaşık sekiz yıllık bu uzun ve bir hayli yorucu süreçte vermiş olduğu manevi destekten ötürü müteşekkirim.

Kısaca belirtmeye çalıştığım mesleki nedenler ve araya giren pandemi sürecinden dolayı çok istememe rağmen; bizzat yerinde araştırma/inceleme imkânı bulamadığım batılı arşiv vesikalarının noksanlığına ilişkin maruzatımın kabul görülmesini, tez çalışmamızın açacağı fikir kapısından içeri girecek olan bizden sonraki kuşakların daha kapsamlı eserler ortaya koymasını ve gerekli dersleri alarak benzeri hataları yapmamasını dilerim.

Murat ÖZGAN
Çukurca/Hakkâri 2023

ÖZET

Nablus Muharebesi; Büyük Savaş içerisinde çetin ve uzun soluklu mücadelelere sahne olan birkaç cepheden birisi olan Sina-Filistin Cephesinin İttifak Devletleri için çöktüğü, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri içinse kesin bir zaferle birlikte birçok kazanımı beraberinde getiren özel bir muharebedir. 1914 yılı sonlarından 1918 yılı sonlarına dek askeri hareketlilikle birlikte karşılıklı temas ve muharebelerin sürekli devam ettiği Sina-Filistin Cephesi, 19 Eylül-26 Ekim 1918 tarihleri arasında cereyan eden Nablus Muharebesi sonucunda, Bab-ı Ali'nin dört asır boyunca idaresi altında bulunan Filistin, Lübnan, Ürdün ve Suriye topraklarının kaybedilmesi ile sonuçlanmış ve İstanbul Hükümeti'nin mütareke isteyerek genel harpten çekilmesine neden olmuştur.

Söz konusu muharebeyi harp tarihi için farklı ve önemli kılan birçok özellik mevcuttur. Dünya ve Türk/Osmanlı harp tarihi ile yalnızca Birinci Dünya Savaşı özelinde dahi birçok özelliği bünyesinde barındıran Nablus Muharebesi gerek cereyan tarzı gerekse de muharebe öncesi ve sonrasıyla taraflı tarafsız tüm dünya ordularınca incelenmesi ve alınması gereken birçok dersi harp tarihine kaydetmiştir. Muharebe sahasının ilk defa senkronize edilmiş olarak üç (*kara, deniz ve hava*) boyutuyla kullanılmasının sonuçlarını, 72 saatlik bir süre içerisinde, Alman General Liman von Sanders komutasındaki Yıldırım Ordular Grubu (*Yıldırım*) karşısında alan İngiliz General Edmund Allenby komutasındaki Mısır Seferi Kuvvetleri (*MSK*) hem İtilaf Bloğu için hem de perde gerisinde tüm Batı Dünyası için unutulmayacak bir zafer kazanmıştır.

Bu kapsamda; tez çalışmamız, benzeri harp tarihi çalışmalarının aksine standart bir kronolojik inceleme şeklinde olayları değil, maddi ve manevi kavramlar ile olaylardan çok olgular üzerine bina edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na fiilen iştirak etmiş ya da etmemiş; dönemin taraflı/tarafsız hükûmetlerine ait resmi tarih tezleri ve yazışmaları, sivil, asker, bürokrat her kesimden kişisel değerlendirmeleri, hatıratları, biyografileri, harp raporları, birlik cerideleri ve bültenler ile basın-yayın organlarına ait neşriyatlar detaylı olarak incelenmek suretiyle söz konusu muharebenin tarihi önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu, Sina-Filistin Cephesi, Nablus Muharebesi, Mısır Seferi Kuvvetleri (*MSK*), Yıldırım Ordular Grubu (*Yıldırım*), Edmund Allenby, Liman von Sanders, Mustafa Kemal Paşa.

ABSTRACT

The Battle of Megiddo (*Megiddo*) is a special battle in which the Sinai-Palestine Front, one of the few fronts that was the scene of very difficult and long-term struggles in World War I, collapsed for the Alliance States while for the Allied States it was caused by a definite victory and many gains. The Sinai-Palestinian Front, where military activity continued from early 1915 to late 1918 during almost the entire general war, with mutual contact and combat continuing. As a result of the Megiddo, which took place between 19 September-26 October 1918, it resulted in the loss of all Palestinian, Lebanese, Jordanian and Syrian territories under its rule for four centuries, resulting in the Ottoman Empire willingly withdrawing from the World War I. There are many features that make this campaign different and important for the history of war.

Megiddo, which included many specialities for the world and Turko/Ottoman war history and only in World War I, recorded many lessons to be examined and taken by all the global armies, which were neutral in military terms, with consequences including both draft style and before and after. In a 72-hour period, the The Egyptian Expedition Force (*EEF*) under the command of The British General Edmund Allenby gained an unforgettable victory to the counter side of The German General Liman von Sanders and Yilderim Army Group (*Yilderim*) both for the Allied Bloc and for the entire Western World behind the scenes.

In this context; our thesis study, unlike similar war history studies, does not have events in the form of a standard chronological examination, The importance of this campaign was revealed in the historical medium by addressing the official history thesis and correspondence of the governments, which were built on material and spiritual concepts and facts than events, and who participated in the neutral general battle of the period or maintained their impartiality, the personal evaluations, memories, biographies, bulletins and reports of individuals of all levels of civil, military, bureaucrat and the military/operation reports of the press-publications.

Keywords: World War I, Ottoman Empire, Sinai-Palestine Front, The Battle of Megiddo (*Megiddo*), The Egyptian Expedition Force (*EEF*), Yilderim Army Group (*Yilderim*), Edmund Allenby, Liman von Sanders, Mustafa Kemal Pasha.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	x
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xiii
EKLER	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN CEPHESİNDEKİ GELİŞMELER

1.1 Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri	24
1.2 Halep Toplantısı ve Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili	30
1.3 Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi	44
1.4 Yafa-Kudüs Muharebeleri ve Kudüs'ün İşgali	50
1.5 Şeria Muharebeleri	58

İKİNCİ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ ÖNCESİNDE ASKERİ VE SİYASİ DURUM

2.1 Doğu ve Batı Cephelerindeki Askeri Durum	64
2.2 Osmanlı/Arap Coğrafyasındaki Askeri Durum	69
2.2.1 Irak Cephesindeki Askeri Durum	72
2.2.2 Hicaz, Asir ve Yemen Cephesindeki Askeri Durum	76
2.3 Hicaz İsyanı ve Nablus Muharebesi'ne Etkileri	81
2.4 Avrupa (Galiçya, Romanya ve Makedonya) Cephelerindeki Durum	85
2.5 İtilaf ve İttifak Bloklarının Siyasi Durumları	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ

3.1 Harekât Bölgesinin Özellikleri ve Değerlendirilmesi	96
3.1.1 Coğrafi Açısından Değerlendirilmesi	97
3.1.2 Jeopolitik Açısından Değerlendirilmesi	99
3.2 Tarafların Muharebe Öncesi Durumları ve Harekât Planları	101
3.2.1 Tarafların Kara Kuvvetlerinin Mukayesesi	109
3.2.2 Tarafların Deniz Kuvvetlerinin Mukayesesi	111
3.2.3 Tarafların Hava Kuvvetlerinin Mukayesesi	113
3.3 Muharebenin Cereyan Tarzı	116
3.3.1 İngiliz Genel Taarruzu ve Osmanlı Savunma Hattının Yarılması	117
3.3.2 İngiliz İleri Harekâtı ve Osmanlı Genel Ricatı	134
3.3.3 Kuzey Arap Ordusunun Harekâtı	145
3.4 Muharebenin Sonuçları	147
3.4.1 Osmanlı İmparatorluğu Açısından Sonuçları	149
3.4.2 Almanya Açısından Sonuçları	152
3.4.3 İngiltere Açısından Sonuçları	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ'NİN HARP TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

4.1 Dünya Harp Tarihindeki Yeri ve Önemi	161
4.2 Türk Harp Tarihindeki Yeri ve Önemi	166
4.2.1 Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesi'ndeki Rolü	169
4.2.2 Mütareke ve Cumhuriyet Döneminde Yaşanılan Tartışmalar	173
SONUÇ	182
KAYNAKÇA	192
EKLER	211

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ANZAC	: Australian and New Zeland Army Corps
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüt
BDH	: Birinci Dünya Harbi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EEF	: Egypt Expeditionary Force
Foto	: Fotoğraf
Gnkur.	: Genelkurmay
GNH	: Gayrinizami Harp
Haz.	: Hazırlayan
HMSO	: Her/His Majesty Stationary Office
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
Ks.	: Kısım
MSK	: Mısır Seferi Kuvvetleri
No.	: Numara
RAF	: Royal Air Force
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	: Yüzyıl

EKLER

Ek-I	: Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Eylül 1917 Tarihli Raporu	211
Ek-II	: Yıldırım Ordular Grubu Kuruluş Teşkilat Şeması	217
Ek-III	: MSK'nın Nablus Muharebesi Öncesindeki Teşkilat Şeması	225
Ek-IV	: Yıldırım'ın Nablus Muharebesi Öncesindeki Teşkilat Şeması	226
Ek-V	: Yıldırım Baş Menzil Müfettişliğine Ait Harp Raporları	227
Ek-VI	: Yıldırım'ın Ricatına İlişkin Grup Kumandanı Emri	229
Ek-VII	: Yıldırım Karargâhına Ait Harp Raporları	232
Ek-VIII	: Nablus Muharebesi Kronolojisi	239

Haritalar

Harita-I	: 1918 Yılı Başında Filistin Cephesi ve Hicaz Bölgesinin Genel Durumu	246
Harita-II	: Nablus Muharebesi Harekât Bölgesi	247
Harita-III	: Nablus Muhaberesi Öncesinde Tarafların Konuş Durumu	248
Harita-IV	: MSK Harekât (<i>Taarruz</i>) Planı	249
Harita-V	: Muharebenin Cereyan Tarzı (<i>19-20 Eylül 1918 / ilk 38 saat</i>)	250
Harita-VI	: Yıldırım'ın (<i>8. ve 7. Orduları ile</i>) Şeria Nehri'nin Doğusuna Çekilmesi	251
Harita-VII	: Yıldırım'ın Dera-Şam İstikametindeki Ricatı	252

ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablolar

Tablo-I	: Sina-Filistin Cephesindeki Cereyan Eden Muharebeler	186
Tablo-II	: Sina-Filistin Cephesindeki İngiliz Genel Taarruzları	187
Tablo-III	: Nablus Muharebesi'nin Taşıdığı Özellikler	188
Tablo-IV	: Nablus Muharebesi'nden Sonra Bölgede Gerçekleşen Savaşlar	189

Fotoğraflar

Foto-I	: İkinci Gazze Muharebesi'nde Kullanılan İngiliz Tankları	253
Foto-II	: Gazze'de Esir Düşen İngiliz Askerleri ve Mevzilenmiş İngiliz Topları	254
Foto-III	: Filistin Cephesinde İstirahat Halindeki İngiliz Askerleri	255
Foto-IV	: Enver Paşa'nın Filistin Cephesinde Yaptığı İnceleme ve Denetlemeler	255
Foto-V	: General Sir Edmund Henry H. Allenby	256
Foto-VI	: Kudüs-Nablus ve Yafa-Kudüs Şoseleri	257
Foto-VII	: Yıldırım Birlikleri Savunma Mevzilerinde	258
Foto-VIII	: Salt'ta MSK Çöl Atlı Kolorduna Esir Düşen 4. Ordu Birlikleri	258
Foto-IX	: MSK ve İsyancı Arap Güçleri Şam Caddelerinde	259
Foto-X	: MSK ve İsyancı Arap Güçleri Müslümiye Tren İstasyonunda	259

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar harp tarihi ve kavga/çatışma/muharebe/savaş olgularının da binlerce yıllık geçmişi vardır. Şüphesiz insanoğlunun hasis menfaatleri ve/veya hak arayışları asırlar geçtikçe çoğalan ve artan nüfusla ortaya çıkan aile bağları ve kavramı, kabile/kavim ve devlet gibi örgütlü yapılanmalarında temel yapı taşlarından birisi olmuştur. 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan “*Milliyetçilik*”, “*Ulus*” ve “*Millet*” kavramlarının söz konusu çıkar ve hasis menfaatler ile harmanlanması devletlere ait “*Milli Menfaatler*” ve “*Milli Hedefler*” olgularını doğurmuş ve söz konusu olgular uluslararası ilişkilerin temeli ve olmazsa olmazı olarak süratle kendisine yer bulmuştur. Fransız Devrimi’ne kadar özellikle Yeniçağda olmak üzere çoğunlukla doğudan batıya doğru gelişen tazyik ve genişleme; “*Coğrafi Keşifler*”, “*Rönesans*” ve “*Reform*” ile temelleri atılan, Fransız Devrimi’yle tüm dünya dengelerini alt-üst ederek genişleyen ve son olarak Sanayi Devrimi ve kazanımları ile zirve noktasına çıkan Batılı güçleri Yakınçağın liderleri ve yenedünya düzeninin kurucuları yapmıştır.

Merkantilizm öncülüğünde başlayan sömürgecilik yarışı ve mücadelesi; Yeniçağda doğu-batı istikametinde kendisine yön veren dünya düzenini tersine döndürerek, batı-doğu istikametinde ilerlemeye ve gelişmeye başlamıştır¹. Bu kapsamda; İngiltere ve Fransa’nın başını çektiği sömürgecilik yarışında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya’sı merkezi kara imparatorlukları olarak, en başta diğer bir

¹ Bir ulusun zenginliğini uygun bir ticari dengenin devamlılığına bağlayan iktisadi düşünce ve çabaların tümü “*Merkantalizm*” olarak tanımlanabilir. Devlet idaresi ve denetiminde ihracatın, ithalatın sürekli üzerinde olduğu milli ekonominin ve devletin birlikte büyümesi ve güçlenmesini esas alan bir dış ticaret sistemi olarak Merkantalizm; özellikle XV. yy. sonlarından XVIII. yy. sonlarına dek üç yüzyıl boyunca Avrupa ticaretine yön vermiş ve temel dayanak noktasını teşkil etmiştir. İngiltere’de ortaya çıkan ve tüm kıta Avrupasına yayılan merkantalizmin; Fransa’daki kullanımı “*Kolbertizm*”, Almanya ve Avusturya’daki kullanımı ise “*Kameralizm*” olarak adlandırılmıştır. Bkz.: Mark A. Kishlansky, *Batının Kaynakları*, C. II, Açılım Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 111-124. Merkantalizm temelli dış ticaret; sanayileşmeyi ve makineleşmeyi tetikleyerek Sanayi İnkılabını ve Buhar Makinesini insanlığın hizmetine sunmuştur. Söz konusu ivlenme daha fazla üretim, artan üretim ise daha fazla hammadde ve daha fazla sömürge sarmalı ile Batılı toplumların adeta Doğulu toplumların üzerine çullanmasına vesile olmuştur. Bkz.: Kamil Turan, *Milletarası Sendikal Hareketler, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi*, Ankara, 1979, s. 33-40.

merkezi kara monarşisi olan Osmanlı İmparatorluğu ve bizzat birbirleriyle mücadele etmiştir. İspanya, Portekiz, Hollanda gibi coğrafi keşiflere yön veren ülkeler ise Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'nın başat gücü konumunda olan İngiltere ve Fransa tarafından yarış dışı bırakılmış ve kendi kabuklarına çekilmiştir².

XVIII. yüzyılın başından itibaren, Osmanlı İmparatorluğu topraklarını istila etmeyi değişmez bir politika olarak benimseyen Avusturya ve Rusya karşında, İngiltere ve Fransa liderliğindeki batılı devletlerin ekonomik ve ticari çıkarları nedeniyle Orta Doğu pazarını kaybetmek korkusu nedeniyle Bab-ı Ali'nin varlığını ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmeyi daimi milli politikaları olarak benimsemeleri Avrupa diplomasisinde bir “*Doğu Sorunu/Eastern Question*” ortaya çıkarmıştır³.

Batılı güçlerin sömürge elde etme mücadelesinin iyice tırmanarak zirve noktasına ulaştığı XVIII. yüzyılın ikinci yarısında cereyan eden Yedi Yıl Savaşları'nda; Fransa liderliğindeki Rusya, Avusturya-Macaristan ittifakına karşı İngilizler Prusya ile birlikte mücadele etmiştir. İngilizlere isyan eden Fransa destekli Amerikan Kolonileri, Fransız Devrimi sonrasında XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise yine Fransızların yardımıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile mücadele ederek ulusal bütünlüğünü sağlayan İtalya ve ardından sırasıyla Danimarka, Avusturya-Macaristan ve Fransa'yı ardı ardına dize getirerek ulusal birliğini sağlayan Almanya ile son olarak Yakınçağın büyük güçlerinden birisi olan Rusya karşısında karada ve denizde kesin bir zafer kazanarak Uzak Doğu'da tarih ve dünya sahnesine dâhil olan Japonya Birinci Dünya Savaşı öncesinin güçler sistemine ve amansız sömürgecilik yarışına dâhil olmuştur⁴.

² Bu kapsamda; İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi İnkılabı, makineleşmeyi tetiklemiş, Fransız İnkılabı ise Merkantalizm yerine ticaret özgürlüğünü ve ekonomik liberalizmi getirmiştir. Bkz.: Mükerrerrem Hiç, Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974, s. 1-43.

³ Genel harbin temel nedenlerinin başında gelen ve savaşın sonunda Sevr Antlaşması ile çözüme kavuşturulmak istenilen Doğu Sorunu, Türk İstiklal Harbi ile masada kalmış (ölü doğmuş) ve fiiliyata geçirilememiştir. İki asırı aşan müddetiyle çözümsüz kalan Doğu Sorunu gerçek anlamda Lozan Antlaşması ve getirdiği rejim ile çözüme kavuşmuştur. Halil İnalcık, Doğu Batı Makaleler-II, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s. 212.

⁴ Merkantalist savaş döneminin doruk noktasına ulaştığı 1756-1763 yılları arasında cereyan eden “*Yedi Yıl Savaşları*” aslında bazı tarihçiler tarafından dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda; üç kıtaya (Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Asya) yayılan ve yedi yıla uzanan müddetiyle “*İlk Dünya Savaşı*” ya da “*Dünya Savaşlarının Provası*” olarak kabul edilmektedir. Karşılıklı iki ittifakın (İngiltere ve

Napolyon Fransası'na karşı dönemin dört büyük gücü olan İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya tarafından, İngiltere ile Fransa arasındaki önceki yüzyıllara uzanan husumet Napolyon savaşlarıyla zirveye çıkmış olmasına ve Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında Balkan Yarımadası'nda vuku bulan nüfuz mücadelesinin giderek tırmanmasına rağmen 1815 Viyana Antlaşması kapsamında bir Avrupa düzeni tesis edilmiştir⁵. Ancak 1860'lardan sonra beşinci bir güç olarak Almanya uluslararası arenaya çıkmış ve bu yeni gücün lideri Bismarck uluslararası güç dengesi politikasını “*Üç İkidenden Güçlüdür*” ilkesi üzerine kurmak suretiyle Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın üçlü ittifakı için çaba sarf etmiştir⁶. Ancak Bismarck'ın yoğun

Prusya karşısında; Fransa, Avusturya ve Rusya) mücadele ettiği düşünüldüğünde ise Yedi Yıl Savaşları'nı XVIII. yüzyılın dünya savaşı olarak nitelendiren tarihçilerde mevcuttur. Diğer taraftan bazı kesimler ise 1856 Osmanlı-Rus (Kırım) Harbi'ni, uluslararası boyut kazanması nedeniyle genel harbin asıl tetikleyicisi ve bu kapsamda; temel/çekirdek nedenini de “*Hasta Adam*” olarak nitelendirilen Osmanlı İmparatorluğu mirasının paylaşım kavgası olarak kabul etmektedir. Bkz.: Geoffrey Parker, Cambridge Savaş Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 203-206 ve Harry N. Howard, The Partition Of Turkey A Diplomatic History 1913-1923, Norman University of Oklahoma Press, 1931, s. 19-36. Fransız Devrimi öncesi ve sonrasında “*Dört Büyükler*” diye adlandırılan (İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya) deniz aşırı ve kara imparatorluklarının hepsi payına düşen ulusal başkaldırıya uğradığı ve sonucunda mağlubiyet yaşadığı görülmektedir. ABD-İngiltere; İtalya-Avusturya/Fransa; Almanya-Avusturya/Fransa ve Japonya-Rusya karşısında savaşarak zafer kazanmış ve ulusal kimlikleri temelinde ve milli bir bütünlük içerisinde yeni bir ulus devlet olarak tarih ve dünya sahnesine çıkmışlardır. Bkz.: Amerikan Basın ve Kültür Merkezi, Amerikan Tarihinin Ana Hatları, Ankara, Basım Tarihi Yok, s. 21-39 ve Samuel P. Huntington, Asker ve Devlet, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 136-142.

⁵ Herbert Heaton, Avrupa İktisat Tarihi (İlk Çağdan Sanayi Devrimine), İmge Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 15. Bu noktada, XIX. yüzyılın başında hemen hemen tüm Avrupa Kıtası'nı muazzam birlikleriyle dize getiren Napolyon ordularına karşı birleşerek 1813 yılında harekete geçen dört büyük devletin (İngiltere, Avusturya-Macaristan, Rusya ve Prusya) orduları için kullanılan “*Büyük Ordu*” tabirini hatırlatmakta fayda vardır. Bkz.: Carl von Clausewitz, Harp Üzerine, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1984, s. 126. Söz konusu büyük orduların dördüncü üyesi olan Prusya'nın Napolyon Fransası tarafından ezilmesi ve ardından XIX. yüzyılın ikinci yarısında ulusal birliğini sağlamayı müteakip Almanya'nın “Beşinci Güç” olarak Avrupa ve Dünya sahnesine çıkması; bu sefer tam tersine Almanların Fransızları ezici bir üstünlükle mağlup etmesini müteakip hâsıl olmuştur.

⁶ Fransa'nın tecrit edilmesi maksadıyla dönemin Alman Şansölyesi Bismarck tarafından kurulan “*Üç İmparator Birliği*” Habsburg ile Romanov hanedanlıklarının Balkan coğrafyasındaki çıkar çatışmaları nedeniyle dağılmış ve Rusya'yı, Almanya'nın en büyük rakibi ve hasmı pozisyonunda olan Fransa'ya yakınlaştırmıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya İmparatorluklarını bir araya getirmeyi

abalarına rağmen aralarındaki Balkan husumeti nedeniyle Viyana ve Moskova Hükümetlerinin uzlaşıdan uzak tutumları nedeniyle söz konusu ittifak hayata geçirilememiştir. Bu kapsamda Germen ırklar olarak Almanya ile Avusturya-Macaristan 1879 yılında mütecaviz Rusya’ya yönelik olarak Büyük Savaş öncesinde kurulacak l İttifakın temelini teşkil eden ikili bir savunma anlaşması imzalamıştır. Nitekim 1882’de Fransızların Tunus’u işgali sürecinde İtalya’nın da söz konusu ikili oluşuma katılmasıyla yapılan anlaşma sonucunda “l İttifak” tesis edilmiřtir⁷.

XX. yy başında kurulan yenedünya düzeni; kimi dört büyük eski gücün yeni düzeni hazmedememesi ve kimi yeni büyük glerin ise milli menfaatleri ve ulusal çıkarları doğrultusunda yeni düzende daha geniş bir yaşam alanı ve daha fazla sömürge ihtirasına kapılması nedenleriyle, üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen sonuçları günümüze dek uzanan, tüm insanlığı etkileyen ve uluslararası ilişkilerde birçok kr düğümün atılmasına neden olan bir genel savaş ile sonuçlanmıştır. zerinden bir aşırı aşkın süre geçmesine rağmen attığı düğümler bir türlü czlemeyen bu yıkıcı genel harp, XVII. yy. sonlarından itibaren yaklaşık iki asır (XVIII. ve XIX. yüzyıllar) boyunca Osmanlı İmparatorluğu’nu yavaş yavaş crten ve aynı zamanda birbirleri ile de sürekli bir mücadele içerisinde olan iki büyük merkezi kara imparatorluğunun (*coğrafi olarak “Tuna Monarşisi” siyasi olarak ise iki farklı milletin Habsburg hanedanlığı tarafından meşruti monarşi ile yönetilmesi nedeniyle “ifte Monarşi” olarak da tanımlanan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rus arlığı*) da Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte ckerek dağılmasına ve tarih sahnesinden silinmesine neden olmuřtur⁸.

amaçlayan ve bizzat Otto von Bismark’ın çabalarıyla teşkil edilen söz konusu birlik, iki kez kurulmasına rağmen Viyana ve St. Petersburg Hükümetlerinin Balkan Yarımadası’ndaki milli menfaatlerinin (Rusya’nın Panslavist politikaları/propagandası ve Sırbistan’ın Rusya’dan aldığı destek ile takındığı mütecaviz tutum) taban tabana zıt olması nedeniyle fazla uzun ömürlü olmamıştır.

⁷ Abdurrahman aycı, Büyük Sahrada Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911), TTK Yayınları, İstanbul, 1995, s.110-111.

⁸ Osmanlı hanedanlığı, Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıl, Türk/Sünni/Müslüman; Romanov hanedanlığı, Rus arlığı, 400 yıl, Slav/Ortodoks/Hristiyan; Habsburg hanedanlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 300 yıl, Germen/Katolik/Hristiyan. Söz konusu üç hanedanlık,  imparatorluk ve üç meşruti monarşinin dağılması ile çok parçalı bir Balkanlar, Doğu Avrupa, Karadeniz, Kafkasya ve Orta Doğu ortaya ıkımış ve üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen czm bulmak bir yana söz

Liberalizmin beşiği olan İngiltere’de dahi İngiliz ırkının üstünlüğünü ileri süren ateşli akımların mevcut olduğu XX. yy. başlarında, milliyetçilik mefhumunu resmi devlet politikası haline getirmiş olsun ya da olmasın bütün büyük devletler, milli çıkarları kapsamında kendisine rakip veya hasım olarak kabul ettikleri ülkelerin azınlıklarını alenen ya da örtülü olarak desteklemiştir. Bunun Büyük Savaş öncesinde en açık ve net örneğini; Rusya ile Avusturya-Macaristan müşterek olarak Osmanlı İmparatorluğu’na ve münferit olarak birbirlerine karşı hem açık hem de gizli olarak Balkan coğrafyasındaki milletlerin milli duygularını ciddi anlamda körüklemesi teşkil etmiştir. Bu kapsamda; genel harbe giden yolda en etkili milliyetçilik akımları olan; Almanların Pan-Germenizm ve Rusların Panslavizm akımları birbirleri ile adeta yarışmış ve bu yarış sürekli ivmelenerek yaklaşık yarım asırlık bir süreçte Balkan Yarımadasını patlamaya hazır bir barut fıçısı haline getirmiştir⁹.

Bu kapsamda; XX. yy. başlarından, genel harbin fiilen başladığı 1914 yılına dek geçen yaklaşık onbeş yıllık süreçte “*Düşmanımın düşmanı dostumdur.*” gerçeğinden hareketle ve vuku bulan askeri ve siyasi gelişmeler doğrultusunda bir ittifaklar sistemi ortaya çıkmıştır. Söz konusu süreçte; Fransızlar ve Ruslar sözlerinde durmayarak Osmanlı İmparatorluğu’nu İngiltere karşısında yalnız bırakmış, Mısır’ın İngilizler tarafından işgalinden sonra, Fransızların Tunus’ta tesis ettikleri hâkimiyet ve Fas üzerindeki tasarrufları İngilizler tarafından kabul görmüştür. İtalyanlar ise Trablusgarp

konusu bölgeler kronikleşmiş birer kördüğüm haline gelmiştir. Bkz.: Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 693-694.

⁹ Nimet Akdes Kurat, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar, TTK Yayınları, Ankara 1993, s. 461. Rusya Pan-Slavizm’i Orta Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı topraklarına yayılma planları için bir maske olarak kullanmaya başlamış ve Sırp, Bulgar, Karadağ gibi küçük Balkan milletlerini güdümüne almaya çalışmıştır. Pan-Germenizm ise doğrudan doğruya Alman milliyetçiliğinin bir uzantısı olarak XX yy. sonlarında kurulan derneklerin de yardımıyla zamanla etkisini özellikle Orta Avrupa’da artırmıştır. Sonuçta dönemin derneklerine kuzey ve doğu Avrupa devletlerini içine alan bir Almanya merkezli büyük bir Alman İmparatorluğu teşkil edilerek dünya yönetimine talip olma yönünde bir misyon yüklenmiştir. Aynı zamanda yoğun Yahudi ve Slav düşmanlığı güden söz konusu dernekler bu özellikleriyle genel harp sonrası doğacak olan Nasyonal Sosyalizmin öncülerini teşkil etmiştir. Bkz.: Dünya Savaşları Ansiklopedisi, C. I, Görsel Yayınları, İstanbul, 1988, s. 11-13 ve Adolf Hitler, Kavgam, Toker Yayınları, İstanbul, 1989, s. 104.

bölgesi üzerindeki amaçlarının ve Kızıldeniz'in batı kıyısındaki işgallerinin kabulü karşılığında Kuzey Afrika'daki İngiliz ve Fransız kazanımlarını kabul etmiştir¹⁰.

Ulusal birliğini sağlamayı müteakip Otto von Bismark liderliğinde Avrupa'nın yeni büyük kara gücü olarak ortaya çıkan Almanya; batıda Fransa ve doğuda Rusya ile eş zamanlı ve çift taraflı bir savaştan kaçındığı için Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın ortak çıkarları doğrultusunda dâhil olduğu bir üçlü ittifakı kendi liderliğinde teşkil etmiştir. Germen ırklar olan Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının, temelini teşkil ettiği üçlü ittifaka İtalya; İngiltere ve Fransa'ya bazı teminatlar vererek dâhil olmuştur¹¹.

XX. yüzyıl başında kolonilerle ilgili olarak İngiltere-Fransa arasında imzalanan dostluk anlaşması sonucunda İngiltere sürdürmekte olduğu yalnızlık politikasını terk etmiş ve Rusya'nın Japonya'ya mağlup olmasıyla, Orta Asya'daki İngiliz-Rus mücadelesi sona ermiş ve İngiliz-Rus ittifakı imzalanmıştır. Sırasıyla kurulan Fransız-

¹⁰ Ahmet Reşit Rey, İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 39-40.

¹¹ Almanya, ulusal birliğini XIX. yy. ikinci yarısında dönemin Prusya Şansölyesi Otto von Bismark liderliğinde 1864 yılında Danimarka, 1866 yılında Sadowa Muharebesi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve 1870-1871 Prusya-Fransa Savaşında mutlak bir zafer kazanarak 10 Mayıs 1871 tarihli Frankfurt Barış Antlaşması ile tamamlamış ve Avrupa Kıtasının yeni büyük kara gücü olarak Avrupa ve dünya siyasi sahnesine çıkmıştır. Bkz.: Clive Ponting, Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 704-707, Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s. 271-283 ve Oral Sander, Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara, 2017, s. 251-258. Fransız genelkurmayı tarafından 1910 yılının Eylül ayında icra edilen "*Picardie Manevraları*"nı Osmanlı İmparatorluğu'nun gözlemci heyetinde bulunan Mustafa Kemal (*Atatürk*) ve Ali Fethi (*Okyar*) birlikte izlemiştir. Üç gün süren manevraların ardından bölgeden ayrılırken Kolağası rütbesindeki Mustafa Kemal'in Ali Fethi Bey'e "*Bu kadar hazırlık sulh için yapılmaz. Aklımızı başımıza almalıyız. Çıkacak harp bütün dünyayı ateşe atabilir ve biz bunun dışında kalamayız.*" şeklindeki ifadeleri yaklaşan bir savaşı sezen iki Türk subayının arasında kalan bir diyalog olmaktan öte malumun ilanı olmuştur. Söz konusu tespitin üzerinden tam bir yıl geçmişken Bab-ı Ali; Fas krizinden istifade ederek İmparatorluğun Kuzey Afrika topraklarına saldıran İtalya ile Trablusgarp Savaşı'na tutuşmuş ve böylece Mustafa Kemal'in "...*dışında kalamayız*" dediği harbin (*aslında on yıl sürecek ve imparatorluğu tarih sahnesinden silecek bir harpler manzumesinin*) tam ortasına düşmüş ve bir daha ayağa kalkamamıştır. Bkz.: Kansu Şarman (*Haz.*), Büyük Günlerin Adamı Ali Fethi Okyar'ın Hayatından Kareler, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 15-16.

Rus, İngiliz-Fransız ve İngiliz-Rus ikili ittifakları ile “Üçlü İtilaf” genel harp öncesinde şekillenmiştir¹².

XIX. yy. sonlarında Avrupa Kıtası’nın en güçlü devleti pozisyonunda bulunan Almanya’nın yeni imparatoru II. Wilhelm 1890’da Bismarck gibi büyük bir devlet adamının gölgesi altında imparatorluğu yönetmeyi reddederek, Bismarck’ı görevden almış ve şansölyenin tam aksine olarak mütecaviz bir dış politika izlemeye başlamıştır. Winston Churchill, II. Wilhelm’in o dönemki ruh halini ve bilinçaltını öne çıkararak belirttiği aşağıdaki ifadeleriyle ile adeta genel harbe giden yolu ve sonucunu özetlemiştir¹³.

“Yalnızca cakalı bir yürüyüş, poz atma ve çekilmemiş kılıcı şakırdatma. Bütün istediği kendini Napoleon gibi hissetmek ve onun savaşlarını yapmadan onun gibi olmak. Kesinlikle bundan daha azı yetmezdi. Eğer bir volkanın tepesi isen, yapabileceğin en az şey biraz duman çıkarmaktır. Böylece Kaiser de bütün uzaktan seyredenlere duman çıkardı, gündüz bir bulut sütunu, geceleri ateş parlaması gösterdi; rahatsız olan gözlemcilerde yavaşça ve emin olarak ortak savunma için bir araya geldiler. Fakat bütün bu poz ve süslerin altında, kendisini tarihe ikinci Büyük Frederick olarak geçirmek isteyen çok sıradan, boş ama iyi niyetli bir adam vardı.”

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Bilimler Akademisi, Doğu Bilimleri Enstitüsü Tarih Bölümü eski başkanlarından M.A. Şamsutdinov dönemin Bab-ı Ali’sini genel harbin merkezine oturttuğu; “XX. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun “mirası” yüzünden emperyalistler arasında doğan uzlaşmazlık; dünyanın yeniden paylaşılması ve yeni etki alanlarına sahip olma kavgasının önemli bir parçasıydı. Bu uzlaşmazlık, Birinci Dünya Savaşı’nın oluşması ve patlamasında küçümsenmeyecek bir

¹² 1907 yılında imzalanan İngiliz-Rus İttifak Anlaşmasıyla, İran toprakları söz konusu iki güç tarafından Kuzey, Orta ve Güney olarak üç nüfuz alanına bölünmüştür. Bu kapsamda; Kuzey İran Rusya, Güney İran ise İngiltere nüfuzu altına girmiş, Orta İran bölgesi ise tarafsız bölge olarak tarafsızlaştırılmış ancak Rusya’nın savaş müddetince yaşadığı iç sorunlar ve Ekim Devrimi sonucunda genel harpten çekilmesi nedeniyle Orta İran da süratle İngiliz nüfuzu altına girmiştir. Bkz.: Touraj Atabaki (Ed.), Birinci Dünya Harbinde İran ve Büyük Güçlerin Savaş Alanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-7 ve A. Haluk Ülman, I. Dünya Savaşına giden Yol ve Savaş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 221-249. Birinci Dünya Savaşı öncesindeki Avrupa siyasi haritası, tarafsız devletler (İsviçre, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, İspanya ve Meksika) ve blok devletleri için Bkz.:The West Point Military History, Atlas For The Great War, Avery Publishing Group INC, New Jersey, 1986, s. 2.

¹³ Sir Winston Churchill, Great Contemporaries, University of Chicago Press, Chicago and London, 1973, s. 37.

rol oynadı.” ifadeleriyle, adeta genel harbin temel nedeni olan sömürge paylaşımı kavgasını ve söz konusu paylaşım kavgasının en kıymetli parçasını “*Osmanlı İmparatorluğu*” olarak açık ve net olarak belirtmiştir¹⁴.

Bu kapsamda; 1912 yılı Bahar aylarında birkaç hafta müddetince kapanan Türk Boğazlarının Rus ekonomisine verdiği büyük zararın bilincinde olan Moskova Hükümeti, malum gelişme sonrası dönemde boğazların ticaret gemilerine kapanmamasını sağlamak maksadıyla boğazlardaki mevcut statükonun (*Osmanlı hâkimiyetinin*) devamı yönünde bir siyaset takip etmiştir. Bu nedenle de genel harp öncesinde yaşanan yoğun diplomasi trafiğinde İstanbul Hükümeti’nin tarafsızlığını sürdürmesi için en çok çaba sarf eden büyük devlet Çarlık Rusya’sı olmuştur. Söz konusu çabalarını Osmanlı İmparatorluğu’nun tarafsızlığı halinde toprak bütünlüğünün garanti edilmesi ve bu garantinin ötesinde bir taviz verilerek; Bab-ı Ali’ye diğer Doğu Ege Adaları üzerindeki hak iddialarından vazgeçmek kaydıyla, Limni Adası’nın verilmesini teklif edecek kadar ileri götürmüş ancak bu ısrarlı çabaları sonuçsuz kalmıştır¹⁵.

Fas bunalımlarında, Almanya-Fransa, Bosna krizinde ise Avusturya-Rusya savaşlarının eşiğinden dönülmüş, müteakiben Osmanlı İmparatorluğu’na karşı Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan tarafından oluşturulan “*Balkan İttifakı*” ile vuku bulan Balkan Savaşı’nın hemen sonrasında ise Avusturya destekli Bulgarlar ile Rusya destekli Sırlar arasındaki sürtüşme sonucunda ittifakın dağılarak İkinci Balkan Savaşı ile sonuçlanması ile genel harp öncesi İttifak ve İtilaf Blokları kesin çizgilerle birbirleri karşısında pozisyonlarını almıştır. Barut fıçısına dönmüş olan Balkan Yarımadası’nda Sırların çaktığı çakmak ile beklenen savaşın fitili ateşlenmiş ve kısa süre içerisinde tüm dünyayı saracak bir yangına, bir genel savaşa, bir dünya savaşına dönüşmüştür¹⁶.

¹⁴ A.M. Şamsutdinov, Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s. 12-13.

¹⁵ Erdoğan Aydın, Osmanlı’nın Son Savaşı Turan Hayalinden Sevr’e, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 163 ve A. Hurşit Tolon, I. Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr’e Giden Yol, ATAM Yayınları, Ankara, 2006, s. 30-31.

¹⁶ Avrupa diplomasisi XX. yy. başlarında Fas nedeniyle Almanya ve Fransa arasında cereyan eden ilki 1905 ikincisi ise 1911 yılında olmak üzere iki büyük kriz geçirmiştir. Söz konusu krizler sonucunda Almanya karşısında teşkil edilen İngiltere-Fransa-Rusya Üçlü İtilafı (*The Entente Cordiale*) birbirlerine iyice yaklaşırken ile Almanya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya tarafından teşkil edilen Üçlü İttifak (*The Central Powers*) ise İtalya’nın Trablusgarp bölgesi üzerindeki işgal ve sömürge niyetleri

Askeri tarih ve/veya harp tarihi alanında çalışan birçok araştırmacı ve uzman tarafından “*Harp Tarihinin Kadavrası*” olarak kabul edilen genel harp; tüm dünyayı etkisi altına aldığından batılı kaynaklarda önceleri “*Dünya Savaşı*”, Osmanlı kaynaklarında ise “*Cihan Harbi*” veya “*Umumi Harp*” olarak tanımlanmış ve üzerinden yarım asırlık bir süre dahi geçmeden yaşanan, kapsamı ve yıkıcılığı ilkinde oranla çok daha büyük ikinci bir uluslararası genel harbin vuku bulmasıyla da tüm dünyada “*Birinci Dünya Savaşı*” olarak adlandırılmaya başlanmış ve genel kabul görmüştür. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi eski dünyanın en kadim milletlerinin ve semavi dinlerinin vücut bulduğu Ortadoğu coğrafyasında irili ufaklı birçok peyda eden ve İkinci Dünya Savaşı’nın temellerini atarak Soğuk Savaş sonrasında ortaya tekrar çıkan “*Mikro Milliyetçilik*” kavramı ile Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu’da vuku bulan bölgesel çatışma ve kaos alanlarının temelinde Birinci Dünya Savaşı ve bakiyeleri yatmaktadır. Büyüklüğü, yıkıcılığı, yayıldığı coğrafya ve neden olduğu ölüm, yaralanma ve kayıplardan öte nihayetlenmesinin ardından vuku bulan olaylar ve olgular; Birinci Dünya Savaşı’nı modern dünyanın şekillenmesi ve modern dönem savaşlarının anası (doğurucusu) yapmıştır. Bu kapsamda; çalışmamızda İkinci Dünya Savaşı’nın da temel nedeni olan söz konusu dört yıl süreli genel harp için Birinci Dünya Savaşı yerine “*Büyük Savaş*” ifadesi tercih edilmiş ve kullanılmıştır¹⁷.

nedeniyle İttifak bloğundan İtilaf bloğuna yeşil yakmasına ve ikinci Fas Bunalımı (*Agadir Krizi*) esnasında 1911 Eylül ayında Trablusgarp’ı işgal etmesine olanak sağlamıştır. Bkz.: Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 452-473. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun o dönem Osmanlı İmparatorluğu’na ait olan Bosna-Hersek’i işgali özellikle İstanbul, Petersburg ve Belgrad Hükümetlerinde büyük tepkiyle karşılanmış ancak Almanya ile karşı karşıya gelmekten kaçınan İngiliz ve Fransızların, Rusya’yı desteklememesi nedeniyle Rusya ve Sırbistan bu oldu bittiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu kapsamda; “*I. Dünya Savaşı’nın Provası*” olarak addedilen “*Bosna Krizi*” ile Büyük Savaş’ın çıkmasını sağlayan tohumlar kesin manada atılmıştır. Bkz.: Ülman, a.g.e., s. 262-271.

¹⁷ Dönemin en üst düzey bürokratlarından İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey’in “*Avrupa ışıkları gibi, benim ışıklarında, Saraybosna’dan, ya da artık bu şekilde adlandırmayı öğrenmemiz gerektiği gibi 1914’teki Saraybosna Krizinden sonra sönüdü.*” ifadesi söz konusu savaşın geniş çaptaki fiziki ve psikolojik etkisini ve büyüklüğünü tanımlar niteliktedir. Bkz.: Eric J. Hobsbawm, Tarih Üzerine, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 281. Batılı birçok kaynakta özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan önce yazılan eserlerde ekseriyetle “*The Great War*” olarak isimlendirilen Birinci Dünya Savaşı, 1945 yılından sonra numaralı olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. Ancak halen bazı tarihçiler ve araştırmacılar tarafından

“Cephe” kavramına gelince; hasım tarafların konvansiyonel anlamda askeri birliklerini ve silahlarını belirli bir düzen içerisinde ve kütle halinde kullanarak (*meşru silahlı kuvvetleri*) ile mücadele ettikleri ve uzun süreli bir dizi muharebeler manzumesinin vuku bulduğu coğrafi bölgeleri cephe olarak adlandırmak mümkündür. Taraflar topyekûn savaş kaideleri içerisinde tüm beşeri, ekonomik ve askeri kaynaklarını sarf ettikleri ana cephelerde muharebe ederken, bölgesel (*Libya’da Şeyh Senüsi ve Yemen’de varlık gösteren İmam Yahya’ya bağlı paramiliter*) güçler, istihbarat faaliyetleri ve propaganda yolu ile hasım devletlere ait konvansiyonel kuvvetleri olabildiğince tali cephelerde tutarak, ana cephelerde kullanımını önlemek ve/veya kuvvet kaydırmasına mani olmak için tali cephelerde de mücadele etmiştir¹⁸.

Ancak söz konusu ikinci öncelikli cepheler, savaşın gidişatı üzerine yarattığı etkiler bakımından tali anlamda etkileri bulunması nedeniyle sonuca doğrudan etki etmemiştir. Bab-ı Ali de Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından çöküntü ile çıkmasına, askeri ve mali anlamda son derece zor durumda olmasına rağmen, halen üç eski kıtada mevcut olan topraklarında; tarihi, sosyal, kültürel ve dini bakiyelerini de ortaya koyarak, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında askeri varlık göstermiştir. Büyük Savaş müddetince Doğuda; Kafkas, Batıda; Çanakkale ile “Avrupa Cepheleri” olarak da kabul edilen Galiçya, Romanya, Makedonya ve güneyde (*Sina-Filistin, Irak, Hicaz-Asir-Yemen*) Cephelerinde mücadele etmiştir. Ana cepheler olarak; Kafkasya, Irak, Sina-Filistin ve Çanakkale Cephelerinde, tali cepheler olarak ise Hicaz-Asir-Yemen, İran ve Libya Cephelerinde uzun soluklu, mücadeleler vermiş, ana cephelerin yanında toprakları dışındaki Avrupa Cephelerinde müttefiklerine hatırı sayılır miktarda (her cephe için bir

“Büyük Savaş” tabirinin de kullanımına devam edilmektedir. Bkz.: Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2016, s. 15-29.

¹⁸ İstihbarat, propaganda ve Gayrinizami Harp (GNH) faaliyetleri savaş müddetince özellikle İran, Irak, Trablusgarp, Hicaz-Asir-Yemen ve Hindistan bölgelerinde, her iki bloğa mensup devletler (*İngiliz, Alman ve Osmanlı istihbarat görevlileri*) tarafından yoğun ve kapsamlı olarak icra edilmiştir. Bkz.: Murat Özgan, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ve Türkiye’ye Etkileri (1990-2010), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 17-19. Bab-ı Ali’nin istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan faaliyetleri için Bkz.: Vahdet Keleşyılmaz, Teşkilatı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu (1914-1918), ATAM Yayınları, Ankara, 1999.

kolordu olmak üzere toplam üç kolordu büyüklüğünde) kuvvet sevk ederek askeri yardımda bulunmuştur¹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu altı asırlık tarihinin en travmatik yenilgilerinden²⁰ birisi olan Balkan Savaşı sonucunda sadece Doğu Trakya toprakları dışında kalan tüm Balkan topraklarını kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda yüzyıllar boyunca kendisine tebaalık eden Balkan uluslarından askeri anlamda ağır bir darbe alarak (son anda Edirne'yi geri almasına rağmen) uluslararası mecrada müthiş bir itibar kaybına uğramıştır. Söz konusu maddi ve manevi kayıplarını telafi etmek amacıyla da Büyük Savaş'a dâhil olmuştur²¹.

¹⁹ İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, TTK Yayınları, Ankara, 2021, s. 47-52. ve Hülya Toker, “Birinci Dünya Savaşı’nda Galiçya Cephesinin Lojistik Durumu”, Gnkur. ATASE Başkanlığı Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 26, Aralık 2015, s. 21.

²⁰ Ankara Savaşı (1402) ve Kutsal İttifak Savaşları’nda (1683-1699) alınan ağır mağlubiyetlerin sonuçları ile 1877-78 Osmanlı-Rus (93) Harbi’nin travmatik sonuçları baki olsa da, Sultan III. Mustafa dönemindeki uzun soluklu 1768-74 Osmanlı-Rus Harbi’nin gösterilen tüm çabalara rağmen kaybedilerek, 1774 yılında akdedilen Küçük Kaynarca Anlaşması ile Kırım’a özerklik tanınması; Osmanlı ordularının ilk defa kendisine dönerek öz eleştiri yapmasına neden olmuştur. Rus orduları ile mukayese edildiğinde asker sayısı, silah ve teçhizat bakımından iyi seviyede bulunmasına rağmen harbi kaybeden Osmanlılar ilk kez bir iç muhasebeye yönelmiş ve kendi içtimai değerlerini sorgulamaya başlamıştır. Osmanlı tarihinin kaydettiği üzere söz konusu içtimai değerlerin sorgulanmaya başlanması yayınlaşarak devam etmiş ve 1826 tarihli Vaka-i Hayriye ile dört asırlık bir askeri gelenek ve sistem (*Devlet-i Aliye ordusunun asli unsuru olan Yeniçeri Ocağı ve Yeniçeriler*) bir daha geri dönüşü olmayacak şekilde kökünden sökülüp atılmıştır. Bkz.: Tuncer Baykara, Osmanlılarda Medeniyet Kavramı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 19-21.

²¹ İkinci Balkan Savaşı, birincisinden güçlenerek çıkan Bulgaristan’ın kazanımlarından rahatsız olan başta Belgrad olmak üzere, Atina ve Bükreş Hükümetlerinin Bulgaristan’a müdahale etmesi nedeniyle vuku bulmuştur. Savaş esnasında Edirne’nin tekrar alınması hususunda İstanbul’da görüş ayrılıkları ortaya çıkmış; bir kısım alınsa dahi büyük güçlerin buna müsaade etmeyeceğini belirterek beyhude bir çaba içerisine girilmemesi yönünde görüş bildirirken, diğer kesim ise devletin ilk başkenti olan ve yaklaşık altı asır boyunca Osmanlı yönetimi ve idaresi altında olan Edirne’nin tekrar sınırlar içerisine dâhil edilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Sonuçta Bulgar orduları Edirne’yi tahrip etmeden harekete geçilmiş ve şehre müdahale edilerek geri alınmıştır. Bu kapsamda; Edirne’ye giren birliklerin başında bulunan ve Büyük Savaş müddetince Osmanlı ordularını stratejik boyutuyla sevk ve idare edecek olan Enver Bey, “*Edirne Fatihi*” olarak tüm ülkede nam salarak, kariyerini zirveye taşımıştır. Bkz.: Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa C. II., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 401-409; Murat Bardakçı, Enver, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 120-121 ve Sebahattin Selek (*Haz.*), İsmet İnönü’nün Hatıraları Genç Subaylık Yıllarım 1894-1918, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 105-107.

İstanbul Hükümeti, Balkan Savaşı ile uğradığı ağır yenilginin etkisini üzerinden atıp ordu ve donanmasını ıslah etmeye çalışırken bir yandan da genel seferberliğini tamamlayarak, içinde bulunduğu siyasal yalnızlıktan kurtulmak için müttefik arayışlarına girişmiştir²². Bu kapsamda; sırasıyla Londra ve Paris’e, son olarak da Çar Nikola’nın Lividia’da bulunan yazlık sarayına uzlaşma heyetleri göndermiştir. Bilinen genel kanının (ittihatçıların Alman hayranlığı ve sıkı Alman müttefikliğinin) aksine Osmanlı-Alman ittifakı öncesinde ulusal çıkarlara daha yakın seyreden İtilaf Bloğu ile uzlaşma aranmış, lakin iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) yönetimine olumlu cevap verilmemiştir²³.

Arayışlarına devam eden İTC Hükümeti’nin Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa vasıtasıyla Almanya’ya yaptığı 22 Temmuz 1914 tarihli ittifak teklifi de karşılık bulmamış ancak o dönem Almanya’nın “*Marne Muharebesi*” sonucunda başarısız olması ve Batı Cephesinde durumun uzun süreli bir siper/yıpratma savaşına dönüşmesi nedeniyle, fikrini değiştiren Berlin Hükümeti, İstanbul Hükümeti ile gizli

²² O dönemde; İngiltere, Fransa, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan ile yapılan diplomatik görüşmeler için Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Siyasi ve Askeri Hazırlıklar ile Harbe Giriş), C. I.,Ankara, 1970, s. 33-39.

²³ İngiltere’ye yapılan ilk teşebbüs, reddedilmiştir. İkinci teşebbüs Fransa nezdinde olmuştur ancak Fransız Hükümeti de Rusya razı olmadıkça bu ittifakın gerçekleşmeyeceğini bildirmiştir. Son olarak Mayıs 1914’te Rusya’ya yapılan ittifak teklifi de Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki milli hedefleri nedeniyle reddedilmiştir. Bkz.: Sergei Sazanov, Kader Yılları Sergei Sazanov’un Anıları Rusya Eski Dışişleri Bakanı (1910-1916), Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s. 156-161 ve Feroz Ahmad, Modern Türkiye’nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 54. Aslında Balkan Savaşlarından sonra İstanbul Hükümeti tarafından davet edilen ve geniş yetkilerle ordunun ıslahı için İstanbul’a gelen “*Alman Askeri Islah Heyeti*”nin varlığı ve sürekli ivmelenen Berlin-İstanbul siyasi yakınlaşması ortada iken Almanya’ya karşı kurulan İtilaf Bloğundan bir devletin Osmanlı İmparatorluğu ile ikili bir ittifak imzalamasına yönelik bir beklenti içerisine girmenin o dönemin şartları içerisinde sıradışı ve uç bir beklenti olduğunu belirtmek gerekmektedir. Alman General Gerold Von Gleich’in “*Her askeri heyet, aksi iddia edilmesine rağmen, bir politik tedbirdir ve bu nedenle de az veya çok sevimsizdir.*” özdeyişinden hareketle o dönem İstanbul’da bulunan İngiliz, Fransız ve Rus Büyükelçileri ve askeri ataşeleri de seviyesi sürekli artan Osmanlı-Alman yakınlaşmasından duydukları rahatsızlığı hükümetlerine bildirmiş ve sonuçta Karadeniz Baskını müteakip İstanbul’u terk etmişlerdir. 1835 yılında Sultan II. Mahmut döneminde başlayan ve Büyük Savaş bitimine kadar süren Alman askeri yardımı için Bkz.: Jehuda L. Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye’de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1919), Gnkur. ATASE Başkanlığı, Ankara, 1985.

olarak ittifak müzakerelerine başlamış ve 2 Ağustos 1914 tarihli “*Türk-Alman İttifakı Antlaşması*” ile müzakereler sonuçlandırılmıştır²⁴.

Söz konusu ittifak antlaşması kapsamında; dönemin Alman Genelkurmay Başkanı von Moltke tarafından, Osmanlı-Alman ittifakının imzalandığı gün Alman Dışişleri Bakanlığına, iki gün sonrasında ise Başbakanlığa çekilen telgraflar marifetiyle “*İstanbul Hükümeti’nin en kısa sürede Rusya’ya savaş ilan etmesinin istendiğini..*” bildirilmiştir. Söz konusu telgraflarda müttefikinden mümkün olabildiğince fazla sayıda Rus ve İngiliz kuvvetini üzerine çekerek; Ruslara karşı Kafkasya’da, İngilizlere karşıda Mısır’da seferler yapılması ve Avusturya’nın cephedeki yükünü hafifletmek için ivedilikle savaşa girilmesi istenmiştir. Bab-ı Ali ise bu süreçte genel seferberliğini tamamlayıp Bulgaristan savaşa katılmadıkça ve Romanya’nın tarafsızlığı sağlanmadıkça Büyük Savaş’a dâhil olmaktan kaçınmıştır. Ancak Berlin Hükümeti, 1914 Eylül ayı içerisinde ekonomisi bir hayli zor durumda olan İstanbul Hükümeti’ne borç vermek suretiyle savaşa girmesi yönünde yaptığı baskıyı arttırmıştır²⁵. Sonuçta, Osmanlı İmparatorluğu, 29 Ekim 1914 tarihli “*Karadeniz Baskını*” ile fiilen dâhil olduğu Büyük Savaş’ta, yıl bitmeden Kafkasya cephesinde Ruslara karşı, 1915 yılı başında ise Sina Yarımadası’nda İngilizlere

²⁴ Savaşın başında Marne’de Almanların, Galiçya’da Avusturya’nın başarısız sonuçlar almasıyla Osmanlı devlet adamları arasında tarafsız kalma düşüncesi yaygınlaşmışsa da Enver ve Talat Paşaların Almanya’ya olan inançları Osmanlı İmparatorluğu’nu savaşa sürüklemiştir. Büyük Savaş öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun ulusal hedefleri ile Almanya’nın askeri ve politik hedefleri Osmanlı coğrafyasından kaynaklanan bir uyum içerisinde kesişmiştir. Enver Paşa’nın, Bakü Kongresinde; “*Bizi doğrudan doğruya boğazlamak ve mahvetmek isteyen Çar Rusya’sı ve İngiliz dostlarına karşı, yalnız hayatımızı bağışlamaya razı olan Almanlarla yan yana harp ettik.*” ifadesi söz konusu uyumu özetler niteliktedir. Bkz.: Ramazan Balcı, Tarihî Sarıkamış Duruşması, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006, s. 34.

²⁵ Wallach, a.g.e., s. 141-145. Dönemin Sadrazamı Sait Halim Paşa’nın Büyük Savaş’tan sonra kurulan Divan-ı Harb-i Örfî Mahkemesi’nde, mahkeme heyetince kendisine yöneltilen; “*Donanma Kumandanının (Amiral Souchon kastedilerek) evvelce vakadan haberdar olduğuna veyahut rüfekayı devletleri tarafından kendisine emir verildiğine dair bilahare bir şey anlaşıldı mı?*” sorusuna, “*Efendim, Amiral bana birkaç defa geldi ve İmparator’dan emir aldım, ilan-ı harb edelim diye ısrar etti. Amiralin sözlerine karşı Benim Padişahım başka senin İmparatorun başka dedim; ondan sonra Amiral bir daha geldi. Binaenaleyh onlar, benden ümitsiz oldukları cihetle Karadeniz hadisesini izhar ettiler. Yoksa ümitleri olsa idi yapmazlardı, çünkü güzel bir şey değildi*” şeklinde verdiği cevaptan Karadeniz Baskını öncesinde hükümete yapılan Alman baskısının bir hayli arttığı anlaşılmaktadır. Bkz.: Osman Selim Kocahanoğlu, İttihat ve Terakkinin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919), Temel Yayınları, İstanbul, 1998, s. 68-69.

karşı başlattığı taarruzlarla Büyük Savaş'a hızlı bir giriş yapmıştır. Ancak büyük beklentiler içerisinde planlanarak, 1914 Aralık ayında başlatılan Sarıkamış Harekâtı ile bir ay sonrasında Süveyş Kanalı ve Mısır hedefli Kanal Harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmıştır²⁶.

Osmanlı-Alman ittifakını müteakip Mısır'ın zapt edilmesi düşüncesi hâsıl olmuş ve buna yönelik çalışmalara başlanılmıştır. Bu kapsamda; Şam'da konuşlu bulunan 2. Ordu Müfettişliği (*harekât öncesinde adı 4. Ordu Kumandanlığı olarak değiştirilmiştir*) karargâhında harekât plan çalışmalarına başlanılmış ve harekât hazırlıkları çerçevesinde; Musul'dan Halep bölgesine intikal ettirilen 12. Kolordu ile boğazların müdafaası için İstanbul'a sevk planlanan 8. Kolordu, 4. Ordunun ana ast birlikleri olarak ordu kuruluşuna dâhil edilmiştir. 4. Ordu Kumandanlığı mahalli unsurlar ve teşekküller (jandarma, kıyı koruma birlikleri, depo birlikleri) ile ayrıca takviye edilmiştir. Harbiye

²⁶ Süveyş Kanalı'nın açılması, Ümit Burnu'na alternatif olarak Avrupa'nın sömürgelerine giden deniz yolunu yaklaşık bir ay kadar kısaltması sebebiyle dönemin birçok Avrupa ülkesi tarafından desteklenmiştir. Kanalin tamamlanmasıyla ticaret güzergâhında bulunan Doğu Akdeniz limanları da önem kazanmış ve ticari hareketlilikleri artmıştır. Kanalin yapılmasına başlangıçta itiraz eden İngilizler; Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla ticaret hacmi artırmış, Büyük Savaş'ın başlamasıyla da sömürge ülkelerinden gelen askerlerini konuşlandırdığı, stratejik ihtiyaçlarına göre cephelere yönlendirdiği ve eğitim verdiği bir üsse sahip olmuştur. Bkz.: Robert B. Bruce, Phyllis G. Jestice, Dünya Savaş Tarihi İmparatorluk Çağı (1776-1914), C.III, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 243-247. Karadeniz Baskını için ayrıca Bkz.: Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, C.II, 1908-1914, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 555-556 ve Said Halim Paşa, Buhranlarımız, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul, s. 35-40. Büyük Savaş'a mütecaviz bir devlet olarak cebren Karadeniz Baskını ile giren Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinen yaygın kanının aksine; 1918 yılı Ekim ayının ortalarında Bahreyn'e donanma unsurlarını çıkaran İngilizler söz konusu birliklerine bağlı bazı kıtalarını da Kuveyt (İran Körfezi'nde bulunan Fav Yarımadası) bölgesine sevk etmiştir. Bu da savaş başlamadan bir yıl önce 29 Temmuz 1913 tarihinde Londra'da imzalanarak dönemin Osmanlı Sultanı ile İngiliz Kralı tarafından da onaylanan ve Necid (Ahsa), Katar, Bahreyn ve Kuveyt bölgelerindeki Osmanlı-İngiliz hükümlerlik hakları ile sınırları detaylı olarak tespit eden "1913 Osmanlı-İngiliz Anlaşması"nın hilafında olup savaşın aktif bir tarafı olan İngilizleri mütecaviz, yine o esnada tarafsızlığını muhafaza eden Osmanlı İmparatorluğu'nu ise müdafî bir devlet konumuna sokmaktadır. Aslında Bab-ı Ali Büyük Savaş'a savaşa cebren değil, topraklarına yapılan mütecaviz saldırı neticesinde meşru müdafaa kapsamında dâhil olmuştur denilebilir. Detaylı bilgi için Bkz.: Zekeriya Kurşun, Basra Körfezinde Osmanlı-İngiliz Çekişmesi Katar'da Osmanlılar 1871-1916, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s. 136-151.

Nezaretî'nde görevli Alman Kurmay Yarbay Kress von Kressenstein'in, 21 Eylül 1914 tarihinde Şam'a intikal etmesiyle "*Kanal Harekât Planı*" ana hatları ile şekillenmiştir²⁷.

Büyük Savaşın başlamasıyla Mısır bölgesine naklettiği sömürge birliklerini Avrupa Cephesine gönderen Londra Hükümeti olası bir Osmanlı taarruzundan kaygılanmaya başlamıştır. Başarılı bir taarruz sunucunda kanal trafiğinin duracak olması ve Batı Cephesine yapılacak birlik ve malzeme desteğini nakleden gemilerinin Ümit Burnu'nu dolaşmak zorunda kalacak olması nedeniyle doğacak zaman ve kaynak kaybı İngilizleri Süveyş Kanalı bölgesinde tedbir almaya zorlamıştır. Bu nedenden ötürü Londra Hükümeti Mısır'da İstanbul Hükümeti'nin icra edebileceği olası bir kanal taarruzunu karşılayabilecek kadar kuvvet bulundurmaya başlamış bu da Mısır'da Osmanlı karşısında konuşlandırılan birlikler nedeniyle Batı Cephesindeki Alman ordusunun üzerindeki baskıyı bir nebze olsun hafiflemesine neden olmuştur²⁸.

Londra Hükümeti, 4 Ağustos 1914'de Mısır'da sıkıyönetim ilanı ve 10 Eylül 1914'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilanını müteakip 18 Aralık 1914 tarihinde,

²⁷ Alman Islah Heyeti'nin bir üyesi olan Yarbay von Kress'in 8. Kolordu Kurmay Başkanı olarak hazırladığı taarruz harekât planı öncesinde Suriye, Filistin ve Hicaz'da Osmanlı birliklerinin konuş ve kuruluşu; 2. Ordu Müfettişliği emrinde 4. Kolordu (Halep) ve 8. Kolordu (Şam) ile 22. Tümen (Hicaz) olmak üzere; kolordular üçer tümenli, tümenler üçer piyade ve birer topçu alayından müteşekkil olacak şekilde teşkil edilmiştir. Müfettişlik bölgesindeki seyyar jandarma birlikleri ise Halep, Şam ve Beyrut'ta konuşlu birer alay ile Kudüs ve Mekke'de konuşlu bulunan birer jandarma taburu olarak saptanmıştır. Bu kapsamda; Refah ile Akabe arasında uzanan Osmanlı-Mısır sınırının sorumluluğu Kudüs Jandarma Taburuna verilmiş, ayrıca bir sınır birliği teşkil edilmemiştir. Hicaz demiryolunun muhafazası maksadıyla da özel muhafız taburları teşkil edilerek emniyet sorumluluğu demiryolu boyunca uzanan münferit karakollara dağıtılmıştır. Doğu Akdeniz kıyı şeridinin (*Lübnan kıyıları başta olmak üzere*) savunması ise bölük seviyesinde birkaç birliğe tevdi edilmiştir. Bu kapsamda; harekât bölgesinde toplam birlik mevcudu 22.500 askerden müteşekkil 2. Ordu Müfettişliğinin teşkilat kadroları 4. Kolorduda 8.000, 8. Kolorduda 9.000, Hicaz Tümeninde 4.000 ve demiryolu muhafazası için 1.500 şeklinde birliklere dağıtılmıştır. Birinci Kanal Harekatına bir topçu zabiti olarak iştirak eden Muzaffer Efendi'nin tespitleri için Bkz.: Albay Muzaffer, Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır Seferi Çerçevesinde Birinci Kanal Akını, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2006, s. 3-38 ve Kres von Kressenstein, Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 6-44.

²⁸ Mustafa Aksakal, Harb-i Umimi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 168; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1375-1376 ve Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi C.V, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s. 426-427.

Mısır'da Osmanlı hâkimiyetine son vererek ülke üzerinde himaye kararı almış ve mevcut Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa yerine amcası Hüseyin Kamil'i Mısır Sultanı unvanıyla yönetime getirmiştir²⁹. Ayrıca, Londra Hükümeti tarafından, dönemin Hindistan sömürge hükümetinin politik sekreteri olan Sir Henry McMahon, Mısır Yüksek Komiseri olarak görevlendirilmiştir. Öncelikli görevi Sina Cephesinin savunulması ve Süveyş Kanalı'nın açık bulundurulması olan McMahon'un diğer bir görevi ise Osmanlı/Arap coğrafyasında icra edilecek olası bir İngiliz ileri harekâtı için Mısır bölgesindeki kuvvetleri hazır tutmak (*hazırlamak*) olmuştur³⁰.

Bu kapsamda; Londra Hükümeti, Mısır genelinde (Libya hududu ve Sudan bölgesi dâhil olmak üzere) konuşlu bulunan 150.000 civarındaki birlik mevcudiyetinin yanısıra, Süveyş Kanalı'nın korunması maksadıyla konuşlandırılmış olan 7 İngiliz ve 2 Fransız savaş gemisini, söz konusu birlikler ve su üstü unsurlarına ilaveten 73 uzun menzilli ve 95 kısa menzilli hafif top namlusunu, uzunluğu 200 kilometreyi aşan Kanal bölgesine mevzilendirmiş ve dönemin şartları itibarıyla söz konusu tedbirleri yeterli görmüştür³¹.

²⁹ Dönemin İngiliz reel politiği; resmi harp tarihi tezinde 1914 Ağustos'u itibarıyla Mısır'ı; hukuken Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir vilayet, fiiliyatta ise İstanbul Hükümeti'nden bağımsız ve Britanya Hükümeti koruması altında bir sömürge devleti olarak tanımlandırmıştır. Detaylı bilgi için Bkz.: George MacMunn ve Cyrill Falls, *Military Operations Egypt and Palestine, Part I.*, London, 1928, s. 7-18.

³⁰ Carl Brockelmann, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2002, s. 383. Göreve gelmesi ile bölgede aktif bir rol oynamaya başlayan dönemin Londra Hükümeti'ne bağlı Mısır Valisi (Yüksek Komiseri) Sir McMahon'un, Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile 1915 Temmuz-1916 Mart ayları arasında süregelen mektup teatisi Hicaz isyanına yön vermiş ve "*Hüseyin-McMahon Yazışmaları/The Hussein-McMahon Correspondence*" olarak başta İngiliz ve Arap siyasi tarihleri olmak üzere tüm bölge ülkeleri ve Türk/Osmanlı siyasi tarihine kaydedilmiştir.

³¹ Birinci Kanal Harekâtını bizzat sevk ve idare eden Cemal Paşa da hatıratında, her ne kadar sonuçsuz kalsa da Birinci Kanal Harekâtını bir "*Taarruzi Keşif*" harekâtı olarak tanımlamış ve kabul etmiştir. Bu nedenle de dönemin lojistik yetersizliklerinin altını çizmesine rağmen "...*bu keşif taarruzu cidden zorunlu idi ve bu sayede hem durum gereğince anlaşıldı, hem de İngilizler Çanakkale taarruzunu, bizim bu teşebbüsümüzün neticelerini beklemek üzere geri bıraktılar. Bundan başka da Mısır'da hiçbir zaman 250.000 neferden az kuvvet bulundurmamak mecburiyetinde kaldılar.*" ifadeleriyle aslında maksadı hâsıl olan bir harekât olarak kabul etmiştir. Birinci Kanal Harekâtından önce bölgede konuşlu bulunan İngiliz kuvvetlerinin sayısı ile harekâttan sonraki sayının 100.000'lere varan ciddi oranda artışın ise gerek Batılı gerek se Türk kaynakları incelendiğinde abartılı olmadığı görülmektedir. Bkz.: Cemal Paşa, *Hatıralar İttihat Terakki ve I. Dünya Savaşı Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 187.

Her iki bloğun konvansiyonel kuvvet mukayesesine bakıldığında, 115 milyon nüfuslu Berlin-Viyana mihveri 22 milyona ulaşan insan gücünü seferber ederken, 400 milyona yaklaşan sömürge nüfusu ile Londra-Paris mihveri 27 milyonluk bir nüfusu Büyük Savaş öncesinde seferber etmiştir. Bu kapsamda; Üçlü İtilaf'ın 260 tümenine karşılık, Üçlü İttifak'ın 156 tümeni Büyük Savaş başında taraflarca muharebe için hazır tutulmuştur³².

1914 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin ve Suriye'de konuşlu birliklerinin herhangi bir harekât ve yığınak planı mevcut olmayıp söz konusu birliklere tevdi edilen görev; *“Adana'dan Mekke'ye uzanan Hicaz demiryolunun muhafazası ve işler durumda tutulması...”* şeklinde stratejik seviyedeki (ve alternatifi olmayan) bir nakliyat yolunun bekasını sağlamak olmuştur. Bu noktada; kuzeyde İskenderun'dan güneyde Gazze kıyıları dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz sahillerine İtilaf güçlerinin herhangi bir amfibi harekâta bulunmayacağı ile Sina Çölü üzerinden bir kara taarruzu gerçekleştirmeyeceği faraziyesi Osmanlı Genelkurmayı tarafından kabul görmüştür³³.

Birinci Kanal Harekâtı ile Sina-Filistin Cephesini açan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa; Sina Çölü'nü üç koldan geçerek Süveyş Kanalı'nı zorlamış ancak lojistik desteğin yetersiz kalması ve güneyden (*Hicaz bölgesinden*) beklenen Şerif Hüseyin kuvvetlerinin desteğinin sağlanamaması nedenleriyle sonuç alamadan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Cemal Paşa, harekât öncesi hazırlıklar ve ordunun lojistik destek imkân ve kabiliyeti ile

³² Georges Lestien ve Roger Cere, İki Dünya Savaşı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966, s. 9-14.

³³ Harekât planlarının dayandırıldığı hususlar *“Faraziyeler”* olarak tanımlanır. Her bir husus ayrı bir faraziye olarak kabul edilir ve herhangi bir faraziyenin gerçekleşmemesi halinde harekât planının icra imkânı ortadan kalkar. Herhangi bir faraziye dayandıran harekât planları da olabilir. Harekât planında yapılabilecek bazı tadilatlarla planın icrası mümkünse, tespit edilen husus faraziye olmaktan çıkar. Üst komutanlığın faraziyesi veya faraziyeleri ast kademeler için kendi planlamalarında gerçek olarak kabul edilir ve kesin manada ilgili birliği tahdit eder. Bu kapsamda; Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Savaş'a dâhil olmasını müteakip İtilaf Devletlerinin Sina Yarımadası üzerinden Batı-Doğu istikametinde bir taarruzi harekât icra etmeyeceği ve Doğu Akdeniz kıyılarına bir amfibi taarruzda bulunmayacağı faraziyeleri gerçekleşmiştir. Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi, C. IV, Ks. I, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1979, s. 95-98.

harekâtın genel bir değerlendirmesi niteliğindeki düşüncelerini hatıratında şu şekilde belirtmiştir³⁴.

“Ordunun bütün malzemeleri ve hayvanları Rumeli’den, Şark ve Garp Anadolusundan, Suriye’den, fenni şeyler, silah ve mühimmat Avrupa ve İstanbul’dan, Bağdat, Şimal Suriye’sinden, Halep ve Adana’dan gelecekti. Henüz ne menziller ne de askeri yollar vardı. Anadolu’dan gelen demiryolunu bir defa Konya, Konya ile Halep arasında da Amanos dağları kesiyor. Bu dik, sarp ve yolsuz dağlar arabalar, katırlar ve otomobillerle aşılacaktı. Bundan başka Kanal’a gidecek askerlerin çoğunun arkada bırakılması gerekiyordu. Kırık dökük demiryoluyla taşınmaları olanaksızdı... Sadece Almanları rahat ettirmek ve İngilizlerin dikkatini doğuya çekmek için yaptığımız bu harekât sonuçsuz kalacağı bilinmesine rağmen gerçekleştirilmiştir.”

Birinci Kanal Harekâtını müteakip İtilaf Devletlerinin, süratle ve en kısa yoldan Osmanlı Payitahtını işgal ederek, Bab-ı Ali’yi Büyük Savaş’ta saf dışı bırakmak ve müttefikleri Çarlık Rusyası’na destek sağlamak maksadıyla 18 Mart 1915’te Çanakkale Boğazı’na büyük bir müttefik donanması³⁵ ile taarruz etmesi ve sonuç alamayınca 25

³⁴ Cemal Paşa, a.g.e., s. 174-187. Von Kress’de Cemal Paşa’nın söz konusu tespitini bizzat kendi gözlemleri ile teyit eder nitelikteki; *“Asla anlayamadığım bir mesele de Cemal Paşa’nın Mısır’ı zapt etmek ihtimaline gerçekten inanıp inanmadığı veyahut bu fikri propaganda etmekteki maksadının sadece Arap birliklerine - Mısır’daki kâfirlerin boyunduruğu altında inleyen din kardeşlerini kurtarmak gibi - çok cazip ve heyecanlı bir hedef göstermek istemiş olmasıdır.”* ifadelerle anılarında belirtmiştir. Bkz.: Kressenstein, a.g.e., s. 113. Büyük Savaş’a ihtiyat zabiti olarak katılan Münim Mustafa ise 1915 yılının Şubat ayı başında (2/3 Şubat gecesi) icra edilen Birinci Kanal Harekâtı’nda gece boyunca süren taarruzlar esnasında yaşananları *“Kanalı ilk geçen taarruz kademesi İngilizlerin müdafaa hattına daldığı vakit, İngilizlerin besledikleri müdafaa hattı köpekleri büyük bir gürültü koparmışlardı. Artık düşman taarruzu haber aldı. Hemen siperlerini işgal ederek mitralyözlerle müdafaaya başladılar. Biraz sonra da sahil boyunca zırhlı trenlerle mitralyözlü takviye kıtaları getirerek müdafaa hatlarını kuvvetlendirmişlerdi. Vakit gece, bütün gece projektörlerle gündüz gibi aydınlık. Kanal üzerinde, taarruz mıntıkasının iki uçlarında bulunan Acı ve Timsah göllerine gelen İngiliz filosu da topçu ateşine başladı. İsmailiye önünde müthiş bir harp oluyordu. Toplar atılıyor, bombalar patlıyor, mitralyözlerin çatırtısı ufukları inletiyordu. Diğer taraftan da kıtalarımızın bir kısmı kanalın öbür tarafında bekliyor, bir kısmı da kanala istihkâm bölükleri tarafından konan şalopelerle, köprülerle kanalı geçmeye çalışıyorlardı. Sabah olmuş şafak sökmüştü. Kıtalarından bir kısmı yaralı, bir kısmı da esirdi. Bir kısmı da şalopelerle beraber topçu ateşiyle batmıştı.”* ifadeleriyle nakletmiştir. Bkz.: Münim Mustafa, Cepheden Cepheye, Arma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 27.

³⁵ Söz konusu zırhlıların oluşturduğu İngiliz-Fransız müşterek donanmasına emir-komuta eden İngiliz Amiral Sir Ian Hamilton, 18 Mart 1915 sabahı saat 06.00 sularında “H.M.S. Phaeton” zırhlısından baktığında Mondros Limanı’nda gördüğü manzarayı *“Hayatım boyunca daha önce kesinlikle bu kadar fazla geminin bir araya toplandığını görmedim; hayır, hatta Hon Kong, Bombay ve New York’da dahi*

Nisan 1915 tarihinde çıkarma harekâtına başlaması nedenleriyle alınan İkinci Harekât kararı; gerekli hazırlıklara devam edilmek ve sefer dönüşü Yarbay von Kress komutasında teşkil edilen Çöl Kumandanlığına “*Kanal boyunca konuşlanmış olan İngiliz birlikleri ile temasın sürdürülerek baskın/sabotaj türü eylemlerle kanaldan geçişlerin taciz edilmesi ve Mısır bölgesinden Çanakkale bölgesine kuvvet kaydırılmasının engellemesi*” vazifeleri tevdi edilerek geriye bırakılmıştır³⁶.

Osmanlı birlikleri Kanala ikinci kez taarruza hazırlanırken İtilaf Devletlerince Çanakkale Cephesinin açılması 4. Ordunun birlik ve lojistik takviye planlamalarında tenkise neden olmuş, bu arada 5/6 Haziran 1916 gecesi Şerif Hüseyin liderliğinde Mekke bölgesinde başlayan İngiliz destekli Hicaz İsyanı ile 4. Ordunun hassasiyeti artmıştır.

görmedim.” şeklinde günlüğüne kaydetmiştir. Bkz.: Sir Ian Hamilton, Gallipoli Diary Volume I, Unwin Brothers Limited, Woking and London, 1920, s. 26. Ömrünü denizlerde geçirmiş bir İngiliz Amiralinin o dönem için yerkürenin uluslararası deniz ticaretinin merkezleri konumunda olan en büyük ve işlek limanları ile mukayese ettiği Mondros Limanı’ndan bu şekilde bahsetmesi müttefiklerin Akdeniz sularındaki üstünlüğünü ve Türk boğazlarını geçmek niyet ve kararlılığının derecesini göstermesi açısından tarihe düşülmüş çarpıcı bir nottur.

³⁶ Birinci Kanal Taarruzundan sonra Kanal’a daha büyük kuvvetlerle taarruzu yenilemek yerine seyyar ve müstakil küçük birliklerle Kanal’ın kapatılarak, gemi geçişlerinin durdurulması amaçlanmıştır. Bu amaçla 27 Haziran 1915 tarihinde Üsteğmen Sırrı emir komutasındaki bir müfreze ile Kanal’ın Küçük Acı Göl mevkiine sualtı mayını döşenmiş, döşenen mayına 28 Haziran sabahı “*Teiroidsas*” isimli bir İngiliz vapurunun çarpması sonucu vapur batmış ve kanal 14 saat boyunca geçişe kapanmıştır. Bkz.: İsmet Üzen, Birinci Dünya Harbi’nde Sina Cephesi ve Çöl Hatıraları, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007, s. 104-106, Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi, C. II, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990, s. 345-351 ve Kressenstein, a.g.e., s. 128. Bu noktada dikkat edilirse o dönem (*Büyük Savaş’ın ilk yarısında 1914 yazından 1916 yazına kadar devam eden süreçte*) Almanların Geneneral Hiddenburg komutası altında Doğu Cephesindeki elde ettikleri başarılar ile Osmanlı Ordularının Çanakkale ve Irak Cephelerinde peşi sıra elde ettiği başarılı sonuçlar, savaşın başında alınan başarısız Sarıkamış Taarruzunun üstünü kapatmış ve gerek hükümet kanadında gerekse askeri kanatta hatta halk nezdinde Büyük Savaş’ın İttifak Bloğu lehinde sonuçlanacağı en azından mutlak bir mağlubiyet yaşanmayacağı yönünde Osmanlı İmparatorluğu genelinde müspet bir kanaatin hâsıl olduğunu dönemin Dâhiliye Nazırı (*İTC’nin üç kudretli isminden birisi olan*) Talat Paşa anılarında belirtmiştir. Devlet-i Aliye’nin topyekûn savaş esaslarınca savaşma azim ve iradesinin yüksek seviyede olduğunun altını çizmiştir. İkinci bir Kanal Harekâtının düşünülerek Sina Cephesinde elde edilen kazanımların muhafazasına yönelik olarak alınan tedbirlerin temelinde Talat Paşanın tespitlerinin yattığını belirtmek yerinde olacaktır. Bkz.: Alpay Kabacalı (*Haz.*), Talat Paşa’nın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 31-32.

Hicaz bölgesinin her daim muhafaza edilmesine çok ehemmiyet gösteren İstanbul Hükümetleri bu doğrultuda neredeyse Filistin Cephesinde bulunan askeri kuvvetine denk bir kuvveti Hicaz bölgesinde konuşlandırmıştır. Ayrıca Birinci Kanal Taarruzundan, 4 Ağustos 1916 tarihinde icra edilen İkinci Kanal Taarruzuna dek geçen bir buçuk yıllık durgunluk döneminde Bab-ı Ali, Mısır'ın batı sınırında ki Trablusgarp'ta yerleşik Sünusi aşiretini örgütleyerek İngilizleri çift taraflı bir savunmaya zorlamak stratejisini izlemiştir³⁷.

Çanakkale'de İngilizler tarafından açılan cephe nedeniyle her iki tarafta birlik silah ve teçhizatlarının bir bölümünü Çanakkale Cephesine kaydırmıştır. Ancak başarısızlıkla sonuçlanan deniz ve kara muharebelerinin ardından İngiliz birliklerinin Gelibolu'dan çekilme sürecinde 1915 Kasım ayında Mondros ve Gelibolu'yu ziyaretini müteakip Kahire'ye geçen dönemin İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'in, Süveyş Kanalı ve birlikleri ziyaretinde, Mısır'ı korumakla görevli komutana “*Siz mi Kanalı savunuyorsunuz yoksa Kanal mı sizi savunuyor?*” şeklindeki sorusundan sonra kanala dayalı savunma politikasından vazgeçilmiş ve İngiliz Genelkurmayı tarafından bölgedeki birlik sayısı artırılarak, Kanalı'nın doğu yakasında da birlik bulundurulmaya başlanmıştır³⁸. Ayrıca söz konusu değişiklikler kapsamında; o dönem “*Mısır Savunma Hatları*” adı altında iki kesimli (*General Maxvell komutasındaki batı savunma hatları ile General Murray komutasındaki doğu savunma hatları*) olarak bölgede faaliyet gösteren İngiliz birlikleri 19 Mart 1916 tarihinde Mısır Seferi Kuvvetler Komutanlığı (*Mısır Seferi*

³⁷ Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 401-413. Maurice Aymard'ın “*Süveyş Kanalı Akdeniz dünyasının politik çöküşünün sembolüdür.*” şeklinde ki tespitini, Annales Ekolü'nün üstatlarından Fernand Braudel “*Yarı Akdenizli olan Fransızların yaptığı kanal, Akdeniz'le beraber bir İngiliz yolu durumuna düşmüştür.*” ifadeleriyle teyit etmiştir. Bkz.: Fernad Braduel, Akdeniz Tarih Mekân İnsanlar ve Miras, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s. 116. Ancak aşağıda görüleceği üzere Fransız yapısı olmasına rağmen “*İngiliz Yolu*” olarak tanımlanan Süveyş Kanalı, dönemin Londra Hükümeti tarafından, taşıdığı stratejik önem ve bölgede oluşan hassasiyet nedeniyle daha fazla kara birliği ve su üstü unsurları ile muhafaza altına alınmakta tereddüt edilmemiştir.

³⁸ Gullet, H.S., The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine 1914-1918, Angus & Robertson Ltd., Sydney, 1941, s. 26; Massey, W.T., The Desert Campaigns, G.P. Putnam's Sons, New York, 1918, s. 20.

Kuvvetleri/MSK) adı altında birleştirilmiş ve ilk MSK Komutanlığına General Edmund Murray getirilmiştir³⁹

Her iki taraf da Birinci Kanal Harekâtını müteakip bölgede savunma ve taarruza yönelik tedbirlerini almış ve 4 Ağustos 1916 sabahı saat 05.15'te İngiliz birliklerine üç koldan yöneltilen taarruzlar ile İkinci Kanal Harekâtı başlamıştır. 4. Ordu taarruzları yer yer gelişme göstermesine rağmen devamlılık sağlanamaması üzerine duraksamıştır. Müteakiben tüm cephe boyunca taarruzları duran 4. Ordu birlikleri, İngiliz süvari birliklerinin başarılı karşı taarruzları ve gece yürüyüşünü müteakip çok sıcak geçen gündüzün de getirdiği yorgunlukla beraber kuşatılma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle muharebeyi keserek geri çekilmek zorunda kalan 4. Ordu birlikleri "*Romani Muharebesi*" adıyla anılan muharebeyi kaybetmiş ve böylece İkinci Kanal Harekâtı da sonuçsuz kalmıştır. Müteakiben, 9 Ağustos'ta başlayan İngiliz karşı taarruzları sonucunda, yaklaşık 13 saat boyunca cereyan eden muharebeler sonucunda, Miralay Refet Bey (Bele) komutasındaki 3. Tümen birlikleri başarılı bir savunma ile İngiliz süvari birliklerinin taarruzlarını püskürtmeyi başarmıştır. İngiliz ve Türk resmi harp tarihlerine "*Bir-ül Abd Muharebesi*" olarak kaydedilen söz konusu muharebe ile Osmanlı taarruz gücünü kaybetmiş, Halep kuzeyine dek sürecek bir savunma ve ricat harekâtına başlamıştır⁴⁰.

17 Eylül 1916 sabahında baskın tarzında gerçekleşen ikinci İngiliz taarruzu ise cereyan eden "*Bir-ül Mezar Muharebesi*" ile püskürtülmüş ancak daha üstün ve taze kuvvetlerle taarruzlarını yineleyecekleri düşünülmüş, keşif birlikleri de dâhil olmak üzere El-Ariş batısında birlik bırakılmayarak, Sina Yarımadası'ndaki tüm Osmanlı birlikleri Gazze istikametinde kuzeydoğuya doğru çekilmiştir. 1917 yılı Ocak ayında ileri harekâtına devam eden İngilizler Refah'ı almayı müteakip El-Ariş'te ordugâhlarını kurmuş, 4. Ordu ise 26 Ocak 1917 itibarıyla Hanyunus-Şelâle hattında mevzilenmiştir. Şubat ayının ikinci yarısında cephede incelemelerde bulunan Enver Paşa'nın da onayıyla mevzi hattı 17/18 Mart 1917 gecesi daha geriye Gazze-Birüssebi hattına kaydırılmıştır. Osmanlı tarafında söz konusu tedbirler alınırken, 14 Mart itibarıyla İngilizler demiryolu

³⁹ Roger Ford, Cennetten Mahşere Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 351.

⁴⁰ Kressenstein, a.g.e., s. 207-225 ve C. Guy Powless, The New Zealanders in Sinai and Palestine, Witcombe and Tombs Limited, Wellington, 1922, s.26-42.

hattını Refah’a ulaştırmış ve müteakip harekât için yığınaklanma faaliyetlerine devam etmiştir⁴¹.

4. Ordu ileri harekâtının doruk noktasına ulaştığı İkinci Kanal Harekâtı; 3/4 Ağustos 1916 tarihlerinde cereyan eden “*Romani Muharebesi*”nin kaybedilmesini müteakip başlayan İngiliz ileri harekâtı ve Osmanlı birliklerinin Sina Yarımadası’nı terk ederek Gazze-Birüssebi hattına çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Büyük Savaş öncesinde “*Alman Islah Heyeti*” ile İstanbul’a gelerek ve öğretmenlik yapmış, savaş döneminde ise Çanakkale ve Filistin Cephelerinde görev almış Bavyeralı Binbaşı Franz Carl Endres 1918 yılı sonlarında kaleme aldığı anılarında Osmanlı İmparatorluğu’nun imkân ve kabiliyetleri ile savaşın başlarında düzenlenen Sarıkamış ve Kanal harekâtlarının sonuçlarını şu ifadelerle özetlemiştir⁴².

“Dünya Savaşı’nda Ruslar Kafkasya’daki sınır bölgelerinde Batum, Erivan ve Tiflis arasında senelerce çalışarak Osmanlı sınırına kadar gelişmiş bir demiryolu ağı kurmuşlardı. Bu şekilde ulaşım tekniğinde Türklere karşı o kadar üstünlerdi ki Türklerin her türlü saldırı ve operasyonları bu gerçek karşısında başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkûmdu. Tamamen benzer koşullar İngiliz Mısırında da mevcuttu. Orada Türklerin Süveyş Kanalı’na karşı yaptıkları bütün hücumlar peşinen ve tamamen ümitsiz denemelerdi. Mezopotamya’da da aynı manzara var. İngilizler Kuveyt Limanı’nı üs olarak kullanabilirken, Osmanlı’nın emrindeki az sayıdaki tren de kömür sıkıntısından hemen hemen hareket edemez durumdaydı.”

⁴¹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, C. III, Ks. III, 1914-1918 Genel Savaşı ve Bunların Siyasal Tepkileri, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 355. ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 447-498.

⁴² Franz Carl Endres, Dünya Savaşında Osmanlı ve Filistin, Puslu Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 14-15. Osmanlı ordularını ve lojistik sistemini harici bir gözle değerlendiren Alman subayının tespitleri göz önünde bulundurarak, Büyük Savaş’a yedek subay olarak katılmış ve Kafkasya Cephesinde Ruslara karşı mücadele etmiş Faik Tonguç’un dâhili olarak yaptığı bir iç değerlendirme niteliğine haiz; “*Şehirde üst baş perişan, soluk yüzü, zayıf, bitkin, hasta, yaralı subaylarla konuşarak birçok acı gerçeği öğreniyorduk. Hemen hepsi, bu felaketin yaratıcısı Enver Paşa’yı gösteriyorlar... Görüştüğümüz çeşitli rütbedeki subayların anlattıklarına göre Osmanlı Devleti’nin eşini bir daha göremeyeceği, hazırlayamayacağı, ihtiyatları hariç tam mevcutlu üç kolordu (9., 10. ve 11. Kolordular) savaş başladığı zaman tasavvur edilemeyecek bir savaş gücünde bulunuyordu. 10. Kolordu; topçu, makineli tüfek kadroları tam olarak 1.034 subay, 59.897 er, 10.768 beygir, 1.012 öküz ve mandadan ibaret bir kuvvetle enkaz haline gelmişti. (Salahattin Bey’in Konferansı: Askeri Mecmua).*” şeklindeki tespitleri, ardarda alınan iki başarısız sonucun nedenlerini ortaya koymasının yanı sıra neden olduğu ciddi travmayı da belirtmesi açısından kayda değerdir. Bkz.: Faik Tonguç, Birinci Dünya Savaşında Bir Yedek Subayın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19.

1914-1916 yılları arasında Berlin Hükümeti'nin Harbiye Nazırlığı ve Genelkurmay Başkanlığı görevlerinde bulunan Mareşal Erich von Falkenhayn, İkinci Kanal Harekâtı fikrine Alman ve Osmanlı Genelkurmay karargâhlarının da olumlu bakmasını ve taarruzun sonuçlarını, Osmanlı/Arap coğrafyasını⁴³ da değerlendirerek, hatıralarında şu şekilde kaleme almıştır⁴⁴.

“Genelkurmay Başkanı, Asya’da Süveyş Kanalı’na yeni bir harekât yapmayı teklif etmişti. Böyle bir harekât az çok ümit verici idi ve 1915 sonunda İngilizler, asıl gayretlerini Irak’a yöneltmekte olduklarından gerek Selanik’te ve gerekse Irak’taki kuvvetlerinin bir kısmını üzerine çekebilirdi. Süveyş harekâtına tahsis edilecek kıtaların, Bağdat savunmasında istihdamı ise, nakliyat ve ikmal zorlukları nedeniyle mümkün değildi. Bu savunma için aylardan beri yolda bulunan bir fırka ile yetinmek, yoldaki malzemenin ulaşmasını ve Goltz’un gelmesini beklemek gerekirdi. Doğu Cephesi’nde de beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Mesafenin büyüklüğü, ulaşımın kötülüğü ve her şeyden mahrum olan bu memleketteki iâşe zorluğu dolayısıyla, yakın bir Rus saldırısı beklenmesine rağmen takviye kıtaları ancak sınırlı ölçüde ve parça parça gönderilebilirdi...”

Filistin’de yine Süveyş Kanalı’na gitmek fikri, tekrar gerçekleştirilememiştir. 1915–1916 kışı esnasında gereken malzemenin toplanması ve hazırlanması mümkün olamamıştır. Diğer taraftan büyük bir Arap isyanı, bu muntıkadaki Türk kuvvetlerini durdurmuştu. Hicaz’da İngiliz entrika ve parasıyla başlayan bu isyan, az zamanda Arabistan’ın dışına taşmış ve Suriye Arapları ile kuzeyden Fırat ilerisine kadar olan alandaki aşiretleri de tahrik etmişti. Dinî bir şekli içeren bu isyan, Türklerin ilan ettiği Mukaddes Cihadın geçersizliğini ilân eden bir olay idi. Hâlbuki Mukaddes Cihad’a İran, Afganistan, Hindistan, Kuzey Afrika ve Mısır’ın katılması düşünülmüştü. Fakat dindaşlık duygusu, hiçbir yerde İngiliz korkusuna üstün gelmeye yetmemiştir. Hareket ancak Trablus ve Bingazi’de, İtalyanlar karşısında önem kazanmış ve İtalyanların Avrupa Cephesi üzerinde istenilen sonucu vermiştir.”

Büyük Savaş’a Bab-ı Ali saflarında iştirak eden dönemin Alman generallerinden Mirliya Hans Guhr’un Sina Cephesinde icra edilen ve sonuçsuz kalan kanal taarruzları ve sonuçlarını anılarında; aşağıdaki şekilde nakletmiştir. Adeta Sina-Filistin Cephesinin,

⁴³ Burada ve çalışmamız kapsamında yer yer kullanılan “Osmanlı/Arap Coğrafyası” ibaresi ile Büyük Savaş öncesinde ve müddetince Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde bulunan ve Arap nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgeler kastedilmiştir.

⁴⁴ Prusyalı Mareşal von Falkenhayn, çalışmamızın müteakip bölümlerinde görüleceği üzere Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olarak Filistin Cephesinde bulunacaktır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Nurettin Gülmez, “Falkenhayn’ın Anılarında Türkiye Notları”, ÇTTAD, V/13, 2006/Güz, s. 148-149 ve Eric von Falkenhayn, Birinci Dünya Savaşında Almanya, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 31.

Sina bölümünün özeti niteliğindeki ifadelerden anlaşılacağı üzere 1917 yılı baharının başında cephe hattı Filistin'in kapılarına dayanmıştır⁴⁵.

“Harbin ilk iki yılında Türkiye Mısır'ı işgal etmek veya en azından Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz hâkimiyetini yok etmek düşüncesindeydi. İki girişimde başarısız oldu. 1915 yılının Şubat ayında İsmailiye'de İngilizlerin kanal mevziilerine yapılan hücum muvaffak olmadı. 1916 yılının Ağustos ayında Türk, Alman ve Avusturya-Macaristan kuvvetleriyle girilen ikinci taarruz daha kanalın doğusunda, Romani'de püskürtüldü. İngilizler Türklerin bu cephedeki muharebe imkânlarının yetersizliğini artık öğrendikleri için, 1916 yılının sonbaharında Arapların isyanını teşvikle ve Mezopotamya'da Bağdat'a yeniden yapılan saldırıyla eşzamanlı olarak, bütün Arap topraklarını Türklerin elinden almak için Mısır'daki savunma mevziilerinden Filistin ve Suriye'ye hücumla geçtiler. İngilizlerin sayıca üstünlüğü zayıf kuvvetleri yavaş yavaş El-Ariş'e, 1916 yılının Aralık ayında Magdaba-Bir Hasan'a kadar geri sürdü. 1917 yılının Mart ayında Türkler Gazze-Birüsseba hattını tutuyorlardı...”

⁴⁵ Hans Guhr, Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 151.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİLİSTİN CEPHESİNDEKİ GELİŞMELER

11 Mart 1917 tarihinde İtilaf Bloğunun (*İngilizlerin Kut-ül Amare şokunu üzerinden atarak yeniden ileri harekâta başlaması*) Irak Cephesinde Bağdat'ı ele geçirmesi Ortadoğu coğrafyası üzerindeki iştahını kabartmış ve bölgedeki diğer bir cephe olan Filistin Cephesine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda; Londra Hükümeti Gazze kapılarına dayanmış bulunan General Edmund Murray ve birliklerine bölgenin diğer bir kadim kenti, üç semavi din içinde kutsal olan Kudüs'ü hedef göstermiştir.

1.1 Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri

İngiltere'nin Gazze'ye taarruz ederek cepheyi Sina Yarımadası'ndan Filistin topraklarına kaydırmasının amacı; kutsal kent Kudüs'ü asırlar sonra Müslümanların elinden tekrar alan devlet ve millet olarak tarihe geçerek, dünya Hristiyan âlemi üzerindeki saygınlığını artırmanın yanısıra bölgede ortaya çıkacak siyasi otorite boşluğunu yeni kurulacak bir Yahudi Devleti ile doldurmak olmuştur. Ayrıca ileri harekâtını Filistin kuzeyine taşımak suretiyle Suriye ve Lübnan bölgelerini de ele geçirerek “*Sykes-Picot Antlaşması*” kapsamında; müttefiki Fransa'nın bölgede yaşayan “*Marunî*”⁴⁶ toplumu ve bölge üzerindeki nüfusunu artırma isteğini yerine getirmeyi amaçlamıştır⁴⁷.

⁴⁶ Suriye ve çevresinde yaşayan Hristiyan Arap toplumuna verilen genel isim. Bkz.: Türk Diyanet Vakfı (TDV), İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 71-72. 1860 Lübnan olaylarından sonra Bab-ı Ali, Lübnan'da idari tedbirler almış ve mahalli idarenin İstanbul Hükümeti tarafından seçilecek Hristiyan bir yönetici marifetiyle yürütülmesini kabul etmiştir. 1864 yılında yürürlüğe giren “*Vilayetler Nizamnamesi*” ile de ilk vilayet uygulamalarından birisi Filistin kuzeyinde kurulan “*Suriye Vilayeti*” olmuştur. Yıllara sâri olarak çeşitli mülki (*vilayet, sancak, mutasarrıflık*) bölümlere ayrılan Suriye coğrafyasında; Büyük Savaş'tan önce 1911 yılı itibariyle, Akdeniz kıyısında Beyrut olmak üzere, iç kesimde Halep ve Suriye Vilayetleri ile Cebel-i Lübnan, Kudüs-i Şerif ve Zor (*günümüzde Suriye'nin Deyrizor şehri*) mutasarrıflıklarından müteşekkil bir mülki yapılanma esas alınmıştır. Bkz.: Ömer Osman Umar, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Mandası İdaresi Altında Suriye (1908-1938), ATAM Yayınları, Ankara, 2004, s. 15-17.

⁴⁷ “*Sykes-Picot Antlaşması*” İngiltere ile Fransa arasında 16 Mayıs 1916'da gizli olarak imzalanan ve ismini tarafların imza sahibi bürokratlarından (İngiliz diplomat Sir Mark Sykes ve Fransız General George Picot) alan Osmanlı Ortadoğusu'nun paylaşım planıdır. Çarlık Rusya'sının bilgisi dâhilinde

Bağdat'ın işgalini müteakip sıklet merkezini Filistin Cephesine kaydıran İngilizler, 20 Mart 1917'den itibaren cephedeki askeri ve lojistik faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu kapsamda; Irak ve Avrupa Cephelelerinden Filistin Cephesine kuvvet kaydırırken, İstanbul Hükümeti ise ağırlık merkezini, Çarlık Rejimini sonlandıran “Bolşevik Devrimi” nedeniyle Kafkasya Cephesinde sağlamış ve Ahmet İzzet Paşa'yı 8 Mart 1917'de “Kafkas Ordular Grubu”nu kurmak üzere görevlendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise 13 Mart 1917 itibarıyla Ahmet İzzet Paşa'nın yerine Diyarbakır merkezli 2. Ordu Kumandanlığına atanmıştır⁴⁸.

Mart ayının ikinci yarısında Hanyunus ve Refah bölgeleri yoğunlukta olmak üzere Gazze bölgesi güneyinde yığınaklanmasını hızlandıran MSK birliklerinin Birinci Gazze Muharebesi'nden bir önceki güne ait konuş durumunu, Gazze-Birüssebi savunma hattını savunmakla görevlendirilen Birinci Kuvve-i Seferiye Kumandanı Miralay von Kress, 25 Mart 1917 tarihli hava keşif raporları doğrultusunda şu şekilde değerlendirmiş ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya göndermiştir⁴⁹.

“İngilizlerin Hanyunus'ta iki atlı tümeni, Tellelrefah'ta muhtemelen atlı tümenleri ve Hanyunus'la Tellelrefah arasında iki tümen kadar kuvvetleri, çok sayıda topçu ve diğer kıt'alarının olduğu tespit edilmiştir. Uçak raporlarına göre, İngilizler Dirbalah-Beni Süheyle-Tellelrefah bölgesinde çok sayıda ordugâh hazırlamakla meşguldürler. Tahava-Tellelcema hattında zayıf emniyet kuvvetleri bulunmaktadır. Demir yolu toprak tesviyesi Hanyunus'un iki-üç kilometre kadar doğusuna ulaşmıştır. İngilizlerin işgal ettikleri bölgede kamyon ve tren faaliyeti son derece artmıştır. İngilizlerin yarın (26 Mart 1917) taarruz etmesi mümkündür.”

akdedilen söz konusu antlaşmaya, 21 Nisan 1917 tarihli “St. Jean de Maurienne Antlaşması” ile İtalya da dâhil edilmiştir. Bkz.: Laurence Evans, Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924, İstanbul, 1972, s. 112 ve M.S. Anderson, The Eastern Question 1774-1923, New York, 1996, s. 377. O dönemin Suriye ve çevresinin idari yönetim merkezi olan Şam Vilayetine bağlı Lübnan, Ürdün ve Filistin'deki mülki bölümlerde yerleşik gayrimüslim nüfusun mevcudiyeti ve Batı yönlü eğilimleri Batılı güçler için elverişli bir harekât ortamı sağlamıştır. Diğer yandan bölgenin önemli liman kentlerinden Beyrut vasıtasıyla Avrupa ülkeleri ve Amerika ile ekonomik ve ticari ilişkilerini sürekli geliştiren bölgenin Hristiyan ahalisi ile söz konusu gelişimi misyonerlik faaliyetleri ile kültürel boyutta da ivmelendiren İngiliz ve Fransız Hükümetleri için, cephedeki mücadelenin askeri hedefleri yanında dini hedefleri de ihtiva etmesine neden olmuştur denilebilir.

⁴⁸ Bayur, a.g.e., C. III, Ks. IV, 1914-1918 Genel Savaşı, Savaşın Sonu, TTK Yayınları, Ankara, 1967, s. 59 ve Kemal Arı, Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi, Gnkur. ATASE Başkanlığı, Ankara, 1997, s. 264.

⁴⁹ Cemal Kemal, “Birinci Dünya Savaşında Gazze'yi Nasıl Kaybettik?”, Ankara Üniversitesi TİTE, Atatürk Yolu Dergisi, S. 55, Güz 2014, Ankara, 2014, s. 132.

Birinci Gazze Muharebesi öncesinde MSK, Filistin'i işgal etmek amacıyla, taarruz ve emniyet olmak üzere iki kademe halinde tertiplenmiş ve taarruz harekâtını İmparatorluk Atlı Tümeni, 52., 53. ve 54. Piyade Tümenleri, İmparatorluk Hecinsüvar (Develi) Tugayı ve Avustralya-Yeni Zelanda (ANZAK) Süvari Tümenleri ile icra etmiştir. Osmanlı savunma hatlarında ise Miralay von Kress komutasında teşkil edilen Birinci Kuvve-i Seferiye Kumandanlığı, 24 Mart 1917'den itibaren kuzeyden-güneye Gazze müstahkem mevki ve Cemame'de 3. Tümen, Teleşşeria'da 16. Tümen ve Birüssebi'de 3. Süvari Tümeni olacak şekilde tertiplenmiştir. Cephe karargâhı Teleşşeria'da olmak üzere savunma Gazze-Teleşşeria-Birüssebi hattında kabul edilmiştir. Bu kapsamda; İngilizler, tüm cephede hattı boyunca Osmanlı birliklerine karşı nicelik olarak üç kat üstünlüğe ulaşmıştır⁵⁰.

General Murray, genel bir durum değerlendirmesi yapmayı müteakip 26 Mart 1917 sabah saat 09.00'da Filistin Cephesinde başlattığı genel taarruzla, Gazze Vadisi içinden geçerek şehri kuşatmış müteakiben şehrin telefon irtibatlarını kesmek suretiyle 27 Mart 1917'de kesin sonuçlu bir harekâta başlayacaklarının emaresini vermiştir. Osmanlı keşif uçakları, 26 Mart 1917 günü saat 09.00'da cephe karargâhına MSK birliklerinin kademeli olarak Hanyunus-Gazze istikametinde süvari ve piyade birlikleriyle ileri harekâta başladıkları bilgisini vermiş, alınan bu keşif raporu üzerine tüm gruplara alarm verilmiş ve esas mevziler işgal edilmiştir. Gazze mevzilerinden bir kısmını ele geçirerek, Gazze Grubunu çembere alan İngilizlere karşı Avusturya-Macaristan bataryalarının⁵¹ ateş

⁵⁰ Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1917 Yılı Hareketleri, C. IV, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967, s. 103-105.

⁵¹ Büyük Savaş müddetince öncelikle Çanakkale Cephesinde (iki batarya olarak) kullanılan ve gösterdiği yararlılıklardan ötürü 1916 yılı Mart ayı başında ikinci Kanal Harekâtı kapsamında bir bataryanın Sina-Filistin Cephesine sevk edilmesi ile Avusturya-Macaristan bataryalarının Osmanlı cephelerindeki kullanımı ve etkinliği artmıştır. Batarya komutanı Von Marno'nun ismi ile anılan "*Von Marno Bataryası*" toplam 18 kişilik mürettebatıyla 1916 yılı Mayıs ayı sonlarında 1 subay, 2 yedek subay ve 15 erden müteşekkil olarak Filistin bölgesine ulaşmış ve İkinci Kanal Harekâtı ile Gazze Muharebelerinde sağladığı ateş desteği ile yararlılık göstermiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde güney Bohemya bölgesindeki Plzen kentinde kurulu Skoda silah fabrikası ile İstanbul Hükümeti savaş müddetince iki kapsamlı top, obüs ve havan alım anlaşması imzalamış ve envanterindeki Skoda yapımı ateş destek vasıtalarını artırmıştır. 1918 yılı başına gelindiğinde Filistin Cephesindeki batarya sayısı altıya yükselmiştir. Bkz.: Bilge Karbi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ve Avusturya-Macaristan

desteğinde Birinci Kuvve-i Seferiye Komutanlığı, çetin bir direniş göstermiş ve MSK taarruzlarını püskürtmek suretiyle İngilizlerin Süveyş Kanalı'ndan itibaren Filistin istikametinde başlattıkları genel ileri harekâtını ilk defa Gazze güneyinde durdurmaya muvaffak olmuştur⁵².

Birinci taarruzdan sonuç alınamamasını müteakip İngiliz Hükümeti, Genelkurmay Başkanlığına daha açık ve net bir ifadeyle ikinci harekâtın hedefinin Kudüs'ün ele geçirilmesinden önce bölgedeki Osmanlı askeri varlığının bitirmek anlamına gelen *“Türkleri Kudüs'ün güneyinde bozguna uğratmak ve Kudüs'ü işgal etmek”* şeklinde belirtmiştir. Bu kapsamda; Gazze'ye yapılan ilk taarruzun başarıyla geri püskürtülmesinden sonra, İngilizlerin kısa zamanda takviye edilmiş kuvvetlerle yeniden taarruz edecekleri belli olmuştur. Birinci Gazze Muharebesi'nde, Osmanlı'dan yaklaşık iki kat fazla zayıat vererek, geri çekilmek zorunda kalan General Murray, tümen komutanlarıyla bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Sonuçta; doğudan yani Birüssebi istikametinden yapılacak taarruzi bir harekâtın daha fazla başarı vadetmesine rağmen, başarısının kesinlikle su kaynaklarına bağımlı olması nedeniyle tatbikinden kaçınılmış ve Gazze'ye karşı ikinci bir cephe taarruzuna karar verilmiştir. 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa ise Birinci Gazze Muharebesi'nde olduğu gibi, Gazze-Birüssebi hattını mutlaka elde bulundurulmak maksadıyla (mevzi savunması esaslarıyla) savunmasının icrasına karar vermiştir⁵³.

Bu kapsamda; MSK taarruzunu Gazze-Birüssebi hattında mevzi savunması esaslarıyla karşılayacak 4. Ordu Birlikleri, tüm gayretini mevzilerin işgal ve tahkimine yöneltmiş, Cephe Kumandanı Miralay von Kress, muharebe öncesinde birliklerini batıdan doğuya sırasıyla 3., 53., ve 16. Piyade Tümenleri ile 3. Süvari Tümeni olacak şekilde Gazze-Atavine-Teleşşeria-Birüssebi hattında konuşlandırmıştır⁵⁴.

MSK 17 Nisan 1917 sabahında saat 05.30'dan itibaren karadan ve denizden Gazze müstahkem mevzilerini (3. ve 53. Tümen bölgelerini) yoğun şekilde top ateşi

İmparatorlukları Arasındaki İktisadi İlişkiler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 179-210.

⁵² Şükrü Mahmut Nedim, Filistin Savaşı (1914-1918), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995, s. 42-46.

⁵³ Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 597.

⁵⁴ Roger Ford, Cennetten Mahşere Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 376. ve Kemal, a.g.m. , s. 138.

altına almış, tam 48 saat sonrasında ise 19 Nisan 1917’de önceki günlerle mukayese edilemeyecek şiddette, Gazze mevzilerini topa tutmuştur. MSK aynı gün saat 07.30’da üç tümeni taarruz kademesinde bir tümeni ihtiyatta olmak üzere Gazze istikametinde ikinci genel taarruzuna başlamıştır⁵⁵.

Deniz topçusunun yoğun destek ateşi altında ve tanklarla takviyeli MSK birliklerinin taarruzlarına karşı 4. Ordu birlikleri başta ateş destek unsurları olmak üzere piyade ve makineli tüfek bölükleriyle mukavemet göstermiştir. İngilizler; ağır zayıat vererek ele geçirdikleri Gazze’nin güneyindeki iki ileri mevziyi 53. Tümenin başarılı karşı taarruzu sonucunda kaybetmiş ve muharebe sahasına sürdüğü yedi tankından üçünün tahrip edilmesine mani olamamıştır. Türk resmi harp tarihinde 4. Ordu birliklerinin tank ile ilk karşılaşması şu şekilde belirtilmiştir⁵⁶.

“İngiliz topçusunun çok şiddetli ateşi ve üstün piyade kuvvetlerinin taarruzu üzerine bölük 12.00’da geri çekildi... Saat 12.20’de bir İngiliz tankı büyük kum tepesi üzerinden asıl mevziye doğru ilerleyerek tel örgülerine yaklaşmıştı. Gerek bu tank gerekse bunu izleyen İngiliz piyadesi karşısında, Türk erleri mevzilerini bırakmamıştı. İlerleyen İngiliz tankı ve piyadesi Türk topçusunun şiddetli ateşi ile karşılaştığından, tank geriye çekilmek zorunda kalmış, bunu takip eden piyade de olduğu yerde mihlanıp kalmıştı.”

⁵⁵ H.V.F. Winstone, Orta Doğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Orta Doğu’daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü, Risale Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 327. Söz konusu hazırlık ateşine kıyıda bulunan üç İngiliz savaş gemisi de iştirak etmiştir. Top atışlarının dost mevzilere de düşebileceği endişesi ile Birinci Gazze Muharebesi’nde kullanılmayan gemi topları İkinci Gazze Muharebesi’nde yüzer batarya olarak ateş desteği sağlamıştır. İngilizler ayrıca 4,5 inçlik obüslerden ateşlemek üzere 4.000 adet içleri klor gazı dolu mühimmatı cephe hattına sevk etmiş ve özellikle Osmanlı sahra bataryalarına karşı kullanmıştır. Ancak rüzgârında etkisi ile savunma mevzilerinde bulunan Osmanlı askerleri gazdan fazla etkilenmemiştir. 19 Nisan 1917, Ortadoğu’nun kimyasal silahlarla (gazlarla) ilk tanıştığı gün olarak tarihe geçerken, Müttefiklerin İtalya’yı İtilaf saflarına çekmek için Saint Jean de Mourienne’de üçlü gizli müzakerelerin başladığı gün olarak da Büyük Savaş ve Ortadoğu tarihine kaydedilmiştir. Bkz.: Ford, a.g.e., s. 378-379 ve Arı, a.g.e., 275.

⁵⁶ İkinci Gazze Muharebesi Ortadoğu’da kimyasal silahların ilk kez kullanıldığı muharebe olmasının yanı sıra diğer bir ilki de tankların bölgede ilk kez kullanımı ile harp tarihine kaydetmiştir. İngilizler tarafından cephe hattına yedi tank getirilmiş, 3. Tümen tarafından vurulan tankların muharebe müessiriyetini (hareket kabiliyetini) yitirmesi nedeniyle Türklerin eline geçmemesi için İngilizler tarafından yakılmak suretiyle imha edilmiştir. MSK taarruzlarında kullanılan ve imha edilen tanklara ait görseller **Foto-I**’de sunulmuştur. Bkz.: Abdullah Turhal, T-26 B “*Seyyar Çelik Kale*” Türk Ordusunun İlk Tankı: T-26 B, FNSS Yayınları, Ankara, 2020, s. 30-33.

“Hırbetelmeşrefe’nin kuzeyindeki arazi dağlarında gizlene gizlene pek yakın bir mesafede çıkan bir düşman tankı, bu istikamette 53.Tümen tarafından ileri mevzi halinde tahkim edilmiş olan Türk siperlerine girmişti. Bu tankın desteğinde de bir kısım İngiliz piyadesi, aynı zamanda tankın Türk piyadesine verdiği şaşkınlıktan faydalanarak mevziye saldırmıştı. Tank beş makineli tüfeği ile Türk siperlerini tarıyor ve avcı hendeklerindeki Türk piyadesine başkaldırtmıyordu. Ancak tankın bu kapalı siperlerin bulunduğu tepeciğin en yüksek noktasına çıkması ile beraber, bu tepenin hemen 150 metre doğusundaki bir Türk bataryasının açtığı yoğun ateşten aldığı tam isabetle tahrip edilmesi bir olmuştur.”

MSK, Gazze mevzilerine (özellikle 53. Tümen cephesine) dört günde üç defa yoğun bir ateş desteği altında taarruz etmesine rağmen sonuç alamamıştır. MSK piyade ve süvari tümenlerinin taarruzlarının doruk noktasına ulaşmasına rağmen sonuç alamaması nedeniyle birlikler geri çekilmeye başlamıştır. İngiliz tarafındaki söz konusu gelişmeler, 53. Tümen Kumandanının 20 Nisan 1917 saat 01.20’de cephe kumandanlığına gönderdiği raporda şu şekilde belirtilmiştir⁵⁷.

“...Nehabir Vadisi’nin doğu ve batı yamaçlarında bulunan bir tümen kadar İngiliz süvarisi Tellelcema istikametinde geri çekildi. Teleşşeria Vadisi’ndeki büyük süvari kuvvetleri de Tellelcema istikametinde çekilmesine devam etmektedir. Tümen sağ kanat Grubunun cephesi ilerisinde büyük İngiliz Piyade Kuvvetleri Nehabir Vadisi’ne çekildi...”

26/27 Mart 1917 ile 17/20 Nisan 1917 tarihleri arasında yaklaşık bir aylık süre içerisinde Gazze üzerine yöneltilen iki kapsamlı İngiliz taarruzu, Osmanlı birliklerinin inatkâr savunması karşısında MSK birliklerini geri çekilmek zorunda bırakmıştır. İkinci Gazze Muharebesi sonucunda Kudüs’ün ve Filistin’in muhafazası için hayati öneme haiz Gazze-Birüssebi savunma hattı; önemli bir direnek noktası haline gelmiştir⁵⁸.

İkinci Gazze Muharebesinden sonra General Murray’nin 22 Nisan 1917 tarihinde İngiliz Genelkurmayına gönderdiği mevcut durumu ve tekliflerini içeren telgrafta; hasmın cephe hattını takviye etme gayreti içerisinde olduğunu ve MSK’nın mevcut kuvvetleri ile

⁵⁷ Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 613-618. MSK, 7.000’e yakın kayıp verirken 250’de esir vermiştir. İkinci Gazze Muharebesini müteakiben Mayıs ayı başında Mirlivalığa terfi eden von Kress sevk ve idaresindeki 53. ve 16 Piyade Tümenleri ile 3. Süvari Tümeninden müteşekkil 22. Kolordunun kaybı ise 1.670 olarak kayıtlara geçmiştir. Bkz.: Kressenstein, a.g.e., s. 299 ve Murat Çulcu, Aşivi Kaybolan Savaş, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 44-45. İkinci Gazze Muharebesi sonucunda esir düşen İngiliz askerlerini gösteren görsel **Foto-II.a**’da sunulmuştur. Bkz.: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Filistin, İstanbul, 2009, s. 158.

⁵⁸ ; Falih Rıfkı Atay, Zeytindağı, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015, s. 158-166; Gregory A. Daddis, Armageddon’s Lost Lessons: Combined Arms Operations in Allenby’s Palestine Campaign, Air University Press, Air Command And Staff College Air University, Alabama, 2005, s. 3 ve Çulcu, a.g.e., s. 283-287

Gazze hedefli üçüncü bir taarruz gerçekleştiremeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca mevcut kuvvetlerini üç tümen olarak ifade eden General Murray etkili ve sonuç alıcı bir taarruz için eğitim seviyesi yüksek ve tam mevcutlu en az beş tümene ihtiyacı duyduğunun altını çizerek, talepleri karşılanmadığı takdirde mevcut kuvvetleri ile bulunduğu mevzilerde düşmanı tespit ve oyalama yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir⁵⁹.

1.2 Halep Toplantısı ve Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili

İngilizlerin 1917 yılı Mart ayı başında Bağdat'ı ele geçirmesi ve sonrasında dikkatini Filistin Cephesi üzerine yöneltmek aynı ayın sonunda ve takip eden Nisan ayının ikinci yarısında Gazze üzerine yönelttiği iki geniş çaplı taarruzun sonuçsuz kalması askeri gelişmeler olarak öne çıkarken; 12 Mart 1917'de Bolşevik Devrimi ile Çarlık Rusyasının devrilerek Büyük Savaş'tan çekilmesi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin 6 Nisan 1917 tarihinde Almanya'ya savaş ilan ederek savaşa dâhil olması ve devrimci Bolşevik Hükümeti'nin Sykes-Picot Anlaşması'nı ifşa etmesi ile endişelenen İtalya'nın 21 Nisan 1917 tarihinde akdedilen “*St. Jean de Maurienne Antlaşması*” ile İtilaf Bloğu'ndan kopmasının önüne geçilmesi gibi Büyük Savaş'ın seyrine etki eden çok önemli siyasi gelişmeler iki ay içerisinde vuku bulmuştur⁶⁰.

⁵⁹ General Murray 1917 Mayıs ayı itibarıyla cephesinde bulunan Osmanlı kuvvetlerini 19.000 tüfek, 1.500 kılıç ve 50 top olarak belirtmiş ve gelen takviyelerle toplam kuvvetin 33.000 tüfek, 2.200 kılıç, 130 makineli tüfek ve 120 top seviyesine ulaştığını bildirmiştir. Filistin Cephesi Kumandanı Cemal Paşa ise İkinci Gazze Muharebesi sonucunda İngilizlerin yaklaşık 6.000 zayıat verdiği kabul edilse dahi cephedeki Osmanlı askeri mevcudiyetini 27.000 olarak belirterek her iki tarafın kuvvetlerinin birbirine denk seviyede olduğunu altını çizmiştir. Sonuç olarak; personel ve cephane bütünlemesi yapılmaksızın mevcut kuvvetleri ile bir karşı taarruz yapılmasının uygun olmadığını Başkumandanlık Vekâletine bildirmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 36-48. İkinci Gazze Muharebesi öncesinde MSK Gazze savunma mevzilerini dövmek üzere çok sayıda ateş destek vasıtasını Gazze güneyinde mevzilendirmiştir. Gazze ile Han Yunus arasında (*Belah Mevkiinde*) bölgesinin bitki örtüsünden faydalanmak suretiyle mevzilenmiş olan İngiliz sahra topları **Foto-II.b**'de sunulmuştur. Bkz.: Edward, C. Woodfin, *Camp and Combat on the Sinai and Palestine Front The Experience of the British Empire Soldier, 1916-1918*, Palgrave Macmillan, New York, 2012, s. 58. (*Asıl Kaynak: Australian War Memorial, B01471*)

⁶⁰ Bayur, a.g.e., Ks. IV, s. 38; Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. II, 1914-1995, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 117-136; Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C. IX., İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, 1908-1918, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s. 545-546.

Sina-Filistin Cephesinde söz konusu muharebeler cereyan ederken Hicaz bölgesinde; Mekke Emiri Şerif Hüseyin liderliğinde başlayan “*Hicaz İsyanı*” gelişme göstererek; Mekke, Cidde, Taif, gibi Batı Arabistan kentlerinin düşmesine neden olmuş ve bu sayede Filistin Cephesindeki Osmanlı birliklerini güneyden tehdit edecek duruma gelmiştir⁶¹.

Söz konusu gelişmeler doğrudan/dolaylı olarak Filistin Cephesini etkilemiş, Gazze Muharebeleri sonucunda İngilizlere geçit vermeyerek cephede moral üstünlüğünü ele geçiren İstanbul Hükümeti dikkatini Kafkasya Cephesine kaydırırken, Londra

⁶¹ Arabistan Yarımadası’nı ve özellikle kutsal şehirlerin bulunduğu Hicaz bölgesini korumak ve güneyinde bulunan Yemen-Asir bölgelerini elde bulundurarak, devlet otoritesini daim kılmak amacıyla XVII. yüzyıldan itibaren büyük çaba sarf eden Bab-ı Ali, Büyük Savaş öncesinde de Sana merkezli Yemen bölgesinde İstanbul’a doğrudan bağlı bir kolordu (*Sana’da konuşlu bağımsız 7. Kolordu*) bulundurmış ve savaş müddetince de bulundurmaya devam etmiştir. Ayrıca yine İstanbul’a doğrudan bağlı bir tümeni Asir bölgesinde (*bağımsız 21. Tümen*) ve bir tümeni de (*Mekke’de konuşlu bağımsız 22. Tümen*) Hicaz bölgesinde bulundurmaya devam etmiştir. Bkz.: Zekeriya Türkmen, Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920), TTK Yayınları, Ankara, 2001, s. 324-325. Balkan Savaşı’nda Edirne’nin düşmesi üzerine Bağdat’ta konuşlu 6. Orduyu (*güney kesiminde bulunan Basra, Kuveyt ve Doğu Arabistan kıyıları*) İstanbul’a çeken Harbiye Nezaretinin Hicaz-Asir-Yemen bölgesinden ise kesinlikle taviz vermemesinin altında kutsal yerlerin muhafazası ve geçmişte yaşanan isyanlar yatmaktadır. Söz konusu tasarruf nedeniyle zaten yıllara sâri olarak Orta ve Doğu Arabistan ile İran Körfezi’ndeki otoritesi zayıflamış olan Bab-ı Ali bölgedeki etkinliğini Büyük Savaş öncesinde iyice kaybetmiştir. 1910 Eylül ayında Hicaz Emiri Şerif Hüseyin ile Necid (Arap Yarımadası’nın Riyad merkezli orta kesimi) bölgesinin hâkimi İbn Suud arasında bölge kabilelerinin zekâtının toplanması hususunda çıkan anlaşmazlık çatışmaya dönüşmüş ve çatışmayı kaybeden İbn Suud İstanbul Hükümeti’nin bilgisi dâhilinde kendisine müdahalede bulunan Şerif Hüseyin’in hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra ilgisini yarımadanın doğu sahillerine (Ahsa kıyı şeridinde) çeviren Suud’ları, Büyük Savaş öncesinde İngilizler kendi saflarına çekmek istemiş, Medine Müdafası sürecinde ise Hicaz Kuvve-i Seferiyesi Kumandanı Fahrettin Paşa, Devlet-i Ali saflarına çekerek isyancı Şerif güçleri ile çatışmasını talep etmiştir. Ancak İngilizlerden aldığı para karşılığında tarafsızlık sözü veren Abdülaziz bin Abdurrahman bin Suud sözünde durmuş ve savaş müddetince Osmanlı aleyhinde ve lehinde herhangi bir teşebbüste bulunmamıştır. Bu nedenle İngilizlerin güdümünde isyan eden Şerif unsurlarına da müdahale etmeyen ve Suud’lar savaşın bitimini müteakip kendi mücadelesini vererek günümüz Suudi Arabistan Devletini kurmuştur. Yukarıda belirtilen kısa tarihi süreç ve Büyük Savaş öncesinde yaşanan gelişmeler İstanbul Hükümeti’nin tüm çabasına rağmen Arap Yarımadası’ndaki hâkimiyetini kaybettiğini ve Hicaz İsyanı’nın gelmekte olan ayak seslerini göstermesi açısından önemlidir. Bkz.: Zekeriya Kurşun, Necid ve Ahsa’da Osmanlı Hakimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti’nin Ortaya Çıkışı, TTK Yayınları, Ankara, 1998, s. 198-201.

Hükümeti tüm dikkatini moral olarak çöküntü yaşadığı Filistin Cephesi üzerinde yoğunlaştırmıştır⁶².

İkinci Gazze Muharebesi'nden Üçüncü Gazze Muharebesi'ne kadar geçen zaman zarfında (Nisan 1917 sonundan Ekim 1917 sonuna dek geçen yaklaşık altı aylık süreçte) aşağıda görüleceği gibi Londra Hükümeti ve MSK uyum içerisinde harekât hazırlıklarına azami seviyede devam ederken, İstanbul Hükümeti ile cephe hattında hâsıl olan fikir ayrılıkları (Enver Paşa ile Cemal Paşa arasındaki cereyan eden karşılıklı yazışmalar) ile söz konusu çok kıymetli süre yani “*Muharebe Fasılası*” iyi değerlendirilenmiş ve sağlanması gereken Hükümet-Cephe hattı mutabakatı sağlanamayarak, tam aksine oluşan çatlak giderek büyümüştür⁶³.

⁶² Batı Cephesinde durumun siper savaşlarına dönerek her geçen gün daha durağan bir hal alması nedeniyle dönemin İngiliz Başbakanı Lloyd George'un, “...savaşı esas cephede değil onlar için ikinci öncelikli addedilen Ortadoğu cephelerindeki kazanımlarıyla bitirecekleri...” yönündeki öngörüsü ve bu yöndeki çabaları söz konusu yoğunlaşmaya neden olmuştur. Bu kapsamda; Filistin Cephesi başta olmak üzere Ortadoğu'da devam eden ileri harekâtlarına hız kazandırmak için hükümet MSK'ya tam destek verilmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 41-46. Büyük Savaş müddetince Britanya İmparatorluğu; sırasıyla ilki Mezopotamya'da, ikincisi Çanakkale'de ve sonuncusu ise Filistin'de olmak üzere sayısı yüzbinlerle ifade edilen üç büyük ordusunu Türklere karşı sevk etmiş ve sonuçta Lloyd George istediğini üçüncü denemede Filistinde hareket alanında MSK ile almıştır tespiti son derce yerinde ve çarpıcı tespittir. Bkz.: Howard, a.g.e., s. 187-193.

⁶³ Söz konusu tespiti Yıldırım'ın Kurmay Başkanlığı için Enver Paşa'nın talimatıyla Romanya'dan (6. Kolordudan) gelen Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet) bizzat kaleme aldığı “*Yıldırım*” adlı eserinde, 6 Aralık 1916 tarihinde Bükreş'in işgalini ve askeri idarenin sağlanmasını müteakip 1917 baharında Almanların kendi kuvvetlerini Riga ve Baltık Adalarına yönelik harekâtları için çekmeye başladığını belirterek; söz konusu fikir ayrılıklarını ve kaybedilen zamanı “...Bununla yine çok kıymetli olan zaman kaybediliyordu, Almanya 6. ve 15. Kolordularımızı ciddi bir istek karşısında vermemezlik edemezdi. Nitekim sonrada verdi. Fakat geç kalınmıştı.” ifadeleriyle belirtmiştir. Bkz.: Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), Yıldırım, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 47-51. Hayatın her anı ve dönemi için çok kıymetli olan “*Zaman*” mefhumu muharebeler içinde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle muharebelerin doğasında bulunan “*Muharebe Fasılası*” (hasım taraflarca insan tabiatı gereği, kendiliğinden, anlaşmasız olarak verilen mola vb. süreler olarak tanımlanabilir, harekât ve birliklerin çapına göre de saat kavramından aylara kadar değişkenlik gösterebilir) çok kıymetlidir. Muharebede inisiyatifin her daim taarruz eden tarafta olması nedeniyle savunan taraf hasmının ne zaman? ve nasıl? taarruz edeceğini bilemez. Bu nedenle de savunan tarafın harekât nev'i (sabit mevzi/direnek noktalarında savunması ya da güçlü karşı taarruzlara dayanan oynak savunma) ne olursa olsun savunmaya yönelik mevzilerin tahkimatı ve muhabere irtibatlarının tesisi, muharebe fasıllarından istifade ile zayıflatılmasının (şehit, yaralı, esir, kayıp, firar) süratle

MSK Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinde mağlup olmasına rağmen icra edilmesi planlanan üçüncü bir genel taarruz için Gazze Vadisi kuzeyinde uygun çıkış arazisi ele geçirmiş ve sahip oldukları muharebe inisiyatifi ve gücü ile lojistik anlamdaki üstünlüklerini korurken, Gazze-Birüssebi hattında uzanan cephe hattını kararlılıkla savunan Osmanlı birliklerinin koşulları gelişmek biryana her geçen gün daha olumsuz hale gelmiştir. Bu kapsamda; Üçüncü Gazze Muharebesi öncesinde, 53. Tümen'in 161. Piyade Alay Kumandanı tarafından kaleme alarak üst komutanlığına gönderilen raporda cephedeki Osmanlı birliklerinin durumu şu şekilde belirtilmiştir⁶⁴.

"Alay, Gazze Muharebelerinin başlangıcından itibaren, avcı siperlerinde bulunmaktadır. Alay, en iyi subaylarını feda etmek zorunda kalmış, iyi eğitim görmüş erlerini de çeşitli nedenlerle kaybetmiştir. Her gün düşman topçu ateşinden üç beş kişi kurban verilmektedir. Muharebe gücünün onda dokuzu kaybedilmiş, bölüklerin komutası şimdi genç, tecrübesiz ve yetiştirilmeye muhtaç subayların elinde kalmıştır. Şimdiye kadar kayıpları tamamlamak üzere gönderilen ikmal erlerinin pek azı hariç, diğerleri hiç eğitilmemiş, hatta tüfek tutmasını dahi bilmiyorlar, bunlar, elbisesiz, hatta gömleksiz olarak gelmekte, hiçbirisi askerlik ruhu taşımamaktadır. Bu Alaydaki altı haftalık hizmetim sırasında gördüklerimi açık ve gerçeğe tam uygun olarak arzı bir vatan borcu bilirim..."

Dönemin İstanbul Hükümeti; İTC'nin en kudretli üç isminden (*paşasından*) ikisi Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa arasında İkinci Gazze Muharebesi'ni müteakip cephede uygulanacak hareket tarzı konusunda çıkan anlaşmazlık (Enver Paşa'nın Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinin verdiği zafer coşkusuyla ve doğacak fırsatlardan istifade ederek yapılacak bir taarruzla, İngilizlerin her türlü desteğini sağladıkları Mısır'la irtibatlarının kesilerek, Akdeniz'e dökülmesi, Cemal Paşa'nın ise mevcut savunma mevzilerinin

bütünlenmesi ve geri bölgede her fırsattan istifade ile birlikleri diri tutacak eğitimlere (karşı taarruz provaları vb.) devam edilmesi hayati öneme haizdir. 4. Ordu birlikleri belirtilen söz konusu kritik hususların hemen hemen hiçbirini gerçekleştirememiştir.

⁶⁴ Cemal Kemal, *"Birinci Dünya Savaşı'nda Gazze'yi Nasıl Kaybettik?"*, Ankara Üniversitesi TİTE, Atatürk Yolu Dergisi, S. 55, Güz 2014, s. 141-142. Söz konusu telgraf, taarruzu düşünen Başkumandanlık Vekâletine karşı, ısrarla mevcut hatlarda savunmaya devam edilmesi yönünde fikir beyan ederek, çaba gösteren Cemal Paşa ve von Kress'in neden ısrar ettiğini açıklar niteliktedir. Ayrıca enteresan bir fotoğraf karesi olan **Foto-III**'de görüldüğü üzere, MSK askerlerinin istirahat zamanlarında kâğıt oyunları oynamak, çölün uzak kesimlerinde akrep dövüşleri yaptırmak, gibi vesair şekillerde kumar içerikli oyunlar oynadıkları göz önünde bulundurulduğunda, cephenin iki hasım tarafının ikmal, iâşe ve moral seviyeleri arasında büyük farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Woodfin, a.g.e., s. 81. (Asıl kaynak: State Library of South Australia; SLSA: PRG 844/2-photos of Oliver Inglis, No. 20)

korunarak, karşı tarafın muharebe gücünün zayıflatılması düşüncesi) zamanla kapanmak yerine giderek büyümüş ve cephedeki başarısızlıkların da temel nedenlerinden birisini teşkil etmiştir⁶⁵.

Büyük Savaş'ın başlangıcında kesin sonucun Avrupa (Fransız-Alman ve Alman-Rus) Cephelelerinde alınacağı kanaatiyle, tecrübeli ve kadroları dolu Osmanlı kolordularını Avrupa Cephelelerine göndermekten imtina etmeyen Başkumandan Vekili Enver Paşa Irak ve Filistin Cephelelerindeki durumun hassasiyet kazanması nedeniyle, Romanya, Galiçya ve Makedonya Cephelelerinde bulunan 6., 15. ve 20. Kolorduları kademeli olarak çekmeye başlamış ve aynı zamanda Almanya'dan askeri kuvvet (birlik) gönderimi talebinde bulunmuştur. Söz konusu yardım talebi kapsamında; Berlin Hükümeti tarafından Irak ve Filistin Cephelelerindeki durumu yerinde müşahade etmek ve değerlendirmelerde bulunmak amacıyla görevlendirilen General Falkenhayn, 7 Mayıs 1917 tarihinde İstanbul'a gelmiştir⁶⁶.

Bu kapsamda; Başkumandanlık Vekâletince 12 Mayıs 1917 tarihinde verilen emirde, Irak Cephesindeki 6. Ordu tarafından sonbaharda Bağdat istikametinde yapması düşünülen taarruzu ve mevcut durumu yerinde incelemek maksadıyla İstanbul'a gelmiş bulunan General Falkenhayn'ın Irak'a hareket edeceği, dönüşünde 4. Orduyu ziyaret edeceği ve karşılanması istenmiştir. Mareşal Falkenhayn, Irak Cephesini inceledikten sonra, 16 Mayıs 1917 tarihinde Halep'e ardından, 4. Ordu Karargâhının da bulunduğu Kudüs'e ulaşmıştır. Kudüs'te Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Kurmay Başkanı Miralay Ali Fuat ve Mirliva von Kress tarafından karşılanan Mareşal Falkenhayn, Başkumandanlık

⁶⁵ Zekeriya Türkmen, "Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili ve Faaliyetleri Hakkında Kısa bir Değerlendirme (1917-1918)", İlmi Araştırmalar Dergisi, S. I, İstanbul, 1995, s. 160-161 ve Erkilet, a.g.e., s. 47-51.

⁶⁶ Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ile 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan gizli Osmanlı-Alman İttifak Antlaşmasının 4. Maddesi gereğince, Osmanlı toprakları bir tehlikeyle karşı karşıya kalırsa, gerekirse, silahlı kuvvetleriyle korumayı taahhüt etmiştir. Enver Paşa'nın yardım talebi kabul edildikten sonra prensip olarak hedefi Bağdat istikametinde bir taarruzla Bağdat'ın geri alınması olan bir ordular grubunun teşkili ile bu kapsamda; Bab-ı Ali'ye bir Alman ordu komutanı ve çoğunluğu Alman subaylarından oluşan bir ordular grubu karargâhı gönderilmesi ve söz konusu ordular grubunun bir kısım Alman muharebe, muharebe destek ve muharebe hizmet destek kıtalarıyla beraber Türk birliklerinden kurulması kabul edilmiştir. Liman von Sanders Türkiye'de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 211-219.

Vekâletince taarruz imkânlarını incelemek üzere görevlendirildiğini açıklamış, bunun üzerine Cemal Paşa cari genel durumu *“Filistin Cephesi’nde İngilizlere taarruzun hiçbir esasa dayanamayacağı, sözü edilen yedi tümenin bu amaç için yeterli olamayacağı, taarruza başlamadan önce en az bir aylık yiyecek maddesi depo etmek gerektiği, Kanal Taarruzunda bundan daha az bir kuvvetin bir yıl çalışıldığı halde bir haftalık bile yiyeceğinin sağlanamadığı”* şeklinde özetleyerek, Mirliva von Kress tarafından kendisine gönderilen cephe hattının son durumu belirtir 8 Haziran 1917 tarihli raporu Başkomutanlık Vekâletine göndermiştir⁶⁷. Söz konusu gelişmeler üzerine Enver Paşa, 13 Haziran 1917 tarihinde, durumu yerinde müşahede ve muhakeme etmek üzere de Filistin Cephesine hareket etmiştir⁶⁸.

Enver Paşa Filistin Cephesini ziyaretini müteakip İstanbul’a dönmeden önce, bölgedeki yaşanan gelişmeler ile birliklerin son durumunu görüşmek maksadıyla, Ordu Kumandanlarının katılımlarıyla 24 Haziran 1917 tarihinde Halep’te bir toplantı tertip etmiştir. Türk/Osmanlı Harp tarihine *“Halep Komutanlar Toplantısı”*⁶⁹ olarak kaydedilen söz konusu toplantıda; Enver Paşa, Irak Cephesinde; yeni teşkil edilecek bir ordular grubu ile Bağdat hedefli bir genel taarruz yapılması, Filistin Cephesinde ise savunma hazırlıklarına devam edilmesinin yanısıra, İngilizlerin doğu (sağ) kanat gerisine yöneltilecek bir taarruz kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Mevcut durumlarını açıklayan ordu kumandanlarının, Enver Paşa’nın Bağdat seferi düşüncesini olumlu karşılamadıkları toplantıda; Cemal Paşa, Enver Paşa’nın Bağdat seferi düşüncesini uygun bulmayarak,

⁶⁷ Eric von Falkenhayn, Birinci Dünya Savaşı’nda Almanya, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 21-22.

⁶⁸ Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi C. IV, Ks. II, Sina-Filistin Cephesi, s. 68-70. Enver Paşa cephe hattında gelmeden önce komuta kademesini ve birlikleri kazanılan muharebe neticesinde çektiği telgraflar vasıtasıyla kutlamış ve cephe hattında incelemelerde bulunmak suretiyle birlikleri denetleyerek bizzat tebrik etmiştir. Söz konusu denetlemeler esnasında çekilmiş fotoğraf **Foto-IV**’de sunulmuştur. Bkz.: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Harp Mecmuası, Yıl 2, Sayı-19, Ankara, 2014, s. 290.

⁶⁹ Halep Toplantısına; Başkumandan Vekili Enver Paşa, Kafkas Orduları Grubu Kumandanı Ahmet İzzet Paşa, Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı Ahmet Cemal Paşa, 2. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, 6. Ordu Kumandanı Halil Paşa, Başkomutanlık Karargâhı Kurmay Başkanı Bronzart Paşa, Harbiye Nazırlığı Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa, 4. Ordu Kurmay Başkanı Miralay Ali Fuat (Erdem), 3. Ordu Kurmay Başkanı von Goze, Kafkas Orduları Kurmay Başkanı Yarbay von Falkenhauzen, ve 6. Ordu Kurmay Başkanı Mirliva Kreçman katılmıştır. Bkz.: Cemal Paşa, a.g.e., s., 212-213 ve Erkilet, a.g.e., s. 8-9.

Anadolu'yu tehdit altına sokacak muhtemel bir cephe yarılmasına karşı Filistin Cephesinin daha güçlü bir şekilde savunulmasını belirtmiştir⁷⁰. Başkumandan Vekili Enver Paşa, herhangi bir karar alınamadan sona eren Halep Komutanlar Toplantısında Irak Cephesi üzerindeki tasarruflarını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir⁷¹.

“Ben bu sırada başka bir şeyle meşguldüm. Ordu Kumandanlarının bazılarını Halep'e davet ettim. Onlarla bu esası konuşmak istiyorum. Fikrim, Bağdat üzerine bir taarruz hareketi yapmak ve Bağdat'ı geri almaktır. II. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın kumandasında bir VII. Ordu teşkil etmek ve bu ordu ile Halil Paşa kumandasındaki VI. Orduyu “Yıldırım Grubu” unvanı altında bir Ordu Grubu Kumandanlığının emrine verip, Bağdat üzerine göndermek emelindeyim. Hangi cephelerden hangi fırkaların alınması gerekeceği filan, bütünüyle tespit ettim. Yıldırım Grubu Kumandanlığı için de Almanya bize General Falkeynhayn'ı verdi. Zannediyorum ki bu görevde başarı gösterebilecektir.”

Cephenin İttifak Bloğu tarafında söz konusu gelişmeler yaşanırken⁷², İtilaf Bloğu tarafında da alınan önemli bir karar ile komuta heyetinde önemli bir değişikliğe

⁷⁰ Büyük Savaş müddetince başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere ne İtilaf Bloğunda nede İttifak Bloğunda bir benzerinin daha icra edilmediği söz konusu toplantının istisnai durumunu *“Bu dört ordu kumandanının başkumandan vekili başkanlığında toplanması, şimdiye kadar bizde görülmüş şeylerden değildi.”* şeklinde altını çizen Cemal Paşa'nın toplantı ve sonuçlarından bir hayli etkilendiği yine anılarında kaleme aldığı *“Bu Halep toplantısını hiç utmayacağım ve o gün, daha büyük ve kesinlikle ısrar etmediğimden dolayı kendimi affedemeyeceğim. Memuriyet hayatım sırasında istifamı icap ettirecek bir iki hadise meydana gelmiş ise de, bu Halep toplantısı şüphesiz bunların en önemlisiydi. O zaman istifamı düşünmedim değil. Bunu düşünmüş olduğuma İzzet Paşa şahittir. Başkumandan vekilinin Halep'ten ayrılmasından sonra, Filistin Cephesini ziyaret etmesi için davet ettiğim İzzet Paşa ile bu konuda uzun uzadıya fikir alışverişlerinde bulunmuştuk.”* ifadelerinden anlaşılmakta bu da sert ve katı bir asker olan Cemal Paşa'yı etkileyen Halep Komutanlar Toplantısının ne denli ciddi ve kritik önemi haiz bir sıra dışı görüşme olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bkz.: Cemal Paşa, a.g.e., s. 215.

⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa C. III, 1914-1922, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972, s. 314 ve Cemal Paşa, a.g.e., 212-213.

⁷² Bu noktada Cemal Paşa'nın 1917 Ağustos Ayı ortalarında cephe hattındaki hassasiyeti ve bölgede ki son durumu Enver Paşa ve Başkumandanlık Vekâleti yetkilileri ile yüz yüze görüşerek belirtmek maksadıyla İstanbul'a gidişini belirtmek yerinde olacaktır. Anılarında *“İstanbul Toplantısı”* başlığı altında yer verdiği görüşmelerden de herhangi bir sonuç alamayan Cemal Paşa'nın Filistin Cephesinde icra edilmesi planlanan olası Osmanlı taarruzlarında kullanılmak üzere *“..bizim orduda bir tek örneği bile bulunmayan bin türlü taarruz aracına ihtiyaç vardı. Tanklar, uzun menzilli toplar, tel örgülerini tahribe yarayan araç gereçler, zehirli gazlar, alev makineleri vs. vs.”* ifadelerinde kullandığı tanklar ve zehirli gazların ikinci Gazze Muharebesinde İngilizlerce kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda hemen hemen birçok anı hatırat ve kaynak eserde söz konusu silahların Osmanlı Ordusu üzerinde etkili sonuç

gidilmiştir. İngiliz Genelkurmay Başkanı tarafından MSK Komutanı General Murray'e gönderilen 11 Haziran 1917 tarihli telgrafta; *"Harp Kabinesi, yapmış olduğunuz iyi hizmeti tamamiyle takdir etmekle beraber, emir ve komutada bir değişiklik yapılmasını lüzumlu görmüş ve sizin yerinize General Allenby'nin atanmasına karar vermiştir..."* ifadeleriyle komuta değişikliği bildirilmiştir⁷³.

Sir Allenby⁷⁴, 27 Haziran 1917'de Kahire'ye gelerek, 28 Haziran 1917'de MSK Komutanlığı görevini teslim almıştır. Sir Allenby, General Murray tarafından yeterli seviyede hazırlık yapılmaksızın bir ay içinde iki defa Gazze üzerine taarruz edilerek sonuç alınamamasından gerekli dersleri çıkararak, birliklerin yeniden teşkilatlanması ve lojistik desteğinin sağlanması konularında geniş kapsamlı çalışmalar başlatmıştır. Bu kapsamda; ilk iş olarak Kahire'de bulunan MSK karargâhını Han Yunus bölgesine taşımış ve Gazze-Birüssebi arasında yaklaşık 90 km boyunca uzanan iyi tahkim edilmiş savunma hatları ve direnek noktalarının mevcudiyeti nedeniyle, genel taarruz öncesinde kanal bölgesinde bulunan demiryolu hattı El Kantara'dan Gazze Vadisi'ne kadar uzatılmış, Nil Nehri'nin içme suyu ise demiryoluna paralel döşenen boru hattı ile ileri mevzi bölgelerine kadar götürülmüştür⁷⁵.

vermediği yönünde bilgiler mevcut olsa da Cemal Paşa tarafından altı çizilerek belirtilmesi üst düzey Osmanlı subaylarının söz konusu silah ve gaz kullanımından psikolojik olarak etkilendiği ve kullanımına ihtiyaç duyulduğunu belirtmesi açısından önemlidir. Bkz.: Cemal Paşa, a.g.e., 218.

⁷³ Winstone, a.g.e., s. 375-376; MacMunn ve Falls, a.g.e., Part I, s. 368-372 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 40.

⁷⁴ İngiliz resmi harp tarihinde anıldığı gibi çalışmamızda da General Edmund Henry Allenby; *"Sir Allenby"* olarak anılmıştır. Bkz.: George MacMunn ve Cyrill Falls, *Military Operations Egypt and Palestine, Part I.*, London, 1928 ve *Falls Cyrill, Military Operations Egypt and Palestine, From June 1917 To The End Of The War, Part II.*, London, 1930.

⁷⁵ Çulcu, a.g.e., s. 283-287. ve J.M. Bourne, *Who's Who in World War One*, Routledge Press, London, 2001, 5-6. İngilizlerin, ileri hareketleri kapsamında lojistik ihtiyaçları için gayretlerini artırırken, istihbari olarak da yoğun bir çaba sarf ettikleri görülmektedir. Bu kapsamda; Kahire'den faaliyetlerini yürüten ve Tüm Osmanlı/Arap coğrafyasından sağladığı cari istihbarat verileri doğrultusunda Arab Bürosu'nun *"Gizli"* olarak sınırlı sayıda basımını yaptığı Arap Bülteninde yayımlanan *"Arab Allies of the Turks"* başlıklı yazıda; 1917 yılı yazında; Bab-ı Ali'nin, Abülaziz er Raşid ile Basra ve Kuveyt bölgesinin ileri gelen aşiret reislerine olan ilgisi, sözkonusu bölgesel liderlerin Cemal Paşa ve Fahri Paşalar ile diyalogları (talepleri) vede Türk-Alman ortaklığında teşkil edilen ve Mezopotamya Cephesinde etkili

Bölgede İngiliz istihbarat görevlisi olarak bulunan T.E. Lawrence kılavuzluğunda 10 Haziran 1916 tarihinde Mekke’de başlayan Hicaz İsyanı, Şerif Hüseyin kuvvetlerinin 6 Temmuz 1917’de, Filistin bölgesinin Kızıldeniz kıyısındaki liman kenti olan Akabe’yi işgal etmeleri; Hicaz İsyanının kuzeye doğru hızla genişleyerek büyümesine ve dolayısıyla Filistin Cephesini iyiden iyiye tehdit eden bir boyuta ulaşmasını sağlamıştır. Bu gelişme üzerine Cemal Paşa, cepheyi güneyden tehdit eden söz konusu isyanın ulaştığı boyutları ve cephede yarattığı hassasiyeti 7 Temmuz 1917 tarihli telgraf ile Başkumandanlık Vekâletine bildirmiş, ancak söz konusu isyan hareketi Enver Paşa tarafından ciddi bir tehdit olarak kabul edilmemiştir. Sonuçta Cemal Paşa, Enver Paşa’nın olumsuz tutum ve davranışları üzerine cephede ve cephe gerisinde alınması gereken tedbirleri belirttiği bir telgraf ile görevden muafiyetini İstanbul’a bildirmiştir⁷⁶.

“Şimdiki duruma ve onun lüzumlu kıldığı tedbirlere dair, yüksek kişilikleriyle aramızda düşünce ve görüş ayrılıkları vardır. 26. Tümenin Remle’de toplu bulunması, 3. Süvari Tümeninin Arap ayaklanmasına karşı elde atlı bir ihtiyat gibi kullanılması, Dera’da bir tümenin bulundurulması ve ayrıca Riyak’ta da bir tümenin toplanması, gerek Filistin Cephesi’nin savunulması, gerek Hicaz’dan Suriye’ye yayılan ayaklanmanın etkisiz bırakılması, gerekse denizden gelebilecek önemli tehlikelere karşı korunabilmesi için, çok lüzumlu saymakta olduğumu ve bu kuvvetler olmadıkça, 4. Ordu bölgesini dış ve iç tehlikelere karşı savunabilmekten ibaret olan görevimi yapmak ve bu hususta vatanıma ve Halifelik yüksek katına karşı sorumluluğu üzerime almaktan kendimi aciz saydığımı arz ederim. Bu sebeple, bu görüşe göre istediğim kuvvetler gönderilmediği takdirde, mevcut kuvvetlerle ve sizin görüşünüz dâhilinde bu görevin

olabileceği değerlendirilen Yıldırım Ordular Grubu hakkındaki kapsamlı değerlendirme için Bkz.: Arab Bureau, Arab Bulletin, No. 66, Kahire, 21 Ekim 1917, s. 410-412.

⁷⁶ Dönemin İstanbul Hükümeti ve İTC ileri gelenleri Arap meselesinde üçe bölünmüştür. İçinde Enver Paşa ile Sait Halim Paşa’nın olduğu ilk grup Araplara imparatorluk içerisinde federal bir yapı verilmesini, Cemal Paşa ve Hüseyin Cahit gibi isimlerin bulunduğu ikinci grup Arapların Türkleştirilmesini ve Talat Paşa’nın başını çektiği üçüncü grup ise âdemimerkeziyet esasına dayanan bir yol izlenmesini savunmuşlardır. Bkz.: Zekeriya Kurşun, Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 153-155. Sadece Mekke’de değil aksine Taif, Cidde, Yenbu, Vech ve diğer Hicaz şehirlerinde eş zamanlı olarak başlayan ve Cidde açıklarında bulunan İngiliz donamasına bağlı gemilerinde top atışlarıyla destek verdiği ayaklanma süratli bir şekilde gelişme göstermiştir. Şerif kuvvetlerinin; Kuzeyde (Faysal), Doğuda (Abdullah) ve Güneyde (Ali) liderliğinde üç yönde mücadele verdiği silahlı unsurlarından ağır silahlarla takviyeli Faysal liderliğindeki Kuzey Arap Ordusunun 1917 yazında Akabe’yi düşürerek Maan garnizonunu kuşatması ile Arap İsyanı, Filistin’deki 4. Orduyu tehdit eder bir nitelik kazanmıştır. Bkz.: Kral Abdullah, Biz Osmanlı’ya Neden İsyan ettik?, Klasik Yayınları, İstanbul, 2006, 102-136.

yapılması sorumluluğunu kabul ve üzerime alamayacağımdan, diğer bir kişinin 4. Ordu komutanlığına atanmasını rica ederim.”

Enver Paşa tarafından hafife alınan Hicaz İsyanı, uzun bir süredir bizzat bölgenin içinde ve cephe hattında bulunan, bölge halkını ve dinamiklerini iyi idrak etmiş Cemal Paşa'nın tespitlerini teyit edercesine gelişme göstermiştir. İngiliz Hükümeti başta olmak üzere İtilaf Bloğu devletleri; verdikleri askeri ve mali destek ile başlayan Hicaz İsyanı'nın süratle gelişme göstererek yayılmasını sağlarken, Avrupa'da yaşayan Yahudileri, Türklere ve Almanlara karşı kullanmak için çeşitli propaganda faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bu kapsamda; dönemin Avrupa basın yayın organlarında taraflı haberler yayımlanması sağlanmış ve Filistin bölgesinde yerleşik Yahudiler tarafından icra edilen casusluk faaliyetleri desteklenmiştir⁷⁷.

Halep toplantısından İstanbul'a dönen Enver Paşa, Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkil edilmesi için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Bu kapsamda; General Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubu (*Yıldırım*) Kumandanlığına atama emri 11 Temmuz 1917'de dönemin Osmanlı Sultanı, V. Mehmet Reşat'a onaylatılmış ve 15 Temmuz 1917 tarihli Enver Paşa imzalı aşağıdaki Yıldırım Ordular Grubu'nun kuruluş emri yayınlamıştır⁷⁸.

⁷⁷ Bölge Yahudileri marifetiyle kurularak etkin rol oynayan “*Nili Casusluk Örgütü*” MSK faydasına birçok istihbari faaliyette bulunmuştur. Söz konusu örgütün kurucusu bölgede yaşayan ve Yahudi bir ziraat mühendisi olan Aaron Aaronsohn, Birinci Kanal Harekâtı öncesinde 1915 yılı Ocak ayında Kudüs ve Birüssebi bölgesinde yaptığı gezi ile Kanal Harekâtı hazırlıkları ve harekâtı icra edecek 4.Ordu birlikleri hakkında gözlemlerde bulunmuş, aynı yıl Mart ayında yaşanan “*Çekirge İstilas*” kapsamında da bizzat Cemal Paşa tarafından çekirgelerle mücadele ile görevlendirilmesiyle istihbarat faaliyetlerini genişletme ve derinleştirme fırsatını yakalamıştır. Aaron ve kardeşleri (*Aaron Kardeşler*) İngiliz yetkilileri ile kendi çabaları ile temasa geçerek Filistin, Lübnan ve Suriye bölgelerinde yoğun ve etkili istihbarat faaliyetleri yürütmüştür. Sir Allenby'nin, 1917 yılı Ekim ayında Üçüncü Gazze Muharebesi öncesinde çöktirilene kadar Kanal Harekâtları ve Gazze Muharebelerinde MSK'ya istihbarat sağlayan Nili Örgütü'nün kurucusu ve lideri Aaron'un notlarını okuyarak bölgeye intikal ettiği göz önüne alındığında örgüt MSK için ciddi bir kuvvet çarpanı olarak faaliyet göstermiştir denilebilir. Bkz.: Necmettin Alkan, NİLİ: Ortadoğu'da Casuslar Savaşı, Kronik Kitap, İstanbul, 2017, s. 61-90 ve Anita Engle, The Nili Spies, Londra, 1966, s. 69-221.

⁷⁸ Grup Kumandanlığının hazırlıkları kapsamında; Enver Paşa tarafından yeni kurulması planlanan 7. Ordu Kumandanlığına atanması hususunda o esnada 2. Ordu Kumandanlığı görevini yürüten Mustafa Kemal Paşa'ya 3 Temmuz 1917 tarihli telgraf ile fikri sorulmuş ve aynı gün içerisinde Mustafa Kemal Paşa tarafından malum teklifin ve verilecek her türlü görevin kabul edileceğine dair telgrafla ile cevap verilmiştir. Söz konusu telgraflar için Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1982, s. 1-8 ve Türkmen, a.g.m., s. 160.

“Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı adıyla yeni bir Grup Kumandanlığı teşkil olunmuştur. Grup Kumandanlığı şimdilik İstanbul’da bulunacaktır. Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığına Mareşal Von Falkenhayn Paşa (Eski Almanya Genelkurmay Başkanı olan General Falkenhayn’a Bab-ı Ali tarafından Mareşallik rütbesi verilmiştir) ve Kurmay Başkanlığına Albay Von Dommes (Almanya’dan gelmiştir) atanmıştır. VI. ve VII. Ordular, Yıldırım Ordular Grubunun emrine verilecektir. Şimdiden tespit edilen kuruluş şöyledir: VI. Ordu: 2, 6 ve 46. Tümenlerden kurulu 13. Kolorduyla, 14, 15 ve 52. Tümenlerden kurulu 18. Kolordu. VII. Ordu: 19 ve 20. Tümenlerden kurulu 15. Kolorduyla, 24, 50 ve 59. Tümenlerden kurulu 3. Kolordu. Alman Asya Kolu: II. No.lu Paşa Karargâhı, üçer bölüklü üç piyade taburu, diğer destek ve teknik birlikleri. VI. Ordu yarından itibaren Yıldırım Ordular Grup Komutanlığının emrine girecektir. VII. Ordu Karargâhı, bir an önce Harbiye Nezareti tarafından ikmal edilecektir. Örgütlenmesi biter bitmez Yıldırım Ordular Grubu emrine girecektir. VII. Ordu Karargâhı şimdilik İstanbul’da bulunacaktır...”

6. ve 7. Ordularla birlikte “*Alman Asya Kolu*” adıyla tugay büyüklüğünde bir muharip birlik ve müfreze çapında bir karargâh unsuru “*Paşa-II Müfrezesi*” de Yıldırım Ordular Grubu kuruluşuna direkt olarak Alman Genelkurmayı tarafından dâhil edilmiştir. Yıldırım Ordular Grubu’nun teşkili ve Mareşal Falkenhayn’ın komutasına verilmesi ile Büyük Savaş’ın ilk yıllarında Avrupa Cephesinde (*Verdun Muharebelerinde*) mücadele eden iki üst seviyeli isim (*Sir Allenby ve Mareşal Falkenhayn*) bir yıl sonra 1917 yılı sonlarında Filistin Cephesinde tekrar karşı karşıya gelmiştir⁷⁹.

Böylelikle Bağdat taarruzunun ertelenmesine ve yeni teşkil edilerek Mareşal Falkenhayn komutasına verilen grup komutanlığı ile Filistin Cephesinde taarruzi bir harekâtının yapılmasına karar verilmiştir. Enver Paşa imzalı 31 Temmuz 1917 tarihli emir ile de Filistin Cephesi Komutanlığı fiilen teşkil edilmiş, komutanlığına Mirliwa von Kress atanmış, kuruluşuna 20. ve 22. Kolordular ile Birüssebi Grubu verilmiştir. Teşkil edilen Filistin Cephesi Komutanlığının sol (*doğu*) kanadıyla İngilizlerin sağ (*doğu*)

⁷⁹ Büyük savaş öncesinde Prusya Harbiye Nazırı (o dönemki isimlendirme ile Savaş Bakanı) olan Erich von Falkenhayn, 1914 yılında cereyan eden Marn Muharebeleri sonrasında Alman Genelkurmay Başkanlığına getirilmiş ancak Verdun Muharebelerinde alınan başarısız sonuçlardan dolayı 1916’da görevden alınarak, 9. Ordu Komutanı olarak görevlendirilmiştir. 9. Ordu ile Romanya’nın işgalini müteakip “*Yıldırım*” projesi kapsamında; 7 Mayıs 1917 tarihinde İstanbul’a gelmiş ve müteakiben Mareşal (Müşir) rütbesi ile Yıldırım Ordular Grup Kumandanı olarak atanmıştır. Bkz.: Falkenhayn, a.g.e., s. 21-22; Erkilet, a.g.e., s. 11-14. MSK komutanı Sir Allenby’ya ait fotoğraf **Foto-V**’de sunulmuştur. Bkz.: Viscount Wavell, Allenby In Egypt Volume II, George G. Harrap & Co. Ltd., London, 1943, s. III. Ayrıca Yıldırım Ordular Grup komutanı Mareşal Falkenhayn için Bkz.: Hew Strachan (Ed.), The Oxford Illustrated History Of The First World War, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 29.

kanadına taarruz etmeyi planlayan Enver Paşa söz konusu taarruz harekâtı için Kafkas Cephesinden Miralay İsmet (*İnönü*) Bey'i ve Romanya'da konuşlu bulunan 6. Kolordudan Miralay Hüseyin Hüsnü Emir (*Erkilet*) Bey'i bölgeye getirterek görevlendirmiştir⁸⁰.

Enver ve Cemal Paşalar ile Mareşal Falkenhayn arasındaki tartışmalara bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa'da müdahil olmuş, 7. Ordunun Filistin Cephesine gönderilmesi halinde, emir ve komutanın Mirliva von Kress ile kendisi arasında bölünmesine, Mareşal Falkenhayn'ın Yıldırım Kumandanlığına atanmasına ve düşünülen taarruz planına karşı çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 7. Ordu Kumandanı sıfatıyla, ülkenin yaşadığı problemleri belirterek çözüm önerileri sunan altı sayfalık raporunu, 20 Eylül 1917'de Halep'ten Başkumandan Vekili Enver Paşa ve Sadrazam Talat Paşa ile 4. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya göndermiştir. Enver Paşa ile Cemal Paşa'ya gönderdiği 24 Eylül 1917 tarihli ikinci raporunda ise Filistin Cephesindeki askeri durumu değerlendirdikten sonra, Mareşal Falkenhayn hakkında sert ifadeler kullanmıştır⁸¹.

⁸⁰ Yıldırım Ordular Grubunun kurulmasından sonra Enver Paşa ve Cemal Paşa arasındaki fikir ayrılıkları iyice derinleşmiş, Mareşal Falkenhayn'ın da gelmesiyle söz konusu uyuşmazlıklara bir taraf daha eklenmiştir. Temmuz Ayı sonunda Enver Paşa ile görüşmek için İstanbul'a gelen Cemal Paşa ve bu esnada İstanbul'da bulunan Falkenhayn'ın da katılımı ile üçlü bir mülakat yapılmıştır. Mülakatta Mareşal Falkenhayn'ın Filistin Cephesinde İngilizlere taarruz için Alman Asya Kolu haricinde üç tümen daha talep etmesi Enver ve Cemal Paşalar tarafından uygun görülmemiş ve bir tümenin (Halep'te bulunan 7. Ordu'nun 24. Tümeninin) cephe hattına sevk edilmesi ve sürecin takip edilerek nihai taarruz kararının (müspet veya menfi olarak) müteakiben alınmasına karar verilmiştir. Bkz.: Erkilet, a.g.e., s. 50-51.

⁸¹ Dönemin gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman hatıralarında, kendisinin Almanya dönüşü aynı trende tesadüf ettiği, istifasını müteakip tedavi maksadıyla gittiği Avusturya'dan dönen Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakata yer vermiştir. Bu kapsamda; Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmeyi ve dönemin olumsuz siyasi ve askeri şartlarını belirterek, söz konusu 20 Eylül 1917 tarihli raporu, "*Enver Paşa'ya Muhtıra*" başlığı ile aynen nakletmiştir. Bkz.: Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Rey Yayınları, İstanbul, 1997, s. 346-352. Mustafa Kemal Paşa tarafından Halep'te kaleme alınan, Büyük Savaş'ın üç yıllık genel bir değerlendirmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş içerisindeki mevcut durumunu ve çözüm önerilerini içeren söz konusu 20 Eylül 1917 tarihli kritik önemi haiz rapor **EK-I**'de sunulmuştur. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 105-111. Mustafa Kemal Paşa söz konusu raporun son bölümünde altını çizerek belirttiği, Mareşal Falkenhayn'ın cepheye geldiği günden itibaren karargahındaki Alman subaylar marifetiyle bölge halkı ile irtibat kurduğu ve Alman propagandası yaptığı hususu, Germanlerin Filistin bölgesine olan ilgisinin ulusal birliğini sağlamadan önce XIX. yy. ortalarında Prusya Krallığı döneminde başladığı ve Bismarck'ın, Alman İmparatoru II. Wilhelm'in baskısı

Enver Paşa, Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların tekliflerini hiç dikkate almadan, 26 Eylül 1917 tarihinde Filistin Cephesinde yeni bir teşkilatlanmaya giderek cepheyi ikiye ayırmıştır. Bu kapsamda; Filistin Cephesinin sorumluluğunu Mareşal Falkenhayn'a vermiş, Sina Cephesi Kumandanlığını; 8. Ordu Kumandanlığı olarak değiştirerek Ordu kumandanlığı görevini Mirliwa von Kress'e, 4. Ordu Kumandanlığını lağvetmek suretiyle de Cemal Paşa'ya Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'deki kıt'aların bağlı olduğu "*Suriye ve Batı Arabistan Genel Kumandanlığı*" görevini tevdi etmiş ve Yıldırım Grubuna bağlı 7. Ordu Kumandanlığını Filistin Cephesinde görevlendirmiştir⁸².

Başkumandanlık Vekâletince; Filistin Cephesinin Yıldırım Ordular Grubu ve "*Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı*" olarak ikiye bölündüğünü, 7. Ordunun Yıldırım kuruluşu içerisinde Filistin Cephesinde görev yapacağını ve Sina Cephesi Kumandanlığının ise isim değişikliği ile 8. Ordu Kumandanlığı olarak değiştirildiğini bildirilen telgrafi müteakip Mustafa Kemal Paşa, 7 Ekim 1917 tarihinde 7. Ordu Kumandanlığından istifa etmiştir. Bunun üzerine 7. Ordu Kumandanlığına 2. Ordu Kumandanı Fevzi Paşa (*Çakmak*) atanmış, Mustafa Kemal Paşa ise kendisine teklif edilen 2. Ordu Kumandanlığını da reddederek, İstanbul'a dönmüştür. Mareşal Falkenhayn'nın, tutum ve davranışları Mustafa Kemal Paşa'dan sonra sırasıyla Mirliwa von Kress ve Cemal Paşa'nın da istifa ederek Filistin'den ayrılmalarına neden olmuştur. Miralay İsmet Bey hatıralarında o dönem yaşananları şu ifadelerle kaleme almıştır⁸³.

sonucunda yönetimden el çekmesiyle Alman yayılmacılığının ivmelenmesi ve Osmanlı İmparatorluğu ve bölge üzerindeki etkisinin yıllara sari olarak artması göz önünde bulundurulduğunda bir tesadüf olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda; Filistin bölgesinde yerleşik Fransız kültürü ve nüfusunun artmasını engellemek ve Alman kültürünün yayılmasını hızlandırmak yönünde çaba gösteren Berlin Hükümetleri; açtığı konsolosluklar, okullar, vakıflar, yardım dernekleri ve ziraat örgütleri ile sömürgecilik faaliyetlerine doğu Akdeniz'de (Filistin-Suriye coğrafyasında) ayrı bir ehemmiyet göstermiş ve hassasiyetle üzerinde durmuştur. Bkz.: Kevser Topkar, Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri (1869-1917), Taş Mektep Yayınları, İstanbul, 2015, s.84-93.

⁸² Üçüncü Gazze Muharebesi'nden bir ay kadar önce yapılan bu teşkilatlanma, emir komuta birliğini sağlamak yerine komuta kademesinde mevcut olan ihtilafları daha da şiddetlendirmiş ve cephe hattını (savunma hazırlıklarını) olumsuz yönde etkilemiştir. Enver Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki yazışmalar sonucunda, fikir ayrılığı Cemal Paşa örneğinde olduğu gibi kapanmak yerine daha da derinleşmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 115-116. ve Kressenstein, a.g.e., s. 313-314.

⁸³ Sebahattin Selek, İsmet İnönü Hatıralar, C. I, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 113-114. Bu noktada dönemin önde gelen Arap kanaat önderlerinden olaylara Lübnan ve Suriye bölgesinde bizzat

“Büyük karargâhın, Halep’te bir ordu teşkili için her yerden kuvvetler toplamaya çalıştığını öğrendik. Bu orduyla Bağdat’ı kurtarmak üzere bir taarruz hareketi yapılması düşünülüyordu... Bir iki gün içinde Halep’te yeni kolordunun başına gittim. Bir müddet sonra Atatürk’ü de bu orduya kumandan tayin ettiler. Halep’te tekrar ordu ve kolordu içinde beraber bulunduk” demekte, ayrıca, “...Halep’te ordu hazırlanırken, Atatürk istiklal için ciddi endişelerini bir rapor halinde Sadrazam’a bildirmeye karar vermişti. Bu raporu beraber bulunduğumuz vakitlerde hazırlamak üzere beni de vazifelendirmişti... Bu raporun ihtiva ettiği meseleler; mülki idarenin bozukluğu, ordularımızın hali ve Alman kumandanların hâkim duruma getirilmesi hususlarında toplanıyordu... O, askeri stratejisinin müdafaa esasına dayandırılmasını tavsiye ediyor, netice olarak, bütün Suriye ve Arabistan Cephesi’nde en yüksek kumanda mevkiinde bir Alman generalinin bulunmasını reddediyordu.”

Yıldırım Karargâhı, MSK’nın Gazze istikametinde yapacağı taarruzda dikkati farklı yöne çekmek için, Birüssebi’ye karşı gösteriş hareketi yapacağını düşünürken, 8. Ordu Karargâhı ise Akdeniz kıyı şeridi ile Teleşşeria arasından asıl taarruz, Birüssebi’ye şiddetli gösteri taarruzu ve bu harekâtıyla koordineli olarak Gazze kuzeyine çıkarma harekâtı yapabileceğini değerlendirmiş ve Gazze bölgesini takviye etmeyi planlamıştır. İngiliz istihbarat subayının düşürdüğü çanta ve içindeki notlar ve evraklar istenilen etkiyi yaratmış ve Sir Allenby tarafından hazırlanan taktik aldatma planı, cephedeki durumu değiştirmiştir. Bu kapsamda; 28 Ekim 1917 tarihinde verilen emirle Filistin Cephesi, Batı (8. Ordu) ve Doğu (7. Ordu) olmak üzere ikiye bölünmüş ve Yıldırım karargâhı Kudüs’e taşınmıştır⁸⁴.

yerinde müşahade eden Beyrut Şehremini (günümüz karşılığı Belediye Başkanı) Selim Ali Selam’ın anlarında *“Cemal Paşa hükümete kızgınlığı yüzünden onu düşürmek için çalışmalara başladı. Mustafa Kemal Paşa ve Fethi (Okyar) Bey’le anlaşarak hükümeti düşürüp kendi başkanlığında yeni bir hükümet kurma planları yaptı.”* ifadeleriyle (ve devamında detaylarıyla) belirttiği husus dikkat çekicidir. Söz konusu iddia teyide muhtaç olmakla beraber gerek hükümet kanadında gerekse komuta kademesinde hâsıl olan derin görüş ayrılıklarını açıkça ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bkz.: Selim Ali Selam, Beyrut Şehremininin Anıları (1908-1918), Klasik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 169-170.

⁸⁴ Muharebe öncesinde İngiliz ve Osmanlı keşif kolları arasında yaşanan bir çatışma esnasında bölgeden uzaklaşan bir İngiliz binek otomobili görülmüş, ateş açılmış ve takip edilmiştir. Bunun üzerine İngiliz askeri kendisine yaralanmış süsü vererek kana bulaştırdığı dürbün ve harita çantasını bırakarak bölgeden kaçmayı başarmıştır. Çantanın Filistin Cephesi’nde İngiliz istihbarat subayı olarak görev yapan Binbaşı Vaynertshagen’e ait olduğu anlaşılmış, içinde bir miktar para, birçok mektup ve bir takım notlar ile MSK taarruz planına ilişkin bilgiler (*asıl taarruzun Gazze güneyinden icrası, iç kesimde ise kuvvetli gösteri taarruzları ile Gazze kuzeyine yapılacak bir çıkarma harekâtı ve eş zamanlı olarak Suriye kıyılarına icra edilecek bir Fransız çıkarma harekâtı...*) bulunan çantayı Mirliwa von Kress bizzat incelemiştir. Mirliwa von Kress anlarında söz konusu gelişmelerin bir taktik aldatma olduğunu anladığını ancak Sir Allenby’nin

1.3 Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi

Yıldırım için çok kıymetli olan yaklaşık altı aylık muharebe fasılası gereksiz tartışmalarla heba edilmiş, MSK taarruzundan iki gün önce verilen ve yeni görev bölümü ile emir-komuta yapısının ne zamandan itibaren geçerli olacağının dahi belirtilmediği söz konusu Mareşal Falkeyhayn'ın emrine karşılık, tüm hazırlıklarını tamamlamış Sir Allenby, ilk emrini 15 Ağustos 1917, ikinci emrini ise 22 Ekim 1917 tarihinde vermiştir. MSK birlikleri, Üçüncü Gazze Muharebesi'nden önce her türlü taarruz hazırlığını yaparak, Yıldırım birliklerine karşı harekâtın başlangıcında durum üstünlüğünü (*Sir Allenby'nin ısrarla sağlamak istediği her bir Osmanlı askerine en az dört İngiliz askeri ile taarruz etme kıstasını*) sağlamıştır⁸⁵.

30 Ekim 1917 akşamı itibarıyla 3. Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey Birüssebi⁸⁶ bölgesinde, emrindeki 4.400 tüfek ve 60 makineli tüfek ve 28 top ile savunma mevzilerini işgal etmiştir. General Chauvel komutasındaki Çöl Atlı Piyade Kolordusu ise

yaptığı savaş hilesine aldanmadığını belirtse de elindeki tek ihtiyatı olan 7. Tümeni Birüssebi kuzeyinde konuşlandırmak yerine Gazze kuzeyinde ve kıyıya yakın olarak konuşlandırmak suretiyle Birüssebi Muharebesinin kaybedilmesi ve sonrasında cephenin yarılmasında bizzat 8. Ordu ve cephe kumandanı olarak tarih önünde sorumlu olduğu aşikârdır. Kressenstein, a.g.e., s. 320-321. Hüseyin Hüsnü Emir'in eserindeki mukayeseli "*Harekât Tatbik Krokisi*" de İngilizlerin söz konusu taktik aldatma planının başarıya ulaştığını kanıtlar niteliktedir. Bkz.: Erkilet, a.g.e., s. 421.

⁸⁵ Her iki dünya savaşında görev yapan İngiliz Mareşali Archibald Percival Wavell, Sir Allenby'nin ölümünü müteakip biyografisini kaleme aldığı iki ciltlik eserinde; Sir Allenby'nin kendi karargâh subayları ile karşılıklı itimadı sağlamasını müteakip makamında geçirdiği süreden çok daha fazlasını başında sadece bir fötr şapka ile Filistin coğrafyasının yaz sıcaklığında sahada birliklerinin içerisinde (*yalnızca muharip birlikleri değil, tüm geri hizmet birlikleri ile hastane, eğitim kampı, idari ve lojistik tesislerde görev yapan unsurları dâhil olmak üzere*) dolaşarak geçirdiğini ve onlarla yakından ilgilendiğini belirtmiştir. Söz konusu tespit yaklaşık altı aylık süreci, MSK komutanı ile Yıldırım komutanının nasıl değerlendirdiğini ve Sir Allenby'nin taarruza nasıl hazırlandığını göstermesi açısından önemlidir. Bkz.: Field Marshal Viscount Wavell, *Allenby in Egypt Volume II*, George G. Harrap & Co.Ltd., London, 1943, s. 12-13.

⁸⁶ İkinci Gazze Muharebesi öncesinde Gazze garnizonu kuvvetli olarak savunulurken cephe hattının en doğusundaki Birüssebi (*günümüz İsrail topraklarında bulunan Beersheva şehri*) garnizonu zayıf olarak tutulmuştur. Yahudi inancında Hazreti İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmeye niyetlendiği yer olarak kabul edilen Birüssebi, Necef Çölü'nün ortasında küçük bir Arap köyü iken Kanal Harekâtları döneminde Kudüs'e bağlantısını sağlayan demiryolu hattı döşenmiş, askeri garnizonun kurulmasıyla gelişmiş ve küçük bir kasaba görünümü kazanmıştır.

yaklaşık dört aylık hazırlıktan sonra 17.000 tüfek, 8.500 kılıç ve 180 top ile 31 Ekim sabah saatlerinde Birüssebi istikametinde genel taarruza başlamıştır⁸⁷.

MSK, 31 Ekim 1917 sabahı 20. Kolordu cephesinde saat 05.55'te bütün kolordu topçu bataryalarının iştirakiyle icra edilen bir saatlik hazırlık ateşi sonunda taarruza başlamıştır. MSK 20. Kolordusunun güneyden gelişen taarruzları sonuç vermiş, sahip oldukları yoğun ateş gücü ve niceliksel üstünlük nedenleriyle Osmanlı birlikleri Birüssebi mevzilerinde tutunamayarak kuzeye çekilmiştir. “*Birüssebi Muharebesi*” olarak harp tarihine kaydedilen muharebe sonucunda İngilizler 414 esir, 6 top ile birçok makineli tüfek ve çeşitli malzemeler ele geçirirken, kayıpları ise 136 ölü, 1.010 yaralı şeklinde tezayür etmiştir⁸⁸.

Cephenin zamanında takviye edilememesi nedeniyle kaybedilen Birüssebi Muharebesi sonucunda 8. Ordunun solunda (*doğusunda*) açık yan meydana gelmiş ve cephenin batı bölümünde (*Gazze'de*) savunma yapan birliklerin kuşatılması riski ortaya çıkmıştır⁸⁹.

Sonuçta derinliği yaklaşık 50 km.ye ulaşan bir cepheyi savunmak durumunda kalan Yıldırım birlikleri, tutunamayarak Yafa ve Kudüs istikametinde kuzeye çekilmek zorunda kalmıştır. 2 Kasım 1917 akşamı itibariyle 3. Kolordu Birüssebi kuzeyine çekilmiş, 22. Kolordu düşman tarafından Gazze'de tespit edildiği halde, 20. Kolordu ise geniş bir cepheye yayılmıştır. Bu nedenle Sir Allenby Yıldırım savunma cephesini her

⁸⁷ Erkilet, a.g.e., s. 113 ve Gnkur ATASE Başkanlığı, a.g.e., 130.

⁸⁸ Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 146. MSK taarruzunun başladığı saatlerde Mareşal Falkenhayn'ın Halep'te, Yıldırım karargâhının bir kısmının Kudüs'te bir kısmının ise Cemame'nin yaklaşık 10 km kuzeyindeki El Huleykat'ta bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, muharebenin Yıldırım için mağlubiyet ile sonuçlanması gayet tabi olmuştur denilebilir. Söz konusu vahim durumun ne o dönem için, ne günümüz nede gelecek dönemler için askerliğin sevk-idare ve komuta-kontrol kaideleriyle izahatı mümkün olmamakla beraber, Mareşal Falkenhayn'ın aynı duyarsızlığı Alman birliklerinin başında Doğu veya Batı cephesinde göstermeyeceği/gösteremeyeceği aşikârdır. Birüssebi Muharebesini müteakip Yıldırım içerisinde (*özellikle 8. Ordu Kumandanı Mirliva von Kress ile 3. Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey arasında*) yaşanan tartışmalar ve değerlendirmeler için Bkz.: Erkilet, a.g.e., 121-137.

⁸⁹ İyi tahkim edilmiş Gazze mevzilerini iki kolordusu (22. ve 20. Kolorduları) ile toplamda 8.000 tüfek ve 116 top ile savunan Yıldırım birlikleri karşısında MSK; 11.000 tüfek ve 148 top ile taarruz etmiştir. Ateş destek vasıtalarının atışları karadan 27 Ekim'de, denizden ise 29 Ekim'de başlayan ağır topçu bombardmanı için MSK namı başına 300 atım tahsis etmiş, genel taarruz gününden önce ise MSK ağır topçusu, 15.000 atım ile Gazze mevzilerini dövmüştür. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 162-63.

yerinden yarma fırsatını eline geçirmişken Mareşal Falkenhayn, Birüssebi'nin geri alınması için 7. Orduya karşı taarruz emri vermiş, bu amaçla 8. Ordun ihtiyatı olan 19. Tümen 7. Ordu emrine verilmiştir. Ancak, 3/4 Kasım 1917 gecesi yapılan karşı taarruz sonuç vermemiş ve MSK birlikleri işgal ettikleri bölgelerden geri atılamamıştır⁹⁰.

MSK topçusu, 3 Kasım 1917 saat 17.30'dan, 4 Kasım 1917 saat 07.00'a kadar yaklaşık 12 saat boyunca Yıldırım savunma mevzilerini sürekli olarak ateş altına almış ve siperlerin çoğunluğunu tahrip etmiştir. 8. Ordu Komutanı Mirliva von Kress, Mareşal Falkenhayn'ın onayını almayı müteakip, Gazze müstahkem mevzilerini 4 Kasım 1917'den itibaren seyreltmeye başlamış ve 8. Ordunun geri çekilmesi 6-7 Kasım 1917 gecesi tamamlanmıştır. Böylelikle 7 Kasım 1917'de herhangi bir engelle karşılaşmadan Gazze'nin işgal edilmesi ve Gazze-Birüssebi hattının ele geçirilmesi sonucunda, üçüncü teşebbüslerinde, İngilizler Filistin bölgesinin kilidini açmış ve ileri harekâtlarını kuzeye aktarmak üzere büyük bir engeli aşmıştır⁹¹.

8. Ordu Kumandanı Mirliva von Kress, mağlubiyetin nedenlerini açıkladığı (*adeta mağlubiyetin savunmasını yaptığı*) 17 Kasım 1917 tarihli raporunu Yıldırım karargâhına göndermiştir. Söz konusu raporda; İngilizlerin karadan ve denizden yapılan şiddetli ve sürekli topçu ateşinin savunma direncinin kırılmasında çok etkili olduğunu ancak

⁹⁰ Ayfer Özçelik (Haz.), Ali Fuat Cebesoy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 25. ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 156.

⁹¹ İngiliz kaynaklarında çok etkili olduğu kabul edilen topçu ateş desteğinin o güne kadar Avrupa harekât alanları dışında vuku bulan en ağır topçu bombardımanı olduğu konusunda Türk kaynakları da aynı görüştedir. 27 Ekim itibariyle karadan başlayan ağır topçu ateşlerine 29 Ekim'den itibaren deniz unsurları da yüzer batarya olarak ağır topları ile katılmıştır. Karada konuşlu 68 namludan müteşekkil MSK'nın "Topçu Muharebe Grubu" üç alt gruba bölünerek her namlu için 300 atım tahsis edilen ağır top ve obüsleri marifetiyle on binlerce büyük çaplı top mühimmatını adeta Gazze mevzilerine yağmur gibi yağdırmıştır. Söz konusu bombardımanda, 29 ve 30 Ekim tarihlerinde Yıldırım birliklerine karşı "Klor Gazı" taşıyan mühimmatlarda kullanılmış ancak çok fazla etkili olmamıştır. İngiliz ve Fransız müşterek donanması ise yaklaşık 20 su üstü unsuru (*başta 27,4 inçlik toplarıyla "Requin" olmak üzere, 14,5 inçlik toplarıyla "Raglan", 9,2 inçlik toplarıyla "Grafton" ve 6 inçlik toplarıyla "Ladybird" ile "Aphis" isimli savaş gemileri*) ile destek ateşlerine aktif olarak iştirak etmiştir. Sir Allenby'de anılarında söz konusu yoğun ve etkili topçu ateş desteğinin altını çizmiş ve muharebenin kazanılmasında büyük katkı sağladığını belirtmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 164, Roger, a.g.e., s. 395 ve W.T. Massey, How Jerusalem Was Won Being the Record of Allenby's Campaign in Palestine, Constable and Company Ltd., London, 1919, s. 79.

gerekenlerin yapıldığını belirterek, Birüssebi'nin kaybindan 3. Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey'i sorumlu tutmuştur. İsmet Bey ise Mirliya von Kress'e cevap niteliği taşıyan ve *"Eğer 3. Kolordu'nun sevk ve idarede hatasız ve parlak fedakârlığı orduya bir zafer sağlamamış ve Birüssebi kaybedilmişse bunun nedenini yalnızca Orduda aramalıdır. Birüssebi'de yenilen 3. Kolordu değil 8. Ordudur."* ifadeleriyle biten raporunu Yıldırım karargâhına göndermiştir⁹².

Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinde Gazze ve Filistin bölgesini başarıyla savunan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın görevden alınarak, cephe sorumluluğunun yeni kurulan Yıldırım Kumandanlığına getirilen Mareşal Falkenhayn'a verilmesinden sonra cereyan eden Üçüncü Gazze Muharebesi'nde, Sir Allenby komutasındaki MSK, 31 Ekim 1917'de Birüssebi, 7 Kasım 1917'de Gazze'yi düşürmüş ve hem sahil boyunca hem de Teleşşeria'da Filistin Cephesini yarmaya muvaffak olmuştur. İngilizlerin personel, silah, lojistik, istihbarat ve başarılı taktik aldatma uygulamaları ile deniz ve hava unsurlarındaki üstünlükleri muharebenin kaderine etki etmiştir⁹³.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, 11 Mart 1917'de kaybedilen Bağdat'ı kurtarma konusundaki kararsızlığı nedeniyle bir hayli fazla zaman kaybetmesi Hicaz, Galiçya, Romanya ve Makedonya'da bulunan birliklerini dönemin tehdit arz eden ve en hassas durumda olan bölgesi Gazze'ye zamanında intikal ettirememesi, Mareşal Falkenhayn'ın Yıldırım karargâhını çoğunlukla Alman subaylarından teşkil ederek yazışmaları Almanca yapması ve bünyesinde bulunan ordu kumandanları ile anlaşamayarak emir komuta birliğini tesis edememesi, muharebenin kaybedilmesinde ana nedenler olarak ortaya çıkmıştır. Üçüncü Gazze Muharebesi'nin kaybedilmesinde; İngilizlerin niceliksel ve niteliksel üstünlüklerinin yanı sıra, bölgede yürüttüğü etkin propaganda ve aldatma faaliyetleri ile harekât alanının kuzeyinde Ermeniler, güneyinde ise Arapların Bab-ı

⁹² Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 151-154. Yıldırım Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebeleri sonucunda mevcut kuvvetlerinin yaklaşık üçte birini kaybetmiş ve kalan 15.000 kişilik mevcuduyla muharebe ederek, Yafa kuzeyine kadar çekilmiş ve ancak Yafa-Kudüs hattında hazırlıklı savunma yapmak üzere yeni bir savunma hattı teşkil edilmiştir. Bkz.: Sedat, a.g.e., s. 159 ve Ford, a.g.e., 402.

⁹³ Mesut Uyar, Edward J. Ercikson, Osmanlı Askeri Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, a.g.e, s. 528-529, Roger, a.g.e., s. 390-406 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 156-172.

Ali'ye isyan etmeleri ve Yahudilerin bölgedeki etkin istihbarat çalışmaları (ayrıca üç alaylı bir tugay büyüklüğünde bir birlikle muharebeye iştirak etmeleri) etkili olmuştur⁹⁴.

Yahudi lobisini kazanarak, 2 Nisan 1917 tarihli Kongre kararıyla 6 Nisan 1917 tarihinde Büyük Savaş'a dâhil olan ABD'nin daha fazla desteğini sağlamak amacıyla, Üçüncü Gazze Muharebesi devam ederken Dünya siyasi tarihine “Balfour Bildirisi” olarak kaydedilen bildiri, Londra Hükümeti tarafından yayımlamıştır. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Thomas Balfour tarafından Birüssebi'nin düşmesini müteakip Gazze taarruzu başlarken 2 Kasım 1917'de ilan edilen söz konusu bildiriye müteakip teşkil edilen bir Yahudi Tugayı, MSK ile birlikte Osmanlı ordularına karşı savaşmak üzere önce Mısır'a sonra Filistin cephesine gönderilmiştir⁹⁵.

⁹⁴ Dönemin Hindistan Valisi tarafından Londra Hükümeti'ne (Dışişleri Bakanlığı Hindistan Masasına) çekilen 27 Ekim 1915 tarihli telgrafta; “Kadın ve çocuklardan oluşan ve Van'dan gelen 1.500 Ermeni yakın zamanda Musul'a ulaştılar ve Türk Hükümeti'nin kendilerine geçimlerini sağlamak için günlük tahsisat vermekte olduğu söylenmektedir. Ermeniler Bağdat'tan Deir-ez-Zor'a Nureddin tarafından tehcir edilmişlerdir. Genel politikanın Ermenileri savaş alanlarından olabilecek en uzak mesafelere sürgüne göndermek ve böylece onların ya ihtilal çıkarmak suretiyle ya da istihbarat sızdırma yoluyla İtilaf Devletlerine yardım etmesini engellemek olduğu görülmektedir. Bu amaçla, Ermenileri Halep'ten doğuya ve Bağdat'tan kuzeye doğru kaydırıyorlar.” şeklinde belirtildiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Savaş'a dâhil olmasından itibaren öncelikle Doğu Anadolu bölgesinde ve Kafkasya Cephesinde ciddi bir güvenlik zafiyetine neden olan Osmanlı Ermeni'lerinin bu nedenle alınan tehcir kararı kapsamında güneye (Osmanlı/Arap coğrafyasına) göç ettirilmesi de İstanbul Hükümeti için söz konusu güvenlik kaygılarını gidermemiştir. Devlet eliyle kuzeyden güneye sevk edilen (tabir-i caiz ise cebir ile güneye ittirilen) Ermenilerin bu sefer başta Filistin Cephesi olmak üzere Irak Cephesinde mücadele eden Osmanlı Orduları için güvenlik ve istihbarat zafiyetine neden olduğu görülmektedir. (Telgrafta ismi geçen Nureddin isimli şahısın ise o dönem Irak Cephesinde (Bağdat'ta) bulunan 6. Ordu Kumandanı Sakallı Nureddin Paşa olması pek muhtemeldir.) Bkz.: Salahi R. Sonyel, Türk-Ermeni Çıkmazı Barışma Ümitleri, Londra Kıbrıs Türk Cemiyeti Yayınları, Nu.: 10, Gnkur. ATASE Başkanlığı, Ankara, 2007, s. 107. Sarıkamış Harekâtının başarısızlıkla sonuçlanmasını müteakip 1915'te Ermeniler, Birinci Kanal Harekâtı'nı müteakip 1916'da Hicaz Arapları isyan etmiştir. Birüssebi Muharebesi'nin kaybedilmesinden sonra ise ilan edilen “Balfour Bildirisi” ve İngiliz desteğinin de etkisiyle Yahudi toplumu Filistin Cephesine birlik göndererek MSK saflarında fiilen Osmanlı orduları ile savaşmıştır. Bkz.: Yılmaz Atug, “Arap Ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılışı”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 25, Ankara, 1969, s. 29-33 ve Peter Mansfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s. 64-65.

⁹⁵ Büyük Savaş'ta Filistin Cephesi, Yahudilerin vadedilmiş topraklarının merkezinde bulunan Filistin'e sahip olmaları için de fırsat yaratmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour, Üçüncü Gazze Muharebesi devam ederken 2 Kasım 1917'de “...Yahudi Siyonist emellerine bir sempati

İttifak Bloğunda yukarıda belirtilen olumsuzlukların ve yapılan hataların yanı sıra muharebe eden taraflar arasındaki ciddi askeri güç dengesizliği Yıldırım birliklerinin Gazze’de daha fazla tutunamamasına neden olmuştur. Filistin Cephesinde muharebelere bizzat iştirak eden İngiliz subaylarının (*İngiliz süvari birlik komutanlarından Yarbay R. Preston’ın Gazze’nin düşmesini müteakip 1917 Kasım ayında ki gözlemleri*) hatıralarında mevcut güç dengesizliğine rağmen Osmanlı birliklerinin savaşma azim ve kararlılığı aşağıdaki ifadelerle kendisine yer bulmuştur⁹⁶.

“Garip olan gerçek, fırar etmelerindeki sıklığa rağmen, Türklerin neredeyse her zaman, sadece savunma konumundayken değil, taarruz ettikleri sırada da mükemmel savaştıklarıdır. Türkler, sayıca az olmalarına, silah gücü açısından zayıf durumlarına, yetersiz eğitilmelerine ve yenilgilerinin saldırıya geçmeden önce bile kaçınılmaz görünmesine rağmen, umursamadan “Allah! Allah! Allah!” nidaları eşliğinde büyük bir cesaretle ileri atılmaktadırlar. Şu sırada Filistin’de karşımızda bulunan Türkler, çoğunlukla Anadolu kökenli olan ve güçlü bir bünyeye sahip dayanaklı savaşçılardır.”

Sonuç olarak; 1917 yılı sonbaharında MSK’nın, Filistin Cephesindeki ileri harekâtını Hicaz demiryolunun önemli düğüm noktalarından olan Maan garnizonuna kadar genişletmesi, birliklerin Lut Gölü’nün kuzeyi ile ve Şeria Nehri’nin doğu yakasına geçerek, Kuzey Arap Ordusu ile birleşmesini mümkün kılmıştır. Oluşan hassasiyet nedeniyle Irak Cephesi yerine Filistin Cephesine sevk edilen Yıldırım Orduları ile

deklarasyonu olan aşağıdaki bildirinin, kabine tarafından onaylandığını Krallık Hükümeti adına bildirmekten büyük mutluluk duymaktayım. Krallık Hükümeti, Filistin’de Yahudi halkı için bir milli yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu hedefin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacaktır. Filistin’de Yahudi olmayan toplulukların sivil ve dini haklarına, ya da başka ülkelerde yaşayan Yahudilerin hak ve politik statülerine zarar verecek hiçbir şey yapılmayacağı kabul edilmektedir. Bu deklarasyonu Siyonist Federasyon’un dikkatine sunmanızı rica ederim.” ifadelerini içeren mektubunu İngiltere’deki Yahudi toplumu lideri Lord Rothschild’a göndermiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı’nın adıyla anılan “*Balfour Bildirisi*” ile ilk defa uluslararası büyük bir güç, Yahudilere siyasi destek vereceğini ve bu kapsamda; Filistin topraklarını Yahudi toplumu için bir ulusal yurt (*national home*) olarak ilân ettiğini açıklamıştır. İngiltere’nin ABD desteğini ve Yahudi finansmanını sağlamak maksadıyla attığı bu adım, bölgenin geleceği için bir dönüm noktası olmuş ve Filistin coğrafyasında İsrail Devleti’nin kurulmasının daha sonra başlayarak bir türlü sonu gelmeyecek olan Arap-İsrail Savaşları ve bölgesel çatışmalarının temelini atmıştır. Bkz.: İsmail Ediz, “*Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin’de Toplum ve Siyaset 1919-1922*” Sakarya Üniversitesi, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, C. 2, S. 2, 2015, s. 143-147.

⁹⁶ Nuri Karakaş, “*Britanyalıların Gözüyle Sina-Filistin Cephesi’nde Türk Askeri*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXVII, S. 2, Aralık 2002, s. 420.

cephede konuşlu bulunan Osmanlı birliklerinin tek bir komuta altında toplanması ihtiyacı hâsıl olmuştur⁹⁷.

Ancak yukarıda belirtilen tedbirlerin alınması ve icrasında geç kalınması, Yıldırım birliklerinin hazırlıklarını tamamlayamadan, yarı hazır bir durumda MSK genel taarruzlarına maruz kalmasına neden olmuştur. Taarruz hazırlıklarını ve yığınaklanmasını neredeyse noksansız olarak tamamlayan İngilizlerin, Ekim ayı sonunda Birüssebi ve Gazze istikametinde yönelttikleri genel taarruzları sonucunda Gazze-Birüssebi arasında işgal ve tahkim edilmiş Osmanlı savunma hattı; önce Birüssebi, ardından da Teleşşeria ve Gazze sırasıyla çökmüş 1917 yılı bitmeden Yafa ve Kudüs dâhil olmak Lut Gölü ile Akdeniz arasında kalan tüm Filistin toprakları İngiliz MSK işgali altına girmiştir⁹⁸.

1.4 Yafa-Kudüs Muharebeleri ve Kudüs'ün İşgali

Gazze'nin kaybını müteakip geri çekilen Yıldırım ordularının bıraktıkları bölgelere giren MSK birlikleri, kuzeye doğru Remle ve Lid kasabalarını alarak ileri harekâta devam etmiş ve 13-14 Kasım 1917 tarihli “*El-Magar Muharebesi*”ni müteakip bölgenin önemli liman şehrini Yafa'yı alarak Kudüs taarruzu için hazırlıklarına başlamıştır. Gazze'yi boşaltan 8. Orduyu izleyen MSK birliklerinden Avustralya Süvari Tümeni 15 Kasım'da Remle'ye girmiştir. Avca Nehri'nin güney kıyılarında ilerleyişi son bulan birlikler ise kuzeyde bulunan Osmanlı 8. Ordusunu bu bölgede tespit ederek mevzilenirken, Avustralya Atlı Tümeni Kudüs'e yapılacak harekât için gelebilecek

⁹⁷ Hicaz demiryolu hattı üzerinde, Lut Gölü ile Akabe arasında kalan kritik bir meskûn mahaldir. Maan garnizonu 1918 Ekim ayı başında Şam düştüğünde hala Osmanlı birliklerinin kontrolünde olması ve direnişine devam etmesi açısından “Hicaz İsyanı” müddetince, Hicaz bölgesinde bulunan Medine şehri haricindeki tek istisnadır. Şerif Hüseyin'in oğullarından Ürdün Kralı I. Abdullah'ın 1989 yılında yayımlanan anılarında “*Maan'ı savunan Osmanlı güçleri hala şehirdeydi ve kendilerine dokunulmamıştı. Bu durum son savaşta (II. Dünya Savaşında) Avrupalı müttefiklerle yapılan çarpışmalar sırasında Fransa'da kalan Alman askerlerinin durumundan farksızdı.*” şeklinde ki tespiti söz konusu istisnai durumu açıklar niteliktedir. Bkz.: Kral Abdullah, a.g.e., s. 135.

⁹⁸ Cemal Kemal, “*Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi*” Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 45, Bahar 2010, s. 40-41. İlerleyen dönemde (Nablus Muharebesi de dâhil olmak üzere) MSK karargâhı olarak kullanılacak Remle'nin 15 Kasım 1917'de düşmesini müteakip bir gün sonra 16 Kasım'da Lud-Yafa hattına ulaşan MSK öncü birlikleri, 17 Kasım 1917 tarihinde Yafa liman kentini işgal etmiştir. Bkz.: Arı, a.g.e., s. 372.

destek kuvvetlerine karşı Kudüs'e batıdan uzanan yolları tutarak emniyeti sağlamıştır. Sir Allenby, Kudüs'ün dini ve tarihi değeri sebebiyle kutsal yapıları yok etmemek ve üç dinin kutsal merkezi olan kenti zararsız alıp, Noel'den önce hedefine ulaşmak maksadıyla şehri kuşatmayı planlamış ve özellikle şehre kuzey ve kuzeydoğudan yaklaşma imkânı veren Nablus ve Şeria yollarına tedbir getirmiştir⁹⁹.

Yafa Limanından (*bölgesinden*) çekilmeyi müteakip 1917 yılı Kasım ayı sonu itibariyle Yafa-Kudüs yolu kuzeyinde 15.000 tüfek, 800 kılıç ve 120 top ile savunma için mevzilenen Yıldırım karşısında, Sir Allenby MSK'nın 18.000 tüfek, 8.000 kılıç ve 172 topu ile Kudüs hedefli taarruzu için hazırlıklarına devam etmiştir¹⁰⁰.

Kudüs'ün savunmasına memur edilen 20. Kolordu kumandanı Miralay Ali Fuat, noksan birlik mevcutlarıyla büyük ve düz bir arazi kesimini tutmak mümkün olmadığı için birliklerini Kudüs yakınındaki mevzilere çekerek savunma mevzilerinin irtibat ve karşılıklı desteğini arttırmaya çalışmıştır. 3. Süvari Tümeni ile kuzeyde El-Bire'yi, 27. Tümeni ile Lût Gölü'ne kadar olan bölgede savunma için tertiplenmiştir. Durum değerlendirmesini müteakip, MSK asıl taarruzunun kuzey istikametinden yöneltileceğini fark ederek, Kudüs-Nablus şosesinin kesilmesi suretiyle bir kuşatma çemberine gireceğini anlayan Miralay Ali Fuat, savunmasının sağ kanadını güçlü tutarak, kuvvet tasarrufunu 24. Tümen bölgesinde tesis etmiştir. İlerleyen MSK birlikleri kuzeyde Beytunya-Nebi Somail Tepesi hattında durdurulmuştur¹⁰¹. Savunmanın emniyetle devamı

⁹⁹ 16 Kasım 1917'de Yafa'nın düşmesinden önce cereyan eden El-Magar Muharebesi'nde şiddetli MSK taarruzu 8. Ordu tarafından güçlükle püskürtülmüş ve sonrasında Yıldırım birlikleri Kudüs savunması için daha kuzeye çekilmiştir. Erkilet, a.g.e., s. 210-253. ve Roger, a.g.e., s. 407-415.

¹⁰⁰Yıldırım birlikleri Kudüs merkezli olarak savunma hazırlıklarına devam ederken üst düzey komuta kademesinde önemli bir değişiklik yaşanmış; 8. Ordu Kumandanlığı görevini 1 Aralık 1917 saat 11.00 itibariyle Miralva Cevat (*Çobanlı*) Paşa üzerine almıştır. Bu kapsamda; 27 Eylül 1914 tarihinde 8. Ordu Kurmay Başkanı olarak Sina-Filistin Cephesinde göreve başlayan Miralva von Kress, Üçüncü Gazze Muharebesinde alınan mağlubiyet ve Müşir Falkenhayn ve Enver Paşa ile yaşadığı görüş ayrılıkları nedeniyle Almanya'ya gönderilmiştir. Büyük Savaş'ın son dönemlerinde ise Gürcistan'da görevlendirilmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 378-389 ve Kressenstein, a.g.e., s. 364-365.

¹⁰¹Miralay Ali Fuat (Cebesoy) Bey kendisine tevdi edilen vazifeden durum ve şartlar gereği memnun olmadığını belirtmiş ve bağlısı bulunduğu 7. Ordu Kumandanına gönderdiği muharebe ederek geri çekilmenin ve akabinde, derhal daha önceden yeterince tahkim edilmemiş savunma mevzilerinde (Kudüs'ü kastederek) hazırlıksız savunma yapmasının sakıncalarını (Balkan Savaşı'nda cereyan eden Yanya Savunmasında benzeri durumda kendisinin esir düşmesini ve yaşadığı kötü tecrübeyi de) belirterek söz

için kritik önem taşıyan “Nebi Somail Tepesi” savunulmaya devam edilirken, kuzeydeki El-Bire bölgesinden, 3. Süvari Tümeni tarafından icra edilen karşı taarruz sonucunda MSK birlikleri geriye atılmıştır. Sonrasında Kasım ayı boyunca cepheye etki edecek büyüklükte bir taarruz gerçekleştirilmemiş, MSK yorgun birliklerini değiştirerek cepheye yıpranmamış birliklerini sürmüştür¹⁰².

Miralay Ali Fuat Bey verdiği kritik karar doğrultusunda, ovalık düz kesimi terk ederek savunmayı dağlık bölgede kabul etmiştir. MSK birliklerinin durumunu iyi gözlemleyip, araziden azami derecede faydalanmayı amaçlayan 20. Kolordu Kumandanı vadilerle birbirine bağlanmış olan dağlık alanda düşmanı karşılayarak sayıca az olan birliklerine avantaj sağlamış ve manevra kabiliyeti yüksek MSK atlı ve süvari birliklerinin hareket kabiliyetini kısıtlamıştır. Yağmur mevsiminin de gelmesiyle, hareket kabiliyeti azalan MSK birliklerinin (*lojistik unsurları da dâhil olmak üzere*) ilerleme hızları düşmüştür¹⁰³.

Aralık ayı başından itibaren mevzilerde hareketlilik azalmıştır. Günlük karşılıklı olarak yapılan topçu ateşleri dışında herhangi bir manevra yapılmamış, taarruz girişimine yönelik emareler azalmıştır. Yapılan cebri keşifler ve hava keşiflerinde İngiliz birliklerinin amacı açığa çıkarılamadığı gibi bir taarruz emaresi de fark edilmemiştir. Türk tarafında belirsizlik devam ederken yağmurların dinmesinden faydalanan Britanya birlikleri Kudüs’ün güney ve güneybatısı istikametine açılan yolları düzelterek ağır topçusunun geçebileceği duruma getirmiştir. Güneyden intikal eden MSK, 8 Aralık

konusu görevden muafiyetini istemiştir. Ancak görüleceği üzere Miralay Ali Fuat Bey’in teklifi kabul edilmemiştir. Bkz.: Erkilet, a.g.e., 219-223.

¹⁰²Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 389-399 ve Sedat, a.g.e., s. 161-163. Yafa-Kudüs Muharebeleri ve Nablus Muharebesi’nde muharebe sahasının kritik öneme haiz yaklaşma istikametlerinden birisi olan Kudüs-Nablus Vadisi ve vadi boyunca uzanan Kudüs-Nablus şosesine ait görsel **Foto-VI.a**’da sunulmuştur. Bkz.: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, a.g.e., s. 46.

¹⁰³Çulcu, a.g.e., s. 301-304 ve Erkilet, a.g.e., 224-235. Akdeniz kıyısında bulunan Yafa kentinden (limanından) Kudüs’e uzanan dar ve virajlı yolun tarafından Yafa’nın işgalini müteakip çekilmiş fotoğrafı **Foto-VI.b**’de sunulmuştur. O dönem itibarıyla mevcut yolların yağışlara bağlı olarak çamur ve balçık ile kaplanması birlik intikallerini olumsuz yönde etkilemiş ve özellikle ağır silahların ve otomobiller için kullanılamaz duruma getirmiştir. Sir Allenby sonbahar yağışları nedeniyle ikmal ve birlik kaydırma hususlarında yaşadığı sıkıntıları Londra’ya göndediği raporlarında da altını çizerek belirtmiştir. 1917 yılı Kasım ve Aralık aylarında Yarbay Edward Davis tarafından çekilmiş fotoğrafların bulunduğu “MSK Cephe Albümü” için Bkz.: Photographic Records of British Operations in Palestine, 1917, s. 77.

tarihinde yoğun sisten faydalanan, 22. Süvari Kolordusu ve 53. Tümeni ile Kudüs'ün güney ve güneybatısından taarruzla Beyti İksa ve Ayn Kerim mevzilerini ele geçirmiştir. Bu sayede yoğun ateş desteği ile birlikte, başarıdan faydalanan MSK birlikleri Kudüs-i Şerif'in yakınlarına kadar el atmıştır¹⁰⁴.

Mareşal Falkenhayn'ın Kudüs'ün tahliyesi emri doğrultusunda; Yıldırım birlikleri 8/9 Aralık gecesi Kudüs'ü boşaltarak, şehrin doğu ve kuzey doğusuna uzanan bir hatta doğru çekilmiştir. Kudüs'ün (özellikle cami, kilise ve sinagogların) tahrip olmaması maksadıyla çekilen Yıldırım birliklerinin ardından, MSK birlikleri herhangi bir direnişle karşılaşmaksızın 9 Aralık 1917 tarihinde sabah saatlerinde Kudüs'e girmiş, öğleden sonra Osmanlı hatlarına yaptıkları saldırı ise geri püskürtülmüştür. Durağan geçen 10 Aralık gününü müteakip İngilizler, 11 Aralık'tan itibaren dikkatlerini, Yıldırım birliklerinin Kudüs üzerine icra edebilecekleri olası karşı taarruzlara karşı savunma planları üzerinde yoğunlaştırmıştır¹⁰⁵.

¹⁰⁴İsmet Üzen, “İngilizlerin Kudüs'ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H. Allenby'nin Kudüs'e Törenle Girişi (9-11 Aralık 1917)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Elâzığ, 2009, Cilt: 19, Sayı: 2, s. 227-331 ve Çulcu, a.g.e., s. 304-306.

¹⁰⁵Erkilet'in belirttiğine göre tahliye emiri ordulara 8 Kasım 1917 gecesi 21.30-22.30 saatleri arasında ulaşmıştır. Bkz.: Erkilet, a.g.e., s. 216 ve Arı, a.g.e., s. 311. Dönemin Avrupa'daki Yahudi basın-yayın organlarından Varşova merkezli Yahudi Sözü Gazetesinde yayımlanan ve Korrespondent Telgraf Ajansı tarafından 18 Aralık 1917 tarihinde Varşova'dan uluslararası Yahudi lobisine tebliğ edilen makalede; “Türkler bu mukaddes şehri top ateşi altında bırakmamak için savaşı terk edecek kadar yüksek bir ahlaki hassasiyet göstermiştir. Bundan dolayı İngilizlerden de şehri korumalarını istemeliyiz. Çünkü İngilizler Mısır'da Hindistan'da askeri idarelerini kurdukları memleketlerde eşkiya siyaset takip ve tatbik ederler. Askeri idare altına aldıkları bölgelerde, arkeolojik kazı yaparak ve bulabildikleri bütün kıymetli eserleri müzelerine nakletme cesaretini kendilerinde bulurlar. Osmanlı Hükümeti, şimdiye kadar İngilizlerin Filistin'de kazı yapmalarına engel olmuştur. Fakat mademki, bugün oraya İngilizler hâkimdir, öyleyse bu hâkimiyetten belirttiğimiz şekilde yararlanmalarından korkulur. Dünyanın bütün Yahudileri böyle bir saygısızlığı protesto etmelidir.” şeklinde belirtildiği üzere şehir Yıldırım Orduları tarafından muharebe edilmeksizin boşaltılmış ve muharebe Kudüs çevresinde kabul edilmiştir. Dönemin uluslararası basın yayın organlarında Kudüs-i Şerif'in işgaline yönelik verilen tepkiler ve yayımlanan haberler için Osmanlı Hariciye Nazırlığı tarafından Mart 1918 tarihinde hazırlanarak basılan “Filistin Raporu”na Bkz.: Osmanlı Hariciye Nazırlığı, Filistin Raporu, Yenidevir Yayınları, İstanbul, 2017, s. 20. Bu noktada Enver Paşa'nın 13 Kasım akşamı Mareşal Falkenhayn'ın Kudüs'teki karargahına gelerek, yapılan durum değerlendirmesi sonucunda, olası bir kuşatmayı bekleme ve/veya ileri savunma mevzilerinin düşmesiyle şehri tahliye etme konusunda mutabık kaldıklarına yönelik Batılı kaynaklarda birtakım bilgiler

Kudüs'ün düşmesinden sonra Yıldırım, Nablus'ta bulunan karargâhını Nasıra'ya nakletmiş, Kuzey Arap Ordusu ile MSK birliklerinin birleşmesini önlemek ve Hicaz demiryolunu açık tutmak maksadıyla doğu istikametine çekilerek Kudüs'ten Şeria Vadisi'ne kadar olan kesimde savunmaya geçmiştir. Sir Allenby ise Kudüs'ü ele geçirdikten sonra birliklerinin konuş durumunu sağlamlaştırmak için şehrin doğu yamaçları yakınında (*Zeytin Dağı bölgesinde*) mevzilenen 7. Ordu birliklerini ve lojistik üs olarak kullanmayı planladığı Yafa Limanı'nın emniyetini sağlamak için 8. Ordu birliklerini olabildiğince doğuya ve kuzeye sürmeyi ve müteakip ileri harekâtın emniyetini sağlayarak, birliklerin lojistik açıdan ihya edilmesi için Şeria Nehri üzerindeki köprülere el atmayı hedeflemiştir¹⁰⁶.

Bu kapsamda; Sir Allenby lojistik faaliyetlerin can damarı olan tren yolunun bozulan bölümlerinin onarımını yaptırarak ikmal ağını temas hattına yaklaştırmış ve ele geçirilen kesimlerde bulunan yolları onarıp genişleterek ikmal araçlarının süratini artırmıştır. Geri bölgesindeki eksiklikleri hızla tamamlamaya girişen MSK birlikleri bu arada Yıldırım birlikleri ile teması kaybetmemeye gayret etmiştir. Bu kapsamda; 21-22 Aralık günü temas hattının batı ucunda bulunan Avca Nehri'ni aşarak icra edilen taarruzla temas hattını Cilculiye bölgesine kadar ötelemiştir. Son taarruzla birlikte, Yafa'nın temas hattına uzaklığı 5 km'den 13 km'ye çıkmış, sonraki harekâtlarda lojistik üssü (*ikmal limanı*) olarak kullanılacak olan Yafa'nın güvenliği sağlanmıştır. Batı bölgesinin güvenliğini sağladıktan sonra Aralık 1917 sonuna kadar 8. Ordu cephesinde önemli bir değişiklik olmamıştır. Arsuf'dan başlayarak güneydoğu istikametinde devam

bulunmasına rağmen Türk kaynaklarında ve dönemin hatıratlarında bu yönde bir bilgi ve/veya belgeye rastlanılmamıştır. Ancak kadim kentin inatçı bir şekilde savunulmayarak ve söz konusu ikilinin mutabık kaldığı şekilde tahliye edildiği göz önünde bulundurulduğunda söz konusu görüşmenin gerçekleşmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bkz.: Ford, a.g.e., s. 406.

¹⁰⁶Mareşal Falkenhayn Kudüs'ü kısa süre zarfında gelecek olan dinç birliklerle tekrar almayı amaçlamış, bu sebeple mevcut birliklerini düşman baskısından kurtararak daha emniyetli ve savunulabilir arazi kesimine çekmek yerine, şehre hâkim Zeytin Dağı bölgesinde mevzilendirmiştir. Ancak Kudüs-i Şerif çevresinde tutunamayan olan 7. Ordu birlikleri Şubat ayı başında Şeri Nehri'nin doğusuna çekilmek zorunda kalmış ve Sir Allenby'nin Şeria geçitlerine el atma arzusu, görüleceği üzere Türk kaynaklarında “Şeria Muharebeleri” İngiliz kayanlarında ise “Doğu Ürdün Muharebeleri” olarak geçen Birinci ve İkinci Gazze Muharebesi benzeri, peş peşe iki muharebenin vuku bulması ile sonuçlanmıştır. Bkz.: Sedat, a.g.e., s. 168-173 ve Arı, a.g.e., s. 311.

eden hatta muharebeler durmuştur. Yer yer karşılıklı mevzi düzeltmeleri ile birlikte 8. Ordu Nablus Muharebesi'ne kadar bulunduğu hattı muhafaza etmiştir¹⁰⁷.

27 Aralık'ta Kudüs'ün geri alınması maksadıyla; 20. Kolordunun icra ettiği (*karşı*) taarruz sonuçsuz kalmıştır. Taarruzdan sonraki süreçte 7. Ordu bulunduğu konum itibariyle sürekli olarak MSK birliklerinin baskısı altında kalmıştır. Sir Allenby ileride yapılacak harekâta cephe gerisine getirilen demiryolu hattını emniyete almak ve Hicaz demiryolunu kesmek maksadıyla 7. Orduyu Kudüs bölgesinden olabildiğince doğuya atarak Şeria Nehri'nin batı kıyısına kadar ilerlemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda; Yıldırım birliklerinin Zeytin Dağı bölgesinden sökülerek Şeria Vadisi'ne sürülmesinin amaçlandığı MSK taarruzları, 12 Şubat'ta başlamıştır. MSK'nın yoğun topçu ateşi desteğinde icra ettiği taarruzlar sonucunda, bulunduğu mevzilerde tutunamayan 20. Kolordu, Şeria Vadisi'ne çıkıştan önceki son direnek noktası olan Han-ı Hatrur'da savunma hattının yarılması tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve bu nedenle oluşan hassasiyetten kurtulmak için Şeria Nehri doğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. Bu vesile ile sol yan emniyeti zafiyete uğrayan 3. Kolordu da Şeria Nehri'nin batı kıyılarına kanat kırarak Nablus Muharebesi'ne dek tutacağı asıl muharebe hattında tertiplenmiştir¹⁰⁸.

Sonuç olarak 1917 yılı Ekim Ayı sonunda Birüssebi Muharebesi ile başlayan ve kritik önemi haiz Birüssebi müstahkem mevzilerinin kaybını müteakip ileri harekâtına devamla 7 Aralık 1917 itibariyle Kudüs kapılarına dayanan MSK; 31 Ekim 1917'den 31 Aralık 1917 tarihine kadar geçen iki aylık süreçte sırasıyla Birüssebi, Gazze, Yafa ve

¹⁰⁷Fahri Belen, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, C. V, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967, s. XVII-XVIII.

¹⁰⁸Cepheye, Kudüs'ün düşmesinden sonra 25 Aralık 1917 tarihinde katılan ve İsmet Beyin emir komuta ettiği 20.Kolordu ile söz konusu muharebelere mülazımevvel (üstegmen) rütbesi ile iştirak eden Hasan Remzi (Fertan) Bey'in anıları için Bkz.: Hasan Remzi Fertan, Haz.: Lokman Erdemir, Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 78-81. 1918 yılı başı itibariyle MSK tarafından Yafa-Kudüs hattının güneyi tamamen işgal altına alınmış ve söz konusu İngiliz kazançları ile paralel olarak yine İngiliz desteği ve güdümünde gelişme gösteren Arap İsyanı güneyden kuzeye Şerif Hüseyin'in oğulları tarafından sevk ve idare edilen Abdullah, Ali ve Faysal'ın yaklaşık 10.000 mevcutlu isyan kuvvetleri tarafından birçok noktada Hicaz demiryolunu kesecek duruma gelmiştir. Özellikle Faysal'ın emrindeki "Kuzey Grubu" 1917 Temmuzunda Akabe'yi düşürmeyi müteakip Yıldırım birliklerini güneyden tehdit etmeye başlamış ve bu yönde baskın ve saldırılarını artırmıştır. 1918 yılbaşı itibariyle cephenin durumunu ve isyancı Arap güçlerinin ilerlemesini/konumlarını gösteren harita için Bkz.: **Harita-I**, Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 43 nolu kroki.

Kudüs'ü düşürmek suretiyle kuzey Filistin dışında Filistin topraklarının büyük bir kısmını, bölgenin en önemli liman kentleri de dâhil olmak üzere işgal etmeye muvaffak olmuştur. Söz konusu iki aylık süreç sonucunda ise 7. ve 8. Ordulardan müteşekkil Yıldırım Ordular Grubu; 180 subay ve 3.360 er şehit; 331 subay ve 8.651 er yaralı; 174 subay ve 6.261 er esir; 280 subay ve 6.100 ere ilaveten 3.084 hayvan kaybına uğramıştır. Toplamda ise yaklaşık olarak 25.000 asker ve 3.000 hayvan kaybı ile Kudüs kuzeyine çekilmiştir¹⁰⁹

Yıldırım Ordular Grubu karargâhında görev yapan çok az sayıdaki Türk subayından biri olan Hüseyin Hüsnü Bey (*Erkilet*) ana kaynak niteliğindeki eserinde; Yıldırım Ordular Grubunun Mareşal Falkenhayn komutasında geçen ilk dönemini; aşağıdaki biçimde ve eleştirel bir tarzda özetlemiştir¹¹⁰.

“Yıldırım karargâhı Türkiye’ye Alman olarak gelmiş ve Almanlığını son gününe kadar muhafaza etmişti. Bu durum harbin bizdeki sevk ve idaresini kolaylaştırmadı, aksine ast makamlarda Yıldırım’a karşı gittikçe artan bir itimsizlik meydana getirdi. Bütün bunlar Yıldırım’ın başında bulunan kişinin tarihi şöhreti ve tartışılmaz otoritesinden Türkiye’nin muhtaç olduğu bir zamanda yararlanamamasını ve bunun sonucunda Birü’s-Sebi, Gazze, Yafa ve Kudüs’ün kaybedilmesine ve Filistin’de durumun bir daha düzeltilmeyecek bir hâle gelmesine sebep olmuştur. Falkenhayn iyi bir Türk karargâhının başında belki kendisine çok daha fazla güven ve başarı sağlayabilecekti.”

Süveyş Kanalı’ndan itibaren engebesiz sahil kesimini takip ederek ilerleyen MSK için Kudüs’ün ele geçirilmesi askeri anlamda hiçbir avantaj sağlamamış ancak başta İngiliz kamuoyu olmak üzere tüm Hristiyan ve Yahudi âlemi ile İtilaf Devletleri hükümet ve orduları için büyük bir moral kaynağı olmuştur¹¹¹. Sir Allenby söz konusu başarılarına

¹⁰⁹Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 509. Bu noktada; Yafa-Kudüs Muharebeleri sonucunda Kudüs’ün işgali ile 1918 yılı başı itibariyle, cephenin her iki tarafı; Yıldırım ve MSK için Filistin Cephesinin ilk perdesi kapanmıştır demek yerinde bir tespit olacaktır. Çünkü hemen hemen aynı dönem içerisinde Rusya’nın Büyük Savaş’tan çekilmesi, ardından Birleşik Devletler’in savaşa dâhil olması gibi savaşın seyrini her iki blok içinde, ciddi anlamda değiştiren ve zafer ibresini bir o tarafa bir bu tarafa çeviren siyasi ve askeri gelişmeler Filistin Cephesinin de gidişatını ileride görüleceği üzere bir hayli etkilemiştir.

¹¹⁰65 Alman ve 9 Türk subayından müteşekkil Yıldırım Ordular Grubu karargâhında Erkan-ı Harp (Kurmaya) Başkan Yardımcısı ve en kıdemli Türk subayı olarak görev yapan Erkan-ı Harp Yarbayı Hüseyin Hüsnü Bey’in değerlendirmeleri için Bkz.: Hüseyin Hüsnü Emir (*Erkilet*), Yıldırım, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 290-316.

¹¹¹Etrafı dağlarla çevrili ve derin vadilerle ulaşılabilen Kudüs’ün işgali, MSK’nın müteakip harekâtı için Sir Allenby’e hiçbir askeri avantaj sağlamamış ancak göreve başlarken Londra Hükümeti

binaen, İngiliz Hükümeti'nden emrindeki hava birliğinin büyütülerek tek komuta altında toplanmasını ve belirteceği bir komutana verilmesini talep etmiştir. Talebi kabul gören Sir Allenby, nicelik ve nitelik olarak güçlenen İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerine (*Royal Air Forces/RAF*) bağlı Kraliyet Filosu marifetiyle Nablus Muharebesi'ne kadar geçen zaman zarfında tüm cephe hattında hava üstünlüğünü tamamıyla ele geçirmiştir. Bu kapsamda; icra edilen etkin hava keşif ve hava taarruz görevleri MSK bünyesinde çok faydalı olmuştur¹¹².

İtilaf Devletleri Filistin Cephesinde alınan başarılı sonuçlardan sonra atılacak adımları müzakere etmiş ve 12 Aralık 1917 tarihinde Sir Allenby'den, Filistin bölgesinin tamamıyla ele geçirilerek savaş müddetince işgal altında bulundurulması ve mümkün olduğunca ileri harekâta devamla işgallerin Halep'e kadar genişletilmesi suretiyle Berlin-

tarafından kendisine bizzat verilen hedefe ulaşması isminin Londra Hükümet çevrelerinde duyulmasına neden olmuştur. Kudüs'ün askeriBu durum tarih boyunca da geçerliliğini korumuş; Asurlular, Babiller, Romalılar ve hatta Napolyon bile Kudüs yerine bölgeye hâkim olabilecekleri ticaret yolları üzerindeki (*sahil kesimindeki Akka Kalesi gibi*) diğer hedefleri seçmişlerdir. Lakin Kudüs tarih boyunca başta taşıdığı dini önem ile sahip olduğu servet ve kutsal tapınaklar dolayısıyla ele geçirilmek istenmiştir. İngilizlerin de Kudüs şehrini almasının en önemli sebebi Noel öncesi Hristiyan müttefiklerine ve diğer cephedeki askerlere bir “*Noel hediyesi*” vererek moral kazandırmak olmuştur. O dönem Kudüs'ün düşmesi dünyanın en uzak köşesine kadar büyük yankı uyandırmış, Hristiyan dünyasında kutlamalar yapılmıştır. Müslümanlarca da kutsal sayılan Kudüs'ün yitirilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Müslüman âleminde üzüntüye yol açmıştır. Bölgenin stratejik açıdan en önemli merkezi olarak Halep'i kabul eden ve Kudüs'ün askeri açıdan hiçbir değeri olmadığını belirten dönemin İngiliz Genelkurmay Başkanı Robertson, asıl sonucun Batı cephesinde kaydedileceğini savunmasına rağmen, 1917 yılı başında İngiliz Başbakanı olarak hükümet olan ve İngiliz siyaseti ile birlikte askeri harekâtlarına da yön vermeye başlayan Lloyd George'un tutku ile istediği Kudüs, bölgedeki İngiliz çıkarları, Araplar ve Siyonistlere verilen sözler ile müttefikleri Fransa ile yapılan gizli antlaşmalar temelinde Sir Allenby'e verilen güçlü hükümet desteği ile alınmıştır. Bu kapsamda; dönemin Londra Hükümeti, Filistin ve Suriye'de elde etmeyi hedeflediği kazanımları savaş sonrası barış müzakerelerinde Britanya için bölgesel pazarlıklarda kullanmayı amaçlamıştır. Bu nedenle de hedeflenen başarıdan aynı şekilde faydalanmasından endişelenilen Fransa'nın askeri anlamda ciddi bir katkı sağlamalarını istememiştir. Dikkat edilirse bir Fransız Tugayı ve birkaç parçalık donanma unsuru haricinde Ortadoğu'da (Filistin ve Mezopotamya cephelerinde) Fransız askeri katkısı yoktur. Bkz.: Matthew Hughes, “*Lloyd George, the Generals and the Palestine Campaign*”, Imperial War Museum Review, N. 11, s. 4-17.

¹¹²Gary J. Morea, *Angels of Armageddon: Royal Air Force in the Battle of Megiddo*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kansas, 2007, s. 80.

Bağdat demiryolu bağlantısının kesilmesi yönündeki değerlendirmeleri istenilmiştir. Sir Allenby, ilk olarak Kudüs ve Yafa'nın kuzeyinde bulunan, Avca Nehri'ne kadar ileri harekâtına devam ederek, Sina Çölü'nü aşan demiryolu inşasının ilerlemesini beklemek ve Şeria Nehri'nin doğusuna el atmak suretiyle (*Amman güneyinde mevcudiyeti tespit edilen yaklaşık 20.000 kişilik Yıldırım'ın askeri mevcudiyetinin altını çizerek*) MSK ve Kuzey Arap Ordusu için Şam yolunu açmayı hedeflediğini belirtmiştir. Müteakiben de şartların elverdiği ölçüde, Akdeniz kıyısı boyunca Tulkerem istikametinde (kuzey yönünde) ilerleyerek İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri ile müşterek olarak icra edilecek yeni bir taarruza hazırlanmayı tasarladığını Londra Hükümeti'ne bildirmiştir¹¹³.

1.5 Şeria Muharebeleri

1918 yılı başında 8 Ocak'ta dönemin ABD Devlet Başkanı T. Woodrow Wilson'un Birleşik Devletler Kongresinde yaptığı konuşma ile siyasi tarihe "*Wilson Prensipleri*" şeklinde kaydedilen hususlar açıklanmış, diğer taraftan Bolşevik Ruslar ile 4 Şubat'ta başlayan ve Almanların güdümünde yürütülen "*Brest-Litovsk Müzakereleri*" 3 Mart 1918 tarihli antlaşma ile akdedilmiştir. MSK birlikleri tarafından 21 Şubat'ta Eriha'nın alınarak Avca Nehri kıyısına ulaşılması ve bu kapsamda; Yıldırım'ın devam eden ricatı nedeniyle, grup karargâhının konuşlu olduğu Nablus da, boşaltılmak üzere tesis edilmiş olan muhabere irtibatları ve karargâh birimleri tahrip edilmiştir. Söz konusu gelişmeler üzerine Enver Paşa, Alman Genelkurmayı ve Başkomutanlığı bir durum değerlendirmesi yapmış ve Mareşal Falkenhayn'nın görevine 25 Şubat 1918 tarihinde son verilerek, yerine daha önce İstanbul'da "*Alman Askeri Islah Heyeti Başkanlığı*" ve Çanakkale Muharebelerinde 5. Ordu ve Çanakkale Cephe Kumandanlığını görevlerini

¹¹³Çulcu, a.g.e., s. 283-308. Sir Allenby 14 Aralık 1917 tarihli cevabında; yağmur şeklinde düşen yoğun sağanak yağışların en erken 1918 yılı Ocak Ayı sonunda döneceğini belirtmiş ve hava muhalefeti olmasa dahi müteakip ileri hareketin demiryoluna olan bağımlılığının altını çizmiştir. Bkz.: Ford, a.g.e., s. 417-418. Üçüncü Gazze Muharebeleri ve Yafa-Kudüs Muharebelerine Miralay rütbesinde 26. Tümen Kumandanı olarak iştirak eden Fahrettin (*Altay*)'ın Üçüncü Gazze ve Yafa-Kudüs Muharebelerini kaleme aldığı anıları için Bkz.: Fahrettin Altay, Üçüncü Gazze Muharebesine Dair Hatıralarım, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1957 ve 1917 Kudüs Muharebesi, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1958.

üstlenmiş olan diğer bir Prusya kökenli Alman süvari Generali; Otto Liman von Sanders atanmıştır¹¹⁴.

Genaral von Sanders, Mareşal Falkenhayn'ın aksine birkaç Alman subayının dâhil olduğu ve çoğunlukla Türk subaylarından müteşekkil karargâhı ile göreve başlamıştır. Yıldırım Kumandanı ve Karargâhındaki değişikliklerle birlikte Irak Cephesinde bulunan 6. Ordu, Yıldırım kuruluşundan çıkarılarak ayrılmış ve Yıldırım Ordular Grubu; üç ordudan müteşekkil; 8. Ordu Kumandanlığı Cevat Paşa, 7. Ordu Kumandanlığı Mustafa Kemal Paşa ve 4. Ordu Kumandanlığı Mersinli Cemal Paşa komutasında olacak şekilde yeniden teşkil edilmiştir¹¹⁵.

Görevi devralmayı müteakip tüm cephede inceleme ve tespitlerde bulunan Liman Paşa, uygulanan savunma stratejisinde ciddi değişiklikler yapmıştır. Bu kapsamda; Mareşal Falkenhayn tarafından tatbik edilen ancak fayda sağlanamayan düşmanın imhasına yönelik “*Oynak Savunma*” taktiği terk edilerek, azami arazi kesiminin elde bulundurulması hedefi ile bulunulan hatta düşmanı karşılamak prensibine dayanan “*Cephe Savunması*” esaslarına geçilmiş ve Şeria batısındaki savunma hattını güçlendirmek için birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Mareşal Falkenhayn, Liman Paşa değişikliğinden önce 20 Şubat 1918 tarihli “*Han-ı Hatrur Muharebesi*” neticesinde Şeria Nehri'nin doğusuna geçen 20. Kolordu nehrin batı kıyısına kaydırılarak 3. Kolordu ile Şeria Nehri arasında konuşlandırılmıştır. MSK birliklerinin Şeria doğusuna ve kuzeye sarkarak icra edebilecekleri olası bir kuşatma manevrasına tedbir getirmek maksadıyla da 15. Kolordu bünyesinde Ali Rıza Paşa komutasında nehrin doğusunda bir “*Şeria Grubu*” teşkil edilmiş ve Yarbay Asım (Gündüz) komutasındaki 48. Tümen, Şeria Grubu'nun

¹¹⁴Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 511-541 ve Cemal Kemal, “*Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal*”, Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 51, Bahar 2013, s. 622-627. General Liman von Sanders, çalışmamızda da gerek Türk Resmi harp tarihi tezinde gerekse o dönem kendisine hitaben kullanılan “*Liman Paşa*” şeklinde anılmıştır.

¹¹⁵Liman von Sanders, Türkiye’de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 238-239. Söz konusu yeniden teşkilatlanma kapsamında; Başkumandanlık Vekâleti tarafından Üçüncü Gazze Muharebesi öncesinde teşkil edilen “Suriye ve Batı Arabistan Umum Kumandanlığı” lağvedilmiş ve yerine 4. Ordu Kumandanlığı tekrar kurularak, ordu kumandanlığına Mersinli Cemal Paşa atanmıştır. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 521.

emir komutasına verilerek doğu kesimindeki birlik mevcudiyeti arttırılmaya çalışılmıştır¹¹⁶.

21 Mart 1918’de Batı Cephesinde Fransa’ya karşı geniş çaplı bir Alman taarruzunun başlaması nedeniyle Sir Allenby gerekli hazırlıklarını tamamlayamamış hatta takviye birlik taleplerinin tam aksine, emrinde bulunan bazı İngiliz birliklerini Fransa’ya göndermek zorunda kalmıştır. Söz konusu birliklerin Hint birlikleri ile değiştirilmesi yönünde bir karar alınması üzerine Sir Allenby’nin değiştirme işlemi yapılmadan önce bölgedeki mevcut İngiliz birlikleri ile icra ettiği Nablus taarruzu püskürtülmüş ve aşağıda belirtildiği gibi iki kez cereyan eden “*Şeria Muharebeleri*” ile Şeria Nehri’nin doğusuna geçen İngiliz birlikleri az sayıda ki Türk birlikleri tarafından nehrin batı yakasına atılmıştır¹¹⁷.

İngiliz kaynaklarında “*Doğu Ürdün Muharebeleri*” olarak geçen söz konusu muharebelerin ilki; 22 Mart 1918 tarihinde başlamıştır. Sabah saatlerinde Şeria Nehri istikametinde taarruza geçen MSK birlikleri zayıf Şeria Müfrezesi’ni geri atarak ve Salt’ı ele geçirmiş, iki gün sonrasında ise Şeria Nehri’nin doğusuna geçerek Salt yolu üzerinden Amman istikametinde ilerlemiştir. Medine’ye giden demiryolunu kesmek ve Kuzey Arap Ordusu ile birlikte, Yıldırım birliklerini iki ateş altına alarak imha etmek amacını güden söz konusu harekâtın asıl hedefi ise Dera ve Şam kentlerini güneydoğu istikametinden tehdit etmeyi sağlayan Amman şehri olmuştur. MSK’nın Amman’a ilerlemeleri üzerine Liman Paşa tarafından Ali Rıza Paşa’nın yerine 4. Ordu Kumandanı Mersinli Cemal Paşa Amman’ı savunmakla görevlendirilmiştir. Muharebe müddetince İngiliz destekli Kuzey Arap Ordusuna bağlı kuvvetler tarafından Hicaz demiryolu birçok kez sabote ve tahrip edilmiştir. MSK, Yıldırım’ın başarılı savunması neticesinde, Amman şehri ve demiryolu istasyonunu düşürememiş ancak kuvvetli bir süvari birliği bulunmadığı için geri çekilen MSK birlikleri de Yıldırım birlikleri tarafından takip edilememiştir. Müteakiben, MSK üstün kuvvetleri ile şehri tekrar zorlamış ancak Amman’da mevzilenen az sayıdaki Yıldırım birliği takviye birliklerin gelmesine dek savunmanın insicamını kaybetmemiştir. Söz konusu muharebeler neticesinde topçu ve zırhlı otomobil unsurları ile takviyeli ANZAC Atlı Piyade Tümeni (*Shea Müfrezesi*) 31 Mart 1918 tarihinde geri çekilmek zorunda kalmış ve Salt 2 Nisan 1918 itibariyle geri alınmıştır. Aynı gün ve sonrasında

¹¹⁶Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 531-541 ve Belen, a.g.e., s.25-28.

¹¹⁷Mesut Uyar, Edward J. Ercikson, a.g.e., s. 529.

MSK birliklerinin takibi 4. Ordu Kumandanlığına bağlı 3. Süvari Tümeni ve 48. Tümen ile yapılmış ancak 3 Nisan 1918 itibarıyla büyük kısmı ile Şeria Nehri'nin batısına geçmiş olan MSK birlikleri ile temas sağlanamamıştır. “*Birinci Şeria Muharebesi*” olarak Türk resmi harp tarihine kaydedilen muharebeler sonucunda Yıldırım, MSK karşısında ilk kez bir muvaffakiyet kaydetmiştir¹¹⁸.

Söz konusu savunma muharebesi galibiyetini müteakip, 11-12 Nisan tarihlerinde Yıldırım'ın 8. ve 20. Kolorduları tarafından Şeria Nehri üzerindeki kritik geçitlerden birisi olan MSK birliklerince tutulan Goraniye Köprüsü istikametinde icra edilen “*Goraniye Taarruzu*”ndan sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine MSK, Çöl Atlı Kolordusu ile 30 Nisan 1918 tarihinde daha güçlü bir şekilde (*yaklaşık 8.000 kişilik bir kuvvetle*) taarruza geçmiş ve 2 Mayıs 1918 itibarıyla de Salt kentini düşürmüştür. Grup Kumandanı Liman Paşa'nın, ne pahasına olursa olsun kentin geri alınması yönündeki emri ile 4 Mayıs 1918 tarihinde Salt 20. Kolordu tarafından geri alınmıştır. Kuzey Arap Ordusu destekli MSK birliklerini kentten atmayı başaran Yıldırım birlikleri “*İkinci Şeria Muharebesi*”nde çok sayıda düşman askerini de esir almayı başarmıştır. Şeria Nehri'nin doğusuna yapılan taarruzlarda Yıldırım birliklerinin sayıca az olmasına rağmen inatla savunmaya devam etmeleri neticesinde, MSK taarruzları herhangi bir gelişme gösterememiştir. Bu kapsamda; Birinci ve İkinci Şeria Muharebeleri sonucunda, Arsuf-Cilculiyye-Rafat-El Musallabe-Tel Nimrin uzanımı hattı Nablus Muharebesi'nden önceki cephe (*asıl muharebe*) hattı olarak ortaya çıkmıştır¹¹⁹.

¹¹⁸Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 556-577 ve Roger, a.g.e., s. 420-429.

¹¹⁹Belen, a.g.e., s. 39-48. İkinci Şeria Muharebesi'nden sonra Liman Paşa Şeria Vadisi'nin nasıl ve ne şekilde müdafaa edileceğine dair 7. Ordu ve 20. Kolordu Komutanlıklarına fikirlerini sormuş ve cevaben “*Şeria doğusunda kuvvetli bir cephe tutulmayıp Ed-Damiye Köprüsü bölgesinde toplanacak kuvvetli ihtiyatlarla gereğinde nehrin her iki tarafına da müdahale etme imkân ve kabiliyetinin sağlanması...*” yönünde cevap almıştır. Ancak ileride görüleceği üzere, Nablus Muharebesi öncesindeki taktik yerleşimi ve hatta MSK genel taarruzlarının başlamasından hemen önce 8. Ordu ve 7. Ordu Kumandanları bizzat yapılan hava keşfi ve takviye birlik taleplerini reddederek, mevcut son derece kısıtlı olan hava keşif gayretini Şeria Vadisi'nde kullanması, Şeria doğusuna olan saplantılı bakış açısının sonucu olarak kabul edilebilir. Söz konusu tespitimizi teyit eder nitelikte, 7. Ordu Kurmay Başkanı Mirliva Sedat Bey'de anılarında konuya yer vermiştir. Sedat, a.g.e., s. 170-173. ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 580-593. Yıldırım Ordular Grup Komutanı General Liman von Sanders için Bkz.: Liman von Sanders, *Five Years in Turkey*, Naval & Military Press, East Sussex, 2012, s. IV.

MSK'nın 1918 yılı bahar mevsiminde Şeria'nın doğusuna el atmak maksadıyla ısrarla yönelttiği iki taarruz sonuçsuz kalmıştır. Bu kapsamda; 21-31 Mart 1918 tarihleri arasında cereyan eden Birinci Şeria Muharebesi ve 30 Nisan-04 Mayıs 1918 tarihleri arasında cereyan eden İkinci Şeria Muharebesi sonucunda, MSK; 16 subay ve 198 er ölü; 84 subay ve 1.214 er yaralı; 3 subay ve 134 er kayıp; olmak üzere toplam 1.649 asker kaybına uğramıştır. Bir kısım top ve motorlu araçları ile teçhizat ve malzemesini Şeria Vadisi ve Salt'ta bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak buna karşılık, Yıldırım'dan; 44 Türk, 898 Alman ve 39 bedevi olmak üzere toplam 981 kişiyi esir almıştır. Yıldırım Ordular Grubu ise 14 subay ve 182 er şehit; 19 subay ve 295 er yaralı; 17 subay ve 246 er kayıp; 5 subay ve 53 er tutsak olmak üzere toplam 786 asker kaybına uğramıştır. Ayrıca 165 hayvan ve 537 tüfek ile 10 makineli tüfek de zayi olmuştur¹²⁰.

Filistin Cephesinde söz konusu muharebeleri müteakip tarafların karşılıklı olarak taarruz ve savunmaya yönelik hazırlıkları devam ederken 15 Haziran 1918 tarihinde Liman Paşa, Enver Paşa'dan Filistin Cephesindeki bazı Alman birliklerinin bölgeden çekilerek, Kafkas Cephesine sevk edileceğini öğrenmiş ve tepki göstermiştir. Enver Paşa'nın Liman Paşa'ya Filistin'deki Alman birliklerini başka bir cephede kullanmayı planlamadığını 20 Haziran 1918 tarihli bir telgraf ile belirtmesine rağmen, Liman Paşa Alman Avcı Taburu'nun Batum'a sevk edileceğini "*Alman Askeri Misyonu*" vasıtasıyla öğrenmiş ve Alman Büyükelçisi, General Ludendorff vasıtasıyla da teyit etmiştir. Söz konusu gelişmeler üzerine istifa kararı alan Liman Paşa'nın istifası ise Alman İmparatoru tarafından kabul edilmemiştir¹²¹.

¹²⁰Özellikle ilk muharebeler sonucunda bir hayli zayıat veren MSK'nın, ikinci taarruzu da sonuçsuz kalmasına rağmen, Yıldırım birliklerine de ağır zayıat verdirdiği görülmektedir. Bkz.:Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 593-594.

¹²¹Dönemin Alman Kayzer'i II. Wilhelm tarafından 30 Haziran 1913 tarihinde Osmanlı Ordularının ıslahatı için İstanbul'da teşkil edilen Alman Askeri Misyonu'nun Şefi olarak atanan Prusyalı Süvari Generali Liman Paşa, 14 Aralık 1913 tarihinde beraberindeki 10 Alman subay ile İstanbul'a gelmiştir. Özellikle Türk Boğazlarının tahkimatı ve boğazlara yerleştirilecek Alman topları ve mayınlarının planlarına yönelik yaptığı çalışmaları 16 Şubat 1914 tarihinde Berlin'de verdiği brifing ile Alman İmparatorunun tam desteğini kazanmıştır. Bu kapsamda; kendisine arz ve teslim edilen brifing dosyasından (*haritalar ve dokümanlardan*) etkilenen II. Wilhelm "*Ya yakında Boğaziçi surlarında Alman bayrağı dalgalanacak ya da St. Helena Adasındaki büyük sürgünün yazgısı beni de vuracak. Askeri Misyon şefimiz Liman von Sanders ile çok iyi anlaşılan Enver Paşa, Türkiye'nin son ümididir.*" ifadeleri söz konusu desteği

Sonuçta, “*Alman Asya Kolu*” Filistin’de kalmış, ancak “*Paşa-II*” takviyesiyle gelmiş olan dört tabur ise geri alınmıştır. Alman birliklerinin bir kısmının geri çekilmesi MSK karşında zaten sayıca yetersiz durumda olan Yıldırım (özellikle 8. Ordu) cephesini daha da zayıflatmıştır¹²².

Sir Allenby, sonuçsuz kalan iki iç hat manevrası sonrasında 1918 yılı yazını icra etmeyi planladığı genel bir taarruz için hazırlıklarla geçirmiştir. Bu kapsamda; taarruzlarını Yıldırım’ın batı kanadına yönelterek, beş piyade ve üç süvari tümeninden kurulu kuvvetli bir sıklet merkezi ile savunma hattını (cepheyi) kıyı bölgesinden yarmayı ve müteakiben süvari birlikleri ile düşman birliklerinin derin gerisine sarkarak kuşatmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda; Sir Allenby Kudüs’ün ele geçirilmesini müteakip 11 Aralık 1917 tarihinden itibaren cephede yaşanan gelişmeleri kaleme aldığı detaylı raporunu 18 Eylül 1918 tarihinde Londra Hükümeti’ne göndermiştir¹²³.

ve Napolyon Fransası’ndan bir asır sonra Almanların Avrupa’daki en büyük kara gücü olarak kesin sonuçlu bir muharebeye zihnen hazır olduğunu belirtmektedir. Büyük Savaş öncesinde Alman İmparatorunun bir bilinçaltı okuması olarak nitelendirilebilecek ifadeler önemlidir. Bkz.: Serdar Dinçer, *Alman-Türk Silah Arkadaşlığı ve Ermeniler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 259.

¹²²Ekim Devrimini müteakip Rusya’nın savaştan çekilmesiyle birlikte Kafkasya bölgesinde, müttefik olmalarına rağmen Berlin ve İstanbul Hükümetlerinin çıkarları birbiriyle çatışmıştır. Bunun üzerine Almanlar misilleme olarak, gönderdikleri birlikleri ve yardım tesislerini geri almak istemiştir. Bunda Doğu cephesine Filistin cephesinden daha fazla ehemmiyet gösteren Enver Paşa’nın rolü büyük olmuştur. Bu kapsamda; Kafkasya’da icra edilecek harekât için Enver Paşa tarafından görevlendirilen kardeşi Nuri Paşa’nın Türk Başkomutanlık Karargâhında Alman aleyhtarı bir hava yarattığı, hatta 3. Ordunun durum haritasına bölgede konuşlu bulunan Alman demiryolu karakollarını düşman olarak işaretlendiği Almanlar tarafından tespit edilmiştir. Bkz.: Wallach, a.g.e., s. 222-224. Ancak bahsedilen harita üzerindeki işaretlerin aslında çokta yersiz olmadığını bölgenin sembol isimlerinden Kazım Karabekir Paşa’nın “*Harbin sonlarında, Gümrü ve Erivan dolaylarından Azerbaycan istikametlerinde yürüyen 9’uncu Türk ordusu kıtalarının önüne çıkan ve yolu bize kesen Alman kuvvetlerini harekete geçiren ve gene 9’uncu Kolorduyu mahza Azerbaycan ve Hazer Denizi sahillerinden uzaklaştırmak için Cenup Batı İran içerilerine sokup tevcihe çalışan Alman emellerini Türkler anlamamış değillerdi; fakat, arada bir ittifak ve önümüzde henüz düşman vardı.*” şeklinde ifade ettiği eserinde görülmektedir. Söz konusu yol kesme olayı ve Kafkasya bölgesinde diğer yaşanan gelişmeler için Bkz.: Kazım Karabekir, *Tarih Boyunca Türk-Alman İlişkileri*, Emre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 80-82.

¹²³Sir Allenby MSK Komutanlığı müddetince üç kez bizzat kaleme aldığı raporlar vasıtasıyla Londra Hükümetini (İngiliz Harbiye Nazırını) cephedeki gelişmeler, gelinen son durum hakkında bilgilendirmiş ve müteakip harekât/dönem için tasarruf ve tekliflerini iletmıştır. Bu kapsamda; Kudüs’ten

İKİNCİ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ ÖNCESİNDEKİ ASKERİ VE SİYASİ DURUM

Büyük Savaş'ın ilk yarısında etkili taarruz ve savunma muharebeleri sonucunda aldığı başarılı sonuçlar ile harbin psikolojik üstünlüğünü ele geçiren İttifak Bloğu, 1917 yılından itibaren söz konusu üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Büyük Savaş'ın nihayetlendiği 1918 yılına ise Rusya'nın harpten çekilmesi üzerine ümit tazeleyerek giren İttifak Devletleri; aynı yılın sonbaharına gelindiğinde, harbin psikolojik üstünlüğünü tamamen yitirmiş olarak, İtilaf Bloğu'nun psikolojik baskısı altında harpten çekilmenin hesaplarını yapmaya başlamıştır. Büyük Savaş müddetince açılan her cephe, cephede vuku bulan gelişmeler kapsamında diğer bir cepheyi yada cepheleri etkilemiş ve söz konusu etkilerin bir kısmı ise savaştan tüm tarafların (*hatta tarafsızların dahi*) alacağı tedbirlere ve Büyük Savaş'ın gidişatına etki edecek kadar ciddi boyutlara ulaşmıştır¹²⁴.

2.1 Doğu ve Batı Cephelerindeki Askeri Durum

Nablus Muharebesi'nin cereyan ettiği 1918 yılı başında Doğu Cephesinde askeri durum durağan bir vaziyet kazanmıştır. 1916 yılı sonuna dek Erzincan'ın batısına kadar uzanan bir bölge (*Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı*) Rus işgali altına girmiş, bölge halkı göçmen durumuna düşerek, Anadolu'nun iç kesimlerine göçmek durumunda kalmıştır. Göç etmeyerek, işgal bölgesinde kalan Türk halkı ise bölgedeki Ermeni paramiliter unsurlar tarafından sindirilmeye devam etmiştir. 1916 yılı sonlarına doğru durağanlık kazanan Doğu Cephesinde 1917 yılında Rusya'da başlayan devrim hareketlerinin orduya da sirayet etmesi nedeniyle Kafkasya'da bulunan Rus birlikleri muharebe müessiriyetini

16 Aralık 1917 tarihli telgrafla gönderdiği ilk raporu; 28 Haziran 1917 tarihinde MSK ve cephe komutanlığını aldığı günden Kudüs-ü Şerif'in zapt edilmesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. 18 Eylül 1918 tarihli ikinci raporu ise Kudüs'ün işgalinden Nablus Muharebesi'ne kadar geçen dönemi konu alırken, 31 Ekim 1918 tarihli son raporu ise Nablus Muharebesi'nin başlangıcından Mondros Mütarekesi'ne kadar geçen dönemi konu almaktadır. Bkz.: Çulcu, a.g.e., s. 341-365. (*Asıl kaynak: Topçu Teğmen Hikmet Bey, Filistin Hezimet-i, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1919.*)

¹²⁴ Bu kapsamda; Nablus Muharebesi'nin cereyan ettiği 1918 yılı ve sonlarına dek Devlet-i Ali topraklarında, Avrupa Cephelerinde ve İtilaf/İttifak Bloklarının bünyesinde vuku bulan askeri ve siyasi gelişmeler ana hatları ile aşağıda özetlenmiştir.

(*imkân ve kabiliyetlerini*) kaybetmiş ve 18 Aralık 1917 tarihinde imzalanan Erzincan Mütarekesi ile Doğu Cephesindeki Osmanlı-Rus mücadelesi son bulmuştur¹²⁵.

Doğunun kadim ulus devletlerinden İran ise Büyük Savaş öncesi 1907 İngiliz-Rus Antlaşması ile üç bölgeye bölünmüş, 1910'da güney İran İngilizler, 1911'da kuzey İran Ruslar tarafından işgal edilmiş, orta kuşak ise tarafsız bölge olarak dönemin zayıf merkezi İran Hükümeti'nin yönetimi altında kalmıştır. Tahran Hükümeti'nin 1 Kasım 1914 tarihinde tarafsızlığını ilan etmesine rağmen Acem topraklarının batı ve kuzeybatı bölgeleri Büyük Savaş müddetince İngiliz, Rus, Osmanlı ve Alman istihbarat, propaganda ve GNH faaliyetlerine sahne olurken, zaman zaman da İngiliz, Rus ve Osmanlı birliklerinin tali seviyede harekâtları ve bu kapsamda; cereyan eden muharebeler de Büyük Savaş tarihine kaydedilmiştir¹²⁶.

1915 ve 1916 yıllarında Güney Azerbaycan (*İran Azerbaycanı*) bölgesinde Bab-ı Ali'ye bağlılığı tam (*Kürt ve Arap*) paramiliter unsurlar ile genellikle Kazak asıllı Rus birliklerine (*Kazak Tugayı*) karşı verilen mücadelelerden sonuç alınamamış ancak Rusya'nın 1917 yılı sonunda Büyük Savaş'tan çekilmesiyle İran Cephesinde oluşan boşluktan istifade etmek maksadıyla Irak Cephesinde bulunan 6. Orduya bağlı 4. Kolordu İran'a sevk edilmiştir. 4. Osmanlı Kolordusu kuzey istikametindeki harekâtıyla 8 Haziran 1917 tarihinde Tebriz'i ele geçirmiş, ileri harekâtına devamla o dönem Ermenilerin kontrolünde olan Hoy ve Karabağ'ı da ele geçirmek suretiyle güney Azerbaycan'da kontrolü sağlamıştır. 1918 yılı başında Nuri Paşa tarafından sevk ve idare edilen Azerbaycan harekâtında ise Haziran ayında Gence şehri ele geçirilmiştir¹²⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun adeta bir varlık yokluk mücadelesi verdiği Çanakkale Cephesinde ise 3 Kasım 1914'te Çanakkale müstahkem mevzilerini topa tutan İngiliz ve Fransız karma filosu, söz konusu deniz taaruzunu, 18 Mart 1915 tarihli Çanakkale Deniz Muharebesi öncesinde, 19 Şubat 1915 itibariyle tekrarlamıştır. Mahdut (*kısıtlı*) hedefli

¹²⁵Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali C. I., Kastaş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 22-23.

¹²⁶Touraj Atabaki (Ed.), İran ve I. Dünya Savaşı Büyük Güçlerin Savaş Alanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-7 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 03. Cilt Irak-İran Cephesi I. Kısım, Ankara, 1979, s. 10-12.

¹²⁷S.S. Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C. III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1972, s. 381-499; Nasır Yüceer, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 318 ve Mehmet Saray, Türk-İran İlişkileri, ATAM Yayınları, Ankara, 2006, s. 109 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 03. Cilt I. Kısım, , s. 57.

söz konusu iki deniz taarruzunu müteakip 25-26 Şubat tarihlerinde yine mahdut hedefli bir çıkarma hareketinde icra edildiği taarruz teşebbüsleri Mart ayı boyunca bu şekilde devam etmiş ancak sonuçsuz kalmıştır. İtilaf Bloğu, 18 Mart 1915 tarihinde 63 parçalık (49 İngiliz ve 13 Fransız gemisinden müteşekkil) muazzam bir birleşik deniz filosu ile boğazı ciddi manada zorlamış ancak ağır ziyat vererek aynı günün akşamında Limni Adasının Mondros Limanı'na geri çekilmek zorunda kalmış ve 25 Nisan 1915 tarihine kadar ciddi bir su üstü taarruzu veya amfibik taarruz teşebbüsünde bulunmamıştır¹²⁸.

25 Nisan 1915 tarihinde Kumkale, Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine yapılan genel amfibi taarruzları ile Çanakkale Cephesinin kara muharebeleri safhası başlamıştır. Liman Paşa'nın Cephe Kumandanlığında 5. Ordu ile müdafaa edilen Çanakkale Boğazı ve Gelibolu Yarımadasında Kumkale'de Fransızlara, Arıburnu bölgesinde ANZAC Kolordusuna ve Seddülbahir'de ise İngiliz ağırlıklı İngiliz /Fransız tümenlerine karşı çetin savunma muharebeleri verilmiştir. Seddülbahir bölgesinde Mayıs ayının ilk yarısında Müttefik taarruzları sonucunda cereyan eden Birinci ve İkinci Kirte Muharebelerini müteakip 19 Mayıs 1915 tarihinde Seddülbahir bölgesinde 5. Ordu birliklerince bir karşı taarruz icra edilmiş ancak söz konusu taarruzda sonuçsuz kalmış ve 5. Ordu birlikleri ağır kayıplar vermek suretiyle geri çekilmiştir. Mayıs ayı sonuna kadar araya giren muharebe fasılasından sonra 4-6 Haziran 1915 tarihlerinde müttefikler Seddülbahir bölgesini son kez zorlamış ancak ceryan eden Üçüncü Kirte Muharebesinden de sonuç alamamıştır¹²⁹.

Müteakiben Haziran ve Temmuz ayı boyunca müttefiklerin yer yer mahdut hedefli taarruzları devam etmiş ve cephe genelinde siper savaşları şeklinde muharebeler sürmüştür. 6 Ağustos'ta İngilizler Anafartalar bölgesine (*Suvla Koyu'na*) tekrar geniş çaplı bir çıkarma yapmış ve söz konusu amfibik taarruzlarını Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerinde icra edilen taarruzlarla marifetiyle gizlemeye çalışmıştır. Ağustos ayına dek çok çetin mücedelelerin verildiği son müttefik taarruzlarının da sonuçsuz kalmasını müteakip sonbaharda müttefikler çekilme kararı almıştır. Aralık sonunda başlayan tahliye

¹²⁸ Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (*Çanakkale Cephesi*), C. V., Ks. I., Ankara, 2012, s. 88-226.

¹²⁹ Detaylı bilgi için Türk resmi harp tarihi tezinin Çanakkale Cephesi cildi, "*Amfibi Harekat*" kısmına Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (*Çanakkale Cephesi*), C. V., Ks. II., Ankara, 1978.

faaliyeti 9 Ocak 1916 tarihinde son İngiliz birliğinin de bölgeden çekilmesi ile son bulmuş ve cephe kapanmıştır¹³⁰.

Çanakkale Cephesinin kapanmasını müteakip Payitaht'ın batısında, Rusya'nın 1916 baharında başlattığı büyük çaplı Brusilov Taarruzları ile birlikte Bükreş Hükümeti İtilaf Bloğu saflarında Büyük Savaş'a katılmıştır. Rumenlere karşı 6. Kolordusu ile Bulgar Ordularını takviye eden Bab-ı Ali, Yunanistan'a karşı 20. Kolordusunu Makedonya'ya ve Falkenhayn'ın ısrarlı talepleri doğrultusunda Rus orduları karşısında müşkül duruma düşen Habsburg Ordularını takviye etmek maksadıyla 15. Kolordusunu Galiçya bölgesine sevk etmiştir¹³¹.

Bab-ı Ali tarafından 7 Ağustos 1914 tarihinde ilan edilen “*Cihad*” çağrısının rüzgârını arkasına alarak Afrika Kıtası'nda mücadele edilen tali cephelerde, Mısır'ın batısında bulunan Libya'da Şeyh Ahmet Senusi ve güneyinde bulunan Sudan'da Darfur Sultanı Ali Dinar marifetiyle azami sayıda İngiliz ve İngiliz sömürge birliklerinin bölgede tutulması amaçlanmıştır. Almanya'nın Batı Cephesindeki milli menfaatleri doğrultusunda mücadele verilen Mısır merkezli Afrika Kıtası'nda söz konusu amaca yönelik olarak daha da ileri gidilerek önceki bölümlerde detaylı olarak belirtildiği üzere Süveyş Kanalı hedefli iki geniş çaplı taarruzi harekât, 4. Osmanlı Ordusu marifetiyle icra edilmiştir. Sonuçsuz kalan kanal harekâtlarının yanı sıra İttifak Bloğu saflarında Libya ve Sudan'da mücadele eden bölgesel paramiliter güçler, İngiliz birlikleri tarafından, 1916 yılı Kasım ayında Darfur Sultanı ve 1917 yılı Şubat ayında Senusi aşireti olmak üzere sırasıyla etkisiz hale getirilmiştir¹³².

¹³⁰ Çanakkale Muharebeleri müdetince İngiliz, Fransız ve Avustralya denizaltıları 27 kez boğaza giriş-çıkış yaparak Marmara Denizi'ne geçmeye muvaffak olmuştur. Ancak bu kapsamda; Almaya'dan talep edilen denizaltıların bölgeye gelmesi ile denge sağlanmıştır. Bu kapsamda: İngiliz E-11 ve Alman U-21 denizaltılarının faaliyetleri karşılıklı olarak son derece etkili olmuştur. Detaylı bilgi için Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (*Çanakkale Cephesi*), C. V., Ks. III, Ankara, 2012.

¹³¹ Danuta Chmielowska, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Galiçya'da Mücadele Eden Osmanlı Askerleri (1916-1917)”, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015, s. 164-175.

¹³² Bu noktada, Büyük Savaş'ın başında tarafsızlığını koruyan İtalya'nın “*Cihad-ı Ekber*” ilanından kaynaklanan Libya merkezli endişelerinin Berlin ve İstanbul Hükümetleri tarafından giderilerek (*İtalyan çıkarlarına saygı gösterilerek ve Uşi Antlaşması hükümlerine tamamen bağlı kalınacağı*nın altı

Büyük Savaş'ın başından itibaren 1917 yılı başlarına dek geçen yaklaşık üç yıllık süreçte, Londra Hükümeti söz konusu bölgesel paramiliter tehditleri ve İstanbul Hükümeti'nin kanal harekâtlarını bertaraf etmek ve can damarı olarak addedilen Süveyş Kanalı'nı açık tutarak işlerliğini sürdürmek maksadıyla toplamda; 70.000'den başlayarak zaman zaman 250.000 mevcuda varan büyük çaplı askeri ve lojistik birliklerini Mısır ve çevresinde konuşlandırmak durumunda kalmıştır¹³³.

1917 yılının ilk aylarında Süveyş Kanalı ve Mısır'a yönelen tehditleri bertaraf eden İngilizler, önceki bölümlerde detaylı olarak açıklandığı üzere yönünü doğuya çevirerek MSK marifetiyle Sina-Filistin Cephesinde Kudüs hedefli ileri harekâtlarına başlamıştır. Bütün olarak bakıldığında Büyük Savaş müddetince, Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'nın "*Cihad-ı Ekber*" ilanından umduğu etki ve fayda sağlanamamış, yaklaşık 300 milyon nüfuslu İslam dünyasının küçük bir yüzdesi Cihad çağrısına uymuştur. Bu kapsamda; Libya, Sudan ve İran'da İtilaf Devletlerine karşı silahlı mücadelede Cihad ilanı yankı bulmasına rağmen beklenen kitlesel etkiyi sağlamamıştır. Ancak dönemin Osmanlı Sultanı V. Mehmet Reşad'ın "*Cihad-ı Ekber*" çağrısından İtilaf Devletleri ciddi olarak tedirgin olmuş ve bu nedenle hükümleraltılıkları altında bulunan Müslüman yoğun bölgelerde kayda değer büyüklükte askeri birlikler bulundurmak zorunda kalmıştır. Güneyde ise Irak ve Filistin Cephelerinde İngilizlerin ileri harekâtları hız kazanmış, 1917 yılı Mart ayı başında Bağdat'ı düşürerek Irak Cephesinde moral üstünlüğünü ele geçiren İngilizler, aynı yılın sonlarında Aralık ayı içerisinde de Kudüs'ün

çizilerek) Osmanlı ve Alman istihbarat görevlilerinin Libya kıyılarına sevkıyatına Roma Hükümeti'nin göz yumması hatta yardım etmesini belirtmek yerinde olacaktır. Bkz.: Ulrich Trumpener, *Germany and the Ottoman Empire 1914-1918*, Princeton University Press, Princeton, 1968, s. 116-117; Fritz Fischer, *Germany's Aims in the First World War*, W.W. Norton Company, New York, 1967, s. 129; F.G. Weber, *Eagles on the Crescent Germany, Austria and the Diplomacy of the Turkish Alliance 1914-1918*, Cornell University Press, London, 1970, s. 97 ve G.K. Söylemezoğlu, *Galip Kemal Söylemezoğlu Hatıraları Atina Sefareti (1913-1916)*, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1946, s. 223-224.

¹³³Trumpener, a.g.e., s. 120-121. Avustralya resmi harp tarihi tezinde 1916 yılı başlarında Çanakkale Cephesinin müttefiklerce tahliyesinden sonra Mısır bölgesinde konuşlanan toplam İngiliz ve Britanya sömürgelerinden müteşekkil asker sayısı yaklaşık 300.000 olarak verilmiştir. Bkz.: Gullett, H.S., *The Official History of Australia in the War of 1914-1918 Volume VII*, Angus & Robertson LTD., Sydney, 1923, s. 20-22.

işgaline muvaffak olarak Filistin Cephesinde de muharebe inisiyatifini kesin olarak elde etmiştir.¹³⁴

Yukarıdaki paragraflarda genel olarak belirtilen 1918 yılı başındaki durum karşında İTC Hükümeti'nin ileri gelenlerinden bir kısmı Büyük Savaş'ın menfi yönlü gidişatındaki sorumluluk kaygısı ile yönetimden çekilmeyi düşünmüş ve hatta bu yönde adımlar dahi atmıştır. Bu kapsamda; İTC'nin üç büyük yöneticisinden birisi olan ve sivil kanadını temsil eden dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, gerek harp halinde bulunan hasım pozisyonundaki Fransız ve İngilizler nezdinde gerekse de halk üzerinde etkili olabilecek kişilerle bir takım temaslarda bulunmuş ancak söz konusu girişimler eylem aşamasına geçirilmeden rafa kaldırılmıştır¹³⁵.

2.2 Osmanlı/Arap Coğrafyasındaki Askeri Durum

Özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra Avrupa'daki topraklarının önemli bir kısmını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, Arap Yarımadası'nı elde tutabilmek için çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Bu kapsamda; “İslamcılık” siyasetine başvurmuş fakat başarılı olamamıştır. Bunun dışında Bab-ı Ali, bölgeyi hâkimiyeti altında tutabilmek için askerî ve ekonomik tedbirlere de başvurmuştur. Özellikle askerî mecrada her türlü lojistik yetersizliğine rağmen hatırı sayılır büyüklükteki konvansiyonel birliklerini bölgede (özellikle Hicaz, Asir ve Yemen bölgelerinde) bulundurmuş, ekonomik anlamda ise bölgede bulunan bazı liderlere ve tüccarlara para yardımıyla bulunmuştur. Fakat Büyük

¹³⁴MacMunn ve Falls, a.g.e., Part I, s. 154-204 ve Murat ÖZGAN, “Taarruzdan Savunmaya Bir Ricat I. Dünya Harbi'nde Sina-Filistin Cephesi (1914-1918)”, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 2, 2016, s. 141-170.

¹³⁵Talat Paşa'nın, İTC'nin eski üyelerinden (fırkanın uygulamalarına yaptığı eleştiriler nedeniyle İTC'den ihraç edilerek yurtiçinde sürgün edilen) Kütahya Mebusu Ferit Bey ile yaptığı görüşmeyi, Ferit Bey Cumhuriyet döneminde Sabahattin Selek'e bizzat kendi ağzından “Bilecik'te sürgünde bulunuyordum. Mütarekeden 5-6 ay önce idi. Talat Paşa beni İstanbul'a çağırdı. Gittim, görüştüm. Kendisinin; “*Yemi bir fırka kurup, sonra biz çekileceğiz. Ben, Enver ve diğer arkadaşlar İttihat ve Terakkide kalacağız. Cemal Paşa ile Cavit Bey yeni partiye geçecekler. Sen bu işleri iyi bilirsin. Yeni partiye ve kurulacak kabineye girmeni istiyoruz.*” şeklindeki teklifini “*Cemal Paşa ile beraber çalışamayacağımı hem de böyle suni partilerle hiçbir şeyin halledilemeyeceğini söyleyerek teklifi reddettim.*” ifadeleri ile nakletmiştir. Bkz.: Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali C. I., Kastaş Yayınları, İstanbul, 2000, s. 23-24.

Savaş öncesindeki durum söz konusu uygulamaların başarılı olmadığını ortaya koymuştur¹³⁶.

Siyasi ve askeri istikrarın bir türlü sağlanamadığı Osmanlı/Arap coğrafyasında, Hicaz demiryolunun kısım kısım devreye girmesini müteakip binlerce Osmanlı askerinin demiryolu hattının inşaat ve güvenliğinde daimi olarak görevlendirilmesi; demiryolu hattı boyunca uzanan bölgede asayiş artırmış, bölgede bulunan bedevi kabileler dağları/tepeleri yaran vadileri dolduran ve trenler marifetiyle bölgelerine giren Halifenin gücü karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştır. Ancak bir taraftan Payitaht'ın hışmından çekindikleri için demiryolunu tahrip etmekten kaçınan bölge halkı, ıssız yerlerde görev yapan küçük askeri birliklere ve Hicaz demiryolu güzergâhı boyunca çölde görevlendirilen keşif kollarına saldırmaktan, yağmalama ve ganimet elde etme alışkanlıklarından vazgeçmemiştir¹³⁷.

Büyük Savaş öncesinde aralarında siyasi ve sosyal bakımdan birlik ve beraberliğin yok denecek kadar az olduğu Arap kabileleri, bölgedeki siyasi istikrarsızlıktan da faydalanarak birbirleri ile de mücadele etmiş ve çatışmaya girmekten çekinmemiştir. Bu kapsamda; XX. yy. başlarında Osmanlı Ortadağusu'ndaki Arap nüfusu; göçebe olup birbirlerine bağlı olmayanlar; Beyrut, Şam, Kudüs gibi büyük şehirlerde ikamet edip Osmanlı tebası gibi yaşayanlar ve İbn-i Suud, Şerif Hüseyin, Seyid İdris gibi Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı görünen güçlü emirlerin yönetiminde yaşayan Araplar olarak üç ana grupta toplanmıştır. Söz konusu emirler hasis menfaatleri için Batılı Devletlerden yardım isteyerek almış, söz konusu yardımlar kapsamında ise dönemin önde gelen Batılı güçleri bölgede nüfuzlarını artırmıştır. Özellikle İngilizlerin hâkim olduğu Arabistan bölgesinde kışkırtmalar sonucunda bölgede asayiş sorunları

¹³⁶Zekeriya Kurşun, Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi Katar'da Osmanlılar (1871-1916), TTK Yayınları, Ankara, 2004, s. 85.

¹³⁷Auler Paşa, Hicaz Demiryolu İnşa Edilirken-II *Maan-El Ula Hattı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 15-16. XX. yy. başlarında II. Meşrutiyetin ilanı öncesinde Mekke'de cereyan eden bedevi kabilelerinin baskınları ve Hicaz bölgesi (*Cidde ve Taif*) halkının içerisinde bulunduğu genel durum için Bkz.: Mefharet Çetinkaya, İkbal, Yıkım ve İşgal İstanbullu Bir Genç Kızın Anıları (1900-1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15-42.

ortaya çıkmış ancak İstanbul Hükümeti Büyük Savaş öncesinde bölgede istikrarı tesis edememiştir¹³⁸.

Dönemin ve bölgenin popüler İngiliz istihbarat görevlilerinden Gertrude Lowthian Bell'in Londra Hükümeti'nin talimatına binaen hazırladığı Mezopotamya bölgesine ait raporda; bölgede yaşayan Arap halkı ve kavimlerinin mevcut durumunu, yaşam, hal ve hareket tarzlarını şu şekilde ifade etmiştir¹³⁹.

“Üstün yetenek gösteren herhangi bir şeyh resmen kışkırtılıyor, düşmanlık ve entrikayla karşılaşılıyordu. Gruba karşı grup, aşirete karşı aşiret, bölüme karşı bölüm çıkıyordu ve sonundaki kargaşadan ne Türk vergi tahsildarı, ne tüccar, ne yolcu güvenlikle geçebiliyordu. Her küçük lider, kendine çamurdan bir kale yapıyordu. Kuleden gördüğü kadar bir alanda, göl veya kanaldan geçen komşularına veya yabancılara saldırıp soyuyordu.”

Söz konusu kaotik ortam içerisinde Osmanlı İmparatorluğu Arapların birliğini sağlamak amacıyla Cihad ilanında bulunmuş ancak bu çağrı Arap dünyasında Kuzey Afrika'da (*Trablusgarp bölgesinde*) Şeyh Senusi ve Güney Arabistan'da ise (*Yemen bölgesinde*) İmam Yahya dışında pek de yankı bulmamıştır. Hatta beklenen tesiri yaratmamasının da ötesinde özellikle İngilizlerin kışkırtmaları, İtalyan ve Fransızların

¹³⁸Dönemin önde gelen Osmanlı/Arap aydınlarından, “*Osmanlıcılık*” akımı savunucusu Emir Şekip Arslan, adem-i merkezi yönetimin neden olacağı kaos ve anarşinin altını çizerek, bazı ıslahat ve yeniliklerin hayata geçirilmesi dahilinde Arapların Osmanlı merkezi yönetiminde kalması görüşünü savunmuş “*Altı yüz seneden beri Rumeli'yi yöneten Osmanlı, nüfusları yüz elli bini geçen Pomakları bir kez olsun Türkleştirmeye teşebbüs etmemiştir. Aynı şekilde Boşnaklar veya Arnavutlar gibi diğer küçük milletleri de Türkleştirmemişlerdir. O halde ey okuyucu, devletin diğer milletlere kıyasen çok daha kalabalık olan ve İslam'la şereflenen Arap toplumunu Türkleştirme politikası izlediği nasıl izah edilir?*” ifadeleri ile Osmanlı/Arap coğrafyasında hâsıl olan isyan hareketlerini kınamıştır. Bkz.: Emir Şekip Arslan, Osmanlı'da Ayrılık Yanlısı Araplara Sesleniş, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2016, s. 155-160.

¹³⁹XX. yy. başlarında Ortadoğu bölgesinin büyük bir bölümünü Büyük Savaş'tan önce bir oryantalist beşeri bilimci olarak gezen İngiliz gezgin Gertrude Lowthian Bell, Büyük Savaş'ın hemen arifesinde Kahire'de İngiliz istihbaratı için Arap Büro'da çalışmış müteakiben Hindistan'a geçerek Hindistan Genel Valiliğince sevk ve idare edilen Mezopotamya Cephesinde bulunmuş ve Büyük Savaş'ın bitimini müteakip İngilizler tarafından 1920 tarihli Kahire Antlaşması ile şekillendirilen Osmanlı/Arap coğrafyasında İngiliz mandası olarak kurulan Irak Krallığının kuruluşunda etkin rol oynamıştır. Yaptığı tespitler yalnızca Dicle ve Fırat arasında yerleşik bölge (*Irak*) halkını değil, tüm Arap coğrafyasına ayna tutması ve Osmanlı/Arap coğrafyasının (*Irak ve Sina-Filistin ve Hicaz-Asir-Yemen Cephelerinin*) iç dinamiklerini belirtmesi bakımından kayda değerdir. 1920 tarihli raporun tamamı için Bkz.: Gertrude L. Bell, Mezopotamya'da 1915-1920 Sivil Yönetimi, Yaba Yayınları, İstanbul, 2004, s. 48.

desteği ile bazı isyan hareketlerinin başlamasının dahi önünü alamamıştır. O dönem Osmanlı/Arap coğrafyasının önde gelen aşiret reisleri kendi aralarında da mücadele etmeye devam etmiştir. Hicaz bölgesinde İbn-i Suud kuvvetlerinin sırasıyla İstanbul Hükümeti yanlısı İbn-i Reşid ve hükümet karşıtı Şerif Hüseyin kuvvetleri ile mücadeleleri, Yemen-Asir bölgesinde ise İmam Yahya ile Şeyh İdris kuvvetlerinin çatışmaları Büyük Savaş müddetince hatta sonrasında dahi devam etmiştir¹⁴⁰.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Yemen’de İmam Yahya, Irak’ta Acem Sadun Bey ve Hicaz bölgesinde ise Şammar Emiri İbn-i Reşid İstanbul Hükümeti’nin yanında olup Sultana bağlılıklarını bildirmiştir. Arabistan Yarımadası’nın orta kısmında (Necid bölgesinde) bulunan Vehhabi mezhebine mensup olan İbn-i Suud ise savaş öncesinde İngiltere ile tesis ettiği yakın ilişkileri sürdürmüş ve İngilizlerden önemli derecede lojistik destek ve para yardımı sağlamıştır. Basra bölgesinde bulunan Kuveyt Emiri Şeyh İbn-i Sabah’da aynı şekilde İngilizlerle yakın ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Hicaz bölgesinin hâkimi Şerif Hüseyin ve Asir bölgesinin lideri Şeyh İdris gibi önemli bölgesel liderler de İstanbul Hükümeti’ne karşı İngiltere ile işbirliği içerisine girmiştir¹⁴¹.

İşbirliğine giren bu liderler arasında dönemin Mekke Şerifi Hüseyin Bin Ali İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in (sav) soyundan geliyor olmasının da etkisiyle saygınlığını ve siyasi nüfuzunu arttırarak ön plana çıkmıştır. Çünkü. İTC yönetimi tarafından atanan bir bölgesel lider olmasına rağmen, zamanla özellikle İngilizlerin kışkırtmaları sonucu Osmanlı/Arap coğrafyasında bağımsız bir Arap Krallığı kurup başına geçme düşüncesi ile Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde faaliyet göstermeye başlamıştır¹⁴².

¹⁴⁰Naci Kaşif Kıcıman, *Medine Müdafası Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 144-147.

¹⁴¹Söz konusu aşiret reisleri ve dini liderlere, o dönem Irak’ın önde gelen Arap aşiret liderlerinden Şeyh Uceymi Sadun’u da eklemek yerinde olacaktır. İngilizler tarafından kendisine Irak krallığı teklif edilmesine rağmen Bab-ı Ali’ye ihanet etmemiş ve Irak Cephesinde 6. Ordu saflarında mücadele etmiştir. Mondros Mütarekesi’nin akdedilmesini müteakip 6. Ordu ile birlikte beraber Anadolu’ya geçmiş ve Urfa bölgesinde milli mücadeleye katılmıştır. Bkz.: Ö. Andaç Uğurlu (Ed.), *Yemen Savaşları Anlatıyor*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 48 ve Zekeriya Kurşun, *Basra Körfezi’nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi Katar’da Osmanlılar (1871-1916)*, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s. 15.

¹⁴²Yüksel Nizamoglu, “1917 Yılında Hicaz Cephesi: Arap İsyanının Yayılması ve Medine’nin Tahliyesi Programı”, *Bilgi, Yaz* 2013, s. 66.

2.2.1 Irak Cephesindeki Askeri Durum

Osmanlı İmparatorluğu Büyük Savaş'a girerken Irak bölgesini adeta tahliye etmiş, Mezopotamya coğrafyasında sadece 8.000 mevcutlu bir tümen bırakmıştır. Irak bölgesinde savunmanın, bölgede bırakılan az sayıdaki nizami birlikler ve Cihad-ı Ekber ilanına icabet edeceği değerlendirilen mahalli paramiliter güçlerce ifa edilmesi planlanmıştır. 1911-1912 Osmanlı İtalyan Savaşı'nda olduğu gibi yerel halktan teşkil edilecek paramiliter unsurların az sayıda Osmanlı subayının emiri komutasında işgal kuvvetlerine karşı gösterdiği başarılı direnişin bir benzerinin hatta daha kapsamlısının Mezopotamya bölgesinde hâsıl olacağı kanaatiyle Enver Paşa İngiliz veya Rus taarruzlarının sonuçsuz kalacağını öngörmüştür. Fakat tam aksine dönemin İngiliz Hükümeti Büyük Savaş'ın sonunda özerklik vermek vaadiyle, hatırı sayılır seviyede Müslüman/Hindu tümenlerini bölgeye sevk etmiş ve Batılı kaynaklarda Mezopotamya Cephesi olarak anılan Irak Cephesinde İstanbul Hükümeti'ne karşı kullanmıştır¹⁴³.

Bu kapsamda; Osmanlı genelkurmayının beklentilerinin aksine dönemin İngiliz Hindistan Sömürge Hükümeti Büyük Savaş başlamadan önce hedef olarak belirlediği Irak'ta bulunan Osmanlı askeri varlığına son vererek Anglo-Persian Petrol Şirketi'nin İran'da bulunan petrol sahalarının emniyetini sağlamak ve Basra bölgesinin işgali için hazırlıklarını tamamlamış ve takviyeli bir tümen gücündeki yaklaşık 15.000 mevcutlu Hindistan Seferi Kuvvetini Bahreyn'de yığınaklandırmıştır. “D Kuvveti” olarak anılan söz konusu Hint piyade tümeninin; kadroları tam ve tecrübeli askerlerden müteşekkil alayları, zayıf Osmanlı direnişi karşısında süratle ilerleyerek 22 Kasım 1914 itibarıyla Basra'yı ele geçirmiş ve 25 Kasım 1914 tarihinde ilk ciddi direnişle Kurna'da karşılaşmıştır¹⁴⁴.

¹⁴³Suphi Saatçi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1996, s. 109 ve Taşköprülü Mehmet Efendi, Irak Cephesi'nden Burma'ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 102-103. Ancak savaşın sona ermesini müteakip verilen sözlerin tutulmaması nedeniyle o dönem nüfusları 70 milyona yaklaşan Hint Müslümanları İngiliz yönetimine karşı Osmanlı Halifesi ve Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır. Hatta söz konusu siyasi desteğin yer yer eyleme dönüştüğü görülmüştür. Bkz.: Halil İnalçık, Doğu-Batı Makaleler-I, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018, s. 353-354.

¹⁴⁴“D Kuvveti” olarak tanımlanan Hindistan Yurt Dışı Sefer Kuvvetleri (*Indian Expeditionary Force D: IEFD*) Yeni Delhi Hükümeti'nin, Büyük Savaş'ta İngiltere hesabına Batı Cephesi, Çanakkale ve Filistin Cephesi ile Irak Cephesine sevk ettiği yüzbinlerce Hint askeri kuvvetinin en büyük yurtdışı birliği

9 Aralık'ta Kurna'nın da düşmesi üzerine o dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun milli istihbarat örgütü olarak görev yapan Teşkilat-ı Mahsusa'nın başındaki isim Süleyman Askeri, Enver Paşa tarafından *“Irak ve Umum Kumandanı”* olarak Irak Cephesine gönderilmiştir. Irak bölgesindeki işgalci İngiliz kuvvetlerine karşı topyekûn bir GNH başlatan Süleyman Askeri Nisan 1915'te başlattığı taarruzi harekâta cereyan eden Şuayyibe Muharebelerinde sonuç alamayarak yaralanmış ve intihar etmiştir¹⁴⁵.

Müteakiben gelişme gösteren İngiliz ileri karekatı kapsamında; 3 Haziran'da Amare, 24 Temmuz'da Nasıriye ve 28 Eylül 1915'te Kut'ül Amare işgal edilmiştir. İngiliz ileri harekâtı *“SelmanPak Muharebesi”* ile son bulmuş, her iki tarafında ağır kayıp verdiği 22-24 Kasım 1915 tarihli SelmanPak Muharebesi'ni müteakip 6. Hint (Ponna) Tümeni Komutanı Tümgeneral Charles V.F. Townshend 3 Aralık 1915 tarihinden itibaren Kut'ül Amare bölgesinde savunma mevzilerine (9.000 muharip olmak üzere toplam 15.000 kişilik bir tümenle üç ayrı hatta olacak şekilde) çekilmiştir. Miralay

olarak Hindistan askeri tarihine kaydedilmiştir. Bkz.: Nikolas Gardner, Kut'ül Amare Mezopotamya'da Bir Savaş (1915-1916), Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9-20. Basra'nın 19/20 Kasım 1914'den itibaren boşaltılması üzerine General Barret tarafından 21 Kasım'da Basra'nın işgali için gerekli talimat verilmiştir. Kentteki Osmanlı ve aşiret kuvvetlerinin firar etmesiyle, Bab-ı Ali'ye muhalif Arap aşiretleri tarafından yağmalanan Basra'da, 22 Kasım 1914'de karaya çıkan İngiliz müferezeleri şehirde kontrolü sağlamış ve güney bölgesinde ordugâh kurmuştur. İngiliz işgalini çoşku içerisinde karşılayan bölge halkını etkilemek maksadıyla 23 Kasım'da askeri tören düzenlenmiş ve halka bildiri okunmuştur. İleri harekâtlarına devamla Kasım Ayı sonunda Kurna bölgesine gelen İngiliz birlikleri; cephedeki ilk ciddi direnişle Kurna'da karşılaşmış, 4 ve 7 Aralık tarihlerinde cereyan eden Müzeyra Muharebeleri sonucunda Kurna mevzilerini düşürmeye muvaffak olan D Kuvveti 8 Aralık'ta Dicle Nehri'nin batısına geçmiştir. Bkz.: Arı, a.g.e., s. 77-83.

¹⁴⁵Büyük Savaş müddetince Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ya da mücavir alanlarında (başta İran, Hindistan ve Trans Kafkasya olmak üzere) her türlü GNH faaliyetleri yoğun olarak yürütülmüştür. GNH faaliyetlerinin merkezi olan Payitaht'tan sonra GNH faaliyetlerinin en yoğun yürütüldüğü merkez Bağdat olmuştur. Kadim şehrin; stratejik önemi haiz Berlin-Bağdat demiryolunun son noktası olması, 6. Ordu Kumandanlığı karargâhına ev sahipliği yapması ve Süveyş Kanalı misyonu ile Hindistan seyahatleri için önemli bir durak noktası olması şehri mühim kılmış ve bu kapsamda; Bağdat Osmanlı/Arap coğrafyasının GNH merkezi haline gelmiştir. İran'da bulunan Hindular tarafından gerçekleştirilebilecek GNH faaliyetleri için de mühim bir irtibat ve idare merkezi hüviyetinde bulunması Bağdat'ı ayrıca farklı kılmıştır. Bkz.: Keleşyılmaz, a.g.e., s. 140-141.

Nureddin (*Sakallı*) Bey tarafından Kut şehrinde kuşatılan Ponna Tümeni Kut mevkinde muhasara altına alınmış ancak icra edilen hazırlıksız taarruzlar sonuçsuz kalmıştır¹⁴⁶.

Sonuçsuz kalan taarruzlar neticesinde 10 Ocak 1916 tarihinde Irak Cephesi kumandanlığına Mirliya Halil (*Kut*) Paşa görevlendirilmiş, başarılı bir kuşatma sonucunda İngiliz Tümgeneral Charles Townshend komutasındaki Ponna Tümeni 10.000'den fazla askeri ile birlikte 29 Nisan 1916 tarihinde koşulsuz şartsız 6. Ordu Kumandanı Mirliya Halil Paşa'ya teslim olmuştur¹⁴⁷.

Bağdat'ın güneyinde söz konusu gelişmeler yaşanırken kuzeyinde ise Rus birliklerinin ileri harekâtı hız kazanmış ve Musul'u tehdit eder duruma gelmiştir. Kut zaferinin de etkisiyle daha önce sonuçsuz kalan Sarıkamış Harekâtını müteakip icrasından vazgeçilen İran ve Azerbaycan harekâtları Osmanlı Genelkurmayı ve Enver Paşa'nın tekrar gündemine gelmiştir. Bu kapsamda; 6. Ordu bağlısı 13. Kolordu, Irak Cephesinin kuzey emniyetini sağlamak, İran coğrafyasında bulunan İngiliz ve Rus birliklerini imha etmek ve olabildiğince geniş bir araziyi işgal etmek maksatlarıyla Irak Cephesinden İran bölgesine sevk edilmiştir. Bu kapsamda; birlik tasarrufunda bulunan Osmanlı Genelkurmayının aksine birlik takviyeleri ve kaydırmaları ile Mezopotamya Cephesinde ki askeri varlığını sürekli artıran İngilizler, yeni cephe komutanı General Stanley Moude komutasında Bağdat hedefli ileri harekâtına devam etmiştir. İngiliz ilerleyişine tedbir getiremeyen 6. Ordu, 11 Mart 1917'de şehrin düşmesine engel

¹⁴⁶Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi, C. 3, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991, s. 397-398; F.J. Moberly, The Campaign in Mesopotamia 1914-1918 V. I, His Majesty's Stationery Office, Londra, 1923, s. 106-153; Zekeriya Türkmen, "Birinci Dünya Savaşında İngiltere'nin Basra Körfezi Kuzeyindeki Petrol Kaynaklarına Yönelik Askeri Harekatı Çerçevesinde Türk Ordusunun SelmanPak ve Kut-Ül Amare Zaferine Yönelik Bir Değerlendirme (6 Kasım 1914- 29 Nisan 1915)", 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015, s. 133-158. ve Taşköprülü Mehmet Efendi, a.g.e., s. 104-110.

¹⁴⁷Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak-İran Cephesi, C. III, Ks. I, Ankara, 1979, s. 421-782. Tam olarak 7 Aralık 1915'te başlayan muhasara tam olarak 4 ay 23 gün sonra 29 Nisan 1916 tarihinde sona ermiştir. Detaylı bilgi için Bkz.: Charles V.F. Townshend, Mezopotamya Seferim Kurna Kutulamare ve Selmanipak Muharebeleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 590-603 ve Halil Kut, İttihat ve Terakkiden Cumhuriyete Bitmeyen Savaş, Yedigün Yayınları, İstanbul, 1972, s. 159-190.

olamamış ancak Bağdat kuzeyinde, Musul hedefli Rus taarruzlarını İran'ın Revandiz bölgesinde durdurmaya muvaffak olmuştur¹⁴⁸.

1917 yılında Irak'ın iç kesimlerine doğru tekrar ileri harekâtına başlayan İngilizler 11 Mart 1917'de Bağdat'ın işgalini müteakip Eylül ayında Kuzey Irak'ta bulunan bölgesel Kürt aşiret liderlerinden, Süleymaniye ve çevresinde nüfusu bulunan Şeyh Hamid Talabani ile temasa geçmiştir. 1917 yılı sonlarından itibaren Süleymaniye ve Kerkük bölgelerinde yerleşik Kürt aşiret liderleri ile temasa geçerek onları bağımsız bir Kürdistan kurmaları yönünde teşvik eden işgalci İngiliz güçlerine karşı zor durumda kalan 6. Ordu Kumandanı Halil Paşa Kutulamare Muharebelerinde yaklaşık 1.000 kişilik kuvvetiyle Osmanlı birlikleri yanında mücadele eden Şeyh Mahmut Berzenci'nin kuvvetlerinden istifade etmeye çalışmıştır. Büyük Savaş'ın sonlarına doğru ise devam eden İngiliz ileri harekâtı nedeniyle 6. Ordu Kumandanı Ali İhsan (Sabis) Paşa, Süleymaniye Valisine telgraf çekerek vilayetin yönetimini Şeyh Mehmet Berzenci'ye bırakmasını ve kendisinin Musul'a gelmesini istemiştir¹⁴⁹.

Mondros Mütarekesi'ne kadar bu şekilde devam eden İngiliz ileri harekâtı Musul (Rakka-Zor-Sincar-Telafer-Süleymaniye hattında konuşlu bulunan Osmanlı 6. Ordusu) güneyinde son bulmuş, mütareke öncesinde Musul'u almak için yoğun çaba sarf eden İngilizlerin çabaları sonuçsuz kalmıştır¹⁵⁰.

¹⁴⁸Mesut Uyar ve Edward Erickson, a.g.e., s. 524-526. Türk resmi harp tarihinde; "6 ncı, 7 nci ve 4 ncü ordular arasında harekâta elverişli olmayan çöller bölgesi bulunuyordu ki bu kesimde sınır çizmeye imkân yoktu. Burada düşmana karşı olan ve çok sayıda savaşçı çıkaracak aşiretler bulunuyor ve bunlar tedarikte güçlük yaratıyordu." şeklinde belirtildiği üzere; Bağdat, Kudüs, Halep ve Musul dörtgeninde, başta 6. Ordu bölgesi ve belirtilen alanın doğu kesminde olmak üzere, Bab-ı Ali Erkan-ı Harbiye'si tarafından mahalli paramiliter güçlerden istifade edilmiş ve edilmeye çalışılmıştır. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, C. X., Ankara, 1985, s.434.

¹⁴⁹ Yaşar Ertürk, Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 136; Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı-I, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1992, s. 110 ve Mim Kemal Öke, Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926) İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 52.

¹⁵⁰Harp müddetince Basra Körfezi üzerinden takviye alan D Kuvveti Musul'u ele geçirmek için kuzey istikametinde ileri harekâtlarına devam etmiş ve 8 Mayıs 1918 itibarıyla Kerkük'e girmiştir. Ancak Musul güneyine kadar ilerleyen İngiliz birlikleri mütareke öncesinde şehri ele geçirememiştir. Bkz.: Fahri Belen, Birinci Dünya Harbi Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967, s. 145.

2.2.2 Hicaz Asir Yemen Cephesindeki Askeri Durum

Kuzeyden güneye, Kızıl Deniz'in doğu kıyıları boyunca Hicaz, Asir ve Yemen olarak adlandırılan bölgede Büyük Savaş müddetince İngiltere ve bölgedeki isyancı paramiliter Arap unsurları ile mücadele edilmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi (Bkz.: 23. *Dipnot*) Arabistan Yarımadası, bütünüyle Osmanlı hakimiyetine girdiği Kanuni Sultan Süleyman dönemini müteakip (XVI. yy. sonlarından itibaren) başta Yemen bölgesi olmak üzere Asir, Hicaz, Necid ve Ahsa kıyıları; sürekli birbirleri arasında çatışan ve XVIII. yy.dan itibaren ardı arkası kesilmeyen isyanların baş gösterdiği ve bu nedenle Bab-ı Ali'yi askeri olarak ciddi anlamda tedbir almak zorunda bırakan/uğraştıran bir bölge olmuştur¹⁵¹. Büyük Savaş öncesinde cereyan eden 1905 Yemen ve 1911 Asir isyanları bölgedeki Osmanlı birliklerini epey uğraştırmış, savaş müddetince de başta Yemen olmak üzere bölgedeki askeri birlikler aynı akıbete uğramıştır¹⁵².

1904 yılında Hicaz demiryolunun inşası tamamlanan ilk güzergâhını teşkil eden Şam-Maan hattının açılışını yaparak geline son durumu yerinde müşahade etmek üzere dönemin Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit tarafından görevlendirilen teknik heyette bulunan Alman askeri mühendislerinden Auler Paşa Hicaz demiryolunun inşası sürecini kaleme aldığı eserinde demiryolunun taşıdığı hayati önemin altını çizerek, 1905 yılı

¹⁵¹Özellikle de Yemen bölgesi dışında İmparatorluk topraklarında daha önce de belirtildiği üzere bağımsız (*doğrudan merkeze/İstanbul'a bağlı*) bir kolordunun daimi olarak konuşlandırıldığı başka bir bölge olmamıştır. XIX. yüzyılın başı itibariyle askeri camiada “*Osmanlı ordularının kıyma makinesi*” olarak tanımlanan Yemen bölgesi Osmanlı askeri gücünü adeta bir kene gibi emmiştir denilebilir.

¹⁵²Feridun Kandemir, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2009, s. 358-364. Cumhuriyet döneminin önde gelen hukukçularından Mahmut Esat (Bozkurt)'un eserinde, “*Yemen’de Ölenler*” başlığı ile yer verdiği istatistiki bilgiler bölgenin Osmanlı orduları için neden “*Kıyma Makinesi*” olarak tabir edildiğini kanıtlar niteliktedir. Buna göre, yazar o dönem İstanbul’da neşredilen “İçtiha Mecmuası”nda yer alan bir istatistiğe göre son 25 yıl içerisinde (*takriben 1890-1915 arasındaki dönemde*) Yemen’e iki milyon Türk askerinin sevk edildiğini ancak 500.000 askerin geri dönebildiğini belirtmiştir. Söz konusu rakamların ehemmiyetini de “*Söz konusu kitle ile Bulgaristan kadar bir Türk devleti kurulurdu*” şeklinde örneklendirmiştir. Bkz.: Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk İhtilali I-II, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 215. Büyük Savaş’a yaklaşık 20 milyon nüfus ile girdiği bilinen Bab-ı Ali’nin yekûn insan gücü düşünüldüğünde, söz konusu rakamlar gerçekten kayda değerdir ve neden “*Anu Yemendir, Gülü çemendir, Giden gelmiyor, Acep nedendir...*” şeklinde Anadolu insanının ağıtlarında, türkülerinde (*Yemen Türküsü’nde*) kendisine yer edildiğini açıkça kanıtlamaktadır.

yazında Yemen’de patlak veren ayaklanmaya müdahale etmek maksadıyla Suriye’den gönderilen birliklerin Şam’dan Hudeyde’ye demiryolu ile 10-11 günlük bir intikalle ulaştığını ancak deniz yolu ile Süveyş Kanalı üzerinden yapılan diğer birlik sevkiyatının haftalarca sürdüğünü belirtmiştir. Bu kapsamda; Bab-ı Ali, Maan-Akabe demiryolu bağlantısının taşıdığı stratejik önem nedeniyle Hicaz güneyinde bulunan Asir ve Yemen bölgelerindeki Arap vilayetlerinde sürekli olarak yaşanan başkaldırı ve isyanlara müdahale için sevk edilecek birliklerin çok daha kısa sürede bölgeye intikalini sağlamak maksadıyla Süveyş Kanalı’nı dışarda bırakarak Maan’dan Akabe Körfezi üzerinden Kızıldeniz’e çıkma konusunda ısrarı olmuş ancak söz konusu bağlantı tesis edilememiştir¹⁵³.

Trablusgarp Savaşı’ndan önce Asir bölgesinde isyan eden Şeyh İdris ile anlaşarak Bab-ı Ali’ye karşı Asir ve Yemen’de birlikte mücadele veren İmam Yahya Osmanlı-İtalyan Harbi’nin başlaması üzerine “*Ben düşmana karşı İslam topraklarını savunan devletimize karşı silahlı mücadeleye girişmem*” diyerek isyan hareketini sonlandırmıştır. 1916 ortalarından itibaren Şeyh İdris, İngiliz ve İtalyan yardımları ile bölgedeki kabileleri İstanbul Hükümeti’ne karşı kışkırtarak, mücadeleye devam etmiştir. Bu kapsamda; Kızıldeniz’de donanma egemenliğine sahip bulunan İngilizler Luhye kıyılarına Şeyh İdris kuvvetleri ile koordineli olarak kuvvet çıkarmak suretiyle bir liman şehri olan Hudeyde’ye müşterek bir saldırı düzenlenmiştir. 1916 Temmuz ayı başında yaşanan gelişmeler üzerine 7. Kolordu Kumandanlığı Luhye bölge komutanlığını uyarmış ve takviye etmiştir. Ancak İngilizler ve Şeyh İdris’e bağlı kuvvetlerin müşterek taarruzlarının gelişme göstermesi üzerine 7. Kolordu Kumandanlığı Hudeyde bölgesindeki tüm birlikleri Binbaşı Galip Bey komutası altında yeniden teşkilatlandırmıştır¹⁵⁴.

¹⁵³Dönemin İstanbul ile Kahire yönetimleri arasındaki sınır anlaşmazlıkları nedeniyle savaş’tan önce inşa edilemeyen Maan-Akabe demiryolu hattının ehemmiyeti, Hicaz İsyanının gelişimi yönünde önemli adımlarından biri olan Akabe’nin ele geçirilmesi ile isyanın Filistin Cephesindeki Osmanlı ordularını güneyden tehdit eden bir nitelik kazandığı göz önüne bulundurulduğunda Auler Paşa’nın tespitlerinin yerinde olduğunu göstermektedir. Bkz.: Auler Paşa, Hicaz Demiryolu İnşa Edilirken-I Şam-Maan Hattı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 100-101 ve Ahmet Reşit Rey, a.g.e., s. 105-108.

¹⁵⁴Emir Şekip Arslan, a.g.e., s. 160-163. Büyük Savaşı öncesinde ve müddetince anlaşma şartlarına bağlı kalan Zeydilerin aksine, Yemen kuzeyinde (*Yemen ile Hicaz arasında*) bulunan Asir Sancağında Şeyh İdris liderliğinde İtalya destekli bir isyan çıkmıştır. İsyancılar üzerine sevk edilen bir Osmanlı Alayının

Büyük Savaş boyunca Yemen Cephesinde Ahmet Tevfik Paşa komutasında mücadele eden 7. Kolordu, karargâhı Sana'da olmak üzere; kıyı kesiminde 39. Tümeni ile Taiz bölgesinde, iç kesimde ise 40. Tümeni ile Tehame bölgesinde konuşlanmıştır. Tehame bölgesinde bulunan 40. Tümenin vazifesi Yemen kuzeyindeki dağlık Asir bölgesinde Bab-ı Ali'ye isyan halinde olan Şeyh İdris isyanını bastırmak, Taiz bölgesinde konuşlanan 39. Tümenin vazifesi ise Mendep Boğazı'nın kontrol ve güvenliğini sağlamak ve İngilizlerin Kızıldeniz üzerinden Doğu Akdeniz'e kuvvet aktarımını engelleyerek, İngiliz birliklerinin Kızıldeniz-Süveyş Kanalı bağlantısını kesmek olmuştur. Bu kapsamda; Aden Körfezi'nde bulunan İngiliz birliklerine taarruz hazırlığındaki 39. Tümen birliklerine, İngilizler 9/10 Kasım gecesi Mendep'i bombalamak suretiyle taarruz etmiş, ancak 39. Tümen birliklerinin söz konusu İngiliz saldırısına karşılık vermesi ve devamında cereyan eden muharebeler neticesinde 19 Kasım 1914 itibariyle Mendep bölgesinde Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiştir¹⁵⁵.

Mendep bölgesinde hâkimiyetin sağlanmasını müteakip Kolordu, Başkumandanlık Vekâletinin emirleri doğrultusunda Aden'e yönelik bir taarruz harekâtı üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bu kapsamda; ilk olarak kritik önemi haiz Lahic bölgesine bir

1911 sonlarında Cizan mevkiinde bir baskın sonucunda ağır kayıp vermesi ile isyan doruk noktasına ulaşmıştır. 22 Ağustos 1912 tarihinde Cebel-i Sob (*Sob Dağı*) mevkiinde Şeyh İdris kuvvetleri ile yapılan muharebe neticesinde başarı sağlanmış ancak Asir İsyanı, liderleri Şeyh İdris'in Londra Hükümeti'nden aldığı destek neticesinde Büyük Savaş sonuna dek sürmüştür. Söz konusu muharebeden sonra Kolordu Komutanı Said Paşa'nın "*Kırk senedir Yemen'de bulunuyorum, Cebel-i Sob Muharebesi kadar Yemen'de honrizade (kan dökülen) muharebe olmamıştır. Sevk ettiğimiz kuvvetlerden beş-altı kat daha fazla olan eşkıyanın korunak olarak kullandığı kayalıklarla çevrilmiş güçlü mevzilerin uzaklaştırılması önemli bir başarıdır...*" şeklinde devam eden 11 Eylül 1912 tarihli tebrik mesajı bölgede günümüzden bir asır önce verilen asimetrik mücadeleyi özetler nitelikte olup bölgenin neden yüzyıllar boyunca tam manası ile kontrol altına alınamadığını açıklamaktadır. Bkz.: Ahmet Diriker (*Haz.*), Cephelerde Bir Ömür Tuğgeneral Ahmet Nuri Diriker'in Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 260.

¹⁵⁵Coğrafi olarak iki ana kısma ayrılan Yemen bölgesinin kuzeyden güneye uzanan dağlık kısım Sana ve dağlık kesimin her iki tarafında uzanan çöl bölgesi ise Tehame olarak adlandırılmaktadır. Bkz.: Ali Emiri, Yemen Hatıratı, Ankara, 2007, s. 91. Türk resmi harp tarihinde "*Mendep Boğaz Harekâtı*" arşiv belgelerinde ise "*Mendep Olayı*" olarak kaydedilen, Mendep bölgesine (*güney Yemen kıyılarına*) icra edilen ve sonuçsuz kalan İngiliz çıkarma harekâtı için Bkz.: ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı, C. VI., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1978, s. 420- 432.

taarruz düzenlenmiştir. İngiliz eğilimli Lahîç Sultanı'nın idare merkezi olan verimli topraklara sahip Lahîç bölgesine uzun süren hazırlıklardan sonra 30 Haziran 1915 tarihinde yöneltilen 39. Tümenin taarruzları, 5 Temmuz 1915 tarihinde sonuç vermiş ve bölge ele geçirilmiştir. Aden istikametinde devam eden ileri harekât kapsamında; bölgede konuşlu bulunan İngiliz birlikleri ile Ağustos ve Eylül aylarında cereyan eden muharebelerden sonra Aden kuzeyine yerleşen 39. Tümen birlikleri tarafından kentin muhasara altında tutmasına devam edilmiş ancak mütarekeye kadar kent Osmanlı birlikleri tarafından düşürülememiştir¹⁵⁶.

Tehame bölgesinde konuşlu bulunan 40. Tümen birlikleri ise Büyük Savaş müddetince İngilizlerin desteği ile Bab-ı Ali'ye karşı isyan halinde bulunan Şeyh İdris unsurları ile mücadele etmiştir. Bu kapsamda; ilk olarak Kande Muharebesi yaşanmış, Tehame bölgesindeki Kande köyünde bulunan yaklaşık 1.000 kişilik Şeyh İdris kuvvetlerine karşı mücahit kuvvetleriyle 20/21 Temmuz 1915 tarihinde bir baskın taarruzu düzenlenmiştir. İsyancı Şeyh İdris kuvvetlerinin kayıp vererek bölgeyi terk etmek zorunda kalması sonrasında 20-22 Temmuz 1915 tarihlerinde Cerp yöresindeki Kitaba ve Cebel-i Sob bölgelerine yönelen Şeyh İdris kuvvetlerinin karşı saldırıları

¹⁵⁶Arab Bureau, Arab Bulletin, 21 Ekim 1917, No. 66, Kahire, 1917, s. 422. Büyük Savaş'ın başından sonuna kadar Osmanlı/Arap coğrafyası ile İran'da gerek konvansiyonel harp gerek GNH faaliyetlerini yoğun olarak yürüten Londra Hükümeti, söz konusu faaliyetlerinde, bölgede bulunan İngiliz askeri ve sivil istihbarat görevlileri vasıtasıyla elde ettiği istihbarat bilgilerini etkin verimli olarak kullanmıştır. Söz konusu istihbarat faaliyetlerinin merkezi, Kahire'de teşkil edilen ve Londra'ya bağlı olarak hizmet veren "Arap Bürosu" olmuştur. Binbaşı Kinahan Cornwallis yönetiminde faaliyetlerini yürüten Arap Bürosu, sahadaki istihbarat görevlilerinden gelen istihbari verileri Hicaz İsyanı'nın başlaması ile "Arap Bülteni" isimli bir dergi ile sınırlı ve denetimli olarak yayımlamaya başlamıştır. İlk baskısı; 6 Haziran 1916 tarihinde yapılan dergi, toplam 114 sayı olarak basılmış ve 114 numaralı son baskısı 30 Ağustos 1919 tarihinde gerçekleşmiş ve Arap Bülteni'nin 1. ve 9. sayılarının direktörlüğünü T.E. Lawrence yapmıştır. Bültende; Arap Büro elemanlarından bölgenin etkili ve tecrübeli isimleri; Albay Newcombe, Binbaşı Gurland, Binbaşı Joyce, Binbaşı Davenport ve Yüzbaşı Lawrence'nin de dâhil olduğu bölgedeki her türlü istihbarat uzmanından alınan haberler ile isimleri belirtilen İngiliz askeri istihbarat uzmanlarının nezaretinde veya liderliğinde bölgedeki demiryolu ve telgraf hatlarına isyancı bedevi unsurlarınca icra edilen baskın vb sabotaj türü eylemlere yer verilmiştir. Hindistan bölgesi de kapsama alanı içinde olan Arab Bülteni için Mezopotamya bölgesinin istihbari veri akışını Basra'dan Gertrude Bell ve Sir Percy Fox sağlamıştır. Bkz.: Nazmiye Yozgat ve Cengiz Kartın, "Arap Bürosu'nun Gizli Raporları: Arap Bülteni", Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. V, S. 2, 2021, s. 247-286.

sonuçsuz kalmıştır. Şeyh İdris'in İngiliz desteği ile aralıklarla düzenlediği saldırılar 40. Tümen birlikleri tarafından püskürtülmüş ve 7. Kolordu birlikleri Luhye bölgesindeki durumunu korumuştur¹⁵⁷.

Sonuç olarak; Büyük Savaş müddetince, Yemen'de Seyh İdris ve İngiliz birliklerine karşı etkili bir mücadele veren bağımsız 7. Osmanlı Kolordusu; 39. Tümeni ile Lahic bölgesinde, 40. Tümeni ile de Hudeyde bölgesinde tutunarak, güneyde Aden bölgesine hâkim olan İngilizlerin kuzey istikametindeki ileri harekâtını durdurmaya muvaffak olmuştur. Ancak Mondros Mütarekesi'nin ardından azim ve kararlılıkla mevcut pozisyonlarını muhafaza eden 7. Kolordu birlikleri Harbiye Nazırı Cevat Paşa'nın, 9 Ocak 1919 tarihli Yemen'in boşaltılması talimatı üzerine İngilizlerin kontrolünde peyderpey Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Yemen bölgesinden çekilmiştir¹⁵⁸.

2.3 Hicaz İsyanı ve Nablus Muharebesi'ne Etkileri

İngiliz perspektifinden bakıldığında; dönemin Ortadoğu'da (*Delhi'de ve Kahire'de*) bulunan üst düzey İngiliz bürokratları ve istihbarat uzmanları arasında bir mutabakat sağlanamamış hatta bunun da ötesinde, dönemin Londra Hükümeti'ne daha yakın Hindistan Genel Valiliği ile Kahire'de kurulan ve Hicaz İsyanı'nı çıkartmak ve finanse etmek üzerine Mısır Valiliği bünyesinde çalışma yapan "Arap Bürosu" karşılıklı olarak aleyhte faaliyetler göstermiş ve Merkezi Londra Hükümetini kendi tarafına

¹⁵⁷ATASE, C. IV., Ks. II, a.g.e., s. 735. Söz konusu saldırılardan 1917 yılı Kasım ayı başında gerçekleştirilen ve Arap Bülteninde "*IDRISI'S OFFENSIVE*" başlığı ile bölgedeki İmam Yahya ve Türk birliklerinin de durumlarına yer verilen İngiliz destekli Şeyh İdris saldırısı için Bkz.: Arab Bureau, Arab Bulletin, 7 Kasım 1917, No. 68, Kahire, 1917, s. 442-443.

¹⁵⁸Mondros Mütarekesi'ne kadar özellikle güney sektörde konuşlu 39. Tümen birlikleri İngiliz güdümündeki bölgesel kabileler ile çarpışarak Aden'e kadar uzanan bölgeyi kontrol altına almış, Aden'de bulunan İngiliz birliklerini ise mütarekenin imzalanmasına dek muhasara altında tutmuştur. İstanbul Hükümeti'nin savaştan çekilmesini müteakip Aden bölgesinde etkisini artıran İngiliz kuvvetleri karşısında güney sektörde bulunan 39. Tümen, 7. Kolordu Kumandanlığı karargâhı ile irtibatını keserek 05 Aralık 1918 tarihinde teslim olmuş, ancak kuzey sektörde mücadele eden 40. Tümen kıyı kesimlerden iç kesimlere çekilmek suretiyle 15 Ocak 1919 tarihine kadar bölgedeki mevcudiyetini sürdürmüş, tüm silah ve mühimmatlarını İmam Yahya unsurlarına bırakarak teslim olmuştur. Bkz.: Diriker (*Haz.*), a.g.e., s. 261. Mütareke sonrasında gelişen olaylar, birliklerin ve İmam Yahya'nın tutumları ile Yemen bölgesinin boşaltılması hakkında detaylı bilgi için Bkz.: ATASE Başkanlığı, Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekatı, s. 591-626.

çekmeye çalışmıştır. Delhi Valiliği olası bir Arap isyanının XX. yy. başında dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip Hindistan'daki Hint Müslümanlarının arasında da bir isyanı tetikleyebileceği endişesi nedeniyle Londra Hükümetini aksi yönde etkileme gayretine girmiştir. Bunun yanında büyük oranda Şii Arapların hâkim olduğu Mezopotamya bölgesinin de Büyük Savaş sonrasında Hindistan Valiliği'ne bağlanarak etki alanını Arabistan Yarımadası'na kadar genişletmek yönünde dönemin Raj¹⁵⁹ yöneticileri çaba sarf etmiştir. Ancak Büyük Savaş'ın başında Mısır Yüksek Komiserliği görevini, Sir Henry McMahon'a devrederek, İngiliz Savaş Bakanlığı görevini üstlenen Sir Herbert Kitchener'in "*Savaşı kaybetmektense Hindistan'ı kaybetmek yeğdir.*" ifadesi söz konusu iki önemli İngiliz sömürge yönetimi arasındaki çekişmeyi Kahire Valiliği lehinde nihayetlendirmiştir¹⁶⁰.

Bu kapsamda; İngilizler, Bab-ı Ali'ye karşı isyan ederek kendi saflarında mücadele etmesi için Mekke Emiri Şerif Hüseyin ile sıkı bir pazarlığa girişmiş ve sonuçta Bab-ı Ali aleyhinde bir mutabakata varmıştır. Söz konusu mutabakat kapsamında; Mekke Emiri Şerif Hüseyin kendisine bağlı silahlı unsurlar ile Bab-ı Ali'ye karşı isyan bayrağını açarak silahlı mücadele vermeyi, İngilizler de kendisini silah, teçhizat ve maddi bakımdan desteklemeyi taahhüt etmiştir. Ayrıca Büyük Savaş'ın nihayetlenmesini müteakip taraflarca mutabık kalınacak bir bölgede Arapların bağımsızlığı ile Arap Milletinden birisinin Halife olarak Londra Hükümeti tarafından tanınarak, uluslararası arenada ilan edilmesi temelinde varılan mutabakat kapsamında; Hicaz İsyanı başlamıştır¹⁶¹.

¹⁵⁹ Britanya Hindistan'ı veya (*Britanya Raji/British Raj*) olarak adlandırılan ve 1858-1947 yılları arasında günümüz; Hindistan, Pakistan, Bangladeş ve Myanmar ülke topraklarını kapsayan İngiliz sömürge yönetimine verilen isimdir. Detaylı bilgi için Bkz.: S.M. Burke ve Salim Al-Din Quraishi, *The British Raj in India An Historical Review*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

¹⁶⁰ Georgina Howell, Çölün Kızı, Tarih Kuram Yayınları, İstanbul, 2016, s. 265-298. Dönemin uluslararası misyon görevi üstlenen İngiliz bürokratlarının tamamına yakını (*Avrupa'daki orta elçiler ve konsoloslar dahil olmak üzere bütün büyükelçiler, İstanbul büyükelçisi ile İzmir, Trabzon ve İskenderun'da görevli konsoloslar*) Londra bulunan "*Foreign Office*" tarafından atanırken Tahran büyükelçisinin ve civarındaki önemli şehirlerin konsoloslarının "*India Government*" tarafından atandığı göz önünde bulundurulduğunda Hindistan Genel Valiliği'nin bölgesindeki yetki ve etkisinin ciddi boyutta olduğu görülmektedir. Bkz.: İlber Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitapçılık, İstanbul, 2007, s. 108.

¹⁶¹ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s.177.

Bu süreçte 1915 yılında gizlice İngilizlerle irtibat halinde olan Şerif Hüseyin, Cemal Paşa emir komutasında icra edilen Birinci Kanal Harekâtı için vermiş olduğu birlik desteği sözünü tutmamış, tam aksine söz konusu harekât için hazırladığı ve Medine’de beklettiği hecinsüvar birlikleriyle 1916 yılı Ağustos ayı başında icra edilen İkinci Kanal Harekâtı öncesinde Bab-ı Ali’ye isyan etmiştir¹⁶².

Bu kapsamda; Hicaz bölgesinde ilk ayaklanmalar 5 Haziran, ilk silahlı çatışmalar ise 9 Haziran 1916 tarihinde başlamış, İngiliz güdümündeki Mekke Emiri Şerif Hüseyin ve oğullarının liderliğinde gelişme göstererek, Mondros Mütarekesi arifesinde Şam’a kadar uzanmıştır. İsyan hazırlıklarından şüphelenen dönemin Medine Muhafızı Basri Paşa bu nedenle Yemen Cephesine sevk edilmek üzere hazırlanan “*Yemen Müfrezesi*”nin Medine’den hareketini geciktirmiş ayrıca Cemal Paşa tarafından Şam’da konuşlu bulunan 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa bölgede incelemelerde bulunmak üzere görevlendirilmiştir. Bu kapsamda; 23 Mayıs 1916 tarihinde intikal emrini alan Fahrettin Paşa, 31 Mayıs 1916 tarihinde Medine-i Münevvere’ye gelmiştir. 17 Temmuz 1916 tarihinde ise kutsal İslam coğrafyasını korumak, Hicaz İsyanı’na tedbir getirmek ve Sina-Filistin bölgesinde konuşlu bulunan 4. Ordunun güney emniyetini sağlamak amacıyla “*Hicaz Seferi Kuvvetleri*” teşkil edilmiş ve söz konusu kuvvetlerin komutası Fahrettin Paşa’ya verilmiştir¹⁶³.

Londra Hükümeti, 1914-1916 yılları arasında yine o dönem Osmanlı toprağı olan Arap Yarımadası’nın orta bölümünü teşkil eden çoğunlukla çöllerden müteşekkil Necd

¹⁶² Aslına bakılırsa Hicaz İsyanı başladığında Şerif Hüseyin’in binlerce Arabı tetikleyip Bab-ı Ali’ye karşı harekete geçireceğini umut eden Londra Hükümeti, 3.000-4.000 bedeviden müteşekkil Şerif Hüseyin kuvvetleri nedeniyle hayal kırıklığına uğramış ve dönemin İstanbul basınının kendi güdümündeki gazetelerinde Arapları isyana teşvik edecek propaganda haberleri yayımlatmıştır. Yine bu kapsamda; Temmuz 1916’da ise McMahon İngiliz Hükümeti’nden, Hicaz İsyanı kuvvetlerine yardım gönderilerek dağılmalarının önüne geçilmesini istemiştir. Arap milliyetçisinin en yoğun olduğu Suriye’de dahi katılım düşük seviyede kalmış, Medine bedevileri ise Payitaht’a sadık kalmıştır. İngilizlerin isyancı Arap kuvvetlerine yardımlarını müteakip isyancı Arap kuvvetleri muharebelerde etkili olmaya başlamıştır. Bkz.: Sabit Duman, Modern Ortadoğu’nun Oluşumu, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 83.

¹⁶³ Kıcıman, a.g.e., 23-25. Hicaz İsyanının başlamasını müteakip takviye kollarını kuzeyden güneye sevk eden İstanbul Hükümeti’nin tutumu ve 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa’nın emriyle Haziran ayı sonunda ve Ağustos ayı başında Fahrettin Paşa tarafından Şerif Hüseyin kuvvetleri üzerine yöneltilen taaruzlar ile 1916 yazındaki diğer gelişmeler için Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Hicaz, Asir, Yemen Cephele ve Libya Harekâtı, s. 178-196.

bölgesinde nüfuz mücadelesi vererek bölgenin liderliğini kazanan İbn-üs Suud ile de ilgilenmiş ve Şerif Hüseyin'in Hicaz bölgesinde başlattığı isyana katılması yönünde gayret sarf etmiştir. Ancak iki bölgesel Arap lideri arasında ki husumet ve İstanbul Hükümeti'nin Hicaz bölgesinde kullandığı askeri gücü Necid bölgesine kaydırmak lüzumunu hissetmemesi nedenlerinden ötürü İç Arabistan merkezli Vehhabi Hareketi'nin lideri İbn-üs Suud İngiliz teklifini reddetmiştir. Ancak bunun yanı sıra Osmanlı Sultanı V. Mehmed Reşad'ın Cihad çağrısına da katılmayarak bölgede harp müddetince uzun bir dönem savaşan iki tarafa da mesafeli kalmıştır. Tarafsızlığının bedeli olarak Londra Hükümeti'nden ayda 5.000 Pound alan İbn-üs Suud'un Riyad'a gelen İngiliz elçilerine hitaben sarf ettiği *"Hüseyin'i desteklemekle yanlış yapıyorsunuz. Para kesildiğinde, onu nasıl alt edeceğimi ve bütün kabilelerin ardından nasıl geleceğini göreceksiniz."* şeklindeki ifadeleriyle Vehhabi Hareketi lideri; İngiliz destekli Hicaz İsyanı ve savaşın nihayetlenmesini müteakip Şerif Hüseyin ve kuvvetlerini alt ederek asıl hedefinin tüm Arabistan bölgesini ele geçirmek olduğunu açıkça ifade etmiştir¹⁶⁴.

Hicaz İsyanı'nın en başından beri, önce Medine-i Münevvere'nin muhafızı Basri Paşa'nın karargâh subayı sonrasında ise Hicaz Kuvve-i Seferiyesi kumandanı olarak Hicaz Cephesine intikal eden Fahrettin Paşa'nın karargâhında zat işleri (*personel şube*) müdürü ve istihbarat subayı olarak görev yapan ve Hicaz İsyanı'nın en başından sonuna kadar Medine'de bulunan Naci Kâşif (*Kıcımın*); anılarında Fahrettin Paşa'nın da o dönem İstanbul Hükümeti'nin Necid Emiri olan İbn-üs Suud'la mektuplaştığını belirtmiştir. Anılarında, Fahrettin Paşa'nın *"Askerinle Medine'ye gel, beraberce Mekke'ye gidelim. Padişaha isyan etmiş Emir Hüseyin'i yakalayalım, isyanı bastıralım. Mekke'yi onun elinden alalım."* şeklindeki teklifine, İbn-üs Suud'un *"Alman ve Avusturya İmparatorları benim Emirliğime aid hududları tasdik etsinler, o zaman gelirim."* şeklinde cevap verdiğini, Fahrettin Paşa'nın *"Osmanlılar'ın ecdadı, Selçuk ordularına yardım etti. Bu suretle onun düşmanını yenmesini sağladı Buna karşılık Selçuk hükümdarları da kendilerine Söğüt ve Domaniç yaylalarını verdi. Sen de öyle bir*

¹⁶⁴Büyük Savaş'a İngiliz ordusunda savunma subayı olarak iştirak eden ve Irak Cephesinde Osmanlı birliklerine esir düşen yazar Armstrong'un biyografik eseri için Bkz.: H.C. Armstrong, Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü Abdülaziz bin Suud, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007, s. 127-131.

talepten önce bir hizmet yap ki, ona istinaden Padişaha arz edip sana bir mükâfat verilmesin temin edelim.” şeklindeki mektubunun ise cevapsız kaldığını belirtmiştir¹⁶⁵.

Şerif Hüseyin’e bağlı isyancı aşiret güçlerinin Mekke’deki Osmanlı garnizonuna 10 Haziran 1916 tarihinde saldırısı ile başlayan Hicaz İsyanı süratle gelişme göstermiş, Eylül ayı itibarıyla Hicaz sahil şeridinin büyük bir kesimi (*savaş müddetince muhasara altında tutulan ancak düşürülemeyen Medine haricinde*) isyancı Arap güçlerinin eline geçmiştir. İlerleyen dönemde 1917 yılında Akabe Limanı’nın ele geçirilmesi ile MSK’nın Filistin-Suriye istikametinde hız kazanan ileri harekâtıyla koordineli olarak Büyük Savaş’ın sonuna dek Filistin Cephesindeki Yıldırım ordularının güney ve doğu kanadını (*geri ve yan emniyetini*) ciddi manada tehdit eden Şerif kuvvetlerinin nihai kazanımı, 1918 yılı Ekim ayı başında Şam şehrinin ele geçirilmesi ile gerçekleşmiştir¹⁶⁶.

İsyancı (*Kuzey, Güney ve Doğu*) Arap Orduları isyan müddetince Şam-Medine tren yolunu keserek Osmanlı lojistik akışını sekteye uğratmak amacıyla birçok noktada baskın ve sabotaj türünde eylemler gerçekleştirmiş, bu kapsamda; Cidde, Mekke, Akabe ve Taif İngilizlerin karadan ve denizden sağladığı destekle sırasıyla düşmüştür. Kanal harekâtları sonrasında Filistin Cephesine kayan Osmanlı/Arap coğrafyasındaki Osmanlı-İngiliz mücadelesi süresince, Gazze ve Şeria Muharebeleri ile Halep’e dek süren genel Osmanlı ricatında Emir Faysal komutasındaki Kuzey Arap Ordusu Yıldırım birliklerinin yan ve gerilerine taarruz ederek çok sayıda zayıtın verilmesine neden olmuştur. İsyân süresince Doğu Arap Ordusuna emir-komuta eden Emir Abdullah bin Hüseyin anılarında, İngiliz destekli Hicaz İsyanı ve Hicaz Cephesinde yaşanan gelişmeleri şu şekilde özetlemiştir¹⁶⁷.

¹⁶⁵Naci Kâşif Bey söz konusu mektuplaşmanın büyük bir gizlilik içinde yapıldığını ve İbn-üs Suud’a gönderilen iki mektubu bizzat kendisi Arapça olarak kaleme aldığını, teslimiyet sonrasında dahi İngilizlerin konuyu araştırdığını ancak sonuç alamadıklarını belirtmiştir. Detaylı bilgi için Bkz.: Kıcıman, a.g.e., s. 334-335. Söz konusu mektuplaşma, İngilizler dışında Bab-ı Ali’nin de Vehhabi liderinin desteğini aradığını ve Necid Emirinin o dönem için bölgede ciddi bir kuvvet çarpanı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

¹⁶⁶Feridun Kandemir, a.g.e., s. 119-121 ve William L. Cleveland, a.g.e., s.179-180.

¹⁶⁷Kral Abdullah, a.g.e., s. 136. İsyanın başından beri Şerif Hüseyin ve oğulları ile birlikte süreci yönlendiren Lawrence’ın Arab Büro’nun yayın organı olan Arap Bülteninde, Hicaz demiryolunun sabotajı maksadıyla kendileri tarafından geliştirilen ve “*Tulip*” adını verdikleri düzeneği/sistemi detaylı olarak açıklaması Hicaz İsyanı’na iştirak eden aşiretlerin ve destekçileri batılı uzmanların isyana ve sonucunda

“Türklerin demiryolu hattını koruyabilmelerinin en büyük sebebi, bizim askerlerimizin eğitimli nizami askerler olmayışı ve Türklerin savunma yapacak güce sahip olmalarıydı. Teçhizata gelince; Doğu Ordusu’na piyade tüfeğinden başka bir şey verilmiyordu. Kale ve istihkâmlara karşı kullanılan top ve benzeri silahlardan Doğu Ordusu hiçbir şey alamamıştı. Oysa Melik Ali’nin ordusunda kıymetli sahra ve havan topları vardı ve bu sayede Türklere üstünlük sağlayabiliyordu. Teçhizat yardımı ise Melik Faysal’ın idaresindeki Kuzey Ordusuna yapılıyordu. Kuzey Ordusu’nda zırhlı araçlar, dağ, sahra ve kuşatma topları vardı. Bütün Arap gönüllü ve subayları bu orduya gönderiliyordu. Cafer (el-Askeri) Paşa ve Nuri (es-Said) Paşa gibi isimler burada örnek verilebilir. Doğu Ordusu’nun büyük çoğunluğu ise daha çok Türk ordusundan kaçıp bize katılan Arap askerlerinden ve küçük rütbeli subaylardan oluşuyordu. Ben önce demiryolunu ele geçirmek, sonra Medine-i Münevvere’yi üç Arap Ordusuyla (Güney, Doğu ve Faysal’ın idaresindeki Kuzey Ordusu) işgal etmek taraftarıydım. Arapların şansızlığı, Türkler üzerinde baskı kurmak amacıyla gücümüzü bütün hat boyunca yaymak zorunda kalmamızı. Sonra Melik Faysal’ın ordusu ilerleyerek Akabe’yi ele geçirdi ve oradan Maan’ı sıkıştırmaya başladı. Oysa Medine-i Münevvere 1917 yılında düşmüş olsaydı, üç Arap ordusu birlikte hareket ederek Suriye’yi fethetme ve Irak savaşlarına katılma fırsatı bulacaktı. Lord Allenby’nin ordusu Nasıra’da Türkleri mağlup ettiği zaman Kuzey Arap Ordusu’na bağlı bazı müfrezeler Ezrak yönünde ilerleyip Şam’a girdiler. Şam’da Eyyübi Paşa’nın sayesinde ve meşhur Türk komutanı Ahmed Cemal Paşa’nın onayıyla, Arap bölgelerinin bağımsızlığını kabul eden bir irade-i seniyye geldikten sonra Arap bayrağı göndere çekildi.”

2.4 Avrupa (Galiçya, Romanya ve Makedonya) Cephelerindeki Durum

Dönemin İngiliz Bahriye Nazırı olan Winston Churchill Büyük Savaş’a ilişkin anılarını kaleme aldığı eserinin 21. Bölümünü “*Balkan Harabeleri*” başlığı ile Balkan Devletlerine (Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya) ayırmış ve dört asırlık Osmanlı hâkimiyetinden yüzyıl süren çetin mücadeleler sonucunda bağımsızlıklarına kavuşan Balkan devletlerini; Üç büyük devletin (İngiltere, Fransa ve Rusya) şemsiyesi altında İttifak Bloğuna karşı savaşarak Türk ve Avusturya İmparatorluklarının tükenmesiyle ortaya çıkacak mirastan pay kapmak üzere milli ihtiraslarını bir kenara bırakması ve tek vücut haline gelmesi gerektiğini aşağıdaki ifadelerle belirtmiştir¹⁶⁸.

kurulacağını umdukları Arap Krallığına olan inançlarını göstermesi açısından önemlidir. Lawrence’ın isyanın başından beri bizzat kendisinin de yer aldığı 79 farklı demiryolu sabotaj eylemine iştirak etmesini belirtmesi de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bkz.: Arab Bureau, Arab Bulletin, 22 Ekim 1918, No. 106, Kahire, 1918, s. 343-350.

¹⁶⁸Söz konusu Balkan milletlerinin kendi içlerinde yapması gereken fedakârlıkları belirttiği satırlar, Balkan Devletlerinin neden farklı zaman ve bloklarda Büyük Savaş’a sürüklendikleri ile Avrupa Cephelerinin açılma nedenlerini göstermesi açısından dikkate değerdir. Bkz.: Winston S. Churchill, The World Crisis, Sandhurst Edition, London, 1933, s. 212-213.

“Romanya Dobruca’dan Bulgaristan için, Sırbistan Makedonya’nın Bulgar yoğunluklu bölgelerinden Bulgaristan için, Yunanistan Kavala’dan Bulgaristan için feragat etmeli ve manevi bir tazminat/ödül kapsamında Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi plana dâhil edilmelidir. Bu kapsamda; son kertede İngiltere ve İtilaf Devletlerine düşen fedakârlık ise ordu ve donanmaları ile söz konusu harp sahasını teçhiz ve takviye etmektir.”

Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa harbin kesin sonucunun Avrupa Cephelerinde cereyan eden muharebeler neticesinde alınacağı kanaatiyle tecrübeli subay ve neferlerden müteşekkil üç Osmanlı kolordusunu Orta Avrupa ve Balkanlarda açılmış olan cephelere sevk etmiştir. Bu kapsamda; Alman Genelkurmayı ile varılan mutabakat çerçevesinde; 15. Kolordunun Galiçya, 6. Kolordunun Romanya ve 20. Kolordu ile 177. Piyade Alayın Makedonya Cephelerine intikali planlanmıştır. Söz konusu birlikler kapsamlı seferi hazırlıklarını tamamlamayı müteakip öncü unsurlarıyla ve sırasıyla 1916 yılı Ağustos, Eylül ve Aralık ayları içerisinde emredilen cephelerde mevzilerini almıştır¹⁶⁹.

Söz konusu birliklerden 15. Kolordu 19. ve 20. Tümenleriyle birlikte, 17 Ağustos 1916 tarihinde Galiçya bölgesine intikalini tamamlamış ve Avusturya-Macaristan Veliahdı Aşidük Fredrich Karl’ın cephe komutanlığında bulunan Karl Ordular Grubunun Alman Güney Ordusu emrine girmiştir. Yaklaşık 20 km. genişliğindeki savunma hattında Rus taarruzlarına karşı başarılı bir mevzi savunması icra eden 15. Kolordu, Güney Ordu Komutanlığının yayımladığı genel ricat emrine istinaden, 6 Eylül 1916 tarihinde 15 km. geri çekilmiş, bazı askerlerin kaybolduğu söz konusu ricat esnasında 20. Tümen ağır zayıat vermiştir. Rus birliklerinin 7 ve 8 Eylül 1916 tarihlerinde iki tümeniyle 15. Kolordunun 19. Tümen bölgesine yaptığı taarruz karşı taarruzlarla püskürtülmüş, 16/17 Eylül 1916 tarihinde dört piyade tümeni ile yaklaşık on iki saat boyunca kimyasal silahlarla takviyeli olarak yinelenen Rus taarruzları sonucunda ise ağır kayıplar verilmesine, hatta cephede bir yarma gediği oluşmasına rağmen birlikler mevzilerinde tutunmayı başarmış ve tüm ordu cephesinin merkezden yarılması tehlikesini önlemiştir. 24 Eylül ve 30 Eylül tarihlerinde ise Ruslar 3. Kafkas Kolordusu ile taarruzlarını

¹⁶⁹Dönemin siyasilere İTC Adana temsilcisi ve müteakiben TBMM Birinci Meclis’in Adana Mebusu olan Damar Arıkoğlu, anılarında Enver Paşa başta olmak üzere dönemin üst düzey İttihatçı liderlerini eleştirmiş, Liman Paşa’nın da anılarına atıfta bulunarak Büyük Savaş’ta yapılan askeri hataların Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunu getirdiğini belirtmiştir. Bkz.: Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, Tan gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961, s. 63-68.

yenilemiş ve savunma mevzilerinin bazı kesimlerinde girme cebi elde etmiştir. Ancak Rus birlikleri 15. Kolordunun başarılı karşı taarruzları sonucunda mevzi düzeltmeleri yapılarak geri atılmıştır. Alman Güney Ordusu Komutanı General Graf von Bothmer komutasında savunmasına devam eden 15. Kolordu Eylül ayı içerisinde gerçekleşen muharebelerde ağır zayırlar vermiş ancak taarruz eden Rus birliklerine de aynı ölçüde kayıplar verdirmiştir¹⁷⁰.

Müteakiben Kasım ve Aralık aylarında yinelenen Rus taarruzları doruk noktasına ulaşmasına rağmen sonuç vermemiş, 1917 yılı Mart ayından itibaren Çarlık ordularında Bolşevik İhtilalinden kaynaklanan sıkıntılar ve artan firar vakaları nedeniyle Ruslar cephede ki muharebe gücünü kaybetmeye başlamıştır. Takip eden Mayıs ayı içerisinde 15. Kolordunun çekilmesine karar verilmiş, bu kapsamda; 19. Tümen Haziran ayında yurda geri dönüş yapmıştır. 20. Tümen ise Alman Genelkurmayının yoğun baskı ve ısrarları nedeniyle Galiçya Cephesinde bir süre daha bekletilmiş, 8/9 Ağustos 1917 tarihinde icra edilen İttifak Bloğu genel karşı taarruzuna iştirak ederek sorumluluk bölgesini Alman birliklerine devretmeyi müteakip 11 Eylül 1917 tarihinde İstanbul'a dönmüştür¹⁷¹.

Romanya Cephesinde; Osmanlı Genelkurmayı söz konusu müttefik kuvvetler komutanlığına 15. ve 25. Tümenlerden müteşekkil 6. Kolordu ile katkı sağlamıştır. Eylül ayı başında başlayan intikaller 6 Ekim 1916 tarihi itibariyle tamamlanmış ve 6. Kolordu tümenleri karargâhı Sofya'da bulunan Mackenzen Ordusuna katılmıştır. Demiryolu ulaşım ağının yetersizliğinden dolayı intikali bir ayı geçen 6. Kolordu, Mackenzen Ordusunun 12 Eylül 1916 tarihinde başlattığı Dobruca taarruzuna tam mevcudu ile katılamamıştır. Ekim ayı ikinci yarısından itibaren tüm unsurlarıyla cephede konuşlanan 6. Kolordu Romanya Cephesinde icra edilen tüm manevralara iştirak etmiş ve yararlılık göstermiştir. Bükreş'in işgal edilmesini müteakip 1917 Aralık ayı içerisinde 25. Tümen

¹⁷⁰Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Galiçya Cephesi), C. VII Ks. I., Ankara, 1967, s. 23-83 ve Hülya Toker (Haz.), Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi 15'inci Kolordunun Harekâtı, ATASE Yayınları, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2016, s. 37-40.

¹⁷¹Bu kapsamda; 1916 Temmuz ayında Macaristan üzerinden bölgeye ulaşan iki tümenli (19. ve 20. Tümenler) 15. Kolordu, 1917 Eylül ayı ortalarında tüm unsurları ile İstanbul'a dönüş yapmıştır. Bkz.: Kansu Şarman (Haz.), Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa'da M. Şevki Yazman'ın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 220-265.

İstanbul'a dönüş yapmış, 15. Tümen ise ertesi yıl Mayıs ve Haziran aylarında kabileler halinde Romanya'nın Köstence Limanı'ndan deniz yolu ile Batum'a sevk edilmiştir¹⁷².

Makedonya Cephesinde ise Alman Genelkurmay Başkanlığının talebi üzerine Başkumandanlık Vekâletince, 50. Piyade Tümeni 21 Eylül-25 Ekim 1916 tarihleri arasında Drama¹⁷³ bölgesine sevk edilmiştir. Bulgar 2. Ordusu emrine giren 50. Tümen Tahinos Gölü ile Kavala arasında kalan Kuzey Ege Denizi kıyı şeridinin savunma sorumluluğu verilmiştir. 1916 Ekim ayı sonunda icra edilen İngiliz birliklerinin taarruzları sonuçsuz kalmış ve Struma-Vardar kemsindeki taarruzlarının temposu düşmüştür. Ancak İtilaf Bloğunun Manastır bölgesindeki harekâtı ise gelişme göstermiş ve Bulgar birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Söz konusu gelişme üzerine cephede ki mevcut Osmanlı birliklerinin iki tümenden müteşekkil bir kolorduya yükseltilmesi ve de 11. Alman Ordusu emrine girmek üzere bir takviyeli Piyade Alayının Makedonya Cephesine sevk edilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da konuşlu bulunan 46. Piyade Tümeni ve 16. Depo Alayı Kasım 1916-11 Ocak 1917 tarihleri arasında cepheye intikalini tamamlamış ve Makedonya Cephesinde 20. Kolordu teşkil edilmiştir¹⁷⁴.

Müteakiben Bulgar 2. Ordusu emrinde giren 20. Kolordu Serez batısından Ege kıyılarına kadar uzanan bölgede savunma yapmış, 177. Alay ise Alman 11. Ordusu altında kurulan Mürettep Tümen emrinde görev yapmıştır. Makedonya'ya sevk edilen Osmanlı birlikleri mevzilerini başarıyla savunmuş, ancak Filistin Cephesinde oluşan hassasiyet nedeniyle 20. Kolordu 50. Tümeni eksik olduğu halde 1917 Nisan ayında, 50. Tümen ise Haziran ayında cepheden çekilerek Halep bölgesine konuşlandırılmıştır. 177. Piyade Alayı ise 5 Mayıs 1918 tarihine kadar 11. Alman Ordusu emrinde kalmış, 1918 Haziran ayı sonunda İstanbul'a dönüşü geçmiştir¹⁷⁵.

¹⁷²Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Romanya Cephesi), C. VII Ks. II., Ankara, 1967, s. 31-161 ve Süleyman İzzet Yeğin, Ahmet Tetik ve Mehmet Korkmaz (Haz.), Birinci Dünya Harbi'nde Azerbaycan ve Dağıstan Muharebelerinde 15nci Piyade Tümeni, Genelkurmay ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 13-15.

¹⁷³Kuzey Ege kıyılarında, Kavala Körfezi'nin kuzeyinde bulunan Batı Trakya'da bir kent.

¹⁷⁴Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Makedonya Cephesi), C. VII Ks. III., Ankara, 1967, s. 25-41 ve İsmet Görgülü, a.g.e., s. 180-182.

¹⁷⁵Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, a.g.e., s. 48-51.

2.5 İtilaf ve İttifak Bloklarının Askeri ve Siyasi Durumları

Osmanlı İmparatorluğu'nun Çanakkale Cephesinde aldığı başarılı sonuçların ardından, Bulgaristan'ın 6 Eylül 1915 tarihinde Berlin ve Viyana Hükümetleri ile ittifak anlaşması imzalayarak, süratle seferberlik ilan etmeyi ve dört tûmenden müteşekkil (*yaklaşık 60.000 kişilik*) bir kuvvet ile Sırbistan'a taarruz etmeyi üstlenmesi, İngilizleri ivedilikle tedbir almaya zorlamıştır. Bu kapsamda; Londra Hükümeti tarafından Atina Hükümeti'nden ivedilikle Büyük Savaş'a dâhil olarak Sırbistan'a direkt askeri birlik yardımında bulunması teklif edilmiş ve karşılığında Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a devri teklif edilmiştir. Savaşın başlangıcında çekimser kalmasına rağmen, dönemin Yunan Krallı Venizelos'un çabaları ve İtilaf Bloğunun ısrarcı tutumları sonucunda 1917 yılında Büyük Savaş'a İtilaf Bloğunda dâhil olmuştur¹⁷⁶.

İtalya'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Büyük Savaş öncesinde kendisine tanıdığı imtiyazlar ile bıraktığı bölgeler dışında, Adriyatik Denizi kıyılarında Viyana Hükümeti'ne çıkış yeri bırakmak istememesi ve bu nedenle Viyana Hükümeti'nin İtalya sınırında yığınaklanma yapmaya başlaması ile Roma Hükümeti saf değiştirerek 24 Mayıs 1916 tarihinde ezeli rakibi ve düşmanı olan Viyana Hükümeti'ne savaş ilan ederek Büyük Savaş'a dâhil olmuştur¹⁷⁷.

Büyük Savaş'ın son yılına girilirken başta İttifak Bloğunun yükünü üstlenen Almanya başta olmak üzere merkez devletleri yaklaşık üç buçuk yıldır tüm milli güç unsurlarıyla mücadelesine devam ederken limitlerine dayanmıştır. Ancak 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan ve Rusya'yı savaş dışı bırakan Brest-Litovsk Antlaşması sonucunda Berlin Hükümeti zafer için tekrar umut tazelemiş ve Doğu Cephesinde bulunan tûmenlerini son derece etkin ve verimli olarak kullandıkları mevcut demiryolu ağı

¹⁷⁶1915 yılı sonbaharında tarafsızlığı bulunan Balkan Devletleri ile İttifak ve İtilaf Blok liderleri arasında cereyan eden süratli diplomasi trafiğinde dönemin Yunanistan Kralı Konstantin ile Başbakanı Venizelos arsında bulunan uyuşmazlık söz konusu çekimserliğin temelini oluşturmuş ve Atina Hükümeti'nin Büyük Savaş'a dâhil olmasını geciktirmiştir. Bkz.: Sibel Akgün, *"I. Dünya Savaşı Döneminde Kıbrıs Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere İlişkileri (1914-1918)"*, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu, 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015, s. 113-119.

¹⁷⁷Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 175-176 ve Hüseyin Fehmi Genişol, *Çanakkale'den Bağdat'a Esaretten Kurtuluş Savaşı'na Cephede Sekiz Yıl Sekiz Ay (1914-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.

sayesinde süratle Batı Cephesine kaydırmak suretiyle ABD'nin dinamik birlikleri müttefiklere yardıma gelmeden İngiliz tümenleri ile takviyeli Fransız savunma hattını çökertmeyi planlamıştır¹⁷⁸.

Bu kapsamda; 21 Mart 1918 tarihinde başlayan Büyük Savaş'ın son genel Alman taarruzu (*Bahar Taarruzu*) sağladığı kısmi başarılarla rağmen 8 Ağustos'ta doruk noktasına ulaşarak etkisini yitirmiş ve sonuçsuz kalmıştır. Aynı yıl 1918 baharında savaşa İtilaf Bloğu saflarında dâhil olan ABD tümenlerinin cephe hattına gelmesini müteakip 26 Eylül'de başlatılan müttefik devletler (*İngiliz-Fransız-Amerikan*) birleşik karşı taarruzu sonucunda Alman ordusu savaşıma azim ve iradesini kaybetmiştir¹⁷⁹.

Almanya'nın Fransa (*Batı*) Cephesinde taarruz gücü 1918 yazında tükenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın o dönem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içerisinde bulunan ve tedavi için gittiği Karlsbad kasabasında geçirdiği Temmuz ayına ait

¹⁷⁸Almanya batısında, Belçika'nın Anvers Limanı da dâhil olmak üzere Belçika üzerinde askeri kontrol tesis etmek isteyerek İngilizlerin amansız düşmanlığına neden olmasının yanı sıra, doğusunda ise; 5 Kasım 1916 tarihinde "*İrsi ve anayasal bir hanedana dayalı, bağımsız bir devlet*" kurmayı resmi olarak Polonya'ya teklif etmiş ve bu vesileyle Rusya ile bir uzlaşma barışı seçeneğini ortadan kaldırmıştır. Söz konusu teklif ile Varşova Hükümeti'ne bağımsızlık vadeden Berlin Hükümeti beş tünden müteşekkil bir Leh gönüllüler ordusu kurmayı hedeflemiş ancak 3.000 gönüllüyü toplayabilmiştir. Söz konusu detaylı bilgilerden ışığında, Soğuk Savaş dönemine damgasını vurmuş, tecrübeli ABD diplomat Henry Kissinger ünlü eserinde; Büyük Savaş'ın 1918 yılı Baharındaki Almanya'nın ve tabiatıyla savaşın genel durumunu "*Rusya'yı yendikten sonra, Almanya 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı empoze etti ki, buna göre, Rusya'nın üçte birini topraklarına katıyor ve Ukrayna üzerinde himaye oluşturmuyordu. Sonunda 'Weltpolitik' ile ne demek istediğini tanımlayan Almanya, Avrupa üzerinde en azından bir hegemonya kurmaya karar verdiğini gösteriyordu.*" ifadeleriyle açıklamıştır. Bkz.: Henry Kissinger, *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 246. Büyük Savaş döneminde kadroları dolu yetkin bir piyade tümeninin yaklaşık 15.000 askerden müteşekkil olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Berlin Hükümeti'nin beklentisi olan 75.000 Polonyalı gönüllüden sadece 3.000 kişilik bir grubun çıkması, Leh ulusunun Germen ulusuna bakış açısını göstermesi açısından önemlidir. II. Dünya Harbi'nde de Leh'ler, Wehrmacht Ordularına karşı durmaya çalışmış lakin direnç dahi gösterememişlerdir. 1 Eylül 1939'da başlayan Alman işgali; 27 Eylül'de Varşova'nın düşmesi ve 6 Ekim'de ise 3 milyonundan fazla askere sahip Polonya'nın son birliğinin savaşmayı bırakması ile yaklaşık bir ay içerisinde tamamlanmıştır. Bkz.: Jeremy Black, *Savaş ve Dünya Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 436.

¹⁷⁹Arı, a.g.e., s. 367; Selçuk Aral, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 15-16 ve Ulrich Bröckling, a.g.e., 293-296.

günlüğünde tuttuğu notlardan 14 Temmuz 1918 Pazar gününe ait “*Elbogen’e bir gezinti*” başlıklı yazısı 1918 yılı Temmuz ayı ortasında kaleme alındığı için üç buçuk ay sonra nihayetlenecek olan Büyük Savaş’ını İttifak Devletleri için özetler niteliktedir. Kendisine söz konusu Pazar günü eşlik eden Matmazel Brandner isimli hanımefendinin; Türk ordularının sayısı ve mevcutlarına ilişkin sualleri ve aldığı cevaplara karşılık olarak hanımefendinin en sonunda Osmanlı-İtalyan Harbi’nden buyana durmaksızın savaşan ve hemen hemen tükenmiş olan bir devletin harp sahalarında öldürmek için bu kadar insanı nereden bulduğunu sorması üzerine hanımefendiye verdiği cevabı not defterine aşağıdaki ifadelerle kaydetmiştir¹⁸⁰.

“...Aklın eline geçtikten sonra, ordu öylesine çabuk çehresini değiştirdi ki, Çanakkale’de İngilizleri yenerek, Galiçya’da Avusturyalılara yardım ederek, Makedonya ve Romanya’da müttefikleri ordularla muzafferane işbirliğinde bulunarak, kıymetini çabucak göstermede gecikmedi. Kısacası Matmazel, eğer Türkler bu umumi harbe girmemiş olsalardı, müttefiklerin lehine görünen bugünkü askeri durum tam tersini gösterirdi diye iddiada bulunmakta bir mahzur görmüyorum.

Türklerin Çanakkale’deki zaferlerini gördükten sonradır ki, Bulgaristan Türk dostlarıyla beraber harbe girmek lüzumuna inanmıştır. Eğer Hidenburg Türk ordusunun yardımıyla Galiçya dağlarında ilerleyen Rus hücumlarını geri çevirmeseydi, Hidenburg, Hidenburg olamazdı. Eğer Kafkasya’da, Mezopotamya’da, Palestin’de nihayet bütün Türkiye hudutlarında, Türk ordusu önündeki Rus, İngiliz ve Fransız kitlelerini tutmamış olsaydı ve eğer Türkiye memleketinin bazı kısımlarını feda etmeseydi, Alman ordularının bugünkü gibi dayanabilmesine inanılır mıydı? Matmazel, hayır! Bu hakikatin Türklerin büyük bir kısmı tarafından bile bilinmemesi ne kadar esef vericidir!”

Sonuç olarak; 1918 sonbaharında Nablus Muharebesi öncesinde İtilaf ve İttifak Bloklarının genel durumlarına bakıldığında zafer ibresi Rusya’nın Büyük Savaş’tan çekilmesi ile önce İttifak Bloğuna dönmüştür. Ancak söz konusu süreci İngiltere liderliğindeki İtilaf Bloğu iyi bir şekilde yönetirken savaşı Almanya’nın lokomotifliğinde sürdüren İttifak Bloğu bir o kadar kötü yönetmiştir. Almanlar 1918 yılının ilk aylarında 100.000’leri aşan sayıda askerini Doğu Cephesinden Batı Cephesine kaydırırken, İngilizler de Nisan ve Mayıs aylarında Filistin Cephesinden 10.000’lerce tecrübeli

¹⁸⁰Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa’ya eşlik eden hanımefendinin sorusunun cevabının içerisinde, Büyük Savaş sonrasında başlayacak olan Türk İstiklal Harbi ve sonrasında kurulacak olan yeni Türk devletinin nasıl kurulduğunun cevabınının saklı olması kaydadeğerdir. Mirliya Mustafa Kemal Paşa’nın Balkan Harbi ile Büyük Savaş arasında geçen döneminde altını çizerek muhatabına verdiği cevaplar için Bkz.: Ayşe Afetinan, M. Kemal Atatürk’ün Karlsbad Hatıraları, TTK Yayınları, Ankara, 1983, s. 57-58.

askerini¹⁸¹ Batı Cephesine sevk ederek, doğan boşluğu müstemleke (*Hintli, İrlandalı, Güney Afrikalı, Uzak Doğulu*) birlikleri ve Britanya İmparatorluğu'na müzahir toplum/kesimlerden (*Ermeni, Yahudi ve Arap*) teşkil ettiği mürettep/gönüllü birlikler ile doldurmayı başarmıştır. Zafer ibresinin tam tersine dönmesi ise ABD'nin muharebe yorgunluğu bulunmayan ve savaşma azim iradesi yüksek konvansiyonel birliklerinin Batı Cephesine intikalini sağlayarak muharebelere dâhil olması ile birlikte gerçekleşmiştir¹⁸².

Büyük Savaş öncesi dönemi ve savaş sürecini tamamen Enver Paşa'nın sevk ve idaresinde icra eden Osmanlı İmparatorluğu ise zaten mahdut halde bulunan konvansiyonel askeri gücünü (*Çanakkale Cephesi istisnası saklı kalmak üzere*) savaşın sonuna dek önce Kafkasya Dağları'nın güneyinde sonrasında Balkan Yarımadası'nda kullanmıştır. İki ana (*Filistin ve Irak*) cephe hattını muhteva eden Osmanlı/Arap coğrafyasında ve Libya ile İran tali cephepleri bölgelerinde ise ilan edilen Cihad çağrısına da güvenerek GNH unsurları ile sonuç almayı planlamış ancak sonuç Nablus Muharebesi öncesinde doğuda (*Kafkasya Cephesinde*) iki, batıda (*Avrupa Cephelelerinde*) ise üç muntazam Osmanlı kolordusunun eriyip gitmesi ve güneyde Arap Yarımadası, Filistin ve

¹⁸¹Söz konusu iki aylık dönem içerisinde İngiliz Genelkurmayının talimatları doğrultusunda, MSK sırasıyla 52. ve 74. Tümenlerini Fransa'ya sevk etmiştir. İki piyade tümenine ek olarak dokuz Yeonmary (*gönüllü*) alayı, beş ağır batarya, on İngiliz taburu ve beş makineli tüfek bölüğü Filistin Cephesinden ayrılmıştır. Nisan ayı içerisinde sevk edilen on binlerce tecrübeli asker yeterli bulunmayınca, Mayıs ayında da sevkiyat devam etmiş ve toplamda; on dört İngiliz piyade taburu (*toplamda 60.000'den fazla asker*) Batı Cephesine sevk edilmiştir. Bkz.: Çulcu, a.g.e., s. 334-335, Ford, a.g.e., 428 ve Falls, a.g.e., 411-414.

¹⁸²1917 yılından itibaren Büyük Savaş'taki Amerikan müdahalesi gün geçtikçe artmaya devam etmiş ancak 1918 yılı Mart ayında Almanların başlattığı Bahar Taarruzu nedeniyle korkulu rüya gören İtilaf Bloğunun imdadına yine Nisan-Ekim 1918 arasında Batı Cephesine sevk edilen 1.600.000'den fazla Birleşik Devletler askeri yetişmiştir. Bu kapsamda; Bahar Taarruzu öncesinde Almanların, Batı Cephesinde İngiliz ve Fransızlar karşısında yakaladığı 300.000 mevcuda yaklaşan niceliksel üstünlük, aynı yılın yaz döneminde müttefiklerin Almanya'ya karşı 200.000 mevcutlu üstünlüğüne dönüşmüştür. Dinç ABD tümenleri, müttefik tümenleri (*özellikle Fransızlar*) ile birlikte Temmuz ayında icra edilen karşı taarruzlar sonucunda Alman savunmasını iyice yıpratmış ve Eylül 1918 ayı sonlarında Almanya'nın ana savunma hatlarını yarmak suretiyle Büyük Savaş'ın sonucunu İtilaf Bloğu lehinde sonuçlanmasına neden olmuştur. İttifak Bloğundaki çözülme ve kötü gidişata; 1918 Haziran'ında Kuzey İtalya'da icra edilen ve sonuçsuz kalan Avusturya'nın Piave Taarruzu ve Eylül ayı ortalarında Doğu Müttefik Orduları Başkumandanı General d'Esperey'in taarruzları karşısında Bulgar Cephesinin çökmesi ise adeta tuz biber olmuştur denilebilir. Bkz.: Black, a.g.e., s. 406-407; Arı, a.g.e., s. 373-374 ve William H. McNeill, Dünya Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 696-698.

Suriye bölgeleri ile Mezopotamya topraklarının Nablus Muharebesi öncesinde büyük ölçüde kaybı ile sonuçlanmıştır. Libya, Yemen ve İran bölgelerinde Teşkilat-ı Mahsusa marifetiyle verilen GNH mücadeleleri ise yukarıda belirtilen konvansiyonel muharebelerin gölgesinde kalan ve Büyük Savaş'ın sonucuna etki edemeyen küçük çaplı paramiliter muharebeler olarak Büyük Savaş ve Türk/Osmanlı harp tarihine kaydedilmiştir¹⁸³.

¹⁸³Enver Paşa'nın askeri safahatı ve bireysel özellikleri ile şahsi kabiliyet ve meziyetleri incelendiğinde Büyük Savaş müddetince *(ya da benzeri bir ifade kullanılacak olursa Nablus Muharebesine kadar)* yukarıda belirtildiği gibi taarruz ve müdafaa kapsamında; hemen tüm Osmanlı savaş stratejisini GNH temeline ve GNH kapsamında elde edilecek kazanımlarla sağlanacak başarılarla bağlamasının tesadüf olmadığı görülmektedir. Büyük Savaş öncesine denk gelen genç subaylık döneminde Makedonya ve Batı Trakya'da bizzat emir komuta ettiği müfrezelerle 54 farklı operasyon icra etmiş ve söz konusu başarılarını Trablusgarp Savaşı'nda Tobruk ve Derne'de perçinlemiştir. Çağdaşı güvenilir tanıklar tarafından da teyit edilmiş GNH başarılarının öz güvenine olan müthiş katkısı, sağladığı popülarite ve yadırganamayacak seviyede ki başarıları bilinç altında muazzam bir GNH algısı oluşturmuştur. Söz konusu tespitimizin yerindeliğini bizzat kendisine ait olan *"Bu suretle, iki sene zarfında, yalnız, kumanda ettiğim müfrezelerle elli dört müsademedede bulundum."* ifadelerinde görmekteyiz. Yine bu tespitimizin en açık örneğini Osmanlı İmparatorluğu'nun savunma durumunda olduğu cepheleri bir kenara bıraktığımız da dahi konvansiyonel mecrada icra edilen Sarıkamış Harekâtının; taarruz sonucunda sağlanacak başarıları müteakip Kafkasya güneyi ve devamında İran, Afganistan ve Hindistan kuzeyine dek uzanacak bir GNH harekâtı ile hedeflenen sonuca ulaşacağı öngörüsü ile icra edildiğini görmekteyiz. Keza iki kez ısrarla icra edilen Kanal Taarruzları da sonuçta Mısır, Libya ve Sudan bölgelerinde icra edilen GNH mücadelelerinin başarısına bağımlı olarak gerçekleştirilmiş ve Büyük Savaş ile Türk/Osmanlı harp tarihine kaydedilmiştir. Ancak konvansiyonel harbin *(asli harp sanatının)* uygulama ve esaslarının topyekûn savaş kaideleriyle uygulandığı Büyük Savaş'ta yetkin bir GNH uygulayıcısı olan Enver Paşa ve emri altında bulunan tecrübeli Teşkilat-ı Mahsusa Örgütü'nün varlığına rağmen ekonomik ve askeri boyutta desteklenemeyen söz konusu GNH çabaları sonuca etki edecek herhangi bir kazanım sağlamazken, sonuca menfi yönde etki etmiştir denilebilir. İstanbul'dan ayrılmadan hemen önce yakın çevresine *"Turan yapmak istedik, memleketi viran yaptık."* itirafında bulunan Enver Paşa'nın kendi çağdaşı ve kariyerinde ki en önemli rakibi *(öncesinde Kolağası Resneli Niyazi Efendi, sonrasında Cemal Paşa ve sonrasında Mustafa Kemal Paşa olarak sıralandığında)* olarak addedebileceğimiz Mustafa Kemal Paşa'ya olan hasetliği de son derece yanlış kararlar almasına neden olmuştur demek abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Bizce söz konusu hasetliğin kaynağında ise kendisinde olan GNH temayülünün tam aksine Mustafa Kemal Paşa'da olan konvansiyonel harp temayülünün bulunması ve söz konusu temayülü başta Çanakkale Muharebeleri olmak üzere Doğu ve Güney Cephelerinde kanıtlamış olması ve stratejik seviyedeki tespit ve öngörülleri ile en üst düzey karar alıcılarına karşı dik duruşunun yarattığı etki ve popülarite yatmaktadır. Ayrıntılar için Bkz.:

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ

Türk resmi harp tarihinde ve yurtiçi birçok akademik çalışmada söz konusu muharebe bir meydan muharebesi olarak kabul edilmiş ve “*Nablus Meydan Muharebesi*” olarak adlandırılmıştır. Her ne kadar söz konusu muharebenin ilk 72 saati gerçekten bir meydan muharebesi olarak cereyan etmiş olmasına rağmen, dördüncü günün (22 Eylül) sabahında Şeria Nehri’nin batı kıyısı boyunca güney-kuzey istikametinde Ed-Damiye köprüsüne yöneltilen MSK taarruzları ve aynı gün ilerleyen saatlerde Şeria Nehri’nin doğusunda konuşlu bulunan 4. Ordu birliklerinin geri çekilmeye başlaması ve sonrasında 7. Ordunun muharebe müessiriyetini kaybetmeksizin son anda Şeria Nehri’nin doğusuna geçmeyi başarması muharebeyi bir meydan muharebesi olmaktan çıkarmıştır. Bu nedenle, muharebe MSK için bir başarıdan faydalanma (takip) harekâtına, Yıldırım Orduları için ise düzensiz bir ricat harekâtına dönüşmüştür. Asıl hedefi düşmanın imhasından öte bir arazi kesimi (*Suriye bölgesinin yönetim merkezi durumundaki Şam Vilayeti*) olan Sir Allenby’nin Şam’a kadar MSK taarruzlarının temposunu düşürmeksizin harekâta devam etmesi ve Şam’ın düşmesini müteakip yaklaşık bir haftalık bir mola vermesinin nedeni de bundan kaynaklanmıştır.

Harp tarihinin ve konvansiyonel harp sanatının başucu eseri olarak kabul edilen ve günümüzde halen ortaya koyduğu tanımlar ve doktrinel esaslar tüm askeri mecralarda kabul gören Prusyalı General Carl von Clausewitz “*Savaş Üzerine*” isimli eserinin dokuzuncu bölümünü “*Asıl (Büyük) Meydan Muharebesi Kesin Sonucu*” başlığı altında detaylı olarak izahatlerde bulunduğu meydan muharebelerine ayırmıştır¹⁸⁴.

Enver Paşa (Haz.: Halil Erdoğan Cengiz), Enver Paşanın Anıları, (1881-1908), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. ix-xxv; Kenan Aksu, İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa, İyidüşün Yayınları, İstanbul, 2017, s. 70-107 ve Kocahanoğlu, a.g.e., s. 623.

¹⁸⁴Büyük üstat Prusyalı general ve harp tarihi uzmanı Carl von Clausewitz’in detayları ile anlattığı ve “*Asıl (Büyük) Meydan Muharebesi Nedir?*” sorusunu cevapladığı eserinde; “*Bütün muharebelerin en meşhuru*” olarak tanımladığı Waterloo Meydan Muharebesini, “*Bir taraftan gurur ve doğuştan inatçılığın bükülmez iradesi, asil bir heyecanın asabi mukavemeti, komutanların geride şereflerini bırakarak muharebe alanından ayrılmalarına engel olurken diğer taraftan akıl, her şeyin sarf edilmemesini, son kozun oynanmaması, aksine düzenli bir geri çekilme için gerekli olandan daha çoğunun elde bulundurulmasını salık verir. Muharebede cesarete ve sebata ne kadar değer verilirse verilsin umutsuz bir*

Hasım kuvvetlerin kesin sonuçlu bir topyekûn imha muharebesine tutuşması ve hasımlardan birinin diğerini bir daha harekât bölgesinde karşına çıkamayacak derece muharebe dışı bırakması ile sonuçlanan meydan muharebeleri genellikle kısa süreli (*bazen ise istisnai olarak günlerce*) ve muharebe yoğunluğu hat safhada olarak cereyan etmiş ve sonuçlarını her iki taraf içinde kesin ve süratle doğurmuştur. Dünya ve Türk harp tarihinde birçok örneği bulunan meydan muharebelerinden; Waterloo Meydan Muharebesi (*Belle-Alliance*) 18 Haziran 1815 tarihinde cereyan etmiş ve sonuç olarak Napolyon orduları ve Fransa'sı tarihe karışmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa ise Sakarya Meydan Muharebesi'nin cereyan tarzını 19 Eylül 1921 tarihinde meclise detaylı olarak izah ederken; 22 gün 22 gece boyunca aralıksız devam eden Sakarya Meydan Muharebesini (*23 Ağustos-13 Eylül 1921*) süre olarak Rus-Japon Harbi'nde cereyan eden 21 gün süreli Mukden Meydan Muharebesi ile mukayese etmiştir. Söz konusu iki kesin sonuçlu ve uzun süreli meydan muharebesinin belirterek, daha uzun süreli Sakarya Meydan Muharebesinde elde edilen büyük zaferin altını çizmiştir¹⁸⁵.

zaferi eldeki bütün eldeki bütün kuvvetlerle elde etmeye çalışmanın nihayet bir bedeli vardır; bu haddin üzerinde ısrar etmek sadece deliliktir ve hiçbir eleştiri bunu kabul etmez. Bütün muharebelerin en meşhuru olan Belle-Alliance'de (Waterloo Meydan Muharebesi'nde) Napoleon, artık dönülmesi olanaksız bir meydan muharebesini döndürmek için son gücünü ortaya koymuş, son meteliğine kadar harcamış, sonrada muharebe sahasından ve iktidardan bir dilenci gibi ayrılmıştır. Fransızların 21'i general olmak üzere 32.000 asker ve 200 top kaybetmesinin yanı sıra İngiliz General Wellington Napoleon'un harp kasasını, şapkasını, kılıcını, nişanlarını ve çok kıymetli mücevherleriyle birlikte arabasını dahi ele geçirmiştir." ifadeleriyle özetlemiştir denilebilir. Bkz.: Clausewitz, a.g.e., s. 231-235.

¹⁸⁵Hamza Eroğlu, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2008, s. 150. Zaferle sonuçlanan Sakarya Meydan Muharebesi'nin ardından gerek Büyük Millet Meclisinde gerekse memleketin tamamında süratle düşmana nihai darbenin vurulması beklentisi hâsıl olmuştur. Bu hususta yaşanan gecikme nedeniyle, dönemin mebusları tarafından meclis çatısı altında başta Gazi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere milli ordunun üst düzeyli generallerine ağır eleştiriler yapılmış, gecikmenin nedeni sorgulanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 1922 yılı baharında yaptığı yerinde teftiş ve denetimler sonucunda ordunun henüz genel bir taarruza hazır olmadığına kanaat getirmesi ve bu kapsamda; askeri eğitime ağırlık verilmesi, Büyük Savaş'tan alınan derslerin broşür ve talimnameler marifetiyle birliklere dağıtılması, kolordu ve tümen merkezlerinde subaylar ve uzman erler yetiştirilmesine yönelik kurslar açılması ve Mart ayı sonuna kadar sık sık cephe hattında denetimlerde bulunması yanında, başta Millet Meclisi olmak üzere bulunduğu ortamlarda, kazanılan zaferin altını çizmiş ve harp tarihinin en uzun süreli ve kesin sonuçlu meydan muharebelerinden birisi olan Sakarya Meydan Muharebesi'nin kırılma anlarını gün gün anlatmıştır. Bu süreçte yeniden teşkil ve teçhiz edilen 5. Süvari Kolordusu, Mirliya Fahrettin Altay komutasında 15 Nisan

3.1 Harekât Bölgesinin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

Tarafların muharebe öncesi durumları ve harekât planları harekât bölgesinin coğrafi, iklimsel ve hatta demografik (*sosyo-kültürel*) özellikleri çerçevesinde şekillendiğinden dolayı harekât bölgesi hakkında kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Filistin coğrafyası; medeniyetin beşiği kabul edilen ve “*Bereketli Hilal*” olarak tanımlanan Nil Nehri ve Mezopotamya’nın oluşturduğu bölgenin tam ortasında bulunması ve Antik medeniyetler arasında bir geçiş güzergâhı olarak kullanılan tarihi yollara ev sahipliği yapması nedeniyle tarım ve ticaret konusunda yüzyıllar boyunca canlılığını muhafaza etmiştir. Semavi dinlerin ilk defa Filistin bölgesinde ortaya çıkması, zamanla Akdeniz ve Doğu Akdeniz’in ticari ve ekonomik olarak önemini yitirmesine rağmen kutsal şehirleri ve hac yollarını barındırması nedeniyle bölge daima canlılığını korumayı başarmıştır. Sonuç olarak ilk medeniyetlerden günümüze kadar Filistin bölgesi Doğu Akdeniz’in tarım ve ticaret merkezi olmuş, kurulan kutsal ve kadim şehirler, bölgenin zenginliğini ve manevi üstünlüğünü ele geçirmeye çalışan milletler için stratejik hedef olma niteliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir¹⁸⁶.

Filistin bölgesinde bulunan stratejik öneme sahip şehirlere, yollara ve kaynaklara hâkim olmak isteyen milletler arasındaki güç mücadelesi birçok kez savaşıla neticelenmiş

1922’de Ilgın Manevralarını icra etmiş ve Nablus Muharebesinden gerekli dersleri aldığı anlaşılan Mustafa Kemal Paşa tarafından barış zamanında değil savaş döneminde icra edilen çok kritik bir askeri manevra olarak Türk harp tarihine kaydedilmiştir. Bkz.:Fatih Özkurt, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Askeri Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938), Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 2017, s. 50-62. Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), ATAM Yayınları, Ankara, 2004, s. 427-433.

¹⁸⁶Batılı kaynaklarda “*Megiddo*” adı ile anılan bölge; M.Ö. X. yüzyıl ve VII. yüzyılda dönemin Mısır, Filistin ve Suriye coğrafyasında hüküm süren toplumları (Mısırlılar, İsrailoğulları ve Babiller) arasında büyüklü küçüklü birçok savaşı ev sahipliği yapmıştır. Haçlı seferlerinin başlaması ile Hristiyan tahakkümü altına giren Kudüs, XII. yüzyıl sonlarında vuku bulan “*Hittin Savaşı*” sonucunda Selahattin Eyyubi liderliğindeki Eyyubiler marifetiyle tekrar Müslümanlık idaresi altına girmiştir. XIII. yüzyılda ise söz konusu coğrafyada Moğollar ile Memluklar arasında güç mücadelesi yaşanmış ve Kuzeyden gelen Moğol ilerleyişi Mısırdaki hüküm süren Memluklar tarafından “*Ayn Jalut Savaşı*” ile durdurulmuştur. Yaklaşık olarak Hittin ve Ayn Jalut Savaşları ile Nablus Muharebesi’nin vuku bulduğu bölge Taberiye Gölü güneybatısında bulunan geniş ovalık bölgedir. Bkz.: E.H. Cline, The Battles Of Armageddon: Megiddo and the Jezreel Valley From The Bronze Age to the Nuclear Age, University of Michigan Press, 2000, s. 78-150 ve Amin Maalouf, Arapların Gözünden Haçlı Seferleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 68-88.

ancak XX. yüzyıla kadar sınırlı bir alanda cereyan eden savaşlar Sanayi Devrimi'nin kazanımları ve Büyük Savaş'ın modern harp silah ve araçlarıyla sınırları ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple Nablus Muharebesi'nin harekât bölgesini tanımlanırken sadece muharip unsurların savaştığı arazi kesimi ele alınmamış, birliklerin karşılıklı muharebe ettiği cephe hattı dışında lojistik desteğinin sağlandığı alanlar da harekât bölgesi içerisinde değerlendirilmiştir.

3.1.1 Coğrafik Açıdan Değerlendirilmesi

Bu kapsamda; kuzeyde Toros Dağları, batıda Akdeniz, doğuda Hicaz demiryolu ve güneyde Akabe Körfezi ile Süveyş Kanalı hattı arasında kalan harekât bölgesinde, Yıldırım Ordular Grubu'nun ikmal ve iâşesi Adana, Halep ve Şam Menzil Müfettişlikleri vasıtasıyla sağlanırken MSK, Yafa Limanı ve Remle istasyonundan Süveyş Kanalı ve Mısır'a kadar uzanan bölgede lojistik faaliyetlerini icra etmiştir¹⁸⁷.

Bu bölgede dağlık alanlardan çöllere, ormanlardan makilere kadar çok çeşitli bitki örtüsü ve iklim koşulları bulunmaktadır. Bölgede dağlar denize paralel olarak uzanır. Kuzeyde Toros Dağları'nın güneye uzanan bir kolu olan Amanos Dağları daha güneyi uzanımında Ensariye Dağı adını alarak Anti-Lübnan Dağları ile birleşir ve 2500-3000 metre arasında değişen rakımlara ulaşır. Aynı dağ silsilesi Hayfa civarında sahil kesiminden uzaklaşarak Karmel Dağı, devamında ise anakara içlerine girerek Kudüs şehrini de kapsayacak şekilde Samiriye ve Yahudiye Dağları adını alır ve Sina Yarımadası'ndaki Tur-i Sina Dağları'na bağlanarak Kızıldeniz'e ulaşır. İskenderun'dan Hayfa'ya kadar çıkarma harekâtı için uygun sahiller bulunmasına rağmen sahilin hemen devamında denize paralel uzanan yüksek rakımlı dağlar sebebiyle icra edilecek amfibi harekât iç kesimlere doğru ilerletilemez. Harekâtın ilerlemesi geçit ve boğazlara bağlı olmasından dolayı, küçük birliklerle tutulacak geçitler vasıtasıyla çıkarma yapan amfibi birlikler kıyı başında tespit edebilir. Aksine; Hayfa güneyinden Kanal'a kadar Doğu

¹⁸⁷Nablus Muharebesi'nin cereyan ettiği alan ve ricat (geri çekilme) harekâtının yapıldığı yukarıda sınırları belirtilen bölgeler günümüzde Filistin, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Suriye olmak üzere beş devletin siyasi hudutlarını kapsamakta, tarafların ikmal kolları ve lojistik destek üsleri de göz önünde bulundurulduğunda Adana Menzil Müfettişliğinden dolayı; Türkiye, Süveyş Kanalı'ndan ötürü; Mısır ile Akabe Limanı'ndan dolayı da Suudi Arabistan'a kadar uzanmaktadır. Söz konusu hareket bölgesi için Bkz.: **Harita-II**, T.E. Lawrence, Bilgelğin Yedi Sütunu, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 8.

Akdeniz kıyıları amfibi harekâtın icrasına imkân tanır ve yapılacak harekât kolayca iç kesimlere doğru geliştirilebilir¹⁸⁸.

Harekât bölgesinde iki ana yaklaşma istikameti mevcuttur. Hayfa'nın doğuya uzanımı hattında bulunan Karmel Dağı ile kuzeyden sınırlanan ve sahil boyunca uzanan “Şaron Ovası”, Yahudiye-Samiriye Dağlarının doğusunda bulunan “Şeria Vadisi” ile birlikte kuzeyden güneye söz konusu iki ana yaklaşma istikametini oluşturur. Sahilde bulunan Şaron Ovası en geniş yerinde yaklaşık 30 kilometreye kadar ulaşır ve kuzeye ilerledikçe ulaşımı da tahdit edecek şekilde daralarak genişliği 200 metreye kadar düşer. Şaron Ovası'ndan kuzey istikametine aktarılabilecek bir harekât için Karmel Dağı'nda bulunan “Muşmuş Geçidi” hayati öneme haizdir. Bu geçit kuzey ve doğu istikametlerine açılan önemli bir kritik arazi arızası (*kapı*) hüviyetini taşır ve yapılacak çıkarma harekâtının Suriye ve Ürdün bölgelerine aktarılmasını sağlar. Muharebe sahasındaki bir diğer yaklaşma istikameti de Şeria Nehri'ne yataklık eden geniş tabanlı Şeria Vadisi'dir. Kuzeyde Golan Tepeleri'nden kaynağını alan Şeria Nehri; sırasıyla Hule ve Taberiye Göllerini kat ederek Lût Gölü'ne dökülür. Ancak Lût Gölü'nden güneye doğru devam eden Şeria Vadisi Akabe Körfezi'ne kadar uzanır ve Kızıl Deniz'de son bulur. Diğer bir ifadeyle Akabe Körfezi'nde başlayarak kuzeye uzanan söz konusu Şeria Vadisi Şam'ın güneyinde son bulan yaklaşık 160 km'lik uzun bir koridor teşkil eder. Şeria Vadisi'ndeki göller aynı zamanda bölgenin önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır¹⁸⁹.

Bölgenin iklimi de arazi yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı farklılık göstermektedir. Rakımı yaklaşık 800 metre olan Kudüs ve çevresinde ılıman iklim görülürken doğusunda deniz seviyesinin 350 metre altında olan Şeria Vadisi'nde ise subtropikal iklim görülmektedir. Bölgede Nisan ayından Ekim ayına kadar süren yağışsız ve kurak dönem sonrasında yağmurlu bir mevsim geçişi mevcuttur. Yağışın büyük bir kısmı Aralık-Mart ayları arasında düşerken, Mayıs-Ekim dönemi hemen hemen yağışsız geçer.

¹⁸⁸F. Carl Mendes, Dünya Savaşında Osmanlı ve Filistin, Puslu Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 41-42.

¹⁸⁹Yazar Filistin coğrafyasını; sahilde yer alan büyük Filistin Ovası, iç kısmında birçok ovanın bulunduğu dağlık bölge ile Birüssebi ve güneyinde uzanan çöl bölgesi olmak üzere üç ana bölümde belirtmiştir. Dağlık bölgenin en önemli ovası olarak “Beni Amir Ovası”nın (Araplarının tanımlamasıyla “Yezrail Ovası” ve Yunanlıların tanımlamasıyla “Esdralon Ovası”) altını çizerek Beni Amir düzlüklerinde Mısır'lı Tasimis'in Babil'e karşı, Napolyon'un ve son olarak Sir Allenby'nin Osmanlı ordularına karşı savaştığını belirtmiştir. Bkz.: Ramazan Balcı, Filistin'de Son Türkler, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2005, s. 17-21.

İklim, yağış rejimi, arazi yapısı ve su kaynakları birlikte değerlendirildiğinde bölgede icra edilecek askerî harekât iyi tesis edilmiş bir lojistik altyapı ve akışa ihtiyaç duyar. Su kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle yağmur mevsimi dışında su ikmalinin kesintisiz yapılması hususu hayati önem taşımaktadır. XX. yy. başlarında bölgede yapılan tarım ve hayvancılıktan elde edilen mahsulün ancak bölge halkına yetecek kadar olması nedeniyle harekât alanındaki birlikler için cephe gerisinden sevk edilen ikmal malzemeleri ile tesis edilen lojistik (*menzil*) sistemi büyük önem arz etmiştir. Bu kapsamda; MSK ile Yıldırım Ordular Grubu mukayese edildiğinde tüm harekât bölgesi boyunca İngiliz lojistik sistemi Osmanlı menzil sistemine üstünlük sağlamış, ev sahibi olarak müdafî durumdaki Yıldırım Orduları verimli olarak işlemeyen, köhneleşmiş kara ve demiryolu ağına bağımlı kalırken, mütecaviz durumundaki MSK ise kara, deniz ve demiryolu ağını tesis ederek son derece etkin ve verimli olarak çalıştırmıştır¹⁹⁰.

3.1.2 Jeopolitik Açıdan Değerlendirilmesi

Ulaşım ağı bakımından fakir olan bölgede yol yapımına yönelik ilk adım 1858 yılında Yafa-Kudüs hattının tamamlanmasıyla atılmış, bu adımı 1899'da inşa edilen Kudüs-Nablus şosesi izlemiştir. Bölgenin ilk demiryolu ise 1892 yılında Fransızlar marifetiyle yapılan Yafa-Kudüs hattı olup söz konusu demiryolu hattı dışında, bölgenin demiryolu kavşak noktası olan Şam'dan başlayarak Bisan-Afule-Cenin üzerinden Nablus'a uzanan ikinci bir tali hat Büyük Savaş öncesinde tamamlanmıştır. Şam'dan

¹⁹⁰Dönemin bölgeye damgasını vuran isimlerinden 4. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın hatıratında, "*Suriye'de İaşe İşleri*" başlığı altında detaylı olarak kaleme aldığı, bölgenin tarım, hayvancılık, bayındırlık ve iskân, demiryolu ve ulaşım ile eğitim, kültür ve sanat konularındaki tespitleri ve icraatları kayda değer niteliktedir. 1915 yılında vuku bulan çekirge istilasının neden olduğu kıtlık, bu kapsamda; ordunun menzil ambarlarından başta bölgenin gayri Müslüm halkına yönelik olarak yaptığı zahire yardımları ile uluslararası yardım talepleri ve 1916 yılı ortasında başlayan Hicaz İsyanının neden olduğu menfi tesirler için Bkz.: Cemal Paşa, a.g.e., s. 331-360 ve Cyrus H. Gordon, *Lands of the Cross and Crescent: Aspects of Middle Eastern and Occidental Affairs*, Ventnor Publishers, 1948, s. 41-49. Kantara'dan başlayan ve 1916 yılı Kasım ayı itibariyle Bir-Ül Abd'a kadar (cephe hattının en uç noktasına) paralel olarak uzanan demiryolu ve su nakil hatları ile son derece etkili bir ikmal sistemi kurulmuştur. 500.000 galonluk depolama kapasitesine sahip ikmal sisteminde 3.000 Mısırlı amelenin sürekli çalıştığı göz önünde bulundurulduğunda MSK ve Yıldırım Ordular Grubu ikmal/iaşe yeterliliği arasında büyük bir fark olduğu aşîkârdır. Bkz.: George MacMunn ve Cyrill Falls, *Military Operations Egypt and Palestine, Part I.*, London, 1928, s. 270-271.

itibaren güney istikametinde Amman ve Maan üzerinden Hicaz'a (*Medine'ye kadar*) uzanan asıl demiryolu hattı savaş müddetince aktif olarak kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu cephe gerisindeki mevcut karayolu ağı ve köprülerinin bakımsız olması yanında dönemin lojistik sistemin her devlet için can damarı olan demiryolu hatlarında da ciddi eksiklikler ile savaşa girmiş ve mücadele etmiştir. Toros tünellerinin tamamlanamayan kesimleri ve Şam'dan sonra daralan demiryolu hattı nedeniyle yapılan zaruri aktarmalar personel ve malzeme sevkiyatında büyük gecikme ve aksaklıklara neden olmuştur. Belirtilen aksaklıkların yanı sıra savaş müddetince yaşanan kömür sıkıntısı nedeniyle de trenler ekseriyetle odunla çalıştırılmış buda bölge için önemli bir inşaat malzemesi olan kereste sıkıntısı çekilmesine ve sefer sayılarının azalması nedeniyle de lojistik sevkiyatın yavaş işlemesine neden olmuştur¹⁹¹.

İngilizler ise lojistik destek faaliyetleri için demiryolu ağının hayati önem taşıdığının bilincinde olarak, seferi olmalarına rağmen, harekât bölgesinde demiryolu yapımından imtina etmemiş ayrıca su ihtiyacının hayati önemine binaen Mısır'dan itibaren Filistin ve kuzeyine kadar aktarılan ileri harekâta birliklerinin hemen gerisinden demiryolu ile birlikte Nil Nehri'nin suyunu taşıyan boru hattı tesis etmiştir. Savaş müddetince artan birlik mevcutlarının ikmal ihtiyaçlarının tek hatlı demiryolu ile karşılanamaması nedeniyle çift hatlı demiryolu inşaatına başlanmış ve 1918 Nisan ayı itibariyle tamamlanmıştır. Ayrıca deniz ikmal ve ulaşımı için Yafa Limanı'na ek tesisler inşa edilerek gemi yükleme kapasitesi artırılmıştır. Lojistik açısından temkinli ve tedbirli davranan MSK ikmal tesisleriyle cephe hattındaki birlikler arasındaki mesafeyi koruyarak, Nablus Muharebesi öncesinde lojistik hazırlıklarını tamamlamış ve tüm savaş müddetince Süveyş Kanalı'ndan Halep'e kadar ilerlerken ciddi anlamda bir ikmal sıkıntısı çekmemiş ve sevkiyat problemi yaşamamıştır¹⁹².

¹⁹¹XX. yüzyılın başında bölgeyi (Halep'ten Şam'a, müteakiben Kuzey Irak bölgesine geçerek Musul-Van-Patnos ve Iğdır'dan Tiflis'e dek uzanan seyahatinde) İstanbul Hükümetinden müsaade alarak gezen Sykes-Picot Anlaşmasının İngiliz diplomatı Sir Mykes'in değerlendirmeleri için Bkz.: Mark Sykes, Beş Türk Eyaletine Doğru, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013, s. 9-32.

¹⁹²Sir Allenby Hükümete gönderdiği 18 Eylül 1918 tarihli ikinci genel değerlendirme raporunun son bölümünde belirttiği lojistik hususlarda, 1918 yılı başlarında bölgesel yağışlar ve tren yolunun cephe gerisine henüz ulaşmamış olması nedeniyle yaşanan birtakım ulaşım sıkıntıları ve zaman kaybı dışında her türlü ikmal desteğini sağlayan dönemin Mısır Yüksek Komiseri General Sir Francis Wenifayet'e özelliklerine teşekkürlerini bildirmiş, Mısır amele birlikleri ve develi ikmal kolları ile ordu sahra postasının

3.2 Tarafların Muharebe Öncesi Durumları ve Harekât Planları

Büyük Savaş'a Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının mağlubiyetleri ve mağlubiyetin getirdiği maddi ve manevi çöküntü içerisinde dâhil olan Osmanlı İmparatorluğu, İTC'nin iktidara gelmesi ile Enver Paşa öncülüğünde başta kara kuvvetleri olmak üzere donanma ve hava kuvvetlerinde birtakım iyileştirme ve modernizasyon çalışmaları başlatmıştır. 22 Temmuz 1914 tarihinde ilan edilen genel seferberlik ile hız kazanan söz konusu modernizasyon çalışmaları Almanya'nın ısrarlı ve baskıcı tutumu ile 1914 yılı sonbaharında apar topar dâhil olunan Büyük Savaş ile akamete uğramış ve savaş müddetince Alman askeri ve ekonomik yardımları nispetinde Osmanlı ordularının, donanma ve hava kuvvetlerinin etkinliği artmıştır¹⁹³.

hizmetlerinin ayrıca altını çizmiştir. Bkz.: Çulcu, a.g.e., s. 338-340. İngiliz resmi harp tarihinin kaydettiği üzere yalnızca 1918 yılı içerisinde MSK'nın lojistik desteği kapsamında, cephe hattına 30.000 ton buğday, 30.000 ton arpa, 6.000 ton mercimek, 12.000 ton fasulye, 275.000 ton bulgur ve 25.000 ton darı (*hayvan yemi*) sevk edildiği göz önünde bulundurulduğunda MSK'nın hareket bölgesinde muntazam olarak işleyen; kara, deniz ve demiryolundan müteşekkil muazzam bir lojistik sistem kurdukları aşıkardır. Söz konusu hububatların Mısır ve Sudan kaynaklı olması ise dönemin İngiliz sömürge valiliklerinin de üzerine düşen payı gayet ciddi bir şekilde yaptıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bkz.: Cyrill Falls, a.g.e. s. 440.

¹⁹³Belirtilen modernizasyon çalışmaları kapsamında; Kara kuvvetlerini Alman, Deniz Kuvvetlerini İngiliz ve Hava Kuvvetlerini Fransız askeri heyetleri rehberliğinde yürüten Bab-ı Ali, ücretlerini peşinen ödediği iki İngiliz savaş gemisi ve üç Fransız savaş uçağını yaptığı her türlü girişime rağmen alamamıştır. Bkz.: Osman Yalçın, “*Filistin Cephesinde Türk Hava Harekatı*”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 55, 2016, s. 562 ve Davud Kapucu, Erdal Korkmaz, “*Birinci Dünya Harbi Sina-Filistin Cephesinde Alman Havacıların Faaliyetleri*” Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 7, S. 2, 2022, s. 712. Benzeri uluslararası ticaret usulsüzlükleri yakın geçmişte de yaşanmış ve yaşanmaktadır. 2008 yılı Ağustos ayında cereyan eden Rus-Gürcü Harbi sonrasında Rusya'nın Fransa'ya sipariş ederek ödemesini yaptığı “*Mistral Sınıfı*” iki savaş gemisini, AB ve ABD baskısı (RF'nin Ukrayna karşında takındığı mütecaviz tutum) nedeniyle Paris Hükümeti'nin Moskova Hükümetine teslim etmemesi ile yine ödemeleri eksiksiz olarak yapılmış (kuyruk numaraları dahi verilmiş) olan ve eğitim amaçlı olarak Arizona'da bulunan iki F-35 savaş uçağının Washington Hükümeti tarafından Ankara Hükümeti'ne teslim edilmemesi en yakın iki çarpıcı örnek olarak gösterilebilir. Bir NATO üyesi olarak mütecaviz bir hava savunma (S-400) füze sistemini silahlı kuvvetler bünyesine katan Ankara Hükümeti'nin karalı ve bir o kadar onurlu tutumu, Türkiye'nin müşterek (çok uluslu) F-35 savaş uçağı üretim projesinden ihraç edilmesi ile sonuçlanırken, RF'nin Kıta Avrupasına/batıya doğru tekrar yayılmacı bir politika içerisine girmesi nedeniyle Moskova Hükümeti'ne teslim edilmeyen savaş gemilerinin temelinde tarafların karşılıklı tehdit algısı ve milli menfaatleri yatmaktadır. Söz konusu tespitimiz yalnızca niceliksel boyutta (harp silah, araç ve gereçlerinde) değil niteliksel olarak (sevk ve idare ile doktrinel manada) da hayati

1915 yılında Osmanlı birliklerinin Kanal Harekâtı ile açılan Sina Cephesinde 1917 yılı itibariyle roller değişmiş, Osmanlı birlikleri, iyi işleyen lojistik destek ağı ve manevra kabiliyeti yüksek süvari birlikleriyle bir önceki taarruzundan daha şiddetli olarak taarruz eden baskısını giderek arttıran MSK karşısında tutunamayarak çekilmek zorunda kalmış ve savunma durumuna geçmiştir. İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra teşkil edilen Yıldırım Ordular Grubu, Kudüs'ü kaybettikten sonra 1918 yılının başından Nablus Muharebesi'nin başlangıcına dek tutacağı doğuda Akdeniz kıyısından batıda Lut Gölü'ne kadar uzanan yaklaşık 90 km. uzunluğundaki (*Falik Nehri Güneyi-Cilculiye-Brokin-Tel Nimrin-Kefreyn*) savunma hattında mevzilenmiştir¹⁹⁴.

Filistin Cephesinde taraflar hazırlıklarına devam ederken 1917 yılının son çeyreğinde Bolşevik Devrimi sonrası Rusya'nın savaştan çekilmesi, tüm cephelerde muharebelerin seyrini değiştirmiştir. Almanya; ülkesindeki gelişmiş demiryolu ağını kullanarak Doğu Cephesinde bulunan birliklerini süratle Batı Cephesine sevk etmeye başlamış ve sağladığı sıklet merkezi (niceliksel üstünlük) ile ABD birlikleri ile Fransız cephe hattı takviye edilmeden, 21 Mart 1918'de geniş kapsamlı bir taarruz başlatmıştır. Söz konusu taarruz sonucunda İtilaf Bloğu cephesinde 65 kilometrelik bir gedik açılmış, 9 Nisan'da itibariyle ikinci bir taarruz ile yüklenen Alman orduları cephe hattını geriye atmış ancak yarmayı başaramamıştır. Batı Cephesinde cereyan eden kritik gelişmeler MSK birliklerini de etkilemiş, Londra Hükümeti, Filistin Cephesinden Batı Cephesine

öneme haiz olup menfi örnekleri yine bir asır önce Sina-Filistin Cephesinde Alman Generallerinin emir-komutası altında cereyan eden III. Gazze ve Nablus Muharebesinde yaşanmıştır. Müspet ve menfi örnekleri tüm çıplaklığı ile harp tarihi kaydetmeye devam etmektedir. Bizlere düşen bu tez çalışmasında olduğu gibi; tarihi olay ve olguları objektif olarak iç ve dış eleştirisi yapılmış birinci el kaynaklar ile ortaya koyarak, gerekli dersleri çıkarmak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Çünkü geçmişte olduğu gibi bugünde olanca şiddeti ile devam etmekte olan insanoğlunun hükümranlık kavgası ve ulusların savaşı gelecekte de olanca şiddeti ve yıkıcılığı ile devam edecektir.

¹⁹⁴ATASE, BDH-221-762-920-017 numaralı evrakta da görüleceği üzere Yıldırım Ordular Grup Kumandanlığı bu savunma hattı ile ilgili haritaların kendilerine iletilmesini Baş Kumandanlıktan ivedilikle talep etmiştir. ATASE, BDH-3718-40-5-12; ATASE, BDH-3718-40-5-13; ATASE, BDH-3718-40-5-14; ATASE, BDH-3718-40-5-15; ATASE, BDH-3718-40-5-16; ATASE, BDH-3718-40-5-17; ATASE, BDH-3718-40-5-18; ATASE, BDH-3718-40-5-18a numaralı evraklarda ise MSK genel taarruzlarının başlangıcından yaklaşık iki hafta öncesine tarihlendirilmiş (*2 Eylül 1918 tarihli*) Yıldırım Ordular Grubu taksimatı (*kuruluş şeması*) **Ek-II**'de sunulmuştur. Ayrıca tarafların muharebe öncesi konuş durumları ve Yıldırım savunma hattı için ayrıca Bkz.: **Harita-III**, The West Point Military History Series, a.g.e., s. 50.

acil birlik gönderilmesini istemiştir. Bu kapsamda; Sir Allenby tecrübeli birçok tümenini Fransa'ya sevk etmek durumunda kalmış ve daha öncede çeşitli cephelerde uygulanmış olan İngiliz birliklerinin sömürge birlikleri ile takviye edilmesi uygulamasına Filistin Cephesinde de zaruri olarak gidilmiş ve personel mevcudunun çoğunluğu Müslüman Hint askerleriyle değişime tabi tutulmuştur. Bu kapsamda; Batı Cephesi için adeta bir birlik kaynağı haline gelen Filistin Cephesinde, Müslüman Hint askerlerinin cihat ilanına binaen dindaşları Osmanlı askerleri ile savaşıp savaşmayacağı hassasiyeti oluşmuştur¹⁹⁵.

Söz konusu hassasiyetin istismar edilmemesi için başta Cephe Komutanı Sir Allenby olmak üzere MSK komuta kademesi ve Londra Hükümeti tarafından büyük çaba sarf edilmiştir. Bu kapsamda; icra edilen harekâtın “*modern bir haçlı seferi...*” olduğunu ima eden ifadelerden özellikle kaçınılmış, Müslüman Hint askerleri ile cephede kalan İngiliz ve ANZAC askerlerinden teşkil edilen karma birlik kuruluşları ile sömürge askerleri kazanılmaya çalışılarak, örf ve ananelerine özellikle saygı duyulmuştur¹⁹⁶.

MSK bünyesindeki birlik değişimi ve yeniden teşkilatlanma kapsamında; Irak Cephesinden üç piyade tümeni, bir süvari tugayı ile Batı Cephesinden bir Hint süvari tümeni bölgeye sevk edilmiştir. Sonuç olarak; muharebe öncesinde Mısır ve Filistin bölgesinde mevcudu 250.000'i aşan MSK bünyesinde İngiliz sömürgelerinden gelen Hint, ANZAC, Hong Kong, Singapur, Güney Afrika askeri ile Fransız ve İtalyan

¹⁹⁵Yazar dönemin İngiliz Başbakanı Lloyd Geroge'nin Doğu cephesinin çökmesiyle Almanların Batı cephesine şiddetle yükleneceğini ve sonuç alabileceği endişesi taşımakla beraber, Almanya'nın destek aldığı dayanakların devrilmesiyle (yani müttefiki Osmanlı'nın çökertilmesiyle) en azından müzakereye yanaşacağı yönündeki tespit ve beklentisinin kanıtlanması için Filistin Cephesine bel bağladığını (İngiliz Başbakanının hususi Türk düşmanlığının altını çizerek) belirtmiştir. Bkz.: Roger Ford, Cennetten Mahşere, Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 417. MSK'nın muharebe öncesindeki kuruluşu **Ek-III**'de sunulmuştur. Bkz.: Belen, a.g.e., Kuruluş No: 6.

¹⁹⁶Söz konusu Hint birlikleri konu ile ilgili askeri tarih uzmanları ve araştırmacılara Nablus Muharebesi'ne 10. Piyade Tümeni (Çanakkale cephesinde görev aldıktan sonra Selanik'e çekilmiş ve bir müddet Makedonya cephesinde görev aldıktan sonra Filistin cephesine sevk edilmiştir.) olarak katılan İrlandalı askerlerin uğradığı soysal ve kültürel dönüşümü “*Indianisation*” tabiri ile tanımlatacak kadar MSK bünyesine damgasını vurmuştur. İngiliz resmi harp tarihi yazarı Cyrill Fall'a göre de MSK'nın Hint ağırlıklı çok uluslu bir ordu hüviyetine bürünmesi muharebe öncesinde Sir Allenby'da fazlasıyla endişe yaratmıştır. Bkz.: Tom Johnstone, Orange, Green and Khaki, The Story of the Irish Regiments in the Great War 1914-1918, Gill & Macmillan, Dublin, 1992, s. 401. ve Cyrill Falls, Military Operations Egypt and Palestine, From June 1917 to the end of the War, Part II., London, 1930, s. 418.

birlikleri teşkilatlandırılmıştır. Buna Balfour Deklarasyonu’nu müteakip bölgeye sevk edilen üç taburlu bir Yahudi Tugayı da eklendiğinde Sir Allenby ve komuta heyeti çok uluslu bir orduyu aynı potada eriterek sevk ve idare etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Sir Allenby deneyimli birliklerini Batı Cephesine gönderdikten sonra MSK bünyesinde azalan muharebe etkinliğini süvari birliklerin sahip olduğu manevra kabiliyeti ile gidermeye çalışmıştır. Bu kapsamda teşkil edilen hecünsüvar (*develi piyade*) birliklerinin yanı sıra, Çanakkale Cephesinde savaşmış tecrübeli ANZAC piyade birliklerine binek atı tahsis edilmek suretiyle “*Atlı Birlik/Mounted Corps*” olarak teşkilat değişikliğine gidilmiştir¹⁹⁷.

Müttefik Almanya gibi Ekim Devrimi sonucunda Rusya’nın savaştan çekilmesiyle çıkan fırsatı değerlendirmek isteyen İstanbul Hükümeti, Kafkasya Cephesinde oluşan boşluktan istifade ederek öncelikle Brest-Litovsk Anlaşması gereğince Kars’ı, sonrasında ise taarruzla Tiflis’i alarak, yıkılan Çarlık Rusya’sının himayesinde yaşayan Türklerle bir araya gelmeyi ve Britanya İmparatorluğu müstemlekesi olan Hindistan’a, Afganistan üzerinden ilerlemeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda; Enver Paşa’nın kurulacak “*Kafkas İslam Ordusu*”nun ihtiyacı olan birlikleri Filistin Cephesinden takviye etme girişimine General von Sanders karşı çıkarak tepki göstermiş ve Şeria Muharebelerini müteakip teşkil ettiği Yıldırım Ordular Grubu’nun muharebe kuruluşunu korumuştur. Ancak Berlin Hükümeti’nin de Kafkasya bölgesinde hâsıl olan ani boşluğa askeri tedbir getirmek istemesi ve bu nedenle Yıldırım Ordular

¹⁹⁷Söz konusu atlı birlikler kesinlikle klasik/konvansiyonel süvari birlikleri ile karıştırılmamalıdır. İngilizler tarafından “*Mounted Corps/Bindirilmiş Birlikler*” ya da “*Desert Mounted Corps/Çöl Atlı Birlikleri*” olarak tanımlanan bu bindirilmiş piyade birliklerini günümüz “*Mekanize Piyade*” birliklerinin ilk örnekleri olarak tanımlamak mümkündür. Bindirilmiş birlikler; taarruz çıkış hattından hücum hattına kadar atları ile bindirilmiş olarak hedeflerine ulaşmış ve hedef bölgesinde bineklerinden inerek top ve makineli tüfek ateşi desteği altında hedeflerine taarruz etmişlerdir. İngiliz Süvari birlikleri mızrak ya da kılıçla bineklerinden inmeden taarruz etseler de yerlerine kurulan Hint İmparatorluk Hizmet Süvari Tugayları Avusturalya askerleri gibi bineklerinden inerek hücum etmişlerdir. Bkz.: Brian Gardner, *Allenby of Arabia*, Coward-Mc Cann Inc., New York, 1965, s. 167-168. Yani günümüz mekanize piyade unsurlarını temsil eden atlı birlikler ile zırhlı birlikler yerine kullanılan süvari birlikleri Büyük Savaş sonrası ortaya çıkacak olan yeni savaş doktrininin temellerini atmıştır denilebilir. Zaten Nablus Muharebesi’ni harp tarihinde özel ve farklı kılan hususların biride Almanların İkinci Dünya Harbi’nde büyük bir başarı ile uyguladığı “*Yıldırım Harbi Doktrini*”ne ışık tutan söz konusu başarılı süvari harekâtı olmasıdır.

Grubu'nun teşkili kapsamında Filistin Cephesine sevk etmiş olduğu Alman birliklerinden (*Alman Asya Kolunun*) bir kısmını ısrarla Kafkasya'ya çekmek istemesi General von Sanders'in istifasına neden olmuş fakat söz konusu istifa dönemin Alman İmparatoru Karl II. Wilhem tarafından reddedilmiştir¹⁹⁸.

Tarafların harekât planları incelendiğinde; Sir Allenby taarruz planını Lut Gölü Kuzeyi (Şeria Nehri) ile Akdeniz arasındaki 90 km.lik geniş savunma hattında bulunan Osmanlı ordularına, asıl taarruzu, sahil kesiminden (*Yıldırım Ordular Grubu'nun Doğu kanadına*) yöneltecek şekilde bir cephe taarruzu olarak planlamıştır. “Sıklet Merkezi” olarak seçtiği sahil kesiminde asıl taarruz kuvveti olarak dört piyade tümenli 21. Kolorduyu görevlendirmiştir. Falik Nehri ile Et-Tire arasındaki mevzilerin ele geçirilmesi ile vazifelendirilen 21. Kolordunun sıklet merkezi (*kıyıya en yakın mevzileri tutan Yıldırımın 8. Ordu 22. Kolordu 7. Tümen mevzileri*) bölgesinde deniz topçusunun da ateş desteği ile cepheyi yarması ve “Çöl Atlı Kolordusu” ile oluşacak yarma gediğinden emniyet ve süratle geçiş yapması planlanmıştır. Savunma mevzileri ele geçirilir geçirilmez piyade tümenlerinin doğuya kanat kırarak Tayyibe, Tul-Kerem ve Mesudiye istikametinde taarruzlarını geliştirmesi ve sahilde oluşacak yarma gediğinden geçecek 4., 5. ve Avustralya Süvari tümenlerinden müteşekkil Çöl Atlı Kolordusunun ise Bisan, Cenin, Afule ve Nasıra hedefli taarruzlarının doğu yan emniyetlerini sağlaması planlanmıştır. Çöl Atlı Kolordusuna sahil kesiminde uzanan Şaron Ovası'nı hızla aşarak Bisan ve Afule'de bulunan demiryolu kavşaklarını ele geçirerek kuzeye çekilen

¹⁹⁸Bölgeden asker çekmekte kararlı olan Enver Paşa, kurulacak birliklere gönüllülük esasına göre personel toplamaya başlamıştır. Kafkas cephesine gitmek isteyen rütbeli personele bir derece arttırılması ve bir misli maaş zammı vadetmiştir. Enver Paşa'nın yapmış olduğu teklif, zaten maaşları düzensiz ödenen bir kısım personelin maddi nedenlerden dolayı Kafkas cephesine gitmesine neden olmuştur. Buda zaten personel sıkıntısı çeken Yıldırım Grubu birliklerinde taktik seviyede önemli komuta zafiyetlerinin yaşanmasına neden olmuştur. 1918 başında Güney Kafkasya'da ortaya çıkan zafiyeti fırsata çevirmeyi planlayan Osmanlı Genelkurmayı azalan kaynaklarını daha ekonomik kullanarak mevcut topraklarını korumak yerine düzenlediği taarruz harekâtıyla Filistin Cephesinin çöküşündeki temel nedenlerden birisini oluşmasına neden olmuştur. Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 618-619. Yıldırım'ın muharebe öncesindeki nihai kuruluşu **EK-IV**'de sunulmuştur. Bkz.: Belen, a.g.e., Kuruluş No: 5.

birliklerin geri çekilme yollarını tıkmak suretiyle geniş çaplı bir kuşatma manevrası yapması planlanmıştır¹⁹⁹

MSK harekât planı kapsamında icra edilen büyük çaplı birlik kaydırmaları Sir Allenby'nin "*Taktik Aldatma*" planı ve titizlikle uygulanan gizlilik tedbirleri ile her seviye ve kademe harfiyen muharebe sahasına yansıtılmıştır²⁰⁰.

Sir Allenby'nin 9 Eylül 1918 tarihli, 68 Numaralı ve "*KİŞİYE ÖZEL*" talimatlı, "*GİZLİ*" gizlilik dereceli MSK harekât emrini yayımlanmasını müteakip sırasıyla (birlik kaydırmaları kapsamında doğudan batıya olacak şekilde) Çöl Atlı Kolordusunun 12 Eylül 1918 tarihli, 21 Numaralı ve "*GİZLİ*" gizlilik dereceli, XX. Kolordunun 13 Eylül 1918 tarihli, 42 Numaralı ve "*GİZLİ*" gizlilik dereceli ve asli taarruz gücü olarak tüm harekâtın sorumluluğunu üstlenen XXI. Kolordunun 17 Eylül 1918 tarihli, 42 Numaralı ve "*ÇOK GİZLİ*" gizlilik dereceli Harekât Emirleri birliklere gönderilmiştir²⁰¹.

Bu kapsamda; asıl taarruzun başlaması ile birlikte merkezde konuşlu bulunan bir Piyade Tümeni (60. Tümen) eksik 20.Kolorduya cephesindeki Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin (7. Ordu) tespit edilmesi ve Şeria Nehri batısında konuşlu bulunan tümen seviyesindeki "*Chaytor Grubu*" birliklerine ise kuzeyinde bulunan kritik öneme haiz

¹⁹⁹MSK hareket (taarruz) planı için Bkz.: **Harita-IV**, Cyrill Falls, Armageddon: 1918, The Nautical and Aviation Publishing Company of America, Baltimore, 1964, s. 11.

²⁰⁰Harekât planın 2/3 gün önce Sir Allenby ve MSK kurmay başkanlığınca cephe hattındaki tümen karargâhlarının tek tek ziyaret edilmesi ile bizzat tugay ve alay komutanlarına tebliğ edilmesi Falls'un ifadeleriyle harekât planını icracı birlik komutanlarının zihinlerine kazınmış ve uygulanan gizlilik birlik komutanları üzerinde unutulmaz bir etki yaratmıştır. Topların ve ağır makinalı tüfeklerin iki ay öncesinden doğu-batı istikametinde kaydırılmaya başlanması, Şeria Vadisi'nde kurulmuş olan ordugâh çadırlarının söndürülmemesi, vadideki diri ve genç atların batıdaki XXI. Kolordu bölgesindeki atlarla yerinde değiştirilmesi, doğu-batı yönündeki tüm birlik intikallerinin gece karanlığında icra edilmesi ve tüm gayretleri boşa çıkaracak bir düşman hava keşfine maruz kalmamak için RAF tarafından sürekli olarak hava önleme uçuşlarının icra edilmesi hususları göz önünde bulundurulduğunda, harp tarihi için ders niteliğinde bir taktik aldatma planı kusursuzca planlanmış ve başarı ile icra edilmiştir denilebilir. Bkz.: Falls, a.g.e. s. 431-467.

²⁰¹Adeta bir ders niteliğindeki taktik aldatma planını taçlandırıcısına cephedeki en üst seviyeli birlik komutanlarının dahi harekâta üstlendikleri görevler göz önünde bulundurularak ve gizlilik dereceleri ve taarruz saati 19 Eylül sabah saat 04.00 dikkate alınarak yayımlanan harekât emirleri askerlik usul ve esasları açısından hatasız seviyededir denilebilir. İngiliz resmi harp tarihi tezinin; 23, 24, 25 ve 26 numaralı Ek'lerinde mevcut olan söz konusu hareket emirleri için Bkz.: Falls, a.g.e., s. 713-723.

“*Ed-Daime Köprüsü*”nden geçişleri engellemek ve 20. Kolordunun doğu/sağ yan emniyetini sağlamak maksatlı Şeria Nehri’nin her iki yakasından köprü istikametinde eş zamanlı (tali) taarruz görevleri tevdi edilmiştir²⁰².

Bisan, Cenin ve Afule’nin alınmasını müteakip Şeria Nehri üzerindeki kritik köprülerin (*Ed-Daime ve Mecamiye köprüleri*) tutularak Yıldırım Ordular Grubu’nun Şeria Nehri batısında konuşlu bulunan (8. ve 7.) Ordularının kuşatma çemberinden sıyrılardan çemberin kapatılması planlanmış, kıyı kesimi boyunca ise Hayfa Limanı’ndan kuzeye geçişleri önlemek için iki savaş gemisi görevlendirilmiştir. Ayrıca cephe bulunan Kraliyet Hava Kuvvetlerine bağlı filoları da taarruz müddetince, önceden keşfi yapılmış olan muhabere ve komuta merkezlerini vurarak Yıldırım Ordular Grubu’nun komuta-kontrol sistemlerini kesmek ve çökertmek ile vazifelendirmiştir²⁰³.

General von Sanders ise savunma stratejisini, MSK birliklerinin ilerleyişini durdurmak ve Filistin’in mevcut topraklarını (*azami arazi kesimini*) elde bulundurmak maksadıyla cephe genişliği 90 km.yi bulan uzun bir savunma hattında “*Mevzi Savunması*” esaslarına göre planlamıştır. “*Kuvvet Tasarrufu*” bölgesi tespit etmeyen

²⁰²ATASE, BDH-219-338-913-14-4 ve ATASE, BDH-218-766-911-025. Sir Allenby Yıldırım’a son darbeyi indirmek maksadıyla yaptığı taarruz hazırlığının ifşa olmaması için tüm hazırlıklarını gece yapmış, gün boyu dinlenen unsurlar gece olunca işbaşı yaparak; yol bakım/onarımı, ikmal ve iase faaliyetleri, birlik intikali gibi faaliyetler şafak vaktine kadar bitecek şekilde titizlikle icra edilmiştir. Asıl taarruz kesimine intikal eden General Chauvel komutasındaki Çöl Atlı Kolordusu düşman hava keşfi ile ifşa olmamak maksadıyla Saron ve çevresindeki arazide portakal ağaçlarının altlarına saklanarak günlerini geçirmiş, çok sayıda birliği küçük bir arazi kesiminde saklamanın güçlükleri ve durumun ifşa olabileceği ihtimali nedeniyle en kısa zamanda taarruz hazırlığına girilerek birlikler harekât öncesinde yerlerine intikal etmiştir. Edward J. Erikson, *Ottoman Army Effectiveness in World War I*, Routledge, New York, 2007, s. 130-132.

²⁰³Muharebe öncesi süreçte 1918 yaz mevsimi boyunca, Haziran ayında MSK hatları üzerinde 100’ün üzerinde hava keşif görevi gerçekleştiren Alman uçakları, Ağustos ayı sonunda 18 kez ve Eylül ayında ise sadece dört kez MSK birlikleri üzerinde hava keşfine muvaffak olmuştur. Söz konusu rakamlar, Nablus Muharebesi öncesinde İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin (*RAF: Royal Air Forces*) bölgede mutlak hava hâkimiyetini sağladığını ve muharebenin başında kendisine verilen vazifeyi yerine getirerek Yıldırım’ın komuta-kontrol sistemlerini çökertmekte zorlanmadığını göstermektedir. Bkz.: David L. Bullock, *Allenby’s War: The Palestine-Arabian Campaigns, 1916-1918*, Blandford Press, London, 1988, s. 124. ve Osman Yalçın, “*Filistin Cephesi Türk Hava Harekatı*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 55, Yıl: 2016, s. 584-585.

General von Sanders savunma gücünü uzun cephe genişliğine sahip savunma hattında eşit olarak dağıtmış bu kapsamda; Şeria Nehri'nin batısında dört kolordu ve doğusunda ise iki kolordu olacak şekilde genel anlamda savunmayı kabul etmiştir. Bu kapsamda; batıdan doğuya doğru 8. Ordu; 22. Kolordu-Sol Kanat Grubu (Alman Asya Kolu dâhil olmak üzere), 7. Ordu; 3. Kolordu-20. Kolordu ve 4. Ordu; Şeria Grubu-8. Kolordu olacak şekilde en batıda Akdeniz sahil kesiminden (Falik Nehri güneyinden) en doğuda Kefreyn arasında uzanan savunma hattını “*Cephe Savunması*” esaslarıyla işgal, tahkim ve savunmayı planlamıştır²⁰⁴.

Tayyibe bölgesinde bulunan 46. Piyade Tümeni cephe hattındaki tek ihtiyat tümeni olarak 8. Ordu gerisinde konuşlandırılmış, mevcut tek süvari birliği olan 3. Süvari Tümeni ise Şeria Vadisi'nde kullanılmak üzere Şeria Grubu emrinde görevlendirilmiştir. 4. Ordu başlısı 2. Kolordu ise Şam-Havran-Maan garnizonlarında bulunan birlikleri ile başta Hicaz demiryolunun emniyeti olmak üzere güney-kuzey istikametinde Yıldırım Ordular Grubu'nun doğu yan emniyetini sağlamakla görevlendirilmiştir. Sir Allenby ise MSK birliklerini muharebe öncesinde yeniden teşkilatlandırmasının yanı sıra bünyesine yeni takviye birlikleri dâhil ederek mevcut kuvvetler bakımından ciddi anlamda Yıldırım Ordular Grubuna karşı üstün duruma gelmiştir. Söz konusu niceliksel üstünlüğünü, gerek muharebe öncesinde ve gerekse muharebe süresince her türlü lojistik destek ve ateş destek vasıtaları ile sürekli kılarak niteliksel olarak da muharebenin (1918 yılı Ekim ayı) sonuna kadar üstünlüğünü devam ettirmiştir²⁰⁵.

²⁰⁴ATASE, BDH-3718-40-5-12; ATASE, BDH-3718-40-5-13; ATASE, BDH-3718-40-5-14; ATASE, BDH-3718-40-5-15; ATASE, BDH-3718-40-5-16; ATASE, BDH-3718-40-5-17; ATASE, BDH-3718-40-5-18; ATASE, BDH-3718-40-5-18a. Falkenhayn'ın aksine Sanders oynak savunma değil, mevzi savunması esaslarıyla muharebeyi kabullenmiş ve birliklerinin durumunu ve düşmanın süvari (manevra kabiliyeti) üstünlüğünü bilmesine rağmen 90 km'lik bir cephe tutmak yerine daha makul bir araziye birliklerini çekmek suretiyle cephe genişliğini daraltmamıştır. Bunun sebebi olarak da Enver Paşa'nın Filistin'i kaybetmemek için kesin emir verdiğini ve bu sebeple Yıldırım'ın bulunduğu mevzilerde savunmayı planladığını anılarında beyan etmiştir. Bkz.: Mesut Uyar, Edward J. Erikson, a.g.e., s. 533-535. Nablus Muharebesi öncesinde savunma mevzilerinde bulunan 3. Kolordu 126. Alaya bağlı Yıldırım birliklerinden bir makineli tüfek bölüğüne ait görsel **Foto-VII**'de sunulmuştur. Bkz.: Gnkur ATASE Başkanlığı, BDH Albüm Nu.: 6, Fotoğraf Nu.: 210.

²⁰⁵Bu kapsamda; İngilizler ciddi anlamda kaynağını Sina-Filistin demiryolu hattının kapasitesini artırmak maksadıyla kullanmış, 1918 yılı ortalarına gelindiğinde demiryolu hattının lojistik kapasitesini Refah'a kadar iki katına çıkarmayı başarmıştır. Filistin bölgesine günlük 2.000 ton erzak taşıma

3.2.1 Tarafların Kara Kuvvetlerinin Mukayesesi

Filistin Cephesindeki İngiliz kuvvetleri, Üçüncü Gazze Muharebesi ve sonrasında cereyan eden Yafa-Kudüs ve Şeria Muharebelerinde uyguladığı iki piyade ve bir süvari kolordusundan müteşekkil üçlü kuruluşunu bozmamış, Yıldırım Ordular Grubu da başarılı savunma muhaberelele ile MSK taarruzlarını püskürtmeye muvaffak olduğu Şeria Muharebelerinde uyguladığı, üç ordudan müteşekkil (*geri bölgesinde ciddi bir ihtiyat kuvveti bulundurmaksızın*) ordular grubu ile mevzi savunması esasları ile kesin sonuçlu bir muharebeyi kabul etmiştir.

Bu kapsamda; 1918 Eylül ayı başı itibariyle MSK, Mısır'dan, Sina Çölü ve kuzeyi istikametinde uzanan doğu Akdeniz kıyı şeridi ile Hicaz demiryolu arasında kalan bölgede; 226.000'i İngiliz, 111.800'ü Hint, 128.950'si Mısırlı olmak üzere toplam 467.650 kişilik insan ve 159.900 hayvan mevcuduyla hâkimiyet sağlamıştır²⁰⁶.

Söz konusu yaklaşık yarım milyona dayanan yekûn seferi kuvvetinin %20'lik bölümü olan ve 100.000 kişiye yaklaşan muharip kuvvetini ise 11.000 kılıç, 56.000 tüfek, 600 top ve 67.000 mevcuduyla (*cephe*) karargâhı Remle olacak şekilde konuşlandırmıştır. Yıldırım Ordular Grubu ise batıda Akdeniz'e dökülen Falik Nehri güneyinden, doğuya doğru sırasıyla; Cilculiye-Brokin-Samiye-El Musallabe kuzeyinden Tel Nimrin'e ve Tel-Nimrin'den güneye dirsek yaparak Kefreyn'e kadar uzanan yaklaşık 90 km.lik uzun bir savunma hattında; 4.000 kılıç, 20.000 tüfek, 1.000 makineli tüfek, 500 top ve 40.000 mevcudu ile grup (*cephe*) karargâhı Nasıra olacak şekilde konuşlanmıştır²⁰⁷.

kapasitesine imkân veren söz konusu demiryolu 1918 yazında Şeria (Ürdün) Vadisi'nde mevzilenmiş MSK birlikleri için adeta can damarı olmuştur. İngiliz tarihçi Anthony Bruce'un ifadesiyle "*Ürdün'de devam eden İngiliz varlığı her halükarda İngiliz stratejisinin vazgeçilmez bir kısmıydı, bedeli fazla olsa bile. Allenby'nin görüşüne göre Ürdün kavşaklarını himaye altına almak ve Ölü Deniz'in yönetimini güvence altına almak kaçınılmazdı. Diğer türlü Hicaz yolundaki Arap müttefikleri Türklere terk edilmiş olurdu.*" Bkz.: Anthony Bruce, Filistin Cephesi Son Haçlı Seferi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 270-271 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 614.

²⁰⁶Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 30-31 ve İngiliz resmi harp tezinin XXI. Bölümünde (doğu-batı istikametindeki kuvvet kaydırmalarına ilişkin) detaylar için Bkz.: Falls, a.g.e., 447-467.

²⁰⁷Söz konusu rakamlar Türk resmi harp tarihinin rakamlarıdır. Bkz.: Gnkur ATASE Başkanlığı, a.g.e., 615-617. Ayrıca 10 numaralı çizelgede 18 Eylül 1918 tarihi itibariyle (yalnızca cephe hattındaki) muharip asker sayısı; 40.598 ve tüfek sayısı; 19.819 ve hafif ve ağır makineli tüfek sayısı; 969 olarak belirtilmiştir. Bkz.: Gnkur ATASE, a.g.e., 758. İngiliz resmi harp tarihinde ise MSK bünyesindeki rakamlar 12.000 kılıç, 57.000 tüfek ve 540 top olarak belirtilmiş, Yıldırım Grubunun askeri gücü ise 3.000 kılıç,

Sonuçta; Filistin Cephesindeki 12 piyade tümeni, bir süvari tümeni, bir süvari grubu ve bir tugay seviyesindeki Alman Asya Kolundan müteşekkil Türk kuvvetlerine karşı, İngilizler 7 piyade tümeni, 4 süvari tümeni, bir Fransız ve bir Hint tugayı ile bir hecinsüvar tugayı ile taarruz etmiştir. Nicelik olarak tümen sayısında Türk tarafının 5 tümenlik bir avantajı (fazlası) görünmesine rağmen nitelik (*insan gücü, personel kadroların karşılama oranları, silah, mühimmat, teçhizat ve donatım*) olarak bakıldığında İngiliz piyade tümenleri üç misli bir üstünlükle son genel taarruzlarına başlamıştır. Süvari tümeni mukayesesinde ise MSK'nın Yıldırım Ordular Grubuna karşı bire dörtlük çarpıcı bir üstünlüğünün yanı sıra aşağıda belirtilen deniz (*Doğu Akdeniz kıyılarında Bab-ı Ali'nin donanma unsuru yok denilecek kadar azdır*) ve hava kuvvetlerinin mukayesesinde yakaladığı ciddi bir avantaj ile muharebeye başlamıştır. İngilizler her kademe ve seviyede söz konusu çarpıcı üstünlüğünü muharebe sahasının tüm sathına yayarak etkili bir emir komuta zinciri ile kısa sürede hedeflediği hatlara ulaşarak mutlak bir zafer kazanmıştır²⁰⁸.

26.000 tüfek, 370 top olarak kabul (tahmin) edilerek, hasmına yönelik yapılan tespitte abartma olmadığının özellikle altı çizilmiştir. Maan bölgesinde konuşlandırılmış olan 4. Osmanlı Ordusuna bağlı kolordu seviyesindeki birliği, (artı) 6.000 tüfek olarak ayrıca belirten İngilizler söz konusu kuvvetin muharebeye direkt etki edemeyeceği faraziyesini de kabul etmiştir. İngiliz resmi harp tarihi yazarı Yüzbaşı Cyrill Falls, Nasıra baskınında ele geçirilen Yıldırım Ordular Grubuna ait harp raporlarına atıfta bulunarak; 8. Ordu başlısı 22. Kolordunun 12 Temmuz 1918 tarihli birlik ve silah mevcutlarını 19. Tümen için; 6.457 mevcut ve 2.262 tüfek, 20. Tümen için 5.600 mevcut ve 1.878 tüfek olarak belirtmiş ve muharebenin başlamasından önce kendileri (MSK) tarafından 22. Kolordu için yapılan tahmini 19. Tümen için 1.560 tüfek ve 20. Tümen için 1.410 tüfek olarak kaydetmiştir. Tüfek rakamlarındaki söz konusu azalmayı da aradan geçen iki aylık sürede cereyan eden küçük çaplı mevzi ve keşif muharebeleri ile R.A.F. tarafından icra edilen hava taarruzları neticesinde hasım tarafa verdirilen zayıflatlar ve rakamları ile açıklamıştır. Bkz.: Cyrill Falls, a.g.e. s. 452-453. Her iki resmi harp tarihinde verilen rakamlar incelendiğinde, Türk tarafının kendi aleyhine olacak şekilde İngiliz askeri gücünü olduğundan az kabul ettiği, İngiliz tarafının ise kendi lehine olacak şekilde Türk askeri mevcudiyetini olduğundan fazla kabul ettiği görülmektedir. Ayrıca İngiliz tarafının Nasıra baskınında ele geçirilen harp raporları ışığında yaptığı iç mukayese ve tespitler de göz önünde bulundurulduğunda İngiliz Resmi Harp Tarihi tezinde belirtilen rakamların daha muteber olduğu aşikârdır.

²⁰⁸Gnkur ATASE Başkanlığı, a.g.e., 618-619. Belirtilen Türk tezini doğrular nitelikteki İngiliz tezinde ise MSK bünyesinde sekiz piyade tümeni (yedi tümenin teşkilat ve malzeme kadroları tam mevcutlu olduğunun altı çizilmiş ve sadece bir tümenin ise bir Fransız tugayı, bir Hint tugayı ve dört mürettep taburdan müteşekkil olduğu belirtilmiştir) ve dört süvari tümeni bulunduğu belirtilmiştir. Yıldırım Ordular Grubunun birlik sayısı ise savunma hattında üç ordu olarak belirtilmiş ve cephe hattının kuzeyinde

3.2.2 Tarafların Deniz Kuvvetlerinin Mukayesesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Savaş'a müdahil olduğu dönemde Türk karasularında seyir halinde bulunan İtilaf Bloğuna ait su üstü ve su altı vasıtalarının genel resmi; Karadeniz'de Rus filosu, Çanakkale önlerinde, Ege ve Doğu Akdeniz kıyıları ile Kızıldeniz, İran Körfezi ve Hint Okyanusu sularında İngiliz ve Fransız filoları, Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde bulunan İngiliz filotillaları şeklinde ortaya çıkmıştır. İngiliz kraliyet donanmasının Akdeniz filosu ana deniz üsleri olan Cebelitarık Boğazı (*Cibraltar*), Malta ve İskenderiye'de konuşlandırılmıştır. Büyük Savaş'ın hemen öncesinde Akdeniz filosunun asıl vurucu gücü olan altı kruvazör ve on üç muhribi Amiral Milne komutasında İskenderiye'de konuşlandıran Londra Hükümeti savaşın başlamasını müteakip dağınık durumda olan Akdeniz filosunu Malta'da toplamış, emrinde bulunan Avustralya donanmasını Alman Akdeniz filosu ile muharebe etmekle vazifelendirmiş, Hint Okyanusu filosundan bir muhribini Süveyş Kanalı'na ve sonrasında beş kruvazörünü de Akdeniz'e sevk etmek suretiyle harp müddetince Akdeniz genelinde mutlak bir deniz hâkimiyeti sağlamıştır. Söz konusu hâkimiyetini Fransız donanmasının Doğu Akdeniz kıyılarına konuşlandığı on iki kruvazör ve dört muhribi ile iyiden iyiye perçinlemiştir²⁰⁹.

Gerek Nablus Muharebesi ve Sina-Filistin Cephesinde cereyan eden muharebelerde gerekse Büyük Savaş genelindeki tüm Osmanlı Cephelerine bakıldığında, hemen hemen yok denecek seviyedeki ve birkaç istisna (*Göben ve Breslau zırhlılarının*

(Adana, Beyrut, İskenderun, İslâhiye bölgelerinde) konuşlu bulunan ve Yıldırım kuruluşuna dâhil olmayan 2. Ordunun dört zayıf piyade tümeninden müteşekkil olduğu kaydedilmiş ve İngiliz ileri harekâtının Şam'ın kuzeyine aktarılmasına kadar söz konusu dört tümenin muharebeye dâhil olmayacağı faraziyesi ile MSK harekât planı hazırlanmıştır. Menzil (geri) bölgelerini de kapsayacak şekilde tüm harekât bölgesinin yekûn rakamları İngiliz resmi harp tarihine; 340.000 mevcutlu MSK ve (2. Ordu ve Hicaz Seferi Kuvvetleri de dâhil olmak üzere) 247.000 mevcutlu Yıldırım Ordular Grubu olarak kaydedilmiştir. Bkz.: Cyrill Falls, a.g.e. s. 454.

²⁰⁹Eberhard von Mantey, Denizlerde Yenilmediler Cihan Harbinde Alman Bahriyeliler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 4. İtilaf Bloğu devletleri tarafından Çanakkale Boğazı girişi Limni, İmroz ve Midilli adalarında konuşlandırılmış İngiliz Fransız birleşik filosu marifetiyle, 1915 yılı başlarında Süveyş Kanalı'nın güvenliği ise 1915 yılı başlarından itibaren iki kruvazör ile altı torpidobot ile sağlanmıştır. Ayrıca savaş müddetince İran (*Basra*) Körfezi'nde İngiliz silahlı nakliye gemileri ve römorkörler hazır bekletilmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 33-34.

donanmasına katılmasını müteakip Osmanlı donanmasının Karadeniz ve Kuzey Ege'deki salvoları) haricinde hiçbir varlık gösteremeyen Osmanlı Bahriyesinin namevcut durumu, Bab-ı Ali'nin Sina-Filistin ve Libya Cephelerinde aldığı olumsuz sonuçların temel nedenlerinden birisini teşkil etmiştir²¹⁰.

Sina-Filistin Cephesinde, sınırlı sayıdaki Alman denizaltı gemilerinin harekâtı dışında, Osmanlı bahriyesinin Büyük Savaş müddetince bir hareketi olmamıştır. Bu nedenle üstün olan müttefik deniz kuvvetleri karşısında, kıyı savunması görevi tevdi edilen birlikler kıyı gözetlemesi ve savunması görevlerine kanalize olurken, kritik çıkarma bölgelerinde kısıtlı mayın ve karşı mayın harekâtlarına yönelik gayretler artırılmıştır²¹¹.

Cemal Paşa'nın 1916 sonbaharından itibaren Lut Gölü'nde teşkil ettiği 4/5 parçalık su üstü (*motorbot*) vasıtaları ile gölün doğu sahilinden batı sahiline günlük olarak 100/150 tonluk erzak/yük ikmalı sağlanmış ve dönemin Kudüs Menzil Müfettişi Miralay Ruşen Bey'in sevk ve idaresinde göl üzerinde askeri denetim tesis edilmiştir. Kudüs-i Şerif'in düşmesini müteakip Liman Paşa'nın talebi ve Camal Paşa'nın müsaadesi üzerine Lut Gölü menzil teşkilatında görevli bahriyeliler ve su üstü vasıtalarının bir kısmı

²¹⁰Sanders, a.g.e., s.235-236. Bu noktada; Büyük Savaş'tan önce Donanma Cemiyeti tarafından bedelleri ödenmiş iki savaş gemisinin (*söz konusu iki geminin yerini Yavuz ve Midilli almıştır*) Londra Hükümeti tarafından savaş bahane edilerek teslim edilmemesinde hatırlatmakta fayda vardır. Bkz.: Arnold Toynbee, Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu, İstanbul, 1971, s. 75. Müttefiklerin Akdeniz donanmasının III. Gazze ve Nablus Muharebesinde on binlerce top mermisini yüzer batarya olarak kullandıkları savaş gemilerinden özellikle Akdeniz kıyı şeridinde yakın mevzilenmiş Osmanlı birlikleri üzerine yağdırması ve bu kapsamda; deniz kuvvetlerinden ziyadesiyle (özellikle de Nablus Muharebesindeki kıyıya yakın seçilen yarma bölgesinde had safhada) istifade etmiş olmaları söz konusu tespitimizi kanıtlar niteliktedir. Bu kapsamda; "Devlet-i Aliye'nin askeri alanda ilk ciddi modernizasyon hareketlerini başlatan Sultan III. Selim dönemi ıslahatlarının temelini teşkil eden Osmanlı donanmasındaki reformlar, devrim niteliğindeki 1826 Vaka-i Hayriye'sinin çekirdeğini teşkil ederek Bab-ı Ali'ye muazzam bir dinamizm katarken, Sultan II. Abdülhamit döneminde Haliç'te demir attırılmak suretiyle kaderine (çürümeye) terk edilen ve bir daha da tam manasıyla ayağa kaldırılamayan varlığı ile yokluğu bir Osmanlı donanması; başta Doğu Akdeniz (Sina Yarımadası) olmak üzere Kuzey Afrika ve Hicaz, Asir, Yemen Cephelerinde alınan başarısız sonuçların (diğer bir ifadeyle sonuç alınamayan taarruzi hareketlerin) önemli nedenlerinden birisini teşkil etmiştir." şeklindeki bir tespit abartılı olmayacaktır.

²¹¹Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı, C. VIII., Ankara, 1976, s 112-116.

Taberiye Gölü'ne nakledilmiş ve benzeri ikmal sistemi Taberiye Gölü'nde de tesis edilerek, göl bölgesinin işgaline dek aktif olarak işletilmiştir. Nablus Muharebesinin başlamasından bir hafta sonra ise 25 Eylül 1918 tarihinde “Şeriat” isimli bir Osmanlı gemisi Taberiye Gölü'nde batmıştır²¹².

3.2.3 Tarafların Hava Kuvvetlerinin Mukayesesi

Büyük Savaş'ın ilk dönemlerinde ağırlıklı olarak hava keşif görevleri için kullanılan uçaklar 1915 yılına gelindiğinde teşkil edilen avcı filoları marifetiyle hava keşif ve gözetleme görevlerinin yanı sıra hava muharebesi görevlerini de icra etmeye başlamıştır. Savaşın ilerleyen dönemlerinde hava yer görevlerinin de ifasına başlanması nedeniyle imalatına başlanılan bombardıman uçakları bu kapsamda; özel olarak tasarlanmış ve geliştirilmiştir. Bunun sonucunda da uzak bölgelere hava akınları düzenlenmeye başlanmış, uçakların savaşa olan etkileri artmıştır²¹³.

Büyük Savaş'ın başladığı yıllarda Osmanlı hava birlikleri teşkilatlanma aşamasında olması nedeniyle yeterli sayıda personel, uçak, teçhizat ve teknik donanımdan yosun olarak savaşa dâhil olmuştur. Büyük Savaş'a o dönem İstanbul Yeşilköy Tayyare Mektebi'nde konuşlu bulunan altı hava aracı ile dâhil olan İstanbul

²¹²Cemal Paşa, a.g.e., s. 356-357. Şeria Muharebelerinden önce, 7. Ordu Kumandanlığınca 20. Kolordu Kumandanlığına verilen 22 Şubat 1918 tarihli emir kapsamında; “20. Kolordu Lut Gölü'nde silahlı motorbotlarla keşif hizmeti düzenleyecektir.” ifadesinden; Kudüs ve çevresinin yaklaşık olarak üç ay öncesinde kaybedilmesine rağmen Lut Gölü üzerinde su üstü keşif görevi ifa edecek kadar Yıldırım Ordular Grubunun kuzey Filistin bölgesine hakim olduğu ve aktif bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda; 11 Nisan'da 7. Ordu tarafından icra edilen “Goraniye Taarruzu” her ne kadar sonuçsuz kalsa da söz konusu tespitimizi doğrular nitelikte olası açısından önemlidir.

²¹³Dünya harp tarihinde ilk askeri uçak kullanımı Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. İtalyan pilotları Osmanlı birlikleri üzerinde yaptıkları uçuşlar ile ilk hava keşif uçuşu ve hava bombardımanı görevlerini icra etmiştir. İtalyanların havadan bildiri atmak suretiyle uçakları propaganda amaçlı olarak da kullandığı Osmanlı-İtalyan Harbinde, Osmanlı birlikleri ise uçak düşürmek suretiyle ilk hava savunması yapan devlet olarak harp tarihine tarihe geçmiştir. Bkz.: Mehmet Tanju Akad, Askeri Tarihte Stratejik Düşünce, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 173-174; Hart, a.g.e., s. 454 ve Güntekin Yıldız (Ed.), Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askeri Tarihi Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918), Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 166.

Hükümeti, ayrıca Fransa'ya sipariş ettiği 15 uçağı Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmesinden dolayı teslim alamamıştır. Fransa tarafından bu uçaklara el konulmuştur²¹⁴.

Cephenin İstanbul'a olan uzaklığı, ikmal yollarının uzun ve gelişmemiş olması, yedek malzeme ikmalinde yaşanan problemler, iklim şartları, Osmanlı hava birliklerinin görev imkân ve kabiliyetlerini sınırlamıştır. 1915 yılının sonuna kadar Almanya'dan silah ve yedek parçalar ikmal akışında yaşanan problemler nedeniyle getirtilememiş, bu durum da cephede yedek malzeme sıkıntısı yaşanmasına, yoğun uçuşlar nedeniyle arızalanan ve bakım onarımları yapılamayan uçakların uçuşlarının aksamasına neden olmuştur²¹⁵.

1915 yılı sonundan harbin bitimine dek Osmanlı ordu ve kolordularında görev yapan Alman hava personeli sayısı 600'e yaklaşmıştır. Alman genelkurmayının, 150 uçucu personel ve geri kalan kısmı bakım ve teknik personelden müteşekkil söz konusu hava personeli ile birlikte gönderdiği yaklaşık 460 uçak birlikte düşünüldüğünde, Almanya Osmanlı İmparatorluğu'na ciddi bir hava gücü yardımıyla bulunmuştur denilebilir²¹⁶.

Nablus Muharebesi öncesinde (2018 yılı başlarından sonbahara kadar geçen süre içinde) Yıldırım bünyesinde bulunan toplam 36 uçaktan müteşekkil hava gücüne keşif ve gözetleme vazifeleri dışında hava taarruzu görevleri tevdi edilmemiştir. Bu kapsamda; Samah ve Hayfa'da konuşlu iki hava bölüğü ile 8. Ordu bölgesinde, Cenin'de konuşlu iki hava bölüğü ile 7. Ordu bölgesinde ve Amman da konuşlu bir bölük ile 4. Ordu bölgesinde konuşlanan hava unsurları, Dera ve Afule konuşlu iki bölük ile de doğrudan

²¹⁴Yıldız (Ed.), a.g.e., s. 174, Alan Stephens, The War in the Air 1914-1994, Air University Press, Alabama, 2001, s. 11-14. ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hava Harekâtı C. IX, 1969, Ankara, s. 5-16.

²¹⁵Sina-Filistin Cephesine ilk uçak birliği İkinci Kanal Taarruzu kapsamında; 1915 yılı sonlarında gelmiştir. Teknik donanımı yüksek ve çöl iklimine uygun olarak teçhiz edilmiş söz konusu Alman filosunun bölgeye ulaşması ile 4. Ordunun bölgedeki hava etkinliği artmıştır. Wallach, a.g.e., s. 179-180. Aralık 1915 ortalarında İttifak Devletleri'nin Sırbistan'ı işgal etmeleri sonucunda İstanbul ile Berlin arasındaki demiryolu bağlantısı kurulabilmiş ve bu tarihten sonra normal ikmal akışı sağlanabilmiştir. Yakıt ikmalinde yaşanan sıkıntılar hava birlikleri tarafından keşif ve taarruz görevleri ile yer yer komuta kademesinin intikallerinde aksamalara ve zaman kaybına neden olmuştur. O dönem yaşanan sıkıntıları von Kress "Birinci teşrin ortasında Cemal beni müzakere için Şam'a davet etmişti. Yine bir damla benzinimiz yoktu, be sebepten Şam'a tayyare ile gidemeyip şimendifer ile seyahat etmek zorunda kalmıştım." şeklinde bahsetmiştir. Bkz.: Kressenstein, a.g.e., s. 115-142.

²¹⁶Wallach, a.g.e., s. 180-181.

Yıldırım Grup Kumandanlığına bağlı olarak görev yapmıştır. Dera ve Amman'da konuşlu hava unsurları ile Hicaz demiryolu hattının gözetlenmesi ve gerektiğinde isyancı Arap unsurlarına havadan müdahale edilmesi planlanmıştır. Ancak bünyesinde taarruz uçağı bulunmayan Yıldırım hava unsurları ateş gücü noksanlığı, teknik yetersizlikler ve ikmal sıkıntıları nedenleriyle MSK bünyesinde bulunan İngiliz ve Avustralya Kraliyet hava filolarına karşı muharebe öncesinde ve esnasında varlık gösterememiştir²¹⁷.

Harekât bölgesindeki hava kuvvetlerine İngiliz penceresinden bakıldığında, MSK; Sina-Filistin Cephesi genelinde 4. Ordu Kumandanlığı ve sonrasında Yıldırım Ordular grubunun aksine Kanal Taarruzlarından itibaren artan bir ivme ile hava üstünlüğüne ortak olmuş ve III. Gazze Muharebesi öncesinde mevzi hava üstünlüğü ele geçirmiştir. Şeria Muharebelerinde ve 1918 yaz mevsimi boyunca söz konusu üstünlüğünü yeni ve dönemin modern uçakları ile perçinleyen MSK, Tümgeneral Geoffrey Salmond komutasındaki İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) bünyesinde teşkil edilen genişletilmiş Orta Doğu Hava Tümeni ile 1918 yılı Ağustos sonunda harekât bölgesindeki hava üstünlüğünü tamamen sağlamıştır²¹⁸

Tümgeneral Geoffrey Salmond Büyük Savaş sonrasında verdiği bir konferansta; RAF Filistin Hava Tugayının²¹⁹ hava üstünlüğünü tamamen ele geçirdiğini, fırsat

²¹⁷ Detaylı bilgi için Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., C. IX, 1969, Ankara, s. 238-251.

²¹⁸ Muharebede ele geçirilen harp raporlarına (büyük ihtimalle Nasıra Baskınında ele geçirilen askeri evraklara) göre İngiliz pilotları Alman pilotları üzerinde müthiş bir baskı hava üstünlüğü kurmuş ve bu kapsamda; 25 Ağustos 1918 tarihinde en ufak bir Alman hava keşfi ya da vb. uçuş ifa edilememiştir. H. Pirie-Gordon, (Ed.), A Brief Record of the Advance of the Egyptian Expeditionary Force, June 1917 to October 1918, H.M. Stationary Office, London, 1919, s. 112.

²¹⁹ RAF bünyesinde Ortadoğu cepheleri için teşkil edilen Hava Tümeni filolarından Nablus Muharebesi öncesinde Sir Allenby'nin harekât planı çerçevesinde özel kuruluşa sahip bir iki ana uçuş kolundan müteşekkil "*Filistin Hava Tugayı*" teşkil edilmiştir. Bu kapsamda; karargâhı MSK karargâhının da konuşlu bulunduğu Remle olan Filistin Hava Tugayı 50. ve 40. Kanat Grupları ile (*her grup kendi içinde dört filodan müteşekkil olacak şekilde*) teşkilatlandırılmıştır. Direkt hava desteğini sağlamak üzere cephe hattında konuşlu bulunan ana ast birliklerin direkt desteğine verilen 50. Kanat Grubu; 113. Filo ile XXI. Kolordu bölgesinde, 14. Filo ile XX. Kolordu bölgesinde, 142. Filo ile Çöl Atlı Kolordusu bölgesinde ve C Uçuş Kolu ile Chaytor Grubu bölgesinde görevlendirilmiştir. 40. Kanat Grubu ise MSK'nın genel desteğinde olacak şekilde; 1. Filo (AFC/Avusturalian Air Forces), 111. Filo, 144. Filo ve 145. Filoları ile cephe hattında Yıldırım Ordular Grubunun derin gerisinde tespit edilen stratejik hedeflerin imhası ve nokta (stratejik) hava keşif görevlerine memur edilmiştir. Bkz.: Cyrill Falls, a.g.e. s. 460-461.

buldukça havalanan Alman pilotlarının İngiliz uçaklarını fark eder etmez hava hava muharebesinden kaçınarak derhal iniş yaptıklarını ve uçaklarını terk ettiklerini belirtmiştir. 1918 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla ise 90'dan fazla Alman uçağının imha edilmek suretiyle Yıldırım Ordular Grubu hava gücünün muharebe müessiriyetini kaybettiğinin altını çizmiştir²²⁰.

3.3 Muharebenin Cereyan Tarzı

Muharebenin inisiyatif sahibi olan yani muharebeyi hamleleri ve manevraları ile yönlendiren Sir Allenby ve MSK muharebenin cereyan şeklini taarruz planında tezahür ettiği şekilde cephe hattında ve gerinde tatbik ederek muharebenin şiddetini ve temposunu ayarlamış ve henüz muharebenin ilk günü olan 19 Eylül öğlen saatlerinde ele geçirdiği taktik inisiyatifi (*üstünlüğü*) bir daha bırakmamıştır. Bu kapsamda İngiliz ve MSK penceresinden muharebenin cereyan tarzına bakıldığında muharebeyi dört safhada cereyan etmiştir. Birinci safhayı teşkil eden ilk 72 saatlik dilimde cephenin yarılması ve kuşatma manevralarının tatbiki icra edilmiş, ikinci safhada Şeria Nehri batısında konuşlu bulunan Yıldırım orduları süpürülerek kesin sonuçlu imha muharebesine zorlanmış ve büyük kısmı ile esir/imha edilmiş, üçüncü safhada Şam hedefli başarıdan faydalanma ve takip harekâtı Çöl Atlı Kolordusu tarafından azami tempoda icra edilmiş, dördüncü ve son safhada ise hasım üzerinde tesis edilen şok ve bozgun havasından istifade etmek ve elde edilen kazanımları artırmak maksadıyla (*azami bölgenin işgali ve azami düşman birliğinin imhası*) Halep hedefli ileri harekâta devam edilmiştir²²¹.

²²⁰Anne Baker, From Biplanes to Spitfires: The Life of Air Chief Marshal Sir Geoffrey Salmond, Pen and Sword Books, S. Yorkshire, 2003, s.132.

²²¹Adeta Nablus Muharebesinin çok kısa bir özeti ve malumun ilanı niteliğindeki ifadeler İngiliz resmi harp tarihine Cyrill Falls tarafından şu ifadelerle kaydedilmiştir. “*That the whole plan of the concentration had been succesful was proved by an intelligence map of 17th September captured at Yilderim headquarters at Nazareth. This shows Desert Mounted Corps headquarters in its old position at Tal’at ed Damm; the 4. Cavalry Division is queried at Jericho, the Avustralian Mounted Division shown holding the northern front of the Jordan Valley sektor, the 60th Division still east of the Nablus road. There is no sign of any concentration on the coast. The enemy was throughly deceived, wholly unaware of the devastating blow that was abaout to be dealt him.*” Ehemmiyetine binaen orijinal dilinde yer verdiğimiz ifadelerden; taktik aldatma planının başarılı olduğu belirtilmekte ve söz konusu tespitini de Nasıra baskınında ele geçirilen ve muharebenin başladığı tarih olan 19 Eylül’ün hemen iki gün öncesine

3.3.1 İngiliz Genel Taarruzu ve Osmanlı Savunma Hattının Yarılması

18/19 Eylül 1918 gecesi sabaha karşı saat 04:30 itibarıyla beklenen MSK genel taarruzu başlamıştır. 8. Ordunun karşısında bulunan tüm ateş destek unsurlarının 15 dakika boyunca yapmış olduğu yoğun hazırlık ateşi, topçu ateşi denizden de desteklenmiş, bölgesi etkili ve yoğun şekilde ağır topçu ateşine maruz kalan 8. Ordu karargâhı ile kolorduları ve cephe hattında bulunan tümenleri arasında yarım saat boyunca irtibat sağlanamamıştır. İlk durum raporları gelmeye başladığında kıyı şeridinde en yakın durumda olan 7. Tümenin ilk hatlarını kaybettiği ve doğusunda bulunan 20. Tümenin mevzilerine girildiği anlaşılmıştır. Müteakiben MSK 60. Tümenin Falik Nehri bölgesini tamamen ele geçirdiği bilgisi ulaşmıştır. Asıl taarruzun kıyı kesimine en yakın bölgeden (*Refet Bey komutasındaki 22. Kolordu 7. Tümen bölgesi*) olduğu anlaşıncı ordu ihtiyatı devreye sokularak Tayyibe’de bulunan 46. Tümen Et-Tire istikametinde yola çıkartılmış, Albay von Oppen’in Sol Kanat Grubuna da ihtiyatlarını doğuya kaydırarak 22. Kolorduyu takviye etmesi emredilmiştir²²².

Saat 08:50’de gelen raporda ise 7. Tümenin tamamen imha olduğu, 22. Kolordunun ise ağır silahlarının büyük kısmını kaybettiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Nasiriye’den 8. Orduya gönderilen mesaj ile Et-Tire’deki savunma hattının işgal edilerek direnilmesi emredilmiş ve kısa sürede ihtiyatın bölgeye ulaştırılacağı bilgisi verilmiştir.

tarihlenmiş olan Yıldırım Grup Karargâhına ait 17 Eylül 1918 tarihli “Cari İstihbarat Durum Haritası” üzerine işlenmiş Şeria Vadisi bölgesindeki MSK süvari ve piyade tümenlerinin konumlarına dayandırmıştır. Bu kapsamda; Çöl Atlı Kolordusunun 17 Eylül 1918 itibarıyla halen Kudüs ile Eriha arasında (Tal-At ed Damm bölgesinde), 4. Süvari Tümeni’nin Eriha’da, Avustralya Atlı Tümeninin Şeria Vadisi kuzeyinde ve 60. Tümenin ise Kudüs-Nablus şosesinin doğusunda konuşlu olduğunu belirterek, düşmanın tamamen aldatılmış ve kendisine yönelmiş imha edici darbeden bihaber durumda olduğu belirtilmiştir. Bkz.: Cyrill Falls, a.g.e. s. 467. Büyük Savaş müddetince sağlanan en yüksek sıklet merkezi oranı ile genel taarruzlarına başlayan Sir Allenby Yıldırım Cephesini saatler içerisinde (yarım günden daha kısa bir süre zarfında) yarmaya muvaffak olmuş ve söz konusu saflarda belirtildiği şekilde tasarladığı harekat planını harfiyen icra etmiştir.

²²²ATASE, BDH-219-338-913-017-05; ATASE, BDH-219-338-913-017-02; ATASE, BDH-219-86-913B-001-07; ATASE, BDH-219-338-913-017; ATASE, BDH-219-338-913-017-01; ATASE, BDH-219-338-913-017-05; ATASE, BDH-219-338-913-017-02; ATASE, BDH-219-86-913B-001-07. Ayrıca Bkz.: Marquess of Anglesey, A History of the British Cavalry 1816 to 1919, Vol.5, Egypt, Palestine and Syria, 1914-1919, Leo Cooper, London, 1994, s. 260; Falls, a.g.e., Part II., s. 468-488; Gullett, a.g.e., s. 692-695 ve Powless, a.g.e., s. 238-241.

MSK 21. Kolordusunun, ağır topçuları ile planlanan hazırlık ateşinde özellikle Yıldırım topçu bataryalarının hedef olarak etkisiz hale getirmesi MSK taarruzlarının başarı ihtimalini artırmıştır. 8. Ordu 22. Kolordu bölgesine, başta emrine giren 60. Tümen olmak üzere, dört tümeni ile birinci kademede taarruz eden MSK 21. Kolordusu, birliklerinin ileri harekâtı ile senkronize olarak sürekli devam eden ateş desteğini sonraki mevzi hattına kaydırmak suretiyle Yıldırım tümenlerine savunma yapma fırsatı tanımadan emniyetli bir şekilde ileri harekâtına devam ederek hedef bölgelerine ilerlemiştir²²³.

60. Piyade Tümeni Falik Vadisi boyunca ilerleyerek kısa sürede köprübaşını tutmuş ve seyyar (*duba*) köprü yapımına başlamıştır. Ancak Falik Nehri bölgesinde bulunan bataklık bazı noktalarda geçişe imkân tanıdığının tespit edilmesi üzerine geçiş hızlandırılmış ve köprü yapımının tamamlanması beklenmeksizin süvari tümenlerinin geçişleri başlamıştır. 5. Süvari Tümeni birlikleri saat 09:00 itibarıyla Falik Nehri'ni geçerek kuzey istikametinde ileri harekâtına devam ederek doğu istikametine ilerleyen piyade tümenlerinin emniyetini sağlamıştır. 8. Ordunun sol/doğu kanadında bulunan Sol Kanat Grubuna bağlı 16. ve 19. Tümenler muharebe şokunu atlattıktan sonra mevzilerinde direnmeye başlamış, bu kapsamda; MSK 3. Tümeninin Cilculiye istikametindeki ilerleyişi yavaşlamış, geriden getirilen ağır sahra topçusunun ateş desteği ve tümen ihtiyatının devreye sokulmasıyla savunma hattı saat 10:30'da ancak geçilebilmiştir²²⁴

²²³1918 yılı Mayıs Ayının ortalarından Eylül Ayı sonlarına kadar tüm yaz mevsimini “*Ludendorff Taarruzu*” nedeniyle çok yoğun günler geçiren Batı cephesindeki birliklerden gelen “*Alınan Dersler*” kapsamındaki el notlarını ve broşürleri okuyarak, tartışarak ve tatbik/prova ederek geçiren ve hatta 9 Eylül itibarıyla (muharebenin başlamasından on gün önce) tüm kolordu ve tümen komutanlarının katılımıyla 20.Kolordu ev sahipliğinde icra edilen muharebeye yönelik konferansı tertipleyen bir ordunun başta topçu birlikleri olmak üzere tüm unsurları ile başarı sağlaması tesadüf olmamıştır. Söz konusu 11 farklı eseri (ağır top, makineli tüfek, ateş kaydırması ve müşterek taarruz usulleri vb. konularında) fırından taze çıkmış bir ekmek misali Fransa'dan Filistin'e getirtirmek suretiyle birliklerinin teorik ve zihinsel olarak da talim ve terbiye eden Sir Allenby ve MSK için Yıldırım Ordular Grubu savunma cephesini yarmak pek de zor olmamıştır denilebilir. Söz konusu broşürler ve el kitapçıkları ile taktik talimnameler vb. notlar için Bkz: Erikson, a.g.e. 128-129.

²²⁴Muharebeye 8. Ordunun Sol Kanat Grubuna bağlı 16. Tümenin 48. Alayında yedek subay olarak iştirak eden İbrahim Sorguç söz konusu muharebe şokunu üzerlerinden atarak gerçekleştirdikleri kısa süreli direnişi ve sonrasını “*Önceleri deniz tarafından başlayan topçu ateşi bir süre sonra değişik*

Hemen doğusunda taarruz eden 54. Tümen ise ancak saat 11:00 sularında hedefi olan Sivri Tepe bölgesine el atabilmiştir. 54. Tümen doğusunda bulunan tugay seviyesindeki Fransız Müfrezesi Rafat bölgesini alarak kuzey istikametinde ileri harekâtına, 7. Tümen de kuzeyden Tayyibe yönünde doğuya çark ederek taarruzlarına devam etmiştir. Savunma mevziinde oluşan yarma gediğinden geçen 5. Avustralya Atlı Tugayı Tul-Kerem istikametine doğru ilerlemeye başlamıştır. MSK birliklerinin yakın takibinde büyük zayıat vererek geriye çekilen 22. Kolordu ise Tayyibe ve Tul-Kerem hattında mevzilenmiştir. Taarruzlarına devam eden MSK'nın 60. Tümeni karşısında 7. Tümen Tul Kerem'de de tutunamayarak Anebta bölgesine çekilmiş, süvari birlikleri ise saat 17:30'da Tul-Kerem'i alarak Mesudiye istikametinde ileri harekâtına devam etmiştir. Sonuçta MSK tümenlerinin süratle cephe gerisine sarkmaları ve doğuya kanat kırmaları karşısında tutunamayan 8. Ordu birlikleri ordu karargâhının taşındığı Mesudiye yolunu Anebta mevkiinde doğu-batı istikametinde tıkararak, Korgeneral Bulfin'in sevk ve idare ettiği 21. Kolordunun taarruz hızını ve temposunu kısa süreli de olsa düşürmeyi başarmıştır²²⁵.

MSK taarruzu 7. Ordu cephesinde daha erken bir vakitte, 18 Eylül saat 22:00 itibarıyla başlamıştır. 3. ve 20. Kolordular cephesinde devam eden muharebelerde

yerlere sıçradı. Kıssa zaman sonrada Kurt Tepenin üzerine öyle bir topçu ateşi başladı ki, tarifsiz. Cepenin kilit durumunda olan bu Kurt Tepe bizim bulunduğumuz siperlere 700-800 metre uzaklıkta. Tepede iki tabur piyade ile çok sayıda ağır makineli tüfek vardı. Bizim bulunduğumuz siperlere şiddetli değil nispeten zayıf bir topçu ateşi geliyordu. Ateş her tarafa sirayet etmeye başladı. Karşımızdaki Zaviye Köyünden taarruza başlayan bir bölük kadar düşman piyadesi, açtığımız kesif mitralyöz ateşi ile bir daha yerinden kalkamadı ve hepsi de öldü. Bu defa sol kanadımızdan hücumla gelen düşman piyadelerini de derhal biçtik. Aradan bir saat geçmeden Kurt Tepe'nin üzerinde ateş kesildi. Bu arada ateş altında bazıları hafif yaralı birkaç er başlarında bir subay olduğu halde yanımıza çıkageldiler. Ne oluyor? Neden geldiniz? Diye sorduk. Erler mukavemet edemediler, hepsi geriye kaçtı ve Kurt Tepe düşman eline geçti dediler. Artık facia başlamıştı. Ortalık çoktan aydınlanmış, güneş doğmuş ve ben felaketi seyrediyordum. Kısa bir müddet sonra alay kumandanımızın Tarassut Mevkiinde esir olduğu haberini işittik. Demek düşman arkamızı sarıyordu. Sağ cenahımızda düşmanın kesif topçu ateşi devam etmekle birlikte kesildi.” şeklinde nakletmiştir. Bkz.: İbrahim Sorguç, Bu Defa Ne İçin Harp Edeceğimi Biliyorum, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 18.

²²⁵ATASE, BDH-219-338-913-017-02; ATASE, BDH-219-338-913-017-03; ATASE, BDH-219-338-913-017-04; ATASE, BDH-219-86-913B-001-07; ATASE, BDH-219-86-913B-001-08; ATASE, BDH-219-86-913B-001-014.

mevzilerde savunmanın insicamını kaybetmeden devam edildiği bilgisi alınmıştır. Durum hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak isteyen 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa, Grup Komutanlığından keşif uçağı talebinde bulunmuş ancak General von Sanders asıl taarruzun Üçüncü Gazze Muharebesi'nde olduğu gibi iç kesimden, Şeria Vadisi istikametinden yapılacağını düşünmesi nedeniyle önce 20. Kolordu cephesinin sonra da Şeria Vadisi'ndeki durumun keşfedilmesine karar vermiş ve kıyı bölgelerinde keşif yaptırmamıştır²²⁶.

MSK hava unsurları tarafından 8. Ordu cephesinde taarruz başladıktan yarım saat sonra 7. Ordu cephesinde ordu, kolordu ve tümen karargâhlarına aynı anda hava taarruzu gerçekleştirilmiştir. Yapılan hava taarruzunda karargâhlar ve muhabere sistemleri hedef olarak seçilmiştir. Nablus'taki hava taarruzunda Kızılay amblemi ile işaretli sahra hastanesi de bombalanmış, birçok yaralı burada şehit olmuştur. Sabaha karşı kesilen muhabere hatları onararak irtibat tesis edilmiş ve saat 08:50 sularında 8. Ordu ile kurulan ilk irtibatta MSK birliklerinin 22. Kolordu bölgesinden cepheyi yardığı bilgisi alınmış bu nedenle 8. Ordunun Sol Kanat Grubu'nu kuzeydoğu istikametinde kanat kırmak suretiyle Der-İstiya bölgesine çekeceğini, söz konusu çekilme nedeniyle de 7. Ordu birliklerinin sağ yanında hassasiyet oluşacağı bildirmiştir²²⁷.

19 Eylül 1918 tarihinde gün boyu devam eden muharebelerde MSK 53. Tümeni 20. Kolordu cephesine 3 km.lik bir girme yapmış olduğu halde, akşama doğru 8. Ordunun Tul-Kerem'de tutunamayarak Anebta'ya çekildiği bilgisi de ulaşınca 7. Ordunun savunma bütünlüğü tehlikeye düşmüştür. Olası bir kuşatma manevrasından kaçınmak maksadıyla da kuzeydeki mevzilere çekilmek zaruriyet kazanmış ve bu nedenle 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa tarafından birliklerine havanın karaması ile intikale başlayarak Kefr Haris-Tima-Ebu Zerka Vadisi hattına çekilmesi emri verilmiştir. Ertesi gün saat 09:00'da Falik Vadisi'nin geçilebilir bilgisini alan 5. Süvari Tümeni vakit kaybetmeden sahil şeridi boyunca kuzey (*Nasıra*) istikametine ileri harekâtına devam etmiş, Et-Tire bölgesinin ele geçirildiği bilgisini alan 4. Süvari Tümeni de Falik Nehri'ni geçerek kuzeye doğru (*Afule-Bisan hedefli*) ilerleyişlerine devam etmiştir. Fazla direnişle karşılaşmadan ilerleyen süvari tümenleri gece yarısı "*Muşmuş Geçidi*"ne ulaşmış ve geçidi geçen birlikler sabaha karşı Esterlon Ovası'na fazla direnişle karşılaşmadan

²²⁶ATASE, BDH-219-86-913B-001-05.

²²⁷ATASE, BDH-219-86-913B-001-09.

inmiştir. Ovada hızla ilerleyen 5. Süvari Tümeni birliklerinden 13. Süvari Tugayı Nasıra'ya sabahın ilk saatlerinde ulaşmıştır. 20 Eylül saat 05:30 sularında Yıldırım Ordular Grubu karargâhının bulunduğu Nasıra'ya taarruz eden General Chauvel Komutasındaki Çöl Atlı Kolordusu birlikleri Grup Kumandanı General von Sanders'i yakalayamamış fakat grup karargâhını ve birçok evrak ve malzemeyi ele geçirmiştir. İlk şoku atlatan karargâh emniyet ve muhafız birlikleri direnmeye çalışsa da kenti geri alamamıştır²²⁸.

Nasıra'yı düşüren 5. Süvari Tümeninin bir basamak güneyinde ilerleyen 4. Süvari Tümeni de Muşmuş Geçidi'nden²²⁹ ovanın güneyine sarkarak önemli bir demiryolu kavşak noktası olan Afule istasyonunu (*muhtelif sayıda lokomotif ve vagonların yanı sıra tam teşekküllü bir hastane de dâhil olmak üzere*) ele geçirmiştir. Aynı zamanda bölgede bulunan hava meydanı ve dört uçağın da zapt edilmesiyle, zaten sınırlı olan Yıldırım

²²⁸ATASE, BDH-219-338-913-017-03; ATASE, BDH-219-86-913B-001-015; ATASE, BDH-219-86-913B-001-007; ATASE, BDH-3719-H1-1-1; ATASE, BDH-3719-H1-1-2. Nasıra'yı bir sabah baskını ile kaybeden Grup Kumandanı von Sanders esir düşmekten zar zor kurtularak, Taberiye'ye gitmiştir. “*Nasıra Baskını*” olarak harp tarihine kaydedilen olayda grup karargâhında bulunan gizlilik dereceli harp raporları, ceride vb. kıymetli evrak ve arşiv kaydı İngilizlerin eline geçmiş bir kısmı ise yakılmak suretiyle imha edilirken küçük bir kısmı ise kaçırılmıştır. Bkz.: Meral Balcı, “*İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri*”, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. VI, S I, İstanbul, 2019, s. 72.

²²⁹Harekât bölgesinin değerlendirilmesi bölümünde de özellikle belirtilen “*Muşmuş Geçidi*”, MSK Çöl Atlı Kolordusuna bağlı Süvari ve Atlı birliklerinin ileri harekâtlarını kıyı kesiminden iç kesime aktarmaları için hayati öneme haizdir. Von Sanders 19 Eylül Akşamı 17.45 sularında verdiği emirde söz konusu geçit için aldığı tedbiri; “*Yolların dikenli telle yer yer barikatlanması ve bırakılmış taşıt araçlarıyla kapatılması tavsiyeye değer. Afule şosesi üzerinde Musmus'a bugün öğleden sonra Yarbay Krey'i dört makineli tüfek bölüğü ve bir süvari bölüğünden kurulu müfrezesiyle gönderdim. Umudumun aksine olarak daha geriye çekilme zorunda bırakılırsak, Mesudiye üzerindeki yol, 8 nci Ordu'ya kalacak şekilde ve bu sırada 7 nci Ordu'ya Bisan ve özellikle Beyti Hasan genel istikametinde Mesudiye-Cenin şosesinin doğusu isabet edecektir.*” şeklinde belirtmiştir. Diğer tarafta ise Sir Allenby, muharebe sonrası kaleme aldığı raporunda, von Sanders'in Muşmuş geçidine yönelik aldığı tedbiri tasdik etmiş ancak geç kalınmış bir tedbir olduğunu ve sonuçlarını “*4. Süvari Tümeni El Nasıra'da kuzeydoğuya Mosmos geçidine yaklaştıkça vadi gittikçe daralıyordu. Düşmen bu geçidi korumak amacıyla Ufule'den bir tabur sevk etmişti. Fakat bu taburun ancak öncüsü belirlenen yere ulaşabildi. Öncü tarafından gösterilen direniş kırıldı. Taburun kalan kısmı El Acun'da süvarimizle karşılaştı. 2. Mızraklı alayı bu kuvvetin 46 neferini mızrakladı. Kalan 470 nefer esir edildi*” ifadeleriyle belirtmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 633 ve Çulcu, a.g.e., s. 352.

Ordular Grubu'nun hava gücüne önemli bir darbe vurulmuştur. Afule kentinin ele geçirilmesini müteakip 4. Süvari Tümenini takip eden Çöl Atlı Kolordusu ihtiyatı Avustralya Atlı Tümeni de dost birliklerin üzerinden aşmak suretiyle, Afule'den güney istikametine Cenin'e sevk edilmiş ve Cenin'de gerçekleşen muharebe neticesinde 20 Eylül 1918 akşamı saat 17:30 sularında kente girmiştir. Ertesi gün (21 Eylül) geri çekilen Osmanlı birliklerini çembere almak maksadıyla Afule üzerinden doğu istikametine ileri harekâtına süratle devam eden 4. Süvari Tümeni saat 16:30'da Şeria Nehri'nin hemen batı yakasında yerleşik Bisan'a el atmış ve geri çekilmekte olan 8. Ordu birliklerinden 800 kadar esir almıştır. Bununla birlikte Bisan'ın kuzeyinde bulunan ve Şeria Nehri doğusuna geçişleri önlemek için kritik önem taşıyan Mecamiye Köprüsü'nü de tutmayı başarmıştır. Bisan ve Mecamiye Köprüsü'nün yanı sıra Cenin ve Afule kentlerinin işgaliyle 8. ve 7. Orduların kuzeydeki geri çekilme yolları tamamen kapanmış, geniş çaplı kuşatma manevrasından kurtulmak için Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin elinde sadece güneydeki Ed-Daime Köprüsü kalmıştır²³⁰.

²³⁰ATASE, BDH-3705-28-7-7; ATASE, BDH-3705-28-15-2; ATASE, BDH-3705-28-15-2; ATASE, BDH-3705-28-15-3; ATASE, BDH-3705-28-15-4. Söz konusu kritik geçit, geçiş yeri ve köprüler için Bkz.: Belen, a.g.e., 19 nolu kroki. Başta 8. Ordu olmak üzere, sırasıyla 4. Ordu ve 7. Ordu birlikleri binlerce esir vermiştir. Söz konusu esarete kimi birlikler direkt olarak İngiliz birlikleri tarafından alınırken, kimi birliklerin ise bölgede bulunan bedeviler tarafından esaret altına alınarak Şerif Hüseyin kuvvetlerine ve müteakiben de İngiliz birliklerine teslim edildiği anlaşılmaktadır. Muharebeye katılan Osmanlı askerlerinin anıları incelendiğinde özellikle Şeria Nehrinin doğusuna geçmeden esir alınanların İngiliz birliklerince, nehir geçişini yapmaya muvaffak olan düzensiz Yıldırım birliklerinin ise ekseriyetle ricat esnasında bölge halkı ve isyancı Şerif kuvvetleri tarafından esir alındıkları görülmektedir. Bu kapsamda bölgede bulunan ve bedevi kabileleri tarafından esarete düşürülen Osmanlı askerlerinin çırılçıplak soyulmak suretiyle tamamen talan edildiği ve bu talanlar esnasında yaralandığı ve hatta öldürüldüğü hususu muharebeye iştirak edenlerin anılarında yer almaktadır. 8. Ordu 16. Tümen 125. Alayda yedek subay (zabit vekili) olarak cephede bulunan Mehmet Dürdali Karasan Bisan bölgesinde bedeviler tarafından esarete düşünö ve yaşadıklarını anılarında *"Kafilemiz 400 kişi kadar olmuştu. Bunların çoğu yorgunluktan bütün eşyalarını atmış, ekserisinde silah dahi yoktu... Bir anda dört tarafımızdan 10 bine yakın bedevinin üzerimize hücum ettiğini gördük. Bizi tam bir pusuya düşürmüşlerdi. Bir anda soyma harekâtı başladı. Bir asker üzerine on kişi birden çullanıyordu ve askerden aldıklarını da taksim edemiyorlardı. Bu meyanda çabuk soyunamayanları cenbiye (bir nevi bıçak) ile yaralıyorlar veyahut da öldürüyorlardı... Artık çırılçıplak köye doğru yürüyorduk. Bütün köy kadınları damların başına çıkmış "lü lü lü" diye durmadan bağırıyorlardı ve bu vakada çabuk soyunamayanlardan herhalde 50'den fazla insan ölmüştü... Artık bedevilerin de bizden alacakları kalmamıştı. Bizimle hiç alakalanmıyorlardı. Yalnız bir katliamdan*

19/20 Eylül gecesi 7. Ordu cephesine yapılan taarruzlar hız kesmeden devam etmiş, bu nedenle Mirliya İsmet Bey komutasındaki 3. Kolordu Kefr Haris-Tima hattına çekilmiştir. Özellikle 7. Ordunun sağ/batı kanadında 10. Tümenin artan taarruzları neticesinde Selfit bölgesinde bir girme cebi elde eden Tümgeneral Chetwode komutasındaki MSK 20. Kolordusuna bağlı 10. Piyade Tümeni savunma hattını yarmaya muvaffak olamamıştır. 3. Kolordunun girme yapan düşman kadar önemli diğer sorunu da batı yanında geri çekilen 8. Ordu ile irtibat kuramaması olmuş, muhabere irtibatlarında yaşanan aksaklıklar ve 8. Ordunun savunma insicamını kaybetmesi sebebiyle bir daha irtibat sağlanamamıştır. 7. Ordunun sol kanadında ise 20. Kolordu cephesinde artan taarruzlar nedeniyle birlik mevcutları azalmış, 20. Kolordu düşük personel mevcuduyla cephesini tutamayacağı seviyeye gelmiştir. Bölgesinde oluşan hassasiyet nedeniyle ihtiyat talep eden 20. Kolordu'ya Cenin bölgesinde beliren tehlikeden dolayı ihtiyattan birlik gönderilememiş ancak 20. Kolordunun personel sayısını arttırmak yerine cephesini daraltmak suretiyle mevzilerde bulunan personel sayısı arttırılmış ve 20. Kolordunun çekildiği bölgeyi 3. Kolordu ara hattını doğuya kaydırarak doldurmuştur. 7. Ordu cephesinden taarruz eden MSK'nın *(bir tümeni eksik)* 20. Kolordusu etkili ateş desteği sağlanamaması sebebiyle iyi tahkim edilmiş Türk siperlerini aşarak ilerlemekte güçlük çekmiştir²³¹.

Korgeneral Bulfin komutasında MSK asıl taarruzunu icra eden 21. Kolordu 20 Eylül itibariyle taarruzun temposunu düşürmeden devam ederek Tul-Kerem-Anebta hattında tutunmaya çalışan Mirliya Cevat *(Çobanlı)* Paşa komutasındaki 8. Ordu birliklerini süpürerek doğu istikametinde ileri harekâtına devam etmiştir. 8.Ordu Kumandanı Cevat Paşa gelişen son durum hakkında saat 14:30 itibariyle 7. Orduya “22.

korkuyorduk. Çünkü Arapların bize karşı bir intikamları olduğunu biliyorduk. Fakat bölük kumandanımın bir Arap kadar güzel Arapça bilmesine güveniyorduk.” şeklinde ifade etmiştir. Bkz.: Mehmet Dürdali Karasan, Paşam Nereye Kadar Çekileceğiz, Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Harbi Hatıraları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, s. 98-100.

²³¹ATASE, BDH-3705-28-5-13; ATASE, BDH.3705-28-3; ATASE, BDH-3705-28-3a ve ATASE, BDH-3705-28-8-6 vesikalarında; 7. Ordunun sol kanadını savunan 20. Kolordu Kumandanı Mirliya Ali Fuat Paşa imzalı harp raporunda 53. Tümen bölgesine *(özellikle 163. Alay cephesine)* düşmanın yüklendiğini ve bu nedenle alayın geri bölge mevzilerine çekilmek zorunda kaldığını, kolordu sağ kanadında bulunan 26. Tümen *(78. Alay)* bölgesinde ise yapılan karşı taarruzların sonuç verdiğini belirtmiştir.

Kolordu Et-Tire hattında kalamayacağı ve Kalansava üzerinden ricat mecburiyetinde kaldığı bildirildi. Savunma imkânı bulunmadığı takdirde Tul Kerem istikametinde ricat etmesini ve Tayyibe-Tul Kerem sırtlarında inatçı bir müdafaa ile karşı koymasını emrettim.” şeklinde bilgi vermiştir. Sonuçta; Batı, Güney ve Kuzey istikametlerinden gelen süvari ve piyade tümenlerinin kıskacında kalan 8. Ordu bakiyesi unsurları ve 7.Ordu birlikleri için; kendilerinden sayıca ve moral olarak üstün, komuta/kontrol sistemleri ve hava kuvvetleri etkin olarak işleyen MSK birlikleri karşısında çekilmekten dışında bir hal çaresi kalmamıştır. Bu kapsamda; 7. Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa’nın inisiyatif kullanarak vermiş olduğu emirle 7. Ordunun ricatı başlamıştır²³².

Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1918 tarihli emiriyle birliklerini Şeria Nehri’ne doğru geri çekmeyi planlamış ve karargâhını da Beyt-i Hasan’a intikal ettirmiştir. Emrin ulaşmasıyla birliklerin harekete başlanması istenmesine rağmen 3. Kolordu hava taarruzlarından korunmak için havanın kararmasıyla intikale başlamış, 20. Kolordu tekrar başlayan taarruzlar karşısında muharebeyi kesemeyerek, taarruz bertaraf edilinceye kadar hareketsiz kalmış ve saat ertesi gün 06:30 itibariyle intikale başlamıştır. 7. Ordu kuzeydoğu istikametine çekildiğinden dolayı cephe hattında güneyde kalan 4. Ordu mevzileri de Grup Komutanlığından gelen emirle, kuzey istikametinde çekilmeye başlamıştır²³³.

20/21 Eylül gecesi 8. Ordu cephesinde durum daha da vahim bir hal almış, Bulfin’in taarruzlarına direnemeyen 8. Ordu birlikleri Mesudiye ve Nablus’a doğru çekilmeye başlamıştır. Ancak taarruz temposunu düşürmeyen 21. Kolordu kuzeye yönelerek Mesudiye ve çevresini ele geçirmiş ve emrinde ileri harekâtına devam eden 5.

²³²ATASE, BDH-3705-28-7 ve Sedat, a.g.e., s. 199-202. Şam’da konuşlu bulunan Yıldırım Baş Menzil Müfettişliğine ait muharebenin başlangıç ve genel durumu bildirir 19 ve 20 Eylül 1918 tarihli harp raporu **EK-V**’de sunulmuştur. Söz konusu raporda 18 Eylül’de 7.Ordu bölgesinde başlayan MSK taarruzlarının ertesi gün 8.Ordu bölgesinde yoğun ateş desteğinde gelişme gösterdiği, 4.Ordu bölgesinde ise topçu muharebesi dışında mevzi muharebesinin yaşanmadığı belirtilmiş ve İsyançı Arap Ordusunun (*muhtemelen Dera kastedilerek*) kentin 15 km doğusunda olduğu şifreli olarak bildirilmiştir. Ayrıca cephe güneyindeki Hicaz Kuvve-i Seferiyesi birliklerinden durum raporunun henüz alınmadığı da rapor sonuna eklenmiştir. Bkz.: ATASE, BDH-3768-28-9; ATASE, BDH-3768-28-9-1.

²³³ATASE, BDH-3705-28-8; ATASE, BDH-3705-28-7; ATASE, BDH-3705-28-7-2; ATASE, BDH-3705-28-7-3; ATASE, BDH-3705-28-7-4; ATASE, BDH-3705-28-7-5.

Avustralya Süvari Tugayı ise öğle sularında Nablus'a girerek şehri teslim almış ve sonrasında Cenin istikametinde kuzeye ilerleyerek Cenin'de Avustralya Süvari Tümenine katılmıştır. Harekât başladıktan yaklaşık 60 saat sonra MSK'nın üç kolordusu Nablus'ta buluşmuş, düzensiz olarak doğuya ilerleyen 8. Ordu birliklerini kitleler halinde esir almaya başlamıştır. 21 Eylül sabahında 7. Ordunun 3. ve 20. Kolorduları emredilen hatta çekilerek Nablus güneydoğusu ile Şeria Nehri uzanımı hattında mevzilenmiştir²³⁴.

Grup Komutanlığı bozulan savunmanın insicamı ile başlayan düzensiz ve düşman baskısı altında geri çekilen ordularının geri hareketlerini koordine etmek maksadıyla 7. Orduya iletilmek üzere 4. Orduya bir emir göndermiştir. Söz konusu emrin teslimatı gecikmiş ve Şeria Nehri'ni geçmeyi müteakip 7. Ordu'ya ulaştırılmış, ulaştığında ise uygulanabilirliği kalmamıştır. 21 Eylül itibarıyla de 7. Ordu'ya ulaşmış bir geri çekilme emri henüz bulunmadığından Mustafa Kemal Paşa durum değerlendirmesi yapmayı müteakip 7. Ordunun geri çekilmesini düzenleyen bir emir yayınlamıştır²³⁵.

Söz konusu kritik emirde; 8. Ordunun tamamen dağıldığını ve karargâhı ile kalan bakiyelerinin Tubas üzerinden kuzeye çekileceğini açıkladıktan sonra 7. Ordunun da Tubas yolu üzerinden Bisan'a ilerleyeceğini, intikal sırasında Bisan yolunun açık ve işler durumda bulundurulması maksadıyla taşıma imkânı olmayan tüm teçhizat ve malzemenin yerinde imha edileceğini, intikalin öncü birliği olarak görevlendirilen 3. Kolordu marifetiyle intikal güzergâhının açık bulundurulması için gerekli tedbirlerin alınacağını ve bu kapsamda; 3. Kolordu emrinde bulunan taşınması zor sahra bataryalarının ordu geri emniyetine memur edilen 20. Kolorduya verileceğini bildirmiştir. Ayrıca intikal düzenini sağlayarak, hızını artırmak maksadıyla 3. Kolorduya Nablus kuzeyindeki Tammun-Tellüze hattında, 20. Kolorduya ise Beyt-i Hasan-Bisan yolunu üzerinde mevzilenmesi emredilerek, ayrıca 20. Kolorduya Miralay İsmet Bey sevk ve idaresindeki 3. Kolordu intikalini tamamlamadan yürüyüşe başlamaması ve güneydeki MSK birliklerine karşı, intikalin geri emniyetini sağlaması emredilmiştir²³⁶.

7. Ordu Kumandanlığı tarafından yukarıda belirtilen hususlar ve alınan tedbirler doğrultusunda, MSK tümenlerinin her geçen gün daralan kısılcından süratle çıkmak yönünde gerekli adımlar atılmaya başlanılmış ve söz konusu tedbirlere binaen 4. Orduya

²³⁴ATASE, BDH-3705-28-7-6; ATASE, BDH-3705-28-7-7.

²³⁵ATASE, BDH-3705-28-13.

²³⁶ATASE, BDH-3705-28-15-7.

gönderilen yazı ile de Bisan'ın doğusunu tutacak büyüklükte bir kuvvetin bölgeye sevk edilmesi talep edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Şeria Nehri doğusundan ilerleyen 4. Ordunun görevlendirdiği birlik ve 7. Ordu birlikleriyle Şeria Nehri'nin iki yakasından kuzey yönünde ilerleyerek zayıf bir kuvvetlerle tutulduğu bilgisi alınan Bisan'ı ve bölgedeki köprünün emniyetini sağlamayı ve müteakiben birliklerini Şeria Nehri'nin doğusuna geçirerek gittikçe daralan kuşatma çemberinden sıyrılmayı amaçlamıştır²³⁷.

Söz konusu 7. Ordu ricat emri; MSK birliklerinin durumun farkına varıp Bisan'a takviye göndermeden çekilmenin ivedilikle icrasını ve biran önce gizlilik içerisinde gerekli faaliyetlere başlanılmasını gerektirmesi nedeniyle, daha önce muhabere tesisinde yaşanan sıkıntılar (*muhabere bölüğünün yolunu kaybederek esir düşmesi ve eldeki tüm telsizlerin imha edilmesi*) göz önünde bulundurularak 3. Kolorduya irtibat subayı ile gönderilmiştir. 3. Kolordu, emri 21 Eylül gece saat 03.00 civarında Balata güneyindeki Recip'te almış, ancak henüz gerekli tedbirleri alamadan sabaha karşı hava taarruzu, müteakiben Azmut Tepesi'nden çekilen artçılara MSK 10. Tümeninin topçu destekli kara taarruzu başlamıştır. Bu nedenle taarruzları karşılamak üzere Bisan yoluna geri çekilmeyi müteakip taarruzu püskürtmeyi başaran 3. Kolordu birlikleri Ordu Kumandanının emrettiği hatta mevzilenme faaliyetlerini ancak akşamüzeri bitirebilmiştir. 3. Kolordu Kumandanı gelinen son durum ve intikal emri hakkında detaylı bilgi almak için 7.Ordu Karargâhının bulunduğu Beyt-i Hasan'a irtibat subayı göndermiş ancak ordu karargâhının Bisan istikametinde intikale başlamasından dolayı irtibat kuramamıştır. Detaylı bilgi alamayan 3. Kolordu Kumandanı önceki emri uygulamaya ve Tubaz'a giderek emir beklemeye karar vermiştir²³⁸.

Nablus'un işgalini müteakip Farah Vadisi ve çevre vadileri Bisan istikametinde çekilen birliklerle dolmuştur. Bozguna uğrayan 8. Ordu birliklerinde disiplin tamamen kaybolmuş, kuzey istikametinde dağınık ve düzensiz bir ricat başlamıştır. Oluşan

²³⁷ATASE, BDH-3705-28-14. Şeria Nehrinin doğusunda ise düzensiz olarak geriçekilmeye başlayan 4. Ordu birlikleri Salt ve Amman'da binlerce esir vermiştir. Chaytor Grubuna bağlı Yeni Zellanda Atlı Tugayı tarafından Ed-Damiye - Salt istikametinde başlayan ileri harekât kapsamında Salt Kasabasında 4. Ordu'dan yaklaşık 3.000 (Yeni Zelanda resmi harp tarihine göre 3.129) esir alınmıştır. Salt'ta esir alınan 4. Ordu'ya mensup askerleri gösteren fotoğraf **Foto-VIII**'de sunulmuştur. Bkz.: C. Guy Powless, The New Zealanders in Sinai and Palestine, Witcombe and Tombs Limited, Wellington, 1922, s. 250-260.

²³⁸ATASE, BDH-3705-28-18-2; ATASE, BDH-3705-28-16-3.

hassasiyeti çok iyi değerlendiren RAF, Bisan'a istikametinde intikal eden araç ve birlikleri bombalayarak geri çekilen birliklere büyük zayıatlar verdirmiştir. Aralıksız devam eden İngiliz ve Avustralya uçaklarının baskısından dolayı Bisan'a yapılacak 7. Ordu intikali de gecikmiş, Mustafa Kemal Paşa son durum ve hareket tarzı konusunda 21 Eylül saat 11:30'da göndermiş olduğu raporda halen Beyt-i Hasan'da bulunduğunu ve üst komutanlık ile irtibatının bulunmadığını Başkumandanlığa bildirmiş, müteakiben karargâhını toplanarak Şeria Vadisi doğusuna geçmek için intikale başlamıştır. Grup, ordu ve kolordu karargâhları arasındaki irtibatın sağlıklı bir şekilde kurulamaması nedeniyle Yıldırım Ordular Grubunun komuta kontrol sistemi çökmüş ve daralan kuşatma çemberinden kurtulmanın ordu ve kolordu kumandanlarının inisiyatifine bağlı olduğu bir durum hâsıl olmuştur²³⁹.

Enver Paşa'nın 21 Eylül 1918 tarihli telgrafı ile General von Sanders'e "*Geri çekilmenin Mustafa Kemal Paşa sevk ve idaresinde tek elden yapılması...*" yönündeki üstü kapalı tavsiyesine rağmen, Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi kabul görmemiştir. Geri çekilen birliklerin süratli ve etkin olarak işleyecek bir emir komuta zincirinde sevk ve idare edilmesinin zaruretiye rağmen mevcut komuta yapısında ısrar edilmesi (özellikle Mersinli Cemal Paşa ile Mustafa Kemal arasındaki uyuşmazlık) ilerleyen günlerde görüleceği üzere düzensiz olarak ricat eden Yıldırım Ordular Grubunun hassasiyetini

²³⁹ ATASE, BDH-3705-28-16-3a; ATASE, BDH-3705-28-13; ATASE, BDH-3705-28-14; ATASE, BDH-3705-28-17. Muharebenin (*Yıldırım'ın 21 Eylül'den sonra savunma mevziisine girip savunma yapmaya muvaffak olamadığı göz önünde bulundurulduğunda*) en kritik safhası olan ve MSK için zaferi, Yıldırım için hezimetini doğuran ilk 72 saatlik süreçteki manevralar ve muharebe sahasında ortaya çıkan tablo için Bkz.: **Harita V**, Gullett, a.g.e., s. 688-689, 39 nolu harita. Sanders 21 Eylül'den sonra diğer bir ifadeyle Yıldırım'ın Şeria Nehri'nin batısından çekilmesini müteakip birincisi Şam güneyinde, ikincisi ise Halep güneyinde olmak üzere iki kez MSK taarruzlarını durdurmayı amaçlamış ve bu yönde yoğun çaba sarf etmiş ancak muvaffak olamamıştır. Bunda; 7.Ordu ile 4.Ordu arasında eşgüdüm ve koordinasyonun tam olarak tesis edilememesi ile sevk ve idarenin tek elden icrasının sağlamamasının yanı sıra isyancı Arap Kolları ve bölge halkının ricat halindeki Yıldırım birliklerine karşı gerçekleştirdiği sabotaj ve pusu benzeri eylemlerin birliklerin hızını düşürmesi ve yeni bir savunma hattı tesis edememesindeki etkisi büyüktür.

artırmış ve Şam hedefli bir “Başarıdan Faydalanma” harekâtına başlayan MSK Çöl Atlı Kolordusunun önünü açmıştır²⁴⁰.

7. Ordu Kumandanı MSK ateş destek unsurları ve uçakları ile sürekli baskı ve taciz altında olduğu Şeria Nehri’nin batısından kurtulmak maksadıyla nehir üzerinde farklı bir geçiş güzergâhın bulunup bulunmadığını araştırmış, Şeria bölgesini bilen subayların yerel halkın kullandığı Der Amar Mevki’nin sığ bölümlerinin geçiş imkânı verdiği bilgisinin kendisine ulaştırılması üzerine bu bölgeye düşmanın gözünden uzak dağ yolundan intikal etme kararı almıştır. Ses ve ışık disiplinine azami riayet edilerek disiplini bozanların idam edileceği emredilen kritik bir intikalle 7. Ordu karargâhı 22 Eylül 1918 sabahı dağ yolunu kat ederek Şeria Nehri’ne ulaşmıştır²⁴¹.

Nehrin kıyısından 20. Kolorduya gönderilen mesajda; 7. Kolordu karargâhı ve bir müfrezenin Bisan köprüsünü açmak maksadıyla kuzeye ilerlediğinin bilgisini verilmiş ve kolorduların ricatı ile nehir geçiş harekâtının icrasını kendi inisiyatiflerine bırakıldığı emredilmiştir. 7. Ordu bölgesinde söz konusu gelişmeler yaşanırken, 22 Eylül sabahı Grup Kumandanlığının emriyle kuzeye çekilen 4. Ordunun bıraktığı mevzilerin Şeria Nehri’nin doğusunda konuşlu bulunan Tümgeneral Chaytor komutasındaki “Chaytor Grubu”nun ANZAK ve Hint ve birlikleri tarafından işgal edilmesi ve güneyde bulunan Ed-Damiye köprüsün ele geçirilmesi nedeniyle Şeria Nehri batısında kalan 3. ve 20. Kolordular için son çıkış yolu da kapanmıştır²⁴².

²⁴⁰Gnkur. ATASE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Temmuz 2016, Yıl: 65, S. 138, Ankara, 2016, s. 37-38 ve Cevat Rifat Atilhan, a.g.e., s. 59-62.

²⁴¹ATASE, BDH-3705-28-19. Söz konusu hayati öneme haiz ricat (geri çekilme) planının uygulama esaslarının emredildiği söz konusu emirde “kolorduların verilen emirlere harfiyen uymaları ve intikal esnasında yürüyüş kollarından kopan ve disiplinsizlik yapanların her kim olursa idam edileceğini...” hususunun özellikle belirtilmesi; muharebenin hemen başında Yıldırım Ordular Grubunun içine düştüğü vahameti ve MSK taarruzlarının yarattığı baskın ve şok etkisini göstermesi açısından önemlidir.

²⁴²ATASE, BDH-3705-28-19; ATASE, BDH-3705-28-19-2. Türk Resmi harp tarihi yazımında muharebenin kaybedilmesi noktası; “4. Ordunun çekilmeye başlamasıyla Nablus Meydan Muharebesi sona ermişti. Sonuç olarak 8. Ordu elden çıkmış, 7. Ordu çok tehlikeli bir duruma düşmüş ve Şeria doğusuna geçip geçemeyeceği şüpheli bir hale gelmiştir. 4. Ordunun bundan sonra ne duruma gireceğini, karşısında üstün bir düşman kuvveti bulunmadığına göre, Şeria batısındaki hareketler belli edecekti.” ifadeleriyle belirtilmiştir. Düşman baskısı altında olmaksızın ve cephesindeki MSK birliklerinin kendisinden üstün olmamasına rağmen 4. Ordunun geri çekilmeye başlaması meydan muharebesinin kaybedildiği nokta

7. Ordu Karargâhı Şeria Nehri'nin batısına geçmeyi müteakip halen irtibat sağlayamadığı 4. Ordu birliklerine temas etmek maksadıyla Cebel-i Aclun istikametine doğru ilerlemeye başlamış, intikal esnasında 3. Süvari Tümeninin Bisan yönünde ilerlediğinin bilgisi alınmıştır. 4. Ordunun 7. Ordu talebine istinaden süvari tümenini Bisan'a sevk ettiği fakat 7. Orduyu bilgilendirmediği anlaşılmıştır. 3. Süvari Tümen Kumandanı ile yapılan koordinasyon neticesinde nehrin batı yakasında intikal etmekte olan birliklerin geçişlerini emniyete almak maksadıyla Bisan bölgesini alınmasına karar verilmiş ve bu kapsamda; 3. Süvari Tümeni, 7. Ordu karargâhı ve muhafız birliklerinden teşkil edilen "*Yarbay Hayri Müfrezesi*" ile 24. Tümenin Süvari Bölüğünden oluşan bir mürettep görev kuvveti tertip edilmiştir. Ayrıca 7. Ordu Karargâhı 1. Şube Müdürünün süvari tümeninden iki bölükle yola çıkarak Bisan Köprüsü'nü önceden tutması planlanmıştır. 7. Ordu Karargâhı, kolordularının nehir geçişini emniyetle yapmaları için plan yaparken, saat 17:30'da 7. Tümeden, 3. Kolordu hakkında gelen raporda kolordunun Şeria Nehri'nin doğusuna geçmeye hazırlandıkları haberi alınmış ancak söz konusu haber (3. Kolordunun bu tasarrufu) Bisan'a yapılacak taarruza etki etmemiş, planlarda bir tadilata gidilmemiştir²⁴³.

22/23 Eylül gecesi Bisan istikametinde başlayan yürüyüşe Yabis Vadisi bölgesinde mola verilmiş, gönderilen hiçbir keşif unsuru henüz geri dönmediği için gelişen son durum hakkında bilgi alınamamıştır. Ancak günün ağarmasıyla beraber 7. Ordu karargâhına birçok kritik haber ardı ardına gelmeye başlamıştır. Ulaşan haberlerden; öncelikle gönderilen keşif kollarının isyancı Arap kabileleri tarafından esir alındığı, Bisan bölgesinin ele geçirilemediği, MSK Çöl Atlı Kolordusuna bağlı süvari birliklerinin Şeria Nehri'nin doğusuna ve kuzeyine sarkarak geri çekilen Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin Şam yolunu kesmeye çalıştığı, 20. Kolordunun Der Amar civarında

olarak kabul edilmiştir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 660. İngiliz resmi harp tarihinde ise köprü ele geçirilmeden önce 7. Orduya bağlı 53. Tümenin büyük kısmını teşkil ettiği düşünülen ve hava keşfi ile tespit edilen 600 mevcutlu bir düşman birliğinin Şeria Nehri'nin doğusuna geçmeyi başardığı belirtilmektedir. 20. Kolordunun 53. Tümeni ile nehir geçişi öncesinde teması kaybettiği gözönünde bulundurulduğunda RAF'ın tespiti ve İngilizlerin değerlendirmelerinin doğru olduğu görülmektedir. Özellikle Ed-Damiye Köprüsü'nün Chaytor Grubu tarafından ele geçirilişi için Bkz.: Falls, a.g.e., Part II., s. 547-552.

²⁴³Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 668-670; Şeria Nehri'nin doğusunda muharebe eden Chaytor Grubu'nun faaliyetleri için Bkz.: Gullett, a.g.e., s. 713-727 ve Falls, a.g.e., Part II., s. 547-559.

nehir geçişine başladığı fakat 53. Tümeni ile irtibatının kesildiği yönünde bilgiler alınmıştır²⁴⁴.

8. Ordunun kalan birliklerinin ise Bisan güneyinde olduğunun bilgisini alan Mirliya Cevat Paşa birliklerine komuta etmek için 20 Eylül'de karargâhı ile bu bölgeye intikal etmiş, ancak zaten muharebe müessiriyetini büyük oranda kaybetmiş olan 8. Ordu birliklerinden kalan dağınık unsurlar nehir geçişi öncesinde Bisan bölgesinde bulunan MSK 4. Süvari Tümeni tarafından sıkıştırılmış ve çok sayıda zayıat verilmiştir. Söz konusu gelişmeleri müteakip Mirliya Cevat Paşa 23 Eylül 1918'de Şeria Nehri'nin batısından taarruzla Bisan bölgesini yarararak kuzeye Semah'a ilerlemeye çalışan 8. Ordudan geriye kalan derli toplu ender birliklerden Albay von Oppen komutasındaki Alman Asya Kolunu da yanına alarak Şeria Nehri'nin batısına geçmeyi başarmıştır²⁴⁵.

23 Eylül'de 20. Kolordu tamamen nehri geçerek Aclun istikametine ilerlemeye başlamış ancak 20. Kolordu ve 4. Ordunun geri çekilirken hızlı davranması birlikler arasında oluşan boşluklara MSK birliklerinin sarkması ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda; MSK süvari birlikleri 3. Kolordunun nehir geçişi esnasında baskılarını arttırarak kolorduyu çembere almıştır. Dar bir alana sıkışan kolordunun karargâh subayları ve bazı ast birlik komutanları teslim olma seçeneğini Kolordu Kumandanına teklif etmiş ancak Miralay İsmat Bey, söz konusu teklifi çok sert bir biçimde reddederek

²⁴⁴ATASE, BDH-3705-28-17; ATASE, BDH-3705-28-18-2. 8. Ordu düzensiz bakiyeleri ile 7.Ordu birliklerinin 22-23 Eylül 1918 tarihlerinde Şeria Nehri'nin doğusuna geçişleri ve MSK Çöl Atlı Kolordusunun kuşatma manevralarını gösteren harita için Bkz.: **Harita-VI**, Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 57 nolu kroki.

²⁴⁵ATASE, BDH-3705-28-17-1; ATASE, BDH-3705-28-18-2a ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 674. Enver Paşa ile von Sanders arasındaki 22-23 Eylül 1918 tarihli telgraf teatilerinde Enver Paşa tarafından Hayfa'nın kesinlikle muhafaza edilmesi istenilmiş, von Sanders bu yönde aldığı tedbirleri (Hule Gölü ile Akka arasında kalan kesiminde 6.Ordu ile Grup Komutanlığı arasındaki ara hattını kaldırdığını, Hayfa Mıntıka Komutanına son neferine kadar liman kentini muhafaza etmesini İstanbul'dan bizzat gelen emir kapsamında) bildirilmiştir. Ayrıca Enver Paşa'nın Medine ve civarındaki birliklerin durumunu sorması üzerine von Sanders, henüz emir vermediğini lakin Maan ve Gazze doğusundaki birliklerin Dera'ya çekilmekte olduğu ve Medine'deki birliklerin bulunduğu bölgede savunmaya devam edeceklerini bildirmiştir. Bkz.: ATASE, BDH-3719-H1-1-1; ATASE, BDH-3719-H1-1-1-1; ATASE, BDH-3719-H1-1-2; ATASE, BDH-3719-H1-1-3; ATASE, BDH-3719-H1-1-4; ATASE, BDH-3719-H1-1-5; ATASE, BDH-3719-H1-1-6; ATASE, BDH-3719-H1-1-7; ATASE, BDH-3719-H1-1-8; ATASE, BDH-3719-H1-1-9; ATASE, BDH-3719-H1-1-10; ATASE, BDH-3719-H1-1-11.

kayıp verme pahasına nehrin karşısına geçmeye muvaffak olmuştur. Böylece kuşatma çemberinden çıkmayı başaran 7. Ordu birlikleri nehir geçişini tamamlamıştır. Başta 22. Kolordu olmak üzere 8. Ordunun bozguna uğramış birlikleri ise esir olmaktan kurtulamamıştır²⁴⁶.

23 Eylül 1918 akşamı Yıldırım Ordular Grubu'nun, Nablus Muharebesi'nin asıl olarak cereyan ettiği Şeria Nehri'nin batısında ki genel durumu; Türk resmi harp tarihine; *"8. Ordu, Alman kıtaları ve bazı perakendeler hariç olmak üzere tutsak olmuş, 7. Ordunun 20. Kolordusu, Aclun istikametinde çekiliyor. 3. Kolordu, düşman tarafından çembere alınmışsa da Kolordu Komutanı Albay İsmet'in azim ve iradesi sayesinde fakat ağır kayıplar vererek kurulabilmiştir."* şeklinde kaydedilmiştir²⁴⁷.

Nehir geçişinin tamamlanmasını müteakip 7. Ordu Kumandanı tarafından nehir geçişi icra edilen bölgeler de dâhil olmak üzere Şeria Nehri'nin doğu ve batısındaki MSK varlığının artmasıyla süratle kuzeye çekilme kararı alınmış, kolordulara gönderilen emirde 7. Ordu karargâhının Bisan-Aclun bölgesindeki süvari birliklerinden sakınarak İrbid istikametine hareket edeceği belirtilmiştir. Şam mihveri esas alınarak geri çekilme ana istikametleri Bade-Dera ve Dera-Taberiye olarak belirlenmiş ve intikal müddetince birliklerin iâşe ve ikmallerini birlik komutanları üzerine verilecek paralarla mahallinden yapılması emredilmiştir. Grup Kumandanı General von Sanders'de kuzeye çekilen birliklerin emniyetini almayı amaçlayan, geri çekilmenin koordinasyonu ve dağınık birliklerin yeniden teşkilatlanmasına yönelik ayrıca bir emir yayınlamıştır²⁴⁸.

²⁴⁶ATASE, BDH-3705-28-13 ayrıca Bkz.: Sami Yengin, Drama'dan Sina-Filistin'e Savaş Günlüğü (1917-1918), Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 104-106.

²⁴⁷Kuşatma çemberinin daraldığı esnada Türk harp tarihinde benzerine ender rastlanan enteresan bir gelişme yaşanmış, 3. Kolordunun Tümen ve Alay komutanlarınca Kolordu Kumandanına teslim olma teklifi yapılmıştır. Teklifi reddeden 3. Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey'e rağmen teslim tutanağı hazırlamaya yeltenen ana ast birlik komutanları, Miralay İsmet Beyin; *"Böyle bir tutanağı getiren kişiyi kendi tabancamla öldürürüm."* ikazı üzerine muharebeye devam etmişlerdir. Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 673 ve Sedat, a.g.e., 270.

²⁴⁸ATASE, BDH-3705-28-16-3; ATASE, BDH-3705-28-5-1. 3. Kolordunun 1. Tümen Kumandanı olarak görev yapan Alman General von Guhr söz konusu istisnai ve kritik gelişmeyi çalışmamız için kıymetli hatıratlardan biri olan eserinde; *"Öğleden sonra saat 17.00'dan itibaren üç alay komutanı ile topçu komutanı tamamen usulüne uygun bir şekilde bana görüşlerini bildirebilmeyi arz ettiler. Askerlerin hasta olduğunu, dayanma güçlerinin kalmadığını ve mevcut az miktardaki cephaneyle muharebe edilemeyeceğini belirttiler. Bu sebepten dolayı onları da feda etmek yararsız gözükiyormuş. Bu yüzden*

25 Eylül günü 7. Ordu karargâhı Evun'a ulaşmış Şeria Nehri'ni geçen ordu birliklerini tekrar toplanıp düzenlenmek ve gerekli bütünlemeleri yapmak maksadıyla Evun bölgesinde geçici olarak konaklayan 7. Ordu; 4. ve 8. Ordu bakiyesi dağınık birlik ve eratı (teçhizat ve malzemeleri ile birlikte) emir beklemeksizin bünyesine katarak teşkilatına eklemiştir. Müteakiben düşmanın muhtemel yaklaşma istikametleri ve intikal güzergâhının keşfi yapılmıştır. 3. Kolordunun akıbeti halen belli olmadığı için nehri geçmeyi başaran birlikleri Evun'un bölgesinde toplanarak düzene sokulmuş ve Ordu Kurmay Başkanı Miralay Sedat 3. Kolordu komutanı olarak görevlendirilmiştir²⁴⁹.

teslim olmanın gerekli olup olmadığını düşünmemi arz ediyorlarmış. Onlara takviyelerle yardım gelmesi ümidini daha kaybetmememiz gerektiği, dövüşmeden esir düşmenin asla söz konusu olmadığı cevabını verdim. Ayrıca 1. Tümen burada yalnız değildi, bilakis kolordunun bünyesi içindeydi. Ama görüşlerini hemen onların yanında kolordu komutanına arz edecektim..." şeklinde nakletmiştir. Bkz.: Guhr Hans, Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 206-207. Söz konusu gelişme 3. Kolordunun içerisinde bulunduğu mevcut durumun vahametini ve ciddiyetini ortaya koyması ve daha sonra 7. Ordunun Yıldırım Ordularından muharebe müessiriyetini kaybetmeden Halep'e ricat etmeyi başaran tek birlik olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve sonrasında Mondros Mütarekesi öncesinde İskenderun Körfezi ve doğusunun sigortası olarak vazife gördüğü düşünüldüğüne; yakın gelecek açısından Yıldırım Ordular Grubu için, uzak gelecek açısından ise Türk Kuruluş Savaşı için çok kritik bir eşik olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Ayrıca 1. Tümene bağlı alay komutanlarının teslimiyet taleplerinde belirttikleri müşkûlatlardan; cephe eksikliği hususunu, Alman General von Guhr'un da anılarında defaten altını çizerek belirtmesi gerek ricat esnasında gerekse de Şam bölgesinde tesis edilmek istenen hazırlıklı savunmanın icrasında Yıldırım birliklerinin savaşıma azim ve kararlılığını düşüren etkenlerin başında geldiği anlaşılmaktadır.

²⁴⁹ATASE, BDH-3705-28-18-3; ATASE, BDH-3705-28-18-3a; ATASE, BDH-3705-28-18-6 numaralı belgede 3.Kolorduya vekâleten 7.Ordu Kurmay Başkanı Miralay Sedat Bey'in emir komuta edeceği yazmaktadır. Ancak Miralay Sedat Bey anılarında ifasına gerek kalmayan bu vekâleti " 3.Kolordu için Ordu Kurmay Başkanı kumandan vekil tayin ve bir karargâh teşkil edilerek bu görevlere memur edildi. Fakat birkaç saat sonra 3.Kolordu karargâhı hakkındaki endişeler hamdolsun kayboldu ve karargâhın Aclun'da olduğu, Evun'a geleceği müjdesi haber alındı" şeklinde ifade etmiştir. Bkz.: Sedat, a.g.e., s. 276. Miralay Sedat Bey çalışmamızın ana kaynaklarından biri olan "Filistin'e Veda" isimli eserin yazarıdır. Eserin orijinal ismi ise "Yıldırım'ın Akıbeti"dir ve Erkilet'in "Yıldırım" isimli diğer bir ana kaynak eserinin tamamlayıcısı hüviyetindedir. Yıldırım ordularının akıbetini "Tarihi bir trajedi" olarak tanımlayan yazar Miraliva Sedat Paşa'nın 1927 yılında İstanbul Askeri Matbaasında basılan "Yıldırım'ın Akıbeti" isimli eseri Hüseyin Hüsnü Emir'in "Yıldırım" isimli eseri ile birlikte Türk resmi harp tarihi tezinin ana kaynaklarından birisi olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Gün içerisinde yapılan keşiflerde 8. Ordunun son kalan birliği Alman Asya Kolu'nun Dera bölgesinde olduğu ortaya çıkmıştır. Dera'da bulunan düzensiz kıtaların da Alman birlik teşkilatına dâhil edilerek birlik bütünlemesi yapılmış ve İrbit-Dera yolunun emniyetini sağlamakla görevlendirilmek suretiyle bulundukları ataletten kurtulmaları sağlanmıştır. Birlikleri toparlanmaya başlayan 3. Kolordu Kumandanı Miralay İsmet Bey ile de irtibatın sağlanmasını müteakip 7. Ordu tarafından teşkilatlanma ve intikal ile ilgili yeni bir emir yayımlanmıştır. Söz konusu emir kapsamında; 3. Süvari Tümeni ve 24. Tümen ertesi gün (26 Eylül 1918 tarihinde) bulundukları yerlerden intikalle Müzeyrib'te toplanmak üzere 3. Kolordu emrine verilmiştir. Dera'da bulunan Alman Asya Kolu ise 20. Kolordu emrine verilmiş ve kolordunun Dera'nın kuzeybatısında toplanması emredilmiş, Ordu karargâhının ise Er-Ramte üzerinden Dera'ya intikal edeceği bildirilmiştir²⁵⁰.

7. Ordu birliklerinin Şeria Nehri'nin doğusuna geçişinin tamamlanmasını müteakip oluşan muharebe fasılasından istifadeyle; yeniden teşkilatlanma ve bütünleme faaliyetlerine hız verilmiş, dağınık haldeki diğer birliklere ait asker ve malzemeleri de komutası altına alarak mevcut birliklerin toparlanması, dinlenmesi sağlanmıştır. Güneyden (geriden) gelen 3. Kolordu birlikleri, İrbit'ten Müzeyrib'e intikal halindeyken MSK birliklerinin taarruzuna uğramış, taarruzun bertaraf edilmesini müteakip intikale devam etmiş ve saat 05:30 sularında Müzeyrib'e ulaşarak bütünleme ve teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır. 25/26 Eylül gecesi yapılan intikal sonucunda bütünlüğünü sağlayan 7. Ordu birlikleri planlanan El-Müzeyrib-Dera hattına yerleşmiştir²⁵¹.

26 Eylül akşamı Yıldırım Ordular Grubunun üç ordu komutanı ve kurmay başkanları Dera kentinde bir araya gelmiştir. Yapılan görüşme neticesinde 8. Ordu karargâhının artık ordu namına bir birlik bulunmadığından General von Sanders'in emri

²⁵⁰ATASE, BDH-3705-28-18-7; ATASE, BDH-3705-28-18-2a; ATASE, BDH-3705-28-18-3a; ATASE, BDH-3705-28-18-4; numaralı belgelerde, söz konusu Alman Kıt'alarının verilen emre muhalif bir şekilde hareket ettikleri belirtilmiştir. 20. Kolordu kumandanı Miralva Ali Fuat Paşa Ordu Kumandanlığına gönderdiği raporda 150 kadar Alman askerinin, vermiş olduğu emrin hilafında davranarak Salt'a hareket etmiş olduklarını haber aldığını belirtmiştir. Bkz.: Sedat, a.g.e., s. 275.

²⁵¹ATASE, BDH-3705-28-18-8; ATASE, BDH-3705-28-19-14; ATASE, BDH-3705-28-19. Yıldırım Ordularının 27 Eylül'den itibaren Dera'dan Şam'a ricatı ile MSK ve isyancı Arap kollarının takip hareketi ve yan taarruzlarını gösteren harita için Bkz.: **Harita-VII**, Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 60 nolu kroki.

ile İstanbul'a dönmesine karar verilmiştir. 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın geri çekilmenin daha etkin ve süratli yapılarak müşkül duruma düşmemek için birliklerin tek bir komuta altında toplanmasını teklifi ve hiç olmazsa tecrübeli ve yetenekli kolordu komutanlarının bünyesi altına alınmış 4. Ordu birliklerinin 3. ve 20. Kolordulara bırakılması teklifi 4. Ordu Kumandanı Mersinli Cemal Paşa tarafından kabul görmemiştir. Mevcut emir komuta yapısının devamından yana fikir beyan eden Mersinli Cemal Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın bu minvaldeki hiçbir teklifine olumlu bakmaması nedeniyle mevcut durumun devamı ve 7. Ordu Komutasına alınan 4. Ordu birliklerinin de iadesi edilmesi kararı alınmıştır²⁵².

Ayrıca, devam eden geri çekilme (*ricat*) harekâtı kapsamında; 7. Ordunun Taberiye Gölü'nün kuzeyinden ve güneyinden ilerleyen Çöl Atlı Kolordusu ile muharebenin başından itibaren Dera-Şam demiryolu hattında sabotaj ve baskın tarzındaki saldırıyla intikalleri sürekli taciz eden İsyancı Arap Kolordusun olası çift taraflı

²⁵²Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., 680-681. Mustafa Kemal Paşa ile Mersinli Cemal Paşa arasında geçen konuşmayı (aslında münakaşayı) 4. Ordu Komutanın yaveri olarak görev yapan Yüzbaşı Cevat Rifat (Atılhan) Bey cephenin 7. Ordu bölgesinden yarıldığını ve söz konusu yarma gediğinden girme yapan İngiliz birliklerinin 8. Ordunun gerisine sarkarak imhasına neden olduğunu kastederek Mustafa Kemal Paşa'ya çıkışmış, Mustafa Kemal Paşa ise 7. Ordunun gerçekleştirdiği ricat hareketinin gerçekleştirilmemiş olması durumunda ordunun ricat hatlarının kesilmiş olacağını belirterek, Mersinli Cemal Paşa'ya emrinde bulunan süvari birlikleri ile duruma müdahale etmekte geç kaldığını hatırlatmıştır. Münakaşanın yaklaşık 20 dakika sürdüğünü belirten Cevat Rifat Bey selamlaşmaksızın ikilinin ayrıldığını belirtmiştir. Bkz.: Cevat Rifat Atılhan, Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2015, s. 59-61. ve Celil Bozkurt, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesinin Çöküşü Suriye Hezimetini Faciası ve Sebepleri, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019, s. 72-73. Söz konusu iki eser incelendiğinde Cevat Rifat Bey'in yaveri olduğu Mersinli Cemal Paşa'yı sürekli övdüğü, tam aksine Mustafa Kemal Paşa'yı ise yerdığı görülmektedir. Bu nedenle her iki eserde belirtilen hususlara ve yargılara şüphe ile bakılmalıdır. Ancak iki ordu komutanı arasında muharebe esnasında yaşanan gelişmeler; muharebenin ilk 72 saatinde 8.Orduya nazaran daha müsait bir vaziyette olan 7. ve 4. Ordular arasında bir türlü irtibatın sağlanamaması (Nasıra ve Nablus'tan ısrarla irtibata geçilmek için gösterilen çabaların sonuçsuz kalması) nedeniyle süvari alayının Şeria Nehri üzerinde bulunan köprülere tedbir getirmekte gecikmesi; söz konusu ikilinin birbirinden haz etmediğini anılarında açıkça belirten Cevat Rifat Bey'in tespitini doğrular niteliktedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Mersinli Cemal Paşa'ya çektiği 20 Eylül 1918 tarihli telgraf ise irtibatın sağlanamaması ve Grup Komutanlığınca 7. Ordu emrine verilmiş olan süvari alayının gecikmesinde bir kasıt olması ihtimalini güçlendirmektedir. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Temmuz 2016, Yıl:65, S. 138, Ankara, 2016, s. 23.

kuşatmasından kaçınmak ve maksadıyla 27 Eylül 1918 günü Şam istikametine intikal etmesi, 3. Süvari Tümeninin Neva'ya giderek 7. Ordunun Şam istikametindeki intikalinin batı yan emniyeti sağlaması, Kuneytra'da bulunan ve Grup Komutanlığınca görevlendirdiği öğrenilen bir müfrezeyle temas sağlaması ve sonrasında 4. Ordunun emir komutasına girmesi, 4. Ordunun Dera-Müzeyrib hattında kalarak 7. Ordunun intikalin doğu (*Faysal komutasında hareket eden Kuzey Arap Ordusuna karşı*) ve güney yan emniyetini sağlaması ve her birliğin kendi unsurlarına emir komuta şeklinde ederek geri çekilmesi yönünde alınan kararlarla Dera toplantısı sona ermiştir²⁵³.

3.3.2 İngiliz İleri Harekâtı ve Osmanlı Genel Ricatı

Yıldırım ordularını Arsuf-Şeria Nehri hattından geriye atan MSK, 19 Eylül günü başlattıkları harekâtın yedinci gününde Şeria Nehri batısını tamamen ele geçirmiştir. İlk hedefine ulaşan MSK bir sonraki hedefi olan Şam istikametine doğru ilerlemeye devam etmiş, adeta bozguna uğrayan Yıldırım Orduları ise 19 Eylül'den itibaren durduramadıkları MSK taarruzlarını İslam dünyasının sembol şehirlerinden Şam'ın güneyinde durdurmak için tekrar tertiplenmeye başlamıştır²⁵⁴.

Sir Allenby harekâtın temposunu düşürmeden düşman üzerindeki baskıya devam ederek süvari birlikleri ile iki ana taarruz mihveri üzerinden Şam'a ulaşmayı planlamış ve aşağıda detayları belirtilen harekât emrini vermiştir. Birinci mihverde Avustralya Atlı Tümeni ve 5. Süvari Tümeni, Nasıra'dan kuzey istikametinde ilerleyerek Taberiye ve Hule Gölleri arasından Havran'a çıkarak Şam'a ulaşacak, ikinci mihverde ise 4. Süvari

²⁵³ATASE, BDH-3705-28-15; ATASE, BDH-3705-28-19-2 ve Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 680-681.

²⁵⁴İngiliz kaynakları Sir Allenby'nin dahi bu kadar kısa sürede ve hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın net bir zafer kazanması ve savunma hatlarını yararak, hasmını bozguna uğratmasını beklemediğini belirtmektedir. ABD'li askeri tarih uzmanı Erikson ise Sir Allenby'nin söz konusu zaferi yaklaşık bir ay önce Batı cephesinde başlayan İtilaf Bloğu'nun "*II. Amiens Taarruzu*"nda 4.İngiliz Ordusunun kullandığı teknik ve taktikleri kullanmasına sayesinde elde ettiği belirtmiştir. Üçlü kuruluşu uygulayan kolorduların iki tümeni önde taarruz kademesinde geride kalan üçüncü tümeni ise destek mesafesinde ve ihtiyatta olmak üzere ateş desteğinin taarruzun hızı/temposu ile koordineli olarak ileri kaydırılması ve ateş desteğinde sürekliliğin sağlaması esasına dayanan taarruz taktiğini MSK birlikleri özellikle 8.Ordu ve 7.Ordu bölgelerinde başarı ile tatbik etmişlerdir. Roger, a.g.e., s. 440, Erikson, a.g.e., s. 139., Falls, a.g.e., s. 224-232.

Tümeni Mecaime Köprüsü'nden doğuya ilerleyerek İrbit-Dera-Şam istikametinde hedefe el atacaktır. MSK bünyesindeki diğer ana ast birlikler Dera'da Arap isyancılarla buluşarak Hicaz demiryolu istikametinde kuzeye ilerleyecektir. Taarruz hızını düşürmemesi maksadıyla su römorkları da dâhil olmak üzere tüm ikmal unsurları geride bırakılacak, ağırlık olarak sadece mühimmat ve sıhhiye araçları Çöl Atlı Kolordusu ile birlikte hareket edecektir. İki günlük kumanya askerlerin üzerinde taşınarak, Şam alınıncaya kadar yerel kaynaklardan istifade ile iâşe sağlanacaktır. Sir Allenby birliklerinin kısa sürede uzun mesafeler kat ederek Yıldırım Ordular Grubu yeni bir savunma hattı tesis etmeden kalan birliklerini imha etmek maksadıyla bu harekât için sadece süvari ve bindirilmiş birlikleri kullanmıştır²⁵⁵.

4. Süvari Tümeni 24 Eylül'de Mecaime Köprüsü'nü geçerek Şam istikametinde ileri harekâtına başlamış ve ertesi gün Taberiye Gölü'nün güneyindeki Semah Kasabası'nı alarak kuzeye çekilen Osmanlı 4. ve 7. Ordularının yanını tehdit edecek duruma gelmiştir. Semah alındıktan sonra bazı birlikler kuzeye gönderilerek Avustralya Atlı Tümeni birlikleriyle buluşmuş ve Taberiye Kasabası da ele geçirilerek ilerleyen günlerde yapılacak taarruz için gölün güneyi emniyete alınmıştır. Taberiye Gölü'nün emniyeti sağlandıktan sonra adeta Şam istikametinde bir yarış başlamıştır. Yıldırım Orduları vakit kaybetmeden Şam bölgesindeki savunma mevzilerine girerek savunma hazırlıklarına başlamak ve tahkimat yapmayı hedeflerken, MSK ise buna fırsat vermeden taarruz temposunu devam ettirerek Şam'ı süratle işgal etmeyi hedeflemiştir. MSK komuta heyeti, savunmada çok iyi olarak nitelendirilen Osmanlı askerinin savunma mevziine girmeden (*düzenli ve hazırlıklı savunma yapmasına fırsat vermeden*) imhası veya Şam

²⁵⁵Sir Allenby muharebenin başlamasından yedi gün sonra; 26 Eylül'de müteakip harekât planını açıklamak ve gerekli emir ve talimatları vermek maksadıyla kolordu komutanlarının katılımı ile bir toplantı yapmış ve toplantıda MSK'nın Nablus Muharebesi'nde başrolünü üstlenmiş olan Korgeneral Bulfin'in sevk ve idare ettiği XXI. Kolordunun piyade tümenlerine Hayfa ve Akka üzerinden Beyrut hedeflerini, Çöl Atlı Kolordusunun süvari tümenlerine ise Taberiye Gölü üzerinden (5. Süvari Tümeni kuzeyden ve 4. Süvari Tümeni güneyden olmak üzere iki koldan) Dera ve Şam, hedeflerini tevdi etmiştir. Roger, a.g.e., s. 440-441. ve Richard Martin Peter Preston, The Desert Mounted Corps, Constable, 1921, s. 247-251. MSK süvari tümenlerinin Şam istikametindeki ileri harekâtı için Bkz.: Basil Liddell Hart, Birinci Dünya Savaşı Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 551.

kuzeyine atılması maksadıyla harekâtın sürat ve temposundan kesinlikle taviz vermemiştir²⁵⁶.

26 Eylül günü Grup Kumandanlığı, birliklerine genel durumu özetleyen ve icra edilecek savunmanın ana hatlarını içeren bir emir yayımlamış ve söz konusu harekât emri kapsamında yeni bir savunma hattı tesis edileceği bildirilmiştir. Bu kapsamda; Rayak'ın güneybatısından başlayarak Kuneytra üzerinden Şam'ın 50 kilometre güneyine ve buradan da Hicaz demiryolu üzerinde bulunan Essanmin'e kadar uzanan (*Hule ve Taberiye Gölleri arasındaki*) hatta savunmayı kabul edecek bir “*Taberiye Grubu*” teşkil edilmiştir. Dera'dan Şam istikametine çekilen birliklerin sol kanadını perdelemek (*batı yan emniyetini sağlamak*) maksadıyla teşkil edilen Taberiye Grubu Ali Rıza Paşa komutasına verilmiş, Şam şehrinin savunulması vazifesi ise 4. Ordu Kumandanı Mersinli Cemal Paşa'ya tevdi edilmiştir. 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa ise Dera'da kalarak geri çekilen üç ordunun perakende birliklerini ve döküntülerini toparlayarak yeniden teşkilatdırmak ve Yıldırım Ordular Grubunun geri emniyetini sağlamakla görevlendirilmiştir. Söz konusu emirden anlaşıldığı üzere Grup Kumandanı General von Sanders, 2. Ordudan alacağı takviye birlikler ile birlikte Şam'ın güneyinde yeni bir savunma hattı teşkil ederek MSK ilerleyişini durdurmayı planlamış, birlikler verilen emirle birlikte süratle savunma için tertiplenmek maksadıyla intikale başlamıştır²⁵⁷.

Yıldırım Ordular Grubu birliklerine emrin verildiği gün, Avustralya Atlı Tümenine bağlı birlikler İrbit üzerine ilerlemiş ancak sonuç alamamış, ancak ertesi gün 27 Eylül sabahı 4. Süvari Tümeni Osmanlı birlikleri tarafından boşaltılan İrbit'e girerek El-Ramte istikametine ileri harekâtına devam etmiştir. Aynı günün sabahı 7. Ordu; 20. Kolordu ile Dera-Ezra-Mesmiye-Kisve-Şam ve 3. Kolordu ile bunun batısından Dera-Şeyh Miskin-Semaneyn-Kisve-Şam istikametlerinde intikale başlamıştır. Söz konusu intikaller esnasında geri çekilen kolorduların artçıları taciz edilmiş, intikaline devam eden 20. Kolordu ise Arap köylerinde yerel halkın ve isyancı Arap Kolordusuna bağlı

²⁵⁶ATASE, BDH-3705-28-19-7 ve Ford, a.g.e., s. 442-446.

²⁵⁷ATASE, BDH-3705-28-20-9 numaralı belgede 4. Ordu'ya tevdi edilen Şam'ın muhafazası vazifesi mevcuttur. ATASE, BDH-3705-28-20-9a numaralı belgede ise Cemal Paşa tarafından mevcut durum hakkında teferruatlı bilgi verildiği ve 4. Ordu karargâhının Şam'da bulunan Victoria Otelinde konuşlandığının belirtildiği görülmektedir. ATASE, BDH-220-765-916-008-02 ve ATASE, BDH-220-765-916-008-03 belgelerinde ise 7. Orduya tevdi edilen artçı/geri emniyet görevleri mevcuttur.

grupların saldırısına uğramıştır. Yıldırım Ordular Grubu birliklerini oyalayarak güneyden gelen ve hemen peşlerinde olan MSK birliklerine zaman kazandırmak maksatlı söz konusu saldırılar Yıldırım ordularının ricatı boyunca devam etmiş, birliklerin personel ve malzeme zayiatına vermesine neden olurken muharebe müddetince Araplar tarafından ciddi bir sonuç alınamamıştır. Boşaltılan Dera'da 28 Eylül günü 4. Süvari Tümeni ile isyancı Arap Kolordusu buluşmuş, Kuzeyde ise Taberiye Gölü kuzeyinden ilerleyen Avustralya Atlı Tümeni ve 5. Süvari Tümeni Hule-Taberiye Gölleri arasındaki tarihi Benat Yakup Köprüsü mevkiine ulaşmıştır. Çöl Atlı Kolordusu birliklerinin köprüyü kısa sürede geçerek intikal eden birlikleri kuşatmaması için daha önce tahrip edilen köprü'nün karşı yakasında savunmada bulunan Ali Rıza Paşa komutasındaki “*Taberiye Grubu*” muharebe etmeksizin (*herhangi bir mukavemet göstermeden*) Kuneytra'ya çekilmiş, bundan faydalanan süvari birlikleri istihkâm birliklerinin köprüyü onarmasını beklemeden 28 Eylül sabahı Şeria Nehri'nden ıslak geçiş yaparak Şam istikametinde ilerleyişine devam etmiştir. Güneyden ilerleyen MSK 4. Süvari Tümeni de beraberinde bulunan Kuzey Arap Ordusu ile hız kesmeden ileri harekâtına devam etmiştir²⁵⁸.

Liman Paşa, 28 Eylül 1918 tarihli emiri ile Şam'da bulunan Mersinli Cemal Paşa'ya Şam bölgesinin savunma mevzi ve hatlarını kontrol etmesini, Rayak ve Taberiye bölgesindeki birliklerin güneyden gelen birlikler tarafından öncelikli olarak takviye edilmesini ve son olarak da Şam güneyindeki mevzilerin takviye edilmesini, Dera'da birlikleri toplama görevini tamamlayan Mustafa Kemal Paşa'ya ise Rayak'ta emir komutayı devralarak savunmayı tesis ve icra etmesini emretmiştir. Ancak söz konusu

²⁵⁸ATASE, BDH-3705-28-19-15; ATASE, BDH-3705-28-19-18; ATASE, BDH-3705-28-19-19.

Bu noktada, Ali Rıza Paşa'nın yaptığı hainliği belirtmekte fayda vardır. Roger Ford eserinde, Ali Rıza Paşa'nın Çöl Atlı Kolordusu karagahına giderek Şam ahalisi ve kentteki mevcut askeri durum hakkında General Chauvel'e bilgi verişini; “Çöl Atlı Kolordusu'nun üç tümeni 1 Ekim sabahı Şam'ı gören bir noktaya ulaştı. Chauvel'in talimatı Avustralya Atlı Tümeni'nin şehrin batısında durması, 5. Süvari Tümeni'nin doğuda, 4. Süvari Tümeni'nin de güneyde Hac Yolu'nun iki yanında mevzilenmesi yönündeydi. Şehirde kalmış Türk birliklerinin durumundan oldukça haberdardı; çünkü başlarındaki Arap asıllı General Ali Rıza er-Rikabi Paşa önceki gün öğleden sonra karargâhına gelmişti. Onun verdiği bilgiye göre şehir ahalisi (zaten pek destek vermediği) Türklerin alehine dönmüştü ve kaçamayan askerler tamamen moralsizdi, içlerindeki direnme azminin son kıvılcımları da yok olmuştu.” ifaderiyle belirtmiştir. Söz konusu ifadeler, Taberiye Grubunun neden çekildiğini açıklamaktadır. Bkz.: Ford, a.g.e., s. 445 ve Lawrence, a.g.e., s. 732.

emir, muhabere hatlarının sürekli kesmesinden dolayı birliklere zamanında ulaştırılamamıştır. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa, kurmay başkanını, grup kumandanlığı karargâhının bulunduğu Şam’a göndererek emir hakkında detaylı bilgi almasını emretmiştir. Ancak Grup Karargâhının Şam’dan ayrılmış olması nedeniyle kurmay başkanı Şam’da 4. Ordu Karargâhında bulunduğu Almanca emirden anladığı kadarı ile Mustafa Kemal Paşa’nın Rayak Grubu Kumandanı olarak görevlendirildiğini bildirmiştir. Gün içerisinde, 4. Ordu Kumandanlığından gelen yazı ile de söz konusu durum teyit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Rayak savunması için görevlendirildiğine yönelik emrin ayrıntısını ertesi gün Şam’a ulaştığında görmüş ve aynı gün trenle Rayak istikametine yola çıkmıştır²⁵⁹.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son “*Sürre Emini*”²⁶⁰ olarak İstanbul’dan yola çıkan Hüseyin Kâmil Bey’in bizzat kaleme aldığı anılarında; cephenin yarılmasını müteakip harekât bölgesi ve Şam’ın içerisinde bulunduğu ortamı ile dağınık ve düzensiz olarak ricat eden Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin mevcut durumunu şu şekilde belirtmiştir²⁶¹.

“Günler süren yorucu bir yolculuktan sonra Şam’a vardık. Orada Müftü Ebülhayr Efendi’nin fetvanesine indik. Medine’ye gitmek üzere Ordu Komutanı Cemal Paşa’ya telgraf çektim. Aldığım yanıtta, tren hatlarının Araplar tarafından bozulmuş olduğu, bu yüzden gidemeyeceğimi, Şam’da beklememi bildirmişti. Oysa Medine’ye gitmek için İngiliz ordusunun içinden geçmem gerekecekti. Şam görülmemiş bir kargaşa içindeydi. Sokaklar her yer yaralı Türk askerleri yarımadanın her köşesinden gelmiş göçmenler ve kızgın Araplarla kaynaşıyordu. Bir gün Mustafa Kemal Paşanın Şam’a geldiğini öğrendim. Kendisi VII. Ordu komutanıydı. Durumu ona arz etmeyi düşünerek kedisinin bulunduğu binaya gittim.

Bina ve çevresi mahşeri andıran bir Arap kalabalığı ile çevriliydi. Havayı sarsan bir gulgule kukaları rahatsız ediyordu. Güçlülkle binaya girdim karşıma çıkan bir subaya kimliğimi söyledim ve

²⁵⁹ATASE, BDH-3705-28-20; ATASE, BDH-3705-28-21; ATASE, BDH-3705-28-21a; ATASE, BDH-3705-28-20-6; ATASE, BDH-3705-28-20-8; ATASE, BDH-3705-28-20-8a.

²⁶⁰Her yıl Recep ayının 12. Günü İstanbul’dan Hicaz’a gitmek üzere törenle yola çıkarılan ve padişahın hediyelerini taşıyan topluluk “*Sürre Alayı*”, söz konusu alayı sağ salım Hicaz bölgesine ulaştırmakla görevli kişinin sanı ise “*Sürre Emini*” olarak adlandırılmıştır. Bkz.: Bekir Sıtkı Baykal, Tarih Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 138.

²⁶¹Esat K. Ertur, Tamu Yelleri (Emekli Yargıç Hüseyin Kâmil Ertur’un Anıları), TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 146-147. O dönem Şam’ın içinde bulunduğu kaotik durumu belirten ve şehirde devriye görevi ifa eden MSK ve Kuzey Arap Ordusu unsurlarına ilişkin görsel **Foto-IX**’da sunulmuştur. Bkz.: David Nicolle, Lawrence and the Arab Revolts, Osprey Publishing, Oxford, 2002, s. 17.

²⁶¹ATASE, BDH-220-765-916-008-02; ATASE, BDH-220-765-916-008-03.

mümkünse paşa hazretleri ile görüşmek istediğimi bildirdim. Subay odaya girdi, az sonra yanıma gelerek beni içeri aldı. Girdiğimde Mustafa Kemal Paşa, bir masa üzerine yayılmış bir harita üzerinde eğilmiş durumdaydı. Çevresinde birkaç subay vardı. Başını kaldırmadan ve durumunu değiştirmeden ne istediğimi sordu. Kendisine durumu anlattım. Söylediklerimi dinlemiyor gibiydi. Sözlerimi bitirdiğimde, bir süre daha sessiz, harita üzerine eğilmiş olarak kaldı. Sonra birden doğruldu. Gözlerinden çakımlar fııırıyordu. Beni yukarıdan aşağıya süzdü. Sonra eliyle pencereyi gösterdi. Dingin bir sesle: “Şu dışarıdakileri görüyor musun? dedi. Bu durumda nereye gidersin? Sende değil bir hazine, tek bir altın olduğunu bilseler, onu almak için seni paramparça ederler. Sana tek bir şey tavsiye edebilirim. Usu başında biriysen, kimseye bir şey söylemeden, hangi ussuz adamlar sana bu hazineyi ve görevi vermişlerse, gider onları bulursun, Araplara götürdüğün şeyleri de geri verirsin. Ülkenin bu hazineye Araplardan çok gereksinimi vardır.” Sonra, öteki subaylara döndü, “Haydi, gidelim arkadaşlar” dedi. Subaylardan birisi, kalabalığın biraz dağılmasını beklemenin yerinde olacağı gibi bir şeyler geveledi. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, kapıya doğru yürümüş ve dışarı çıkmaktaydı. Öteki subaylar, hemen koşarak onun çevresini aldılar. Mustafa Kemal Paşa sokağa çıktığında, gulgule bir kıyamet halini almıştı. Kalabalık yolunu kesmekteydi. Mustafa Kemal Paşa elindeki kamçıyı sallayarak kendisine yol açtı. Ve daha kamçısını kaldırdığı anda, Arapların geri çekildiklerini ve gulgulenin bıçakla kesilmişçesine sona erdiğini gördüm. Mustafa Kemal Paşa, yanındaki subaylarla otomobiline binerek oradan uzaklaştı. Kendisinin o akşam Şam’dan ayrıldığını duydum. Bir hafta sonra Şam düşmanların eline geçmişti. Biz daha önce emanetleri alarak İstanbul’a dönmeyi başarmıştık. Emanetleri evkaf dairesine teslim ederek gereken makbuzu aldım .”

Rayak’a ulaşmasını müteakip söz konusu emrin hilafında bir emir veren Mustafa Kemal Paşa; 7. Ordu Kumandanlığı ve kendisine bağlı olan Alman Asya Kolunu Halep bölgesinde toplamak ve müteakiben yapılacak durum değerlendirmesi doğrultusunda gerekli tedbirleri almak esasına dayanan ordu emirinin yayımlanmasını müteakip Rayak demiryolu istasyonunu yaktırmış ve ertesi gün Baalbek’e intikal etmiştir. Baalbek’te kendisini bekleyen 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ile temas etmiş ve kuzey istikametinde ricata devam etmesini emrederek Humus’ta bulunan Liman Paşa’ya “Ortada kalan 7. Ordu unvanı ve birçok yıkıntı. Bunları Halep’te Suriye’nin kuzeyinde toplamak, ondan sonra yeni karar almak” şeklindeki niyet ve maksadını bizzat izah etmek üzere intikaline devam ederek 01/02 Ekim gecesi Humus’a ulaşmıştır. Humus’ta von Sanders ile görüşmeyi müteakip 3/4 Ekim gecesi trenle Halep’e hareket etmiştir²⁶².

Şam savunması emri kapsamında; Mersinli Cemal Paşa 7. Ordu birliklerinin de komutasını devralarak Şam’ın savunmasını icra etmekle görevlendirilmiştir. Şam

²⁶²Gnkur. ATASE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Temmuz 2016, Yıl:65, S. 138, Ankara, 2016, s. 113; Sabahattin Selek, a.g.e., s. 32-34 ve Alev Coşkun, Samsun’dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s. 372-373.

savunması için 4. Ordu tarafından birliklere yayınlanan emir uyarınca da; 3. Kolordu Deşan Grubu olarak Şam-Kuneytra ve Banyas yollarını, 8. Kolordu Kisve Grubu olarak Dera-Şam yolunu, 3. Süvari Tümeni de Şam doğusunda bulunan ovalık kesimi kapatarak savunmakla görevlendirilmiş, ordu ihtiyatı olarak görevlendirilen 24. Tümen'e ise El-Muazzama'da verilecek görevler için hazır beklemesi emredilmiştir. Emirde ana hatlarıyla belirtilmiş olan mevzilerin detaylı mevkileri belirtilmemiş ve sonra da hızla ilerleyen Çöl Atlı Kolordusu birlikleri karşısında göstermeye vakit bulunamamıştır²⁶³.

29 Eylül günü MSK süvari birlikleri ricat halindeki Osmanlı birliklerine yaptıkları baskıyı yitirmeden Şam istikametinde ilerleyişlerine devam etmiştir. Yapılan plana göre Avustralya Atlı Tümeni Şam'ın kuzeybatısında bulunan Beyrut yolunu ve kuzeydoğusundaki Humus yolunu tutmak için Katana yolu üzerinde ilerlemeye başlamıştır. 5. Süvari Tümeni Şam'ın güneyinden dolaşarak Humus yolunu tutan birliklerle buluşmak üzere Kevket istikametinde yola çıkmıştır. Diğer tugayı ise Kisve'ye yürüyerek Dera'dan çekilen birliklerin önünü kesmek maksadıyla ileri harekâtına devam etmiştir. 4. Süvari Tümeni de Arap isyancılarla kuzeye doğru çekilen Yıldırım Ordular Grubu birliklerini taciz ederek Şam istikametinde ilerleyişine devam etmiştir. Sir Allenby şehre siyasi nedenlerden ötürü önce isyancı Arap kuvvetlerinin gireceğini belirterek, birliklerin Şam'a ulaşmasını müteakip şehrin çepeçevre sarılmasını tüm çıkışların tutulmasını ve şehre girilmemesini emretmiştir²⁶⁴.

²⁶³ATASE, BDH-3705-28-20-9; ATASE, BDH-3705-28-20-9a.

²⁶⁴ATASE, BDH-3705-28-20-9. Bu noktada yaptığımız araştırmalarda Sir Allenby'nin resmi bir talimat alıp almadığına dair bilgi/belgeye rastlanılmamıştır. Ancak Suriye'nin baş şehrine girişin bu şekilde olmasını tanzim eden gücün, yaklaşık üç yıldır Sina-Filistin Cephesinde (ve dahi Hicaz Cephesinde) Şerif Hüseyin ile tam bir uyum içerisinde hareket eden Londra Hükümeti olduğu aşikârdır. Zaten iki gün sonrasında 3 Ekim 1918 tarihinde şehre gelen Sir Allenby ile Emir Faysal arasında geçen diyalogda, Şam'a giriş mizanseninin nedeni ortaya çıkmıştır. İngilizler, Kuzey Arap Ordusu ve liderinin uzun soluklu Filistin Cephesinde, MSK ileri harekâtına verdiği desteğin bedeli olarak gördüğü "*Suriye'yi Osmanlı Yönetiminden kurtaran ve Şam'ı düşüren Haşimi sülalesidir...*" hazzını Emir Faysal ve dolayısıyla Şerif Hüseyin'e yaşatmıştır. Ancak Sir Allenby'nin Victoria Otelinde Emir Faysal'a hitaben sarf ettiği "*Skykes-Picot Antlaşması'nda belirlenenmiş prosedürlere uyulacaktır. Suriye Fransızlara verilecektir ve Prens onların yol göstericiliğinde babası adına ülkeyi idare edecektir. Ayrıca Lübnan işlerinde de söz hakkı olmayacaktır.*" ifadeleri Osmanlı/Arap coğrafyasında tesis edilecek yeni düzeni kısaca açıklaması bakımından önemlidir. Bkz.: David Murphy, *Lawrence of Arabia*, Bloomsbury Publishing, London, 2011, s. 45; Ford, a.g.e., 445-446 ve Lawrence, a.g.e., s. 749-750.

Avustralya Atlı Tümeninin Şeria doğusundaki ilk hareketiyle Taberiye Grubu fazla direniş göstermeden Sasa mevkiine çekilmiş, ertesi sabah Çöl Atlı Kolordusunun indirilmiş piyade unsurlarının yaptığı sızma ile Sasa mevki düşmüştür. Aynı gün Kevket'e yapılan topçu desteğindeki diğer bir taarruzda sonuç vermiş ve bölgedeki Osmanlı mevzileri kaybedilmiştir. Henüz savunma hattı işgal edilmeden gelen MSK'nın süvari tümenleri 7. ve 4. Ordu birliklerini hazırlıksız yakalamıştır. Şam'a geri çekilme emri alan 53. Tümen Rabove Boğazını tutan MSK 14. Süvari Tugayına esir olmaktan kurtulamamıştır. Daha güneyde 13. Süvari Tugayı da Yıldırım Ordular Grubunun tek süvari birliği olan 3. Süvari Tümenini esir alarak saf dışı bırakmıştır. Avustralya Atlı Tümeni birlikleri şehrin kuzeybatısına ulaşarak Beyrut çıkışını tutmuş ancak Şam'a girmeksizin kuzeyindeki araziden dolaşp Humus yolunu da tutma teşebbüsü Barata Nehri'nin bulunduğu derin vadi tabanı geçit vermediği için sonuçsuz kalmıştır. MSK birlikleri Şam merkezine girmemeleri konusunda kesin emir almaları nedeniyle şehre giriş için ikinci bir emir beklemiş, beklenen emir ertesi gün gelmiş ve Avustralya Atlı Tümeni öncülüğünde şehre girilmiştir. 30 Eylül günü Şam'dan geri çekilmeye çalışan binlerce Yıldırım Ordularına mensup Osmanlı ve Alman askeri her yönden gelen İngiliz birliklerine karşı herhangi bir tedbir getirememiş ve Şam kaybedilmiştir²⁶⁵.

1 Ekim 1918 saat 06.00'da Emir Faysal komutasındaki Kuzey Arap Ordusu Şam'a girerek şehri teslim almıştır. İlerleyen günlerde şehrin içinde kalan Yıldırım Ordular Grubuna ait döküntüler (*perakende erat ve düzensiz küçük gruplar*) esir alınmış ve Şam istikametinden kuzeye çekilen Osmanlı birlikleri takip edilmek suretiyle baskı devam ettirilmiştir. Çöl Atlı Kolordusu hedefleri olan Şam'ı almayı müteakip Avustralya Atlı Tümenini Şam'da bırakarak Batı istikametine yönelmiş ve 8 Ekim tarihinde bölgenin önemli bir liman şehri olan Beyrut'u da direnişle karşılaşmadan işgal etmiştir²⁶⁶.

2 Ekim'de Yıldırım Ordular Grubu birliklerinden bir kısmı Humus yolu üzerinden çekilirken Rayak Grubu da Baalbek'e hareket etmiştir. Baalbek'te mevzileri işgal ettikten sonra Şam kuşatmasından kurtularak gelen perakende unsurlar emir komuta yapısına

²⁶⁵ATASE, BDH-3705-28-22-5 ve Edward J. Erickson, Dünya Savaş Tarihi I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı 1914-1918 C. IV., Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 192-198.

²⁶⁶ATASE, BDH-220-765-916-008-02; ATASE, BDH-220-765-916-008-03.

dâhil edilerek birlikler personel yönünden güçlendirilmeye çalışılmış, ancak savunma yapacak sayıda kuvvet toparlanamamıştır²⁶⁷.

Şam'ı işgal eden MSK birlikleri bir hafta boyunca ileri harekâtına ara vermiş, bu süreyi bütünleme, teşkilatlanma ve müteakip harekât hazırlığı ile geçirmiştir. Yıldırım orduları da baskısız geçen bir haftayı değerlendirerek Şam-Humus yolundan gelen askerleri Humus çevresinde belirlenen mevkilerde toplayarak yeniden teşkilatlandırmış, General von Sanders teşkilatlanmayı müteakip 4. ve 7. Ordulardan arta kalan birliklerle Halep'e intikale ederek bu bölgede savunma kararı almıştır. Humus civarında bir örtme birliği bırakılarak, MSK birliklerinin kuzeye ilerlemesi durumunda erkenden muharebe düzeni almaları ve Halep'e olabildiğince geç gelmeleri temin edilmeye çalışılmıştır²⁶⁸.

²⁶⁷ATASE, BDH-3705-28-24-1; ATASE, BDH-3705-28-24-1a. Grup Kumandanı General von Sanders tarafından Yıldırım'ın Şam'dan Halep istikametinde ricatı devam ederken 4., 7., ve 2. Ordu Kumandanlığı ile Baş Menzil Müfettişliğine gönderilen 8 Ekim 1918 tarihli emirde; 7. Ordu tarafından güneyinde bulunan 4. Orduya Humus'ta Yıldırım Ordular Grubunun geri emniyetini sağlamak maksadıyla bir kısım birliklerini (*iki Süvari Bölüğü, bir Piyade Taburu ve bir Sahra Bataryasını*) bırakarak Halep istikametinde devam etmesini, 2. Ordunun sahil muhafaza görevinde değişikliğe gidildiğini ve karargâhını Halep'ten Adana'ya, bağlısı olan 15. Kolordu karargâhının ise Osmaniye'ye intikal etmesi bildirilmiştir. Ayrıca gelişen durum üzerine Fırat Grubu'nun 2. Ordu emrinden alınarak Irak Cephesinde bulunan 6. Ordu Kumandanlığı emrine verildiğini ancak Fırat Grubu'nun bir çekili batarya ile yeterli büyüklükte muhafız ve makineli tüfek birliğini Cerablus'ta konuşlandırması emredilmiştir. Fırat Grubuna gerekli emirlerin müteakiben bizzat kendisi tarafından verileceğinin özellikle bildirildiği emirde; MSK ile ilgili olarak Rayak güneyinde bir Piyade Tümeni ile bir Süvari Tümenin bulunduğunu ve ileri harekâtını İskenderun ve Adana istikametinde geliştirmelerini beklediğini belirtmiştir. Söz konusu emir Yıldırım Ordular Grubunun, İskenderun-Halep hattında ciddi anlamda bir savunma hattı tesis etme gücü kalmadığını ve batıda Adana doğuda Fırat Nehri üzerindeki dönemin en kritik geçiş yeri olan Cerablus Köprüsü'ne kadar uzanan hattın (Halep kuzeyinde kalan bölgenin) muhafaza edilmesinin amaçlandığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Söz konusu emir, **Ek-VI**'de sunulmuştur. Bkz.: ATASE, BDH-3705-28-29, BDH-3705-28-29-1, BDH-3705-28-29-2.

²⁶⁸Yıldırım Ordular Grubunun Şam'ın kuzeyinde devam eden düzensiz ricatı esnasında; Grup Kumandanı ile 7. ve 4. Ordu Kumandanları Humus'ta görüşme fırsatı yakalamış ve söz konusu görüşme sonucunda; Şam'ın işgal edilmesinden sonra Humus – Hama istikametinde Halep'e çekilmeye devam eden Yıldırım Ordular Grubu'nun bakiyesi birliklerin başta 7. Ordu Kumandanlığı birlikleri olmak üzere tümüyle Halep'te toplanması, aksi halde düzensiz ve dağınık halde ricat eden birliklerin bir daha düzenli bir şekilde yeniden teşkilatlandırmak suretiyle savunma mevzilerine girmesine imkân kalmayacağını yönündeki Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi, Liman Paşa tarafından kabul görmüştür. Bkz.: Belen, a.g.e., s. 109.

Ancak MSK ve Kuzey Arap Ordusu Halep'e çekilen Yıldırım Ordular Grubu birliklerini takip ederek, Ekim ayı sonunda Halep'e ulaşmıştır. 25 Ekim'de yerel halkın da Şerif Hüseyin ordularının öncü unsurlarına katılmasıyla adeta şehirde bir meskûn mahal muharebesi cereyan etmiştir. Gün sonuna kadar şehir merkezinde savunma yapan Mustafa Kemal Paşa Halep'in savunulamaz durumda olduğuna kanaat getirmesini müteakip kenti boşaltarak birliklerini Halep kuzeyine çekmiş ve 25/26 Ekim gecesi karargâhını Katma kasabasına taşımıştır²⁶⁹.

Halep kuzeybatısında mevzilenen 20. Kolordunun sağ kanadında (*Cebel-i Şeyh Bereket bölgesinde*) ayaklanan asi bölge halkının bazı İngiliz keşif/öncü birlikleriyle beraber hareket etmesinin yarattığı hassasiyet nedeniyle kolordunun Katma güneyinde (*Tinnab-Tamareş-Minnak hattında*) mevzilenmesi emredilmiştir. Ancak henüz mevzi değişiklikleri yapılamadan 26 Ekim sabahı Halep-Katma istikametinde 20. Kolordunun 1. Tümen cephesine yönelen İngiliz uçaklarının da destek verdiği, isyancı Arap kolları ve otomobillerle takviyeli MSK 5. Süvari Tümeninin taarruzları püskürtülmüştür²⁷⁰.

Türk Harp tarihine “*Katma Muharebesi*” olarak geçen ve MSK ile Yıldırım Ordular Grubunun son teması/çatışması olan muharebeden bir gün sonra, 27 Ekim 1918

²⁶⁹Söz konusu gelişmeler yaşanırken İngilizlerin yapacakları taarruza tedbir getirmek maksadıyla, 7. Ordu karargâhı 25/26 gecesi Halep'ten Katma'ya çekilmiş ve savunmasını Toros Dağları doğusunda planlamıştır. Tasarlanan savunma planı başarı ile tatbik edilmiş, Türk birliklerinin çekildikleri hatta kadar ilerleyerek taarruzlarına devam eden İngiliz birlikleri geri püskürtülmelerini müteakip teması keserek mütareke sürecinin başlamasına kadar pozisyonlarını korumuştur. Bkz.: Mustafa Yıldırım, Mustafa Kemal İle Filistin'den Anayurdun Dağlarına 58 Gün, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s. 341-415.

²⁷⁰Bu noktada şunu belirtmek yerinde olacaktır. Söz konusu muharebe ile Suriye topraklarındaki İngiliz ilerleyişi durmuştur. Ancak bunda Ekim 1918 ayı boyunca cephe hattı boyunca her iki tarafta da dillendirilen mütareke söylentileri, birliklerdeki muharebe yorgunluğu ile savaşma azim ve iradesinin asgari seviyeye düşmesi de etkili olmuştur demek yanlış olmayacaktır. 1918 yılı Bahar aylarında Batı Cephesinde icra edilen ve Büyük Alman taarruzlarının sonuçsuz kalması ile Alman ordusunda yer yer başlamış olan disiplinin çöküş süreci hızlanmıştır. En başta Alman ordusu olmak üzere savaşma isteksizlikleri her iki blok devletleri ordularında Büyük Savaş'ın son dönemlerinde görülmüştür. Henüz 1917 yılı Mayıs ayında Fransız ordusunda (5. *Piyade Tümeni*), aynı yılın yaz aylarında ise Rus ordusunda muharebe etmekten imtina eden (*savaşmayı reddeden*) birlikler olmuştur. Kasım 1917 ayında İtalyan ordusunda savaş yorgunluğu had safhaya ulaşmış ve nihayet 1918 Mart ayında Batı Cephesinde mücadele eden 5. İngiliz ordusu fiziki yeterlilik ve moral yönünden adeta tamamıyla çöküntüye uğramıştır. Bkz.: Ulrich Bröckling, Disiplin Askeri İtaat Üretimin Sosyolojisi ve Tarihi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 292.

tarihinde, Erkan-ı Harbiye Reisi Müşir İzzet Paşa'dan 7. Ordu Kumandanlığına, İtilaf Devletlerinin, İstanbul Hükümeti'nin mütareke talebini kabul ettiklerini bildiren bir telgraf gelmiş ve 30 Ekim 1918 tarihinde “Mondros Mütarekesi”²⁷¹ akdedilene kadar (mütareke hükümleri uyarınca, akdedilmesinden bir gün sonra 31 Ekim öğleyin saat 12.00'dan itibaren geçerli olmak üzere) 7. Ordu tarafından tutulan “İskenderun-Beylan-Afrin-Der Cemal-Tel Rıfat” hattı muhafaza edilmiştir²⁷².

3.3.3 Kuzey Arap Ordusunun Harekâtı

İngilizlerin genel taarruz planında MSK'nın doğu yan emniyetine memur edilen Kuzey Arap Ordusu²⁷³ taarruz başlamadan önce aldatma harekâtı kapsamında 16 Eylül

²⁷¹Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin 23. Maddesi gereğince Almanya ile her türlü ilişkisi kesilmiş, diğer taraftan Almanya'nın da 28 Haziran 1919'da imzaladığı Versay Barış Antlaşması'nın 22. Maddesi ile Bab-ı Ali ile ilişkisi engellenmiştir. Böylece uzun yıllara dayanan ve Büyük Savaş öncesi zirve noktasına ulaşan ikili ilişkiler savaş neticesinde ateşkes ve barış antlaşmaları ile son bulmuş ve taahhüt altına alınmıştır. Bkz.: Cemil Koçak, Türk-Alman İlişkileri (1923-1939), İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 1. Söz konusu tedbir sıradan bir tedbir olmayıp; kanımızca temelinde, 1915 yılında Çanakkale Cephesinde, ardından Irak (Mezopotamya) ve Sina-Filistin Cepheslerinde, Osmanlı 5., 6. ve 4. Ordularının İngiliz ve müstemleke birliklerine karşı elde etmiş olduğu kesin muharebe galibiyetleri ve travmatik sonuçları bulunmaktadır. Türk-Alman askeri ittifakının muharebe alanlarındaki sonuçları İngiliz harp tarihinde derin izler bırakmıştır. Dönemin İngiliz asker ve devlet adamlarının neredeyse tükenme noktasına gelmiş (hatta tükenmiş) söz konusu iki imparatorluk için bu tip bir önleyici tedbir alma ihtiyacı, bilinçaltına yerleşmiş korku ve tedirginlikten kaynaklanmaktadır. Nitekim söz konusu korku ve tedirginlik İkinci Dünya Savaşı'nda da ortaya çıkmış ve bu kapsamda; Türkiye'nin Almanya safında harbe girmemesi için dönemin başta Londra Hükümeti olmak üzere İtilaf Bloğu Hükümetleri büyük çaba sarf etmiştir.

²⁷²ATASE, BDH-220-765-916-026; ATASE, BDH-220-765-916-026-01; ATASE, BDH-220-765-916-026-02; ATASE, BDH-220-765-916-026-04; ATASE, BDH-220-765-916-008-02; ATASE, BDH-220-765-916-008-03; ATASE, BDH-220-765-916-031; ATASE, BDH-220-765-916-031-1 numaralı evraklarda Enver Paşa'nın “Yıldırım Grubu memleketin bir karış toprağını sebepsiz ve mecburiyet-i kat'ıyye karşısında bulunmadıkça terk etmeyecektir.” şeklinde kat'i emri bulunmaktadır. Sedat, a.g.e., s. 392-395. Halep kuzeyinde tesis edilen söz konusu savunma hattı için Bkz.: Belen, a.g.e., 23 nolu kroki ve Falls, a.g.e., Part II, s. 617.

²⁷³Büyük Savaş'ta isyancı Şerif Hüseyin kuvvetlerinin Nablus Muharebesine katılan ve öncesinde de Filistin Cephesinde mücadele eden unsurları İngiliz ve Türk Resmi Harp tarihinde Arap Kuzey Ordusu (Arab Northern Army) olarak anılmıştır. İsyancı Arap kuvvetlerinin kuzey ve güney olarak iki gruba ayrılması 1917 yılında Akabe Limanı'nın düşürülmesinden (6 Temmuz 1917'den) sonra hâsıl olmuştur. 21

1918 itibariyle Dera kentini kuşatmıştır. Bir Fransız dağ bataryası, iki İngiliz zırhlı aracı, bir müfrez Mısır hecünsüvar birliği ve bir Gurka müfrezesi ile takviyeli 450 kişilik Faysal'a bağlı nizami hecünsüvar birliği Dera'nın yaklaşık 100 km güneydoğusunda bulunan su kaynağı bol Kasrû-l Azrak²⁷⁴ kasabasında, bölgenin diğer Osmanlı muhalifi Arap (Havran) kabile savaşçıları ve bedevileri ile birleşmiştir. Sayıları yaklaşık 5.000'e ulaşan Kuzey Arap Ordusu Dera istikametinde ileri harekâtına başlamayı müteakip İngiliz hava kuvvetlerine bağlı filoların Dera bombardımanı eşliğinde Dera güneyindeki demiryolu köprülerini tahrip etmiştir. Ancak El-Affule'den Dera'ya intikal eden güçlü bir Alman birliğinin mevcudiyeti nedeniyle Dera'ya saldırılmamıştır. Şeria Vadisinde konuşlanmış olan Chaytor Grubunun Amman istikametindeki gösteri taarruzları, Yıldırım cephesinin batıdan yarılması ve savunmasının insicamını kaybetmesini müteakip Ed-Damiye köprüsü istikametinde ileri harekâta dönüşmüştür. 4. Ordunun geri çekilmeye başlaması ve Ed-Damiye köprüsünün ele geçirilmesi müteakip yaklaşık on gün sonra Kuzey Arap Ordusu da terk edilmiş durumdaki Dera'ya girmiş ve kuzeye yönelerek 27 Eylül'de Dera'nın 25 km kuzeyindeki Şeyh Saad kasabasını ele geçirmiştir²⁷⁵.

21 Eylül'de Şeria'nın batısındaki savunmanın çökmesini müteakip ve büyük kısmı ile 26 Eylül'den itibaren Şeria Nehri doğusundan Şam-Halep istikametinde süratle gelişme gösteren MSK ileri harekâtı 25 Eylül'de Halep'in işgal edilmesine kadar

Kasım 1917 tarihli Arap Bülteni'nde de isyancı Şerif Hüseyin kuvvetleri Kuzey ve Güney Sektör olarak iki ayrı bölümde ele alınmış ve güney sektörde mücadele eden Emir Abdullah ve Emir Ali ile kuzey sektörde mücadele eden Emir Faysal'ın baskın ve sabotaj türündeki eylemleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Bkz.: Arab Bureau, Arab Bulletin, No. 70, Kahire, 31 Kasım 1917, s. 466-468. Kuvvet çoğunluğu ile Akabe'nin kuzeyinde, Filistin Cephesinde mücadeleye devam eden asli (ağır silahlarla destekli düzenli) unsurları Emir Faysal ve Cafer El-Askeri komutasında Kuzey Arap Ordusu olarak Osmanlı tümenlerinin yan ve gerisine mahdud hedefli taarruzlar icra etmiş ve Şam'dan Maan'a kadar uzanan Hicaz demiryolunu işlevsiz kılmak amacıyla baskın ve sabotaj türünde eylemlerde bulunmuştur. Hicaz bölgesinde kalan daha az sayıda ve zayıf Arap kuvvetleri ise Güney Arap Ordusu olarak Emir Ali ve Emir Abdullah sevk ve idaresinde başta Medine kuşatması olmak üzere Hicaz doğusunda (İç Batı Arabistan'da) yerleşik Suudi ve Reşidi Arap kabileleri ile mücadele etmiştir. Bkz.: Cyrill Falls, Military Operations Egypt and Palestine, Part II., London, 1930, s. 397-410 ve Kıcıman, a.g.e., s. 32-95 ve Feridun Kandemir, a.g.e., s. 314.

²⁷⁴Gümümüzde Ürdün Devleti sınırları içerisinde bulunan, Ürdün-Suudi Arabistan sınırına yakın, eski bir Roma garnizonu olan söz konusu kent, Türk resmi harp tarihinde Amman'ın 80 km doğusunda olarak belirtilmiştir. Bkz.: ATASE, a.g.e., s. 623.

²⁷⁵Ford, a.g.e., s. 441 ve ATASE, a.g.e., s. 649-650.

temposundan taviz vermemiştir. 21/22 Eylül gecesi ricata başlayan 4. Ordu birlikleri; kuvvetlerinin çoğu ile Salt-Amman istikametinde, kalan küçük kısmı olan Şeria Grubu (3. *Süvari Tümeni* ve 24. *Tümen*) ise Şeria Vadisi boyunca kuzeye doğru çekilmeye başlamıştır. Güneyde Maan bölgesinde konuşlu bulunan yaklaşık 5.000 mevcutlu 2. Kolordu birliklerinin 4. Ordu ile bağlantısı, 25 Eylül’de Amman’ın düşmesi nedeniyle erkenden kopmuş ve güneyde bulunan Kuzey Arap Ordusu tarafından muharebe dışı bırakılmıştır²⁷⁶.

MSK komutanı Sir Allenby’nin harekât planı çerçevesinde ricat halindeki Osmanlı orduları dört süvari tümeni (4. ve 5. *Süvari Tümenleri ile Avustralya Atlı Tümeni* ve *Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni*) ve Arap Kuzey Ordusu tarafından takip edilmiştir. 1 Ekim 1918 tarihinde Suriye vilayetinin en büyük ve kadim şehri olan Şam’a Kuzey Arap Ordusu Kumandanı Emir Faysal öncülüğünde giren Araplar, Şam’dan sonraki takip harekâtında ise MSK süvari tümenlerinin arkasında değil onlarla birlikte Halep’e kadar harekâta devam etmiştir. Bu kapsamda; 26 Eylül’de İngiliz 5. Süvari Tümenine bağlı 15. Süvari Tugayının öncü Arap unsurları ile birlikte icra ettiği taarruz sonuçsuz kalmıştır. Uçaklar ile destekli ikinci taarruzdan da sonuç alamayan 5. Süvari Tümeni, 27 Ekim’de 15. Süvari Tugayını 13. ve 14. Süvari Tugaylarıyla yerinde değiştirmiş ancak takviye kuvvetler gelmeden ikinci bir taarruz denemesine cüret edememiş ve intikal halinde olan Avustralya Atlı Tümeni gelinceye dek beklemede kalmıştır 7. Ordu birlikleri ise savunmanın tesisi maksadıyla 28 Ekim’de Der Cemal ve Katma bölgesine çekilmiştir. Bir gün sonrasında ise Arap Kuzey Ordusuna bağlı öncü unsurlar ile İngiliz keşif kolları Halep kuzeyindeki Müslimiye demiryolu istasyonunu işgal etmiştir²⁷⁷.

²⁷⁶Yıldırım Ordular Grubunun ricatı üç safhada cereyan etmiştir. 21 Eylül’den 27 Eylül’de Dera’nın düşmesine kadar olan süreç I. Safha, 1 Ekim’de Şam’ın Arap Kuzey Ordusu tarafından işgal edilmesine kadar II. Safha ve Şam’ın işgalinden 25 Ekim’de Halep’in düşmesine kadar geçen süreç III. Safha olarak Türk resmi harp tarihine kaydedilmiştir. ATASE, a.g.e., s. 682-683.

²⁷⁷T.E.Lawrence, Arap Bülteni için “*The Destruction Of The Fourth Army/4. Ordunun İmhası*” başlığı ile 13 Eylül’de Kuzey Arap Ordusunun içinden seçilerek teşkil edilmiş; uçaklar, zırhlı araçlar, dağ obüsleri ve ağır makineli tüfekler ile takviyeli yaklaşık 1.000 kişilik özel bir hecünsüvar yıkım/hücum birliği ile 13 Eylül’de Azrak’tan çıkışlarından itibaren 1 Ekim’de Şam’a girişlerine kadar icra ettikleri eylemleri, detaylı bir faaliyet raporu hüviyetindeki yazısında kaleme almıştır. Bkz.: Arab Bureau, Arab Bulletin, No. 106, Kahire, 22 Ekim 1918, s. 343-350. İstanbul ile Irak bağlantısını sağlayarak, Bağdat ve

3.4 Muharebenin Sonuçları

1918 Eylül ayı ortalarında (16 Eylül’de Dera güneyindeki Kuzey Arap Ordusunun ve RAF filolarının taktik aldatma kapsamındaki tali taarruzları ile) başlayan ve Ekim ayı sonlarında (26 Ekim 1918 tarihli *Katma Muharebesi* ile) sona eren Filistin Cephesindeki son muharebe; Nablus Muharebesi, cephenin Osmanlı İmparatorluğu açısından çöküşü ve İngiltere açısından zaferle kapanması ile sonuçlanmıştır.

İngiliz resmi harp tarihine 19 Eylül-31 Ekim 1918 tarihleri arasında cereyan eden son genel MSK taarruzunda subay zayiatı; 71 ölü, 249 yaralı ve 3 kayıp olarak belirtilmiş, subaylar haricindeki asker kayıpları ise; 782 ölü, 4.179 yaralı, 382 kayıp olmak üzere toplam personel zayiatı; 5.666 olarak kaydedilmiştir. Yıldırım Ordular Grubunun zayiatı ise (200’ü subay olmak üzere toplam 3.700 Alman ve Avusturya askeri dâhil olmak üzere) toplam 75.000 esir olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra; 360 top, 800 makinalı tüfek, 210 kamyon vb. motorlu araç, 89 lokomotif ve 486 vagon ele geçirilmiştir²⁷⁸.

Hicaz demiryolunun düğüm noktasını teşkil eden Müslümiye istasyonunun Çöl Atlı Kolordusu 14. Süvari Tugayı ve tarafından ele gerilmesine ilişkin görsel, **Foto-X**’da sunulmuştur. Bkz.: David Nicolle, a.g.e., s. 34.

²⁷⁸Söz konusu MSK zayıatlarının 650’si Çöl Atlı Kolordusuna aittir. Cyrill Falls, a.g.e. s. 618. Dönemin Fransız subaylarından Maurice Larcher ise “*La Guerre Turque Dans La Guerre Mondiale/Büyük Harpte Türk Harbi*” isimli (Türk resmi harp tarihi tezinde kaynakları arasında bulunan ve dönemin subay ve harp tarihi uzmanlarından Mehmed Nihad tarafından Türkçe’ye çevrilen) eserinde, neredeyse tüm büyük savaş müddetince muharebeler manzumesinin devam ettiği Sina-Filistin Cephesindeki toplam İngiliz zayıatını ortalama 15.000 olarak vermiştir. Bkz: Mirliva Sedat, a.g.e., s. 432. Sebahattin Selek ise Halep kuzeyindeki son savunma muharebesini icra eden Yıldırım Ordular Grubundan geriye kalan 7. Ordu birliklerine ait rakamları; 2.500 piyade, 150 süvari ve 8 top olarak vermiş ve kaynak olarak MSK komutanı Sir Allenby’i göstermiştir. Bkz.: Selek, a.g.e., 35. Başka bir batılı askeri tarih uzmanı Roger Ford ise Halep kuzeyindeki Osmanlı birliğinin sayısını ortalama 3.000 kişilik bir mevcutla belirtmiştir. Bkz.: Ford., a.g.e., 450. Sonuç olarak; Yıldırım Ordular Grubunun son bakiyesi olan yaklaşık 3.000 kişilik bir birlik ile Katma Muharebesi cereyan etmiş ve MSK ileri hareketi nihayetlenmiştir denilebilir. Ancak Türk resmi harp tarihi tezinde kayıplara ilişkin bir veri bulunmamaktadır. Bu noktada zaten düzensiz bir ricat gerçekleştiren ve grup karargâhı muharebenin henüz başında baskına uğrayarak arşivinin (*harp ceride ve raporlarının*) büyük kısmı da zayi olmuş bir ordular grubunun zayıat miktarlarını sıhhatli olarak tespit edememesi makul karşılanabilir. Lakin her ne olursa olsun İngiliz resmi harp tarihi tezinden ve Büyük Savaş’ın bitiminden bir hayli sonra (1980’li yıllarda) ATASE tarafından kaleme alınan ve son derece detaylı olarak IV. Cilt’te iki kısım olarak hazırlanan Sina-Filistin Cephesi’nin, çöküş ve kapanış sürecini teşkil eden

18 Temmuz da Fransız ve 8 Ağustos 1918 tarihinde ise İngiliz genel taarruzları başlamış, mevzilerinde tutunamayan bazı Alman birliklerinde çözümler başlamıştır. Harbin ilerleyen günlerinde 15 Eylül itibariyle, Makedonya cephesinde Bulgar ordularının da birinci hat mevzilerini kaybetmesi ile Büyük Harbin zafer ibresi iyice İtilaf Devletleri tarafına dönmüş ve ateşkes takvimi işlemeye başlamıştır. Bu kapsamda; Bulgarlar mütareke için İngilizlere 28 Eylül’de başvurmuş, Berlin Hükümeti ise 29 Eylül’de mütareke kararını vererek 6 Ekim’de Amerikan Hükümeti’ne söz konusu talebi iletmiştir. Viyana Hükümeti’nin 7 Ekim 1918 itibariyle mütarekeye başvurmasından bir gün sonra 8 Ekim 1918 tarihinde Talat Paşa kabinesi istifa etmiş müteakiben kurulan İzzet Paşa Hükümeti ise 18 Ekim’de mütareke başvurusunda bulunmuştur. Enver Paşa son İttihat ve Terakki Hükümeti olan Talat Paşa Hükümeti’nin istifasından sonra Osmanlı Ordularına hitaben kaleme aldığı vedanamesinde söz konusu gelişmeleri ve Büyük Savaş’ın İttifak Bloğu için son evresini aşağıdaki ifadelerle özetlemiştir²⁷⁹.

“İtilaf Orduları'nın Makedonya cephesinde taaruza geçmeleri vesilesi ile Bulgar ordusunda başgösteren inhilal ve isyan üzerine Bulgaristan Hükümeti düşmanlarımıza münferiden mütareke akdini teklif eylemiş ve bu müracaat da İtilaf orduları tarafından kabul edilmiş ve bu suretle de Bulgaristan, ittifak-ı murabba'dan çıkmıştır. Bu suretle tahassül eden vaziyet-i umumiye icabatı müttetiklerimizle konuşarak hasımlarımıza Wilson'un teklifi dairesinde sulh teklif edildi. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ile müttetiken yaptığımız bu umumi harpte Osmanlı ordu ve donanmasının uhdesine Avrupa cephelerinde cereyan eden ve netice-i kat'iyeyi istihsal edecek olan muharebat-ı azime esnasında kendi üzerine mümkün mertebe fazla düşen kuvveti çekmek ve bu kuvvetleri hatve be-hatve müdafaa muhaberatı ile mümkün olduğu kadar uzun müddet cephesi önünde işgal ederek Avrupa'daki muharebat-ı kat'iyelerinden uzak bulundurmak ve netice-i kat'ie istihsal edilecek Avrupa sahne-i harbine her suretle yardım etmek vazifesi isabet eylemişti. Ordu ve donanma bu vazifesini tamamiyle ifaya çalıştı ve hiçbir ordunun maruz kalmadığı nevakıs ve müşkilat içinde denizde ve karada muhtelif cephelerde son zamana kadar uğraştı ve karşısında mühim düşman kuvvetlerini tuttu.”.

Büyük Savaş’ın sona ermesini müteakip İngiliz ve Fransız Hükümetleri, Bab-ı Ali’nin Ortadoğu topraklarını Sykes-Picot Gizli Anlaşması uyarınca paylaşmış ve İngilizler Şerif Hüseyin’i kendi yanına çekmek maksadıyla vaad ettikleri Birleşik Arap Krallığının kurulması ve ilanı sözlerinin arkasında durmamıştır. Söz konusu gizli anlaşmayı dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Thomas Balfour ile 18 Mayıs 1917 tarihinde,

Nablus Muharabesi sonucundaki Osmanlı/Türk kayıplarının belirtilmemesi kanımızca bir eksiklik olarak yerini muhafaza etmektedir.

²⁷⁹Murat Bardakçı, Enver, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 459-460.

Balfour Deklerasyonun ilanından ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Savaş'tan çekilmesine neden olacak Nablus Muharebesi'nden aylar öncesinde ABD Başkanı Wilson'a bildiren Londra Hükümeti, Osmanlı/Arap coğrafyası paylaşımı kapsamında; Hicaz İsyanı ile kendisine destek veren Şerif Hüseyin'e yalnızca küçük bir bölgeyi uygun görmüştür²⁸⁰.

3.4.1 Osmanlı İmparatorluğu Açısından Sonuçları

Mondros Mütarekesi akdedilmiş ve Yıldırım Ordular Grup Kumandanlığını Liman Paşa'dan devralmış olan Mustafa Kemal Paşa'nın, İskenderun Körfezinde bekleyen İtilaf donanmasının ısrarla İskenderun Limanı'na çıkmasına yönelik baskılara ciddi manada direnç göstermesi nedeniyle İstanbul'a çağrılmasını fırsat bilen Fransız birlikleri Akdeniz kıyı şeridi boyunca ilerleyişlerine devam etmiş ve 14 Kasım 1918 tarihinde İskenderun'u işgal etmiştir. Müteakiben 7 Aralık'ta Antakya'yı işgal ederek Hatay'ı denetimleri altına almıştır. Faysal liderliğindeki Arap unsurları da Halep kuzeyindeki ve doğusunda ki ilerleyişlerine devam etmek suretiyle Suriye kuzeyindeki kasaba ve köylerde kendilerine bağlı yönetimler oluşturmaya başlamıştır²⁸¹.

Halep kuzeyinde son bulan Osmanlı ordularının ricatı sonucunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı İmparatorluğu Büyük Savaş'tan çekilmiştir. Savaşın kaybedilmesi sonucunda ülkeyi savaşa sürükleyen (14 Ekim 1918 tarihinde istifa eden) İTC Hükümeti ve Büyük Savaş müddetince yanlış kararlar veren İTC ileri gelenlerine ağır eleştiriler yöneltilmeye başlanılmıştır. Söz konusu eleştiriler genelde Said Halim

²⁸⁰Davit Fromkin, Barışa Son Veren Barış, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994, s. 252. Büyük Savaş esnasında İngilizler tarafından taban tabana zıt olarak, Fransızlar ve Şerif Hüseyin ile yapılan (Sykes-Picot ve McMahon-Şerif Hüseyin) anlaşmaları, o dönem için Londra Hükümeti'nin askeri ve ekonomik anlamda savaşı sürdürmekte zorlandığı ve bu kapsamda; Balfour Deklarasyonu'nu ilan ederek Yahudileri, diğer taraftan da Şerif Hüseyin ve bağlısı asi bedeviler vasıtasıyla bölge Araplarını kendi tarafına çekmeye çalıştığı göstermesi açısından önemlidir. Büyük Savaş sonrasında XX. yy. Ortadoğusu'nu şekillendiren ve genellikle Londra Hükümeti güdümünde icra edilen 18 Ocak 1919-20 Ocak 1920 tarihli Paris Barış Konferansı ve 12-30 Mart 1921 tarihli Kahire Konferansı ile iki savaş arası dönemde bölgede yaşanan gelişmeler (özellikle Ürdün Suriye ve Irak Devletlerinin kurulması) hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Duman, a.g.e., s. 109-224.

²⁸¹Murat Göztoklusu, Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu, Bengi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 115-116.

Paşa ve Talat Paşa kabinesine yapılmıştır. Enver, Cemal ve Talat Paşalar söz konusu tartışmalar henüz yeni başlamışken 2 Kasım 1918 Cumartesi günü saat 23:00 sularında İstanbul'dan bir Alman denizaltısı ile Odessa üzerinden Berlin'e kaçmıştır²⁸².

Nablus Muharebesi sonucunda Büyük Savaş'tan Mondros Mütarekesi ile çekilmek zorunda kalan Bab-ı Ali akdedilen ağır şartları haiz mütarekeden dolayı elinde kalan Ortadoğu coğrafyasının Anadolu'ya açılan kentlerinden; batıda İskenderun ile doğuda Musul'u boşaltmak durumunda kalmıştır. Nablus hezimetinin sonuçlarının sahaya yansımaları ise siyasi mecrada Mondros Mütarekesi ile vücut bulurken, askeri mecrada ise Musul'un muharebe edilmeksizin 6. Ordu birlikleri tarafından İngiliz birliklerine teslim edilmesi ile tezahür etmiştir. Bu kapsamda; 8 Kasım 1918 tarihinde Musul Hükümet konağında asılı olan Osmanlı sancağı İngiliz askerlerince indirilerek yerine İngiliz bayrağı çekilmiş ve hükümet konağına bir İngiliz muhafız bölüğü konuşlandırılmıştır. Ertesi gün ise Ali İhsan Paşa mahiyeti ile birlikte Musul'dan ayrılarak Nusaybin'e hareket etmiştir²⁸³.

²⁸²Osmanlı İmparatorluğu'nun son savaşına ve yıkılış sürecinin sonuna damgasını vuran İTC'nin üç büyük paşasından Enver Paşa'nın Alman denizaltısına binmeden önce yaveri ile son görüşmesinde gemiye binmeden hemen önce sarf ettiği "*Turan yapmak istedik, memleketi viran yaptık...*" ifadesi altı asırlık "*Devlet-i Ali Osmani*"nin 1908-1918 arasındaki son on yılının özeti niteliğindedir. Sultan VI. Mehmed Vahdettin'in İTC'nin ileri gelenlerinin yurtdışına çıkmasına yönelik telkinlerini dikkate almayarak İstanbul'da kalan Sait Halim Paşa kurulan Divan-ı Harb-ı Örfi'de yargılanmış ve tutuklanarak Bekirağa Bölüğünde hapsedilmiş, Malta sürgününden sonra yerleştiği Roma'da bir Ermeni komitacı tarafından 6 Aralık 1921'de öldürülmüştür. Talat Paşa 15 Mart 1921 tarihinde Berlin'de, Hicaz İsyanına sebebiyet vermekle suçlanarak gıyabında idama mahkûm edilen Cemal Paşa 21 Temmuz 1922 tarihinde Tiflis'te Ermeni komitacıların suikastları sonucunda öldürülmüştür. Enver Paşa ise 04 Ağustos 1922 tarihinde, Tacikistan'ın Belucan (*Belcivan*) bölgesinde Kızıl Ordu birliklerine karşı mücadele ederken hayatını kaybetmiştir. Bkz.: Kenan Aksu, İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa, İyidüşün Yayınları, İstanbul, 2017, s. 70-107 ve Kocahanoğlu, a.g.e., s. 623.

²⁸³Mütareke sonrası Musul'daki durumu anılarında o dönem 6.Orduda yedek subay olarak görev yapan Abidin Ege; "*Civarda ve yollarda aşiretlerin çeşitli birliklerimize taarruzları devam ediyor Musul ahalisi sevinçli ve gülüyor. Çünkü arzularının tecellisine şahit oluyorlar. İngilizler her dakika ordu karargâhına gelip gidiyorlar. Dayanılmaz teklif ve taleplerinin ardu arkası kesilmiyor.*" şeklinde belirtmiştir. Bkz.: Abidin Ege, Çanakkale, Irak ve İran Cephelerinden Harp Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011 s. 605-606.

Adana'ya intikal eden Yıldırım Ordular Grubu karargâhında çok kısa bir süre içerisinde kumandanlık devir teslimi yapılarak grup kumandanlığının Liman Paşa'dan, Mustafa Kemal Paşa'ya geçmesini müteakip İngilizlerin ısrarlı İskenderun çıkarması taleplerine ciddi manada direnen Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği dirayetli tutumu gösteremeyen Ali İhsan Paşa tarafından Musul ve çevresi 6.Ordu Birliklerince boşaltılarak birlikler Nusaybin üzerinden Diyarbakır'a çekilmiştir. İstanbul Hükûmetine muazzam bir direnç gösteren Mustafa Kemal Paşa ise Bab-ı Ali tarafından Yıldırım Ordular Grubunun dağıtılması kendisine tevdi edilen grup kumandanlığı vazifesi sonlandırılarak İstanbul'a çağırılması ile son bulmuştur²⁸⁴.

Bu kapsamda; Nablus Muharebesi sonucunda Filistin Cephesinin çökmesi hemen doğusunda bulunan Irak Cephesindeki durumu da nispi olarak etkilemiştir. Bağdat kuizeyinde konuşlu bulunan İngiliz birliklerine moral kazandıran söz konusu net zafer, bölgede varlığı tespit edilen zengin yeraltı (*petrol*) kaynaklarına sahip Musul bölgesi hedefli ileri harekât kapsamında İngiliz birliklerine moral verirken diğer taraftan savunma hattında bulunan 6. Ordu birlikleri üzerinde de olumsuz tesir yaratmıştır. Sonuç olarak; Nablus Muharebesi ile Osmanlı orduları (*Bab-ı Ali'nin Osmanlı Arap coğrafyasındaki askeri varlığı*) Toros Dağlarına dek etkisi ve varlığını kaybetmiştir. Anadolu coğrafyası haricinde Cihan devleti Osmanlı İmparatorluğu'nun hükmünü yitirmesi bakımından Nablus Muharebesi ve sonuçlarının askeri, siyasi, coğrafi ve beşeri yansımaları başta Bab-ı Ali olmak üzere tüm Ortadoğu bölgesi ve halkları için hatta bölgede nüfuzu bulunan müttefik devletler için yeni ve bir o kadar sancılı bir döneme kapı açmıştır.

²⁸⁴Suna Kili, Türk Devrim Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 6-7. Musul vilayetinin İngilizler tarafından işgali bölgede meskûn bir kısım halkın maddi çıkarlarına uyması nedeniyle İngiliz güdümünde hareket etmelerine neden olurken, İmparatorluktan vazgeçmeyerek Osmanlı idaresini isteyen özellikle Süleymaniye, Revandiz, Zabar ve Akra ahalisi ile Kerkük'te yerleşik Türklerden müteşekkil kesim ise İngiliz işgal güçlerinin baskılı ve şiddet içeren yönetimine maruz kalmıştır. İngiliz işgal kuvvetlerinin idaresinden mustarip halk kesiminin işgal güçlerine karşı duyduğu düşmanlık ve yer yer baş gösteren direnişlerin boyutu, 1920 yılının ortalarında Revandiz bölgesinde İngilizlere karşı ciddi bir ayaklanmaya ve ötesinde silahlı direniş/çatışmaya kadar varmıştır. Bkz.: Suat Akgül, Sahir Uzel, Musul-Kerkük Harekatı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2001, s. 1-2 ve Abidin Ege, a.g.e., s. 602-603. Denilebilir ki; Nablus Bozgunu Osmanlı İmparatorluğunu ve ordularını Mondros Mütarekesi ile bitirirken elde ettiği kazanımlarla yetinmeyen İngilizlerin toprak ve sömürge ihtirasları yüzyıllardan beri uyuyan ve artık kaybedeceği hiçbir şeyi kalmayan Anadolu halkını uyandırmıştır.

3.4.2. Almanya Açısından Sonuçları

Büyük Savaş öncesinde Liman Paşa liderliğinde Aralık 1913'de 10 subay ile başlayan Osmanlı orduları ve donamasındaki Alman nüfuzu zamanla 800'ü artan subay sayısına ulaşmış, savaşın son dönemlerinde ise Osmanlı İmparatorluk topraklarında görev yapan alman asker sayısı ise 25.000'i bulmuştur. Söz konusu Alman tahakkümünü fiili manada sona erdiren Nablus Muharebesi ve sonrasında yaşanan Yıldırım'ın genel ricatı olmuştur. Yaklaşık beş yıl önce Liman Paşa liderliğinde İstanbul'da Alman Islah Heyeti olarak başlayan bu süreç beş yıl sonra 01 Kasım 1918 tarihinde von Sanders'in Berlin'den gelen emirle Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığını 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'ya devrederek İstanbul'a dönmesi ile resmi manada sona ermiştir²⁸⁵.

Almanya'nın Büyük Savaş'tan çekilmesinde diğer bir etken ise Yunanistan'ın, İtilaf Bloğu saflarında savaşa dâhil olması ve ardından Fransız General Franchet d'Esperey'in komutasındaki 700.000 kişilik İtilaf orduları ile Manastır-Doyran hattında 15 Eylül'de başlattığı taarruzların 26 Eylül'de sonuç vermesi ve bunun üzerine Bulgaristan'ın 30 Eylül 1918 tarihinde Selanik'te mütareke imzalayarak Büyük Savaş'tan çekilmesi olmuştur. Batı Cephesinde başlayan İtilaf taarruzları ve Makedonya Cephesinin İttifak Bloğu açısından çökmesiyle doğu ve güneydoğu kanadından kuşatılma riski ile karşı karşıya kalan Berlin Hükümeti 11 Kasım 1918 tarihinde mütareke imzalayarak Büyük Savaş'tan çekilmiştir. Sofya Hükümeti'nin Selanik Mütarekesi ile (demir ve karayolu ağlarından istifade etmesini de kabul ederek) topraklarını İtilaf ordularına açmayı kabul etmesi, General d'Esperey kuvvetlerine Viyana ve İstanbul yönündeki olası ileri harekâtları için tüm engelleri ortadan kaldırmıştır²⁸⁶.

Osmanlı İmparatorluğu'nun altı aşırı aşan siyasi hayatının son dönemine, yaklaşık son 40 yılına damgasını vuran Alman nüfuzu Büyük Savaş döneminde zirve noktasına ulaşmış, zirveye ulaşmasında ise imzalanan ittifak antlaşması en mühim rolü oynamıştır. Başarı ve sonuç alıcı bir deniz taarruzu ile başlayan bu zirve yolculuğu, müştereken icra edilen deniz ve kara savunması ile Çanakkale Cephesinde, Büyük Savaş hatta dünya harp tarihine parlak bir müdafaa zaferi ile damgasını vurmuştur. Ancak asıl damgayı ve son noktayı Nablus Muharebesinde bu defa tam tersi bir sonuçla; mutlak bir mağlubiyet ile vurmuştur. İlk iki zaferin ötesinde bir müştereklikle hem komuta kademesiyle hem de

²⁸⁵Serdar Dinçer, a.g.e., s. 259.

²⁸⁶Ali Türkgeldi, Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, 1996, s. 8-9.

tümene yakın bir düzenli birlikle tesis edilen askeri ortaklık 72 saat gibi çok kısa bir sürede bir daha insicamını sağlamayacak şekilde dağılmış ve her iki imparatorluğun da siyasi ve harp tarihlerinde travmatik sonuçlar yaratarak son bulmuştur. Sonuçta; İstanbul Hükümeti Büyük Savaş'tan havlu atmak zorunda kalırken, Berlin Hükümeti'nin 40 yıllık Ortadoğu (*Osmanlı/Arap*) coğrafyasına hâkim olmak rüyası son bulmuştur²⁸⁷.

1835 yılı sonlarında o dönemin Osmanlı Padişahı II. Mahmut ile Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm'in olumlu yaklaşımları ile iki Prusyalı subayın (*Yzb. von Moltke ve Tğm. von Berg*) İstanbul'a gelişleri ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Alman Askeri Misyonu (*Prusya Ekolü*) sürekli artan bir gelişim ve ivme ile yaklaşık bir asıra yakın bir süre (*yaklaşık 85 yıl*) devam etmiştir. Büyük Savaş'ın başlaması ve sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile ittifak metni akdetmesini müteakip hemen sonrasında tarafsızlığını bozarak Merkezi Devletler safında savaşa katılması ile had safhaya ulaşan Osmanlı-Alman Askeri İşbirliği, Büyük Savaş'ın tüm taraf devletler için ana cephelerinden birisi olan Filistin Cephesindeki Osmanlı-Alman savunma hattının başında bir Alman general ve cephe hattında takviyeli bir Alman tugayı olduğu halde Yıldırım Ordular Grubu tarafından savunulması ile zirve noktasına ulaşmıştır. Sonuç olarak; Nablus Muharebesi ile İngilizlerin Osmanlı savunma mevzilerini kısa sürede yarmaya muvaffak olması ve cephede bulunan Yıldırım Ordular Grubu tümenlerini büyük oranda esir/imha ederek, kuşatmadan kurtularak düzensiz ricat eden birliklerini ise Halep kuzeyine kadar temposunu kaybetmeden takip etmesi yalnızca bir muharebenin kaybedilmesi veya cephenin çökerek kapanması ile sonuçlanmamıştır²⁸⁸.

²⁸⁷Bab-ı Ali'nin en karmaşık ve ağır yüzyılı olarak addedilen XIX. yy. ve dönemin yeni uluslararası başat gücü Alman İmparatorluğu üzerindeki vukufiyetinden şüphe duyulmayan Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın "*Almanya'nın 1880'lerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun yöneticilerini ve giderek tabii kaynaklarını kontrolü altına alması, bütün yakın tarihin en önemli olaylarından biridir. Çünkü bir büyük devletin, güya silah ve zorla kullanmadan askeri-mali ittifaklar sistemiyle iktisadi yönden az gelişmiş bir ülkeye yerleşmesi çağımızın temel olgusudur.*" ifadeleri yukardaki tespitlerimizi teyit eder niteliktedir. Bkz.: İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 204-295.

²⁸⁸Wallach, a.g.e., s. 239-250. Yüzyıla yaklaşan süresi ve başta askeri mecrada olmak üzere siyasi ve ekonomik bağları da birbirine kenetlenmiş olan bir ikili bir ittifakın tam manası (her iki tarafında çökmesi) ile son bulmasına neden olan Nablus Muharebesi; Alman İmparatorluğu'nun yaklaşık 40 yıllık bir geçmişi olan Ortadoğu politikasını ve yatırımlarını çöpe atmıştır denilebilir. Almanya açısından da önemi buradan kaynaklanmaktadır.

İngiliz askeri tarih yazarı Roger, Ortadoğu coğrafyasında verilen mücadeleyi kaleme aldığı eserinde, İngiliz resmi harp tarihi yazarlarından Yzb. Cyrill Falls'a atfen belirttiği şu ifadelerle, Filistin Cephesi'nin dönemin Prusya kökenli Alman generallerinin hatalı stratejileri nedeniyle öncelikle Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Alman İmparatorluğu açısından nasıl sonuçlandığını adeta kısaca özetlemiştir²⁸⁹.

"Falls, Gelibolu'da Sanders'in yanında görev yapmış ve onunla birlikte Filistin'e geçmiş bir Türk subayından, ismini vermeksizin şu ifadeyi aktarır: Falkenhayn'ın politikası manevrayla savunmaydı. Liman'ın politikası siperlerde direnişle savunmaydı. Falkenhayn kötü yollarda nakliye araçlarından yoksun birlikler için manevranın ne kadar güç olduğunu asla tam kavrayamadı; Liman ise Filistin'de alan korumanın Gelibolu'daki kadar değer taşımadığını hiç kavrayamadı."

3.4.3 İngiltere Açısından Sonuçları

Londra Hükümeti için Sykes-Picot Antlaşması'nın hükümlerini tatbik etme vakti geldiğinde şartlar değişmiştir. İngiliz donamasına ait gemilerinin yakıtı kömürden petrole dönmüş, bu kapsamda; zengin petrol yatakları keşfedilen Kuzey Irak bölgesinin İngiltere nüfuz alanında kalması amaçlanmıştır. Bu kapsamda; başta Musul ve Kerkük olmak üzere Sykes-Picot Antlaşması uyarınca Fransız hükümlerlik alanı olarak tespit edilen Kuzey Mezopotamya'nın İngiltere'ye bırakılması maksadıyla bölgedeki gayretlerini artıran İngilizler, Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra Bab-ı Ali üzerinde kurdukları yoğun siyasi ve askeri baskılar sonucunda Musul bölgesini süratle işgal etmiştir. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün 30 Ekim 1918'de Paris'te bir araya gelen dönemin İngiliz ve Fransız Başbakanları birbirlerine sert sözlerle yüklenmiştir. Lloyd George, Georges Clemenceau ile aralarında geçen münakaşayı anılarında şu ifadelerle kaleme almıştır²⁹⁰.

²⁸⁹Ford, a.g.e., s. 420. Cephe hattını makul seviyede bir güçle tutarak, geri bölgede konuşlandırılan manevra kabiliyeti yüksek güçlü ihtiyat birlikleri ile icra edilecek karşı taarruzlar sonucunda azami düşmanın imhasına dayanan "*Oynak Savunma*" esasını kabul eden von Falkenhayn ile cephe hattını had safhada kuvvetli tutarak azami araziye elde tutmaya odaklı "*Mevzi Savunması*" esasını kabul eden von Sanders'in dönemin şartlarını ve Osmanlı ordularının imkan ve kabiliyetlerini kavrayamadığını açıkça ifade etmesi açısından önemlidir.

²⁹⁰Roger Ford, a.g.e., s. 459-460. Aslında savaşın son dönemlerinde hasıl olan İngiliz-Fransız gerginliği mütarekelerin akdedilmesi ile iyice su üstüne çıkmıştır denilebilir. Bulgaristan'ı Büyük Savaş'ın dışına iten Selanik Mütarekesi'ni İtilaf Devletleri adına tek başına imzalayan Fransız Generali d'Esperey'e

“Britanya dışında hiç kimse Filistin’deki sefere bir avuç siyahi askerin ötesinde bir katkıda bulunmamıştı. (...) Türk topraklarında 500.000 kadar İngiliz askeri vardı. İngilizler üç ya da dört Türk ordusunu esir almış ve Türkiye’ye savaşta yüzbinlerce zayıat verdirmişti. Diğer hükümetler sırf Kutsal Kâseyi çalmamamızı sağlamak için birkaç zenci polis göndermekle yetinmişti! Ama iş bir mütarekeyi imzalamaya geldiğinde bütün bu yaygara koparılmaktaydı.”

Mondros Mütarekesi’nin yürürlüğe girmesinin üzerinden henüz iki hafta geçmiş iken 14 Kasım 1918’de Paris Hükümeti’ni ikaz eden antlaşmanın mimarlarından, dönemin Suriye Yüksek Komiseri George Picot, Suriye bölgesine 20.000 takviye Fransız askerinin sevk edilerek söz konusu antlaşma uyarınca Suriye yönetiminin İngilizlerden devrini istemiştir. Ancak yukarıda belirtilen ifadelerinin arkasında duran dönemin İngiliz Başbakanı (*mevcut petrol rezervleri nedeniyle*) çok istedikleri Musul bölgesini antlaşma kapsamında Fransa’dan almak maksadıyla, pazarlık konusu yapmak üzere Antep, Maraş ve Urfa’yı işgal etmek için tedbir almıştır. Bu kapsamda; Halep kuzeyinde yeterli kuvveti bulunmayan İngilizler; Kuzey Arap Ordusu unsurları ile 10 Aralık 1918’de Cerablus’a saldırmış ancak sonuç alınamaması üzerine bir müfreze ile 1 Ocak’ta Antep ve 3 Ocak’ta Cerablus’u işgal etmiştir. 24 Mart’ta ise Urfa’nın işgalini müteakip Sykes-Picot Antlaşması kapsamında; Fransızlara bırakılmış olan Musul’un İngiliz hükümlerlik alanına dâhil edilmesi karşılığında Antep, Maraş ve Urfa’yı Fransız birliklerine teslim etmiştir ²⁹¹.

Nablus Muharebesi Filistin Cephesinin ve dolayısıyla Büyük Savaş’ın perdesini kapatırken aslında dünya harp tarihine yeni bir ulusu siyasi olmasa da askeri mecrada ortaya çıkarmıştır. Kısaca ANZAC olarak tanımlanan Avustralya ve Yeni Zelanda menşeli askeri birlikler, savaş müddetince hamileri olan İngilizlerin safında karada, denizde ve havada çok çeşitli muharebelere katılmış ve yararlılık göstermiştir. Söz konusu askeri destek nitelikten yoksun askeri birlikler kapsamında olmayıp Çanakkale

misilleme olarak İngilizler Mondros Mütarekesi’nin akdinde Fransız tarafını uzak tutmuş ve Amiral Caltrope İtilaf Devletleri adına tek başına mütareke metnini imzalamıştır.

²⁹¹Belen, a.g.e., s. 220. Bu noktada Fransızlar, Musul konusunda lehine olarak düzeltme isteyen İngilizlerin halen Şam’da bulunan Faysal unsurları ve yönetimini, kendilerine karşı koz olarak kullanmak gayesini güden Londra Hükümetine ve Faysal güçlerine gözdağı vermek amacı gütmüştür. Suriye yönetiminin Araplara bırakılmaması yönündeki tutumunda ciddi olduğunu söz konusu her iki tarafa da (İngiliz ve Araplara) gösterilmek ve bu yönde atılacak caydırıcı bir adımla bölgenin kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Bkz.: Murat Göztoğlu, a.g.e., 125 ve Mustafa Kemal, a.g.e., s. 191.

Cephesinde mücadele eden ANZAC tümenleri dışında boğazı geçen Avustralya denizaltısı, Filistin Cephesinde Filistin Hava Tugayı bünyesinde Nablus Muharebesinin stratejik hava keşfi ve bombardımanı vazifelerini direkt MSK karargâhına bağlı olarak icra eden 111. Filosu, Romani, Birüssebi ve Şam'ın düşmesinde etkili rol oynamış efsane Avustralya Atlı Tümeni ve komutanı Tümgeneral Henry Chauvel ile sanki bir emperyalist güçmüşçesine İngilizlerin ali menfaatleri için Batı Cephesinde karada, Çanakkale Cephesinde karada ve denizde, Sina-Filistin Cephesinde karada ve havada vede Hint Okyanusu ile uzak doğu denizlerinde Almanlara karşı muharebe etmiştir²⁹².

²⁹²Yaptığımız incelemelerde Büyük Savaş müddetince muharebe sahasının üç boyutu ile kara, deniz ve hava kuvvetleri unsurları ile iştirak eden başka bir müstemleke ulus ile karşılaşılmamıştır. Sonuç olarak denilebilir ki uzak doğunun çocukları Büyük Savaş'ta bir devlet ve millet olarak savaşmış ve kendilerini tüm dünyaya kanıtlamıştır. Söz konusu kanıtın bir parçası olarak Nablus Muharebesi boyunca MSK bünyesinde etkin rol oynayan Avustralya Atlı Tümeni ciddi bir kuvvet çarpanı olarak Büyük Savaş tarihine ve dünya harp tarihine geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NABLUS MUHAREBESİ'NİN HARP TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Takvim-i Vekayi'de “*Tarih denen fen, âlemde cereyan eden ahvali, zamaniyle zapt ve beyan etmekten ibarettir. Tarih denen fenn-i celil karargâh-ı âlemde vuku bulan ahvali vakt ve zamaniyle zapt ve beyan etmekten ibaret ve seleften halefe hisse alacak bir yadigâr bırakmaktır.*” şeklinde tanımlanan “*Tarih*” sosyal bilimlerin en mühim ve en temel ana bilim dallarından birisi olarak, Birinci Dünya Savaşı’nı, “*Büyük Savaş/The Great War*” olarak kaydetmiştir²⁹³.

Birinci Dünya Savaşı, harp tarihinin kaydettiği kendisinden öneki tüm savaş ve muharebelerden çok daha geniş kapsamlı ve yıkıcı olmasının yanı sıra kendisi ile sürekli mukayese edilen İkinci Dünya Savaşı’nın (ve dahi XX. yy. boyunca vuku bulan birçok savaş ve bölgesel çatışmanın) temel nedeni olmasından dolayı “*Savaşların Anası/The Mother of Wars*” nitelendirmesini hak etmektedir. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı nispetinde hemen hemen tüm dünyaya sirayet eden muazzam bir coğrafyaya yayılmasa da, üç eski kıtada onlarca ana ve tali cephede iki devletler grubunun tüm milli güç unsurları ile topyekûn bir mücadelesi olarak harp tarihine kaydedilmiştir²⁹⁴.

Harp tarihine bakıldığında her ne kadar Büyük Savaş kimyacıların, İkinci Dünya Savaşı ise fizikçilerin mücadelesi olmuşsa da her iki savaşta da Almanya başrolü üstlenmiştir. Ancak Büyük Savaş’ta Batı Cephesinde; Fransa karşısında doruk noktasına ulaşan Alman taarruzları, İkinci Dünya Savaşı’nda ise Doğu Cephesinde; Ruslar karşısında eriyip tükenmiş ve Germanler savaşın kaybedeni olmuştur. İngiltere her iki dünya savaşında da başta güçlü donanması ile Almanya’nın karşısına dikilmiş diğer taraftan İtilaf bloğuna en fazla katkı sağlayan ülke olarak, Fransız ve Rusların yanında Almanya’ya karşı bir denge unsuru olmuştur. İngiliz ve Fransızların bakiyesi olarak tarih sahnesine çıkan ve kısa süre içerisinde yenedünya düzeninin başat gücü olan ABD ise her

²⁹³Semih Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Berikan Yayınları, Ankara, 2007, s. 6.

²⁹⁴Ali Bilgin Varlık, “*Savaş Tanımlamak: Terminoljik Bir Yaklaşım*”, Avrasya Terim Dergisi, S. 2, 2013, s. 121 ve Edward Mead Earle (Ed.), Modern Stratejinin Ustaları, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015, s. 418-433.

iki savaşta da taarruz gücü doruk noktasına ulaşan Almanya'yı Atlantik ötesinden gelip yere sermekte zorlanmamıştır²⁹⁵.

Belirttiğimiz bu genel minvalde her iki dünya savaşının sonucunu değiştirememiş olsalar da, dengeleri alt-üst ederek savaşın seyrini değiştiren iki imparatorluk, iki şark toplumu, savaşçı ruha sahip iki ulus ve verdikleri muazzam mücadele dünya harp tarihine kalın harflerle yazılmıştır. Büyük Savaş'ta Osmanlı İmparatorluğu Batılı güçler tarafından “*Hasta Adam*” olarak nitelendirilen, bitti denilen Bab-ı Ali, başta Çanakkale Cephesinde elde ettiği savunma zaferi ve Ortadoğu (*Filistin ve Irak*) Cephelerinde İngiltere'ye karşı verdiği etkin ve uzun soluklu mücadelesi ile İkinci Dünya Savaşı'nda ise Japon İmparatorluğu başta Pasifik Cephesinde ABD karşısında elde ettiği parlak zaferler ve Mançurya ile Kamçatka bölgelerinde Çin ve Rusya'ya karşı verdiği etkin mücadele sonucunda, savaş coğrafyasının ciddi manada genişlemesine ve her iki harbinde uzamasına neden olmuştur²⁹⁶.

Yukarıda genel harp tarihindeki yeri ve önemini belirterek makro boyutları ile çerçevesini çizmeye çalıştığımız Büyük Savaş'ın blok liderleri olan, dönemi iki süper gücü olarak Britanya ve Almanya İmparatorlukları güdümünde hemen hemen dört yıllık tüm harp müddetince muharebelerin devam ettiği Sina-Filistin Cephesi ve söz konusu cephenin İttifak Devletleri açısından çökmesiyle sonuçlanan “*Nablus Muharebesi*” genel

²⁹⁵Büyük Savaş'ta kimyagerlerin yoğun çalışmaları sonucunda elde edilen zehirli kimyasal gazların başta Almanlar olmak üzere İngiliz ve Fransızlar tarafından kullanması kimyagerleri ön plana çıkarırken, İkinci Dünya Savaşı'nda ise Alman fizikçilerin sonuçsuz kalan “*Atom Bombası*” geliştirme çabalarını, ABD'nin nihayatlendirerek ilk denemeyi Japonya üzerinde yapması ve İngiliz fizikçilerin “*U-Bot*” olarak bilinen mini Alman denizaltılarının saldırılarını etkisiz hale getirmek için gösterdikleri gayretler, ilk “*Radar*” sistemlerinin üretilmesi ve beraberinde “*Yöneylem Araştırması/Operational Research*” bilim dalının ortaya çıkması ile sonuçlanmış, bu kapsamda; dönemin fizikçi bilim adamlarını değerli kılarak ön plana çıkarmıştır. Kahraman Süvari, “*Birinci Dünya Savaşında Kimyasal Gazların Kullanılması*”, Savaşın Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu (11-15 Kasım 2014) 2. Cilt, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya, 2018, s. 850 ve Michael Freemantle, *The Chemist's War: 1914-1918*, Oxfordshire, 2014.

²⁹⁶Her iki Dünya Savaşı'nın bütünü hakkında detaylı bilgi için Batı'nın önde gelen stratejistlerinden İngiliz asker ve harp tarihi uzmanı Liddell Hart'ın eserlerine Bkz.: Basil Liddell Hart, *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014 ve Basil Liddell Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

ve Türk harp tarihine kaydettiği sonuçları ve taşıdığı önem ile mikro ölçekte mercek altına alınmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 2-3 Şubat 1915 tarihinde icra ettiği Birinci Kanal Harekâtı ile açılan Sina Cephesi, 4-14 Ağustos 1916 tarihleri arasında icra edilen İkinci Kanal Harekâtı ile tekrar zorlanmıştır. Ancak ikinci harekâtında sonuçsuz kalmasını müteakip Osmanlı birlikleri Sina Yarımadası'ndan çekilmiş ve İngiltere'nin "*Mısır Seferi Kuvvetleri*" adı altında teşkilatlandığı birlikleri ile bir İngiliz ileri harekâtı (*genel karşı taarruzu*) başlamıştır. Romani Muharebesini müteakip 1916 yılı Ağustos ayının sonundan itibaren Londra Hükümeti'nin de tam desteğini arkasına alarak ileri harekâtına hız veren MSK 9-10 Ocak 1917 tarihli "*Tel el-Refah Muharebesi*" ile muharebesiyle Osmanlı birliklerini tamamen Sina bölgesinden atarak, cepheyi Filistin coğrafyasına taşımıştır²⁹⁷.

Yaklaşık altı aylık kısa bir süre içerisinde Bab-ı Ali'nin askeri varlığını Sina Yarımadası'ndan söküp atarak, Gazze kapısına dayanan MSK birliklerini Gazze-Teleşşeria-Birüssebi hattında Gazze merkezli olarak savunma cephesini oluşturan 4. Ordu karşılamıştır. Sırasıyla; 26-27 Mart 1917 tarihli Birinci Gazze Muharebesi ve 17-20 Nisan 1917 tarihli İkinci Gazze Muharebesi ile sonuç alamayan MSK; yeni cephe komutanları Sir Allenby liderliğinde 31 Ekim 1917 tarihli Birüssebi ve 2-7 Kasım 1917 tarihli Üçüncü Gazze Muharebesi sonucunda Filistin güneyinde Gazze merkezli olarak tesis edilen Osmanlı savunma hattını çökerterek Birüssebi ve Gazze müstahkem mevzilerini düşürmüş ve Kudüs yolunu açmıştır. Kudüs-ü Şerif'in de yıl bitmeden, 1917 Aralığında düşmesi ile Kudüs kuzeyinde Doğu Akdeniz kıyılarından Şeria Nehri kuzeyine dek uzanan savunma (*Falık Nehri güneyi-Cilculiye-Ameriye-Samuriye-Kefreyn*) hattında mevzilenen Osmanlı orduları, Yıldırım Ordular Grubu adı altında yeni teşkilatları ve yeni cephe kumandanları (*Liman Paşa*) ile sırasıyla; 21-31 Mart 1918

²⁹⁷Osmanlı askeri varlığının Sina Yarımadası'ndan muharebe ederek çekilmesi kapsamında; sırasıyla ve batıdan doğuya cereyan eden 3-4 Ağustos 1916 tarihli "*Romani Muharebesi*", 17 Eylül 1916 tarihli "*Bir-ül Mezar Muharebesi*" ve 23 Aralık 1916 tarihli "*Magdabe Muharebesi*" cereyan etmiştir. Son olarak; Filistin-Mısır sınırında (*günümüz Refah sınır kapısı bölgesinde*) vuku bulan 9 Ocak 1917 tarihli "*Tel El-Refah Muharebesi*" ile Sina Cephesindeki muharebeler sona ermiş ve cephe Mısır bölgesinden (*Sina Yarımadası'ndan*) Filistin bölgesine kaymıştır. Bkz.: David R. Woodward, *Hell in the Holy Land: World War I in the Middle East*, Universty Press of Kentucky, Lexington, 2006, s. 20. ve H.A. Jones, *The War in the Air* Volume 5, Clarendon Press, Oxford, 1937, s. 192.

tarıhli Birinci Şeria Muharebesi ve 30 Nisan-02 Mayıs 1918 tarıhli İkinci Şeria Muharebesi ile MSK ileri harekâtını durdurmaya muvaffak olmuştur²⁹⁸.

Ancak dönemin İngiliz siyasi ve askeri elitlerinin kararlı tutumları ile MSK Komutanı Sir Allenby'nin inatçı ruhu temelinde 18-21 Eylül 1918 tarihlerinde tüm Yıldırım cephesi boyunca icra edilen MSK genel taarruzları sonucunda Osmanlı savunma hattı Batı kanadından (*sahil kesiminden*) yarılmış ve yaklaşık 72 saatlik kısa bir süre içerisinde de çökmüştür. Cephenin yarılmasını müteakip MSK Çöl Atlı Kolordusu ile Yıldırım'ın derin gerisine sarkarak geniş çaplı bir kuşatma harekâtına başlayan Sir Allenby söz konusu kuşatma manevrasıyla eş zamanlı ve koordineli olarak, etkin olarak istifade ettiğı İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerine bağı hava unsurları ile düzensiz olarak çekilen Yıldırım birliklerine büyük kayıplar verdirmiştir. MSK, Yıldırım'ın yeni bir savunma hattı tesis etmesine (*hazırlıklı savunma yapmasına*) imkân tanımayarak sırasıyla Beyrut, Dera, Şam, Hama, Humus ve Halep kentlerini yaklaşık bir ay gibi kısa bir süre zarfında ele geçirmiştir²⁹⁹.

Yıldırım, savunma cephesinin kanatlarını savunan diğeri iki orduya (8. ve 4. Ordulara) nispeten daha az zayıyla geri çekilmeyi başaran merkezde konuşlu 7. Ordu (*diğeri iki ordudan kalan bakiyelerle birlikte*) Mustafa Kemal Paşa'nın komutası altında, Halep kuzeyinde “*İskenderun-Beylan-Afrin-Der Cemal-Tel Rıfat*” hattında yeni bir savunma hattı tesis etmeyi başarmış ve MSK ve Kuzey Arap Ordusunun öncü ve keşif birlikleri tarafından icra edilen taarruzlar; 26 Ekim 1918 tarihli “*Katma Muharebesi*” sonucunda durdurulmuştur. Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu dört asır boyunca kesintisiz ve mutlak bir şekilde hükmettiğı Filistin, Suriye ve Trablus Şam topraklarını yaklaşık 40 gün içerisinde kaybederek, mütareke ve Büyük Savaş'tan çekilme talebinde bulunmuştur. Söz konusu 40 günlük süre içerisinde, İngilizlerin “*Boğa/The Bull*” lakaplı Generali; Sir Allenby liderliğindeki MSK ise Nablus Muharebesi sonucunda mutlak bir

²⁹⁸Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 8-18 ve Sedat, a.g.e., s. 157-173.

²⁹⁹Liddell Hart, Nablus (*Megiddo*) Muharebesi'ni; “19 Eylül 1918'de, tarihin hem en çabuk sonuç elde edilen seferlerinden hem de tayin edici muharebelerinden biri olan harekât başladı. Filistin'deki Türk ordularının varlıkları birkaç gün içinde ortadan kaldırılmıştı.” şeklinde tanımlamıştır. Bkz.: Basil Liddell Hart, Birinci Dünya Savaşı Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 549-550.

zafer kazanmış ve harp tarihine taraflı tarafsız tüm asker ve sivil çevreler için müspet yönde alınması gereken birçok dersi kaydetmiştir³⁰⁰.

Gerek genel harp tarihi gerekse de Türk harp tarihi açısından “*en*”leri, “*ilk*”leri ve “*son*”ları ile birçok uç noktayı muhteva eden Nablus Muharebesi, Büyük Savaş’tan sonra vuku bulan ulusal ve/veya çok uluslu birçok savaşta, gerekli dersleri çıkaran ve bunları muharebe sahasında tatbik eden general ve subaylara muazzam başarılar kazandırmıştır. Yine tümdengelim yaparak, (*genelden özele*) makro boyuttan mikro boyuta doğru bir anlatımla ifade edecek olursak; öncelikle Nablus Muharebesi’nin genel harp tarihine kaydettiği hususları ve bu hususların taşıdığı önemi şu şekilde sıralamak mümkündür³⁰¹.

4.1 Dünya Harp Tarihindeki Yeri ve Önemi

Birincisi; Sir Allenby’nin saplantılı bir biçimde MSK komutanlığı görevini üstlendiği andan itibaren ve öncesinde dahi inat ve ısrarla belirttiği MSK ileri harekâtı için “*Her Türk askerinin karşısına dört İngiliz askeri olmalıdır...*” kıstasıdır. Bu kapsamda; konvansiyonel harbin taarruzi harp prensiplerinden “*Sıklet Merkezi*” prensibine sıkı sıkı sarılan Sir Allenby, planladığı harekât tasarısı kapsamında; Nablus Muharebesi öncesinde MSK genel taarruzu başlamadan 90 km. uzunluğundaki geniş Yıldırım cephe hattını, batı kanadında (*Akdeniz sahil kesiminde*) savunan 8. Ordu

³⁰⁰Lawrence, Sir Allenby’nin MSK komutanı olarak 1917 yazında bölgeye gelişini ve cephe hattında yarattığı etkiyi şu şekilde ifade etmiştir. “*Allenby’nin gelişi İngilizleri adeta yeniden yaratmıştı. Geniş ve kapsayıcı kişiliği, Murray ve ekibinin arkasında bıraktığı kıskançlıkları ve sisli havayı süpürüp temizledi.*” Bkz.: T.E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Random House, New York, 1926, s. 383.

³⁰¹Bu tespitimizin Nablus Muharebesinden sonra ilk ve sonuç alıcı örneği; Gazi Mustafa Kemal Paşa liderliğinde yürütülen ve Türk İstiklal Harbi’nin nihai muharebesi olarak Türk harp tarihine geçen “*Başkomutanlık (Dumlupınar) Meydan Muharebesi*”nde yaşanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Sir Allenby’nin yaptığı gibi, sıklet merkezini sağlamak amacıyla muharebe öncesinde, batıdan doğuya doğru uzanan Kütahya-Eskişehir-Ankara istikametini ciddi bir risk alarak, zayıf örtme kuvvetleri ile tutmuş, Türk milli ordusunun büyük bir bölümünü (*vurucu gücünü*) ise Afyon güneyinde toplamak suretiyle sıklet merkezi prensibini tatbik etmiştir. Üçüncü Gazze Muharebesi’nde mağlubiyeti yaşamış olan Fahrettin Altay, kumandasındaki V. Süvari Kolordusu marifetiyle de yarılan savunma hattından süratle düşman gerisine sarkmış ve başarılı bir kuşatma manevrası ile Yunan ordusunun büyük bir kısmını imha etmeyi başarmıştır.

bölgesinden yaracak şekilde harekât planını tamamlamıştır. Bu tasarrufunu da her safhada büyük bir gizlilik içerisinde uyguladığı taktik aldatma planı ile bütünlemiştir.³⁰².

Bu kapsamda; Sir Allenby, Yıldırım'ın 8. Ordusunun Akdeniz kıyısına yakın batı kanadında mevzilenen 7. ve 20. Tümenlerinden müteşekkil 22. Kolordusu karşısında, dört tümenini konuşlandırmış ve söz konusu piyade tümenlerinin gerisinde ise açmayı hedeflediği yarma gediğinden geçerek kuşatma manevrası icra edecek üç tümenli bir süvari kolordusunu taktik aldatma ile taarruz mevzinin hemen gerisine, büyük bir gizlilik içerisinde sevk etmeyi başarmıştır. İstatistiksel olarak bakıldığında; 100 ağır silahlı 2.000 Yıldırım piyadesinin karşına 400 ağır silahlı 24.000 MSK piyadesini taarruz öncesinde mevzilenmiştir. Bu da MSK'nın ateş destek vasıtalarında 4/1 ve piyade unsurlarında ise 12/1 oranında bir sıklet merkezi sağladığı anlamına gelmektedir. Söz konusu sıklet merkezi oranına dört yıllık Büyük Savaş müddetince sadece Sina-Filistin Cephesinde değil, herhangi bir başka cephede, herhangi bir devlet ya da devletler grubu tarafından (*münferiden veya müştereken*) ulaşılammıştır³⁰³.

³⁰²Günümüz savaş, muharebe ve çatışmalarının cereyan tarzı kabuk değiştirmiş (Hibrit Harekât Doktrini uygulamaları, vekâlet savaşlarının yürütülmesi, paralı özel savaşçı gruplarının kullanımı vb.) olsa da temel/ana harekât neveleri olan “Taarruz”, “Savunma” ile muharebeyi kesme ve geri çekilmeyi bünyesinde barındıran “Geri Hareketler” konvansiyonel harbin harekât planlarına temel teşkil etmeye devam etmektedir. Bu kapsamda; “Sıklet Merkezi” prensibi Hazırlıklı ve Hazırlıksız olarak ikiye ayrılan taarruz harekât nev'inin temel esas ve kaidelerinden birisi olmaya devam etmektedir. Taarruz eden tarafın niceliksel olarak savunan tarafa olan oransal üstünlüğünü ifade eden “Sıklet Merkezi”, Hazırlıklı Taarruz'da en az 3/1 oranında olmak durumundadır. Yani hazırlıklı savunma yapmak üzere işgal ve tahkim edilmiş bir savunma mevzine girmiş muhasım askerin karşısına hazırlıklı taarruz icra etmek üzere taarruz çıkış hattında en az üç dost askeri bulunmak durumundadır. Tesadüf muharebesi olarak da tanımlanan Hazırlıksız Taarruz'da ise bire bir 1/1 oranını yakalayan ve inisiyatif alarak, birliğine taarruz emri veren tarafın komutanı hazırlıksız taarruz icra ederken diğer taraf ise hazırlıksız savunma icra etmek durumunda kalır. “İnisiyatif”, “Cüret” ve “Süret” prensipleri ise taarruz harekâtının “Sıklet Merkezi” prensibi ile birlikte en mühim prensiplerinden olup taarruzi harekâtın ruhu olarak tanımlanabilir.

³⁰³Erikson, a.g.e., s. 136, Türk resmi harp tarihinde bu oran 13/1, İngiliz resmi harp tarihinde ise 8/1 olarak kaydedilmiştir. Gnkur. ATASE Başkanlığı, a.g.e., s. 622, David Bullock'a göre muharebe başlamadan önce, Yıldırım'ın 8.000 piyadesi karşısında MSK'nın 35.000 piyadesi ve 9.000 süvarisi mevcuttur. Bkz.: Bullock, a.g.e., s. 131. Söz konusu sıklet merkezi oranı; 8/1 olarak kabul edilse bile gerek o dönem, gerekse günümüz şartlarında muazzam bir seviyeyi ifade etmektedir.

İkinci olarak; Miralay Refet Bey'in savunduğu sahil kesimindeki 8. Ordu 22. Kolordu bölgesinde oluşan yarma gediğinden cephe gerisine sarkan MSK Çöl Atlı Kolordusuna bağlı süvari birliklerinin kendilerine tevdi edilen hedeflere zamanında ve dahi öncesinde ulaşarak ele geçirmesi hususudur. Söz konusu tespiti somutlaştırmak gerekirse General Chauvel komutasındaki Çöl Atlı Kolordusuna bağlı 5. Avusturalya Atlı Tugayı Yıldırım savunma hatlarına girdiği saat 08.30'dan yaklaşık dokuz saat sonra 17.30'da 8. Ordu karargâhının konuşlu bulunduğu Tul-Kerem'e, 3. Süvari Tugayı ise Yıldırım Grup Karargâhının bulunduğu Nasıra'ya 21 saat içerisinde saat 05.30'da el atmıştır. Dönemin şartları ile süvari birliklerinin imkân ve kabiliyetleri göz önünde bulundurulduğunda belirtilen süreler ciddi bir muharebe başarısı olarak harp tarihine kaydedilmiştir³⁰⁴.

³⁰⁴Nasıra'ya bir gece yarısı baskını ile el atan MSK 3. Süvari Tugayı Yıldırım savunma hatları gerisinde 21 saatte yaklaşık 70 km yol kat ederek muhasım tarafın cephede bulunan en üst düzey kumandanını (*grup kumandanını*) elinden kaçırmış ancak karargâhının büyük bir kısmını ele geçirmiştir. “*Nasıra Baskını*” olarak Türk/Osmanlı harp tarihine geçen söz konusu baskından grup kumandanı Liman Paşa kaçmayı başarmış ve esir düşmekten kurtulmuştur. Yıldırım karargâhına ait çoğu Almanca olan harp emir ve raporları, karargâh cerideleri ve sair gizli yazışmaların bir kısmı son anda yakılarak imha edilmiş, bir kısmı kaçırılmış, bir kısmı ise İngilizlerin eline geçmiştir. Osmanlı son dönemi ile ilgili çevirileri ve araştırma eserleri bulunan araştırmacı/gazeteci Murat Çulcu'nun söz konusu cephe üzerinde yaptığı çalışmaları kaleme aldığı eserine “*Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi*” adını vermesi de bundan kaynaklanmaktadır. Yalnızca Nasıra Baskını ile kaybolan, imha edilen, İngilizler tarafından ele geçirilen ve Almanlar tarafından götürülen bir kısım vesikalar yanında diğer cephelere kıyaslandığında cephede bulunan ordu komutanlıklarının da arşiv kayıtlarının (*düşman eline geçmemesi nedeniyle imha edildiği ve/veya muharebenin başında yaşanan baskın ve şok etkisi ile yâda ricat esnasında kaybolması nedenleriyle*) cılız kaldığı görülmektedir. Büyük Savaş'ın Türk Resmi Harp Tarihini (IV. Cilt II. Kısım *özelinde*) kaleme alan ATASE uzmanlarının; başta doğrudan Yıldırım'ın kuruluşuna ve cephe faaliyetlerine bizzat iştirak ederek anılarını kaleme alan dönemin üst düzeyli subaylarından; Hüseyin Hüsnü (*Erkilet*)'in “*Yıldırım*” ve Ahmet Sedat (*Doğruer*)'in “*Yıldırım*”ın devamı niteliğindeki; “*Yıldırım'ın Akıbeti*” eserleri olmak üzere dönemin cephede mücadele eden üst düzeyli askerlerinden Fahri (*Belen*), Cemal Paşa, von Kress, ve von Sanders'in bizzat kaleme aldıkları hatıratlarından ana kaynak olarak yoğunlukla istifade etmesi de tespitimizi güçlendirmektedir. Bkz.: İsmet İnönü, *Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 68-69. **EK-VII**'de sunulan Yıldırım karargâhı tarafından Nasıra'dan Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilen muharebenin başlangıcı ve cephe hattında oluşan durumu bildirir harp raporları incelendiğinde son olarak “*Nasıra 20 Eylül saat 12.30*” ibaresi dikkat çekmektedir. Bilinen genel kanının aksine Nasıra kenti, baskına uğradığı sabah erken saatlerde hemen düşmemiş ve Liman Paşa

Nablus Muharebesi'ni genel harp tarihi içerisinde farklı ve önemli kılan diğer bir hususta konvansiyonel harp doktrininde bıraktığı iz ve yarattığı etki olmuştur. Bu noktada; muharebe öncesi esnası ve sonrasında cephede bulunan başta grup kumandanı Liman Paşa olmak üzere Alman general ve subayları yaşanan hezimetten gerekli dersleri çıkarmış ve yaklaşık 20 yıl sonra Adolf Hitler liderliğindeki Alman orduları (*Wehrmacht*) geliştirdikleri ve uyguladıkları “*Blitzkrieg/Yıldırım Harekât Doktrini*” ile İkinci Dünya Savaşı'nın başında, Fransızların dönemin şartları itibarıyla çok güvindikleri dünyaca ünlü savunma hattı olan “*Majino Hattı*”na çatmadan “*Sedan Yarması*” ile çok kısa süre içerisinde (*yıldırım hızında*) Paris'e ulaşarak işgal etmiş ve Fransa'yı saf dışı bırakmıştır³⁰⁵.

Dördüncü ve son husus olarak; modern dönem harp tarihinde ilk defa tam bir senkronizasyon ve uyum içerisinde muharebe sahası; kara, deniz ve hava olmak üzere üç boyutu ile MSK komutanı Sir Allenby emir komutasında Nablus Muharebesi'nde kullanılmıştır. Sir Allenby, asıl taarruz istikametini belirlerken; cephe savunması esasları ile sahil kesiminden iç kesime doğru; Falik Nehri Güneyi-Cilculiye-Amuriye-Samiye-Kefreyn hattını savunan Liman Paşa emir komutasındaki Yıldırım savunma hattını yarabilmek için azami ateş desteğinden faydalanmayı amaçlamış ve bu kapsamda; Akdeniz'de bulunan İtilaf donanmasına ait gemilerin ateş gücünden de azami fayda

kenti hemen terk etmemiştir. Nasıra'yı ve Grup karargâhını korumakla mükellef şehirde konuşlu Alman birliklerince, Çöl Atlı Kolordusunun 13. Süvari Tugayına karşı mukavemet gösterilmiş ve muharebe edilmiştir. Grup Kumandanı Liman Paşa ise öğle saatlerinde şehirden ayrılarak, Taberiye'ye geçmiştir. Söz konusu harp raporunun tanzim edilerek gönderilmesini müteakip çekirdek (*şahşi*) karargâhı ile kenti terk ettiği anlaşılmaktadır. Anılan raporu müteakip Nasıra'dan çekilmiş bir diğer harp raporu ve/veya grup kumandanlığı emri tarafımızdan yapılan araştırmalarda tespit edilememiştir. Bkz.: ATASE, BDH-219-86-913B-001-005; ATASE, BDH-219-86-913B-001-006; ATASE, BDH-219-86-913B-001-007; ATASE, BDH-219-86-913B-001-008; ATASE, BDH-219-86-913B-001-009; ATASE, BDH-219-86-913B-001-010; ATASE, BDH-219-86-913B-001-011; ATASE, BDH-219-86-913B-001-012; ATASE, BDH-219-86-913B-001-013; ATASE, BDH-219-86-913B-001-014; ATASE, BDH-219-86-913B-001-015.

³⁰⁵Basil Liddell Hart, İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 91-121.

sağlamak için asıl taarruz istikametini (*taarruz mihverini*) 8. Ordu bölgesinde (*kendi sol kanadında*) tesis etmiştir³⁰⁶.

Bununla beraber yaklaşık 18 ay önce Filistin Cephesinde mevzi hava üstünlüğünü elinde bulunduran Osmanlı/Alman hava kuvvetlerini sürklase etmeyi müteakip Londra Hükümeti'nin desteği ile dönemin en modern (*Bristol Fighter aircrafts and Martinsydes Bomber aircrafts/Bristol avcı uçakları ile Martinsydes bombardıman uçaklarından*) hava araçlarından kurulu, her kolordu bölgesinde bir filo olmak üzere toplam üç filodan müteşekkil “*Filistin Hava Tugayı*” etkin ve verimli hava keşif/taarruz görevleri ifa etmiş ve 19 Eylül sabahı başlayan genel taarruz ile eş zamanlı olarak belirtilen hava keşifleri ile tespit edilen Yıldırım'ın kritik tesis ve karargâhlarını, komuta-kontrol tesislerini, muhabere ve ikmal merkezlerini vurarak etkisiz hale getirmiştir³⁰⁷.

Bu nedenle daha muharebenin henüz başında adeta felç olan muharebe sistemi nedeniyle Nasıra'da konuşlu grup karargâhında bulunan Liman Paşa, ordu kumandanları ile irtibat kuramamış ve cephenin yarıldığını yaklaşık dört saat sonra öğrenmiştir. Aynı nedenden ötürü 8. Ordu Kumandanı Cevat Paşa ve kolordu kumandanları ile irtibat kuramayan 7. Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa cephe hattında oluşan ciddi hassasiyet nedeniyle inisiyatif kullanarak birliklerine ricat emri vermiştir. Bu kapsamda; Sir Allenby mevcut hava gücünden azami faydayı sağlamak maksadıyla 19-21 Eylül tarihinde cereyan eden mevzi muharebelerini müteakip, filoların hava faaliyetlerini aynı

³⁰⁶İngiliz Kraliyet donanmasına bağlı “*Druid*” ve “*Forester*” destroyerleri dakikada 1.000 atım ile kıyı hattından yüzer batarya olarak, destek ateşlerine katılmış ve muharebenin ilk günlerinde aktif rol üstlenmiştir. Bkz.: Bullock, a.g.e., 131.

³⁰⁷Bünyesinde iki İngiliz ve bir Avusturalya filosunu barındıran Filistin Hava Tugayı marifetiyle muharebenin başlangıcına kadar 400 mil²'lik (1.036 km² yani yaklaşık Tokat ili büyüklüğünde) bir alanın istisnasız (*aralıksız*) bir şekilde hava fotoğrafları çekilmiş ve ilgili diğer birimlerce haritaya aktarılmıştır. Yalnızca Avusturalya Hava Kuvvetleri'nin 1. No.lu filosu ile Nablus Muharebesi'nin ilk günü Yıldırım'ın kritik tesis, silah ve düğüm noktalarını; 48 adet 112 librelilik, 264 adet 20 librelilik bombalar ve 30 adet yangın bombası ile vurmuştur. Aynı filoya bağlı uçaklar söz konusu ağır hava bombardımanını yaparken, 20.000 adet makineli tüfek mühimmatını da Yıldırım tümenlerinin üzerine yağdırmıştır. Başta İngiliz kaynakları olmak üzere bazı batılı ülkelerin Nablus Muharebesi'ni (*karşılıklı ve şiddetli çatışmaların meydan muharebesi şeklinde cereyan ettiği ilk 72 saatlik bölümü esas alındığında*) neden “*The Armageddon War/Mahşer Savaşı*” olarak tanımladığı söz konusu rakamlardan anlaşılmaktadır. Bkz.: Mark Lax (Ed.), One Airman's War: Aircraft Mechanic Joe Bull's Diaries (1916-1919), Banner Books, Maryborough, Avustralya, 1197, s. 133.

tempoda devam ettirmiş ve bu kapsamda; düzensiz olarak geri çekilmeye başlayan Yıldırım birliklerine yöneltilen hava taarruzları ile çok sayıda zayıat vermiştir. Özellikle stratejik seviyede hava keşfi ve hava bombardımanı yapan ayrı filoların mevcudiyeti, RAF tarafından icra edilen hava taarruzlarının yıkıcı etkisinin azami seviyede gerçekleşmesine ve Yıldırım'ın kolordu ve tümenlerinde kısa sürede bozgun tesirinin yaşanmasına neden olmuştur³⁰⁸.

4.2 Türk Harp Tarihindeki Yeri ve Önemi

Nablus Muharebesi Türk harp tarihi açısından da mühim ve istisnai bir yere sahiptir. Söz konusu muharebeyi özel kılan hususların başında, dünya siyasi tarihin

³⁰⁸Geri bölge menzil ve mıntika kumandanlıkları arasındaki raporları ihtiva eden ATASE Arşivi BDH.3768-28-6 vesikalarında; muharebenin başlamasından kısa bir süre sonra 8. Ordu cephesinden yarılan Yıldırım savunma hattının ve cephe gerisine süratle sarkan İngiliz süvari birliklerinin Nasıra'da bulunan Yıldırım karargahını basmasının yarattığı kaos ve Yıldırım komuta kademesinde yarattığı şok etkisi açıkça görülmektedir. Nasıra dâhil, güneyinde konuşlu bulunan ordu ve kolordu kumandanlarının telgraf ve telefon irtibatlarından mahrum kalarak muhaberenin adeta felç olması nedeniyle cephe hattı ile karargâhlar ve menzil müfettişlikleri arasında bilgi alışverişi ve durum değerlendirmesi yapılamamış ve komuta kontrol sistemi çökme noktasına gelmiştir. Sedat, a.g.e., s. 219-231. Bu noktada söz konusu muhabere irtibatlarının kopmasında sadece MSK kara, deniz ve hava unsurlarının müşterek ateş desteği ve bombardımanının yanı sıra içerden de komuta-kontrol sisteminin sabote edildiğini görülmektedir. Büyük Savaş'ta Çanakkale cephesinde Ertuğrul Tabyasına emir komuta ederek gösterdiği üstün başarılarından dolayı Enver Paşa tarafından mükâfatlandırılan Ermeni asıllı Osmanlı zabiti Mülazımı-Evvel Sarkis (*Torosyan*), 2,5 yıl sonra Filistin Cephesinde Mülazımı-Sani rütbesinde 8. Ordu karargâhında karargâh subayı olarak görevli iken muharebenin henüz başında ordu karargâhının telgraf hatlarını keserek grup karargâhı ve kolordu karargâhları ile irtibatını koparmıştır. Söz konusu eyleminin nedenini anılarında; harp müddetince İstanbul Hükümeti'nin aldığı kararla tehcir edilen Osmanlı (*Kayseri/Develi bölgesi*) Ermenilerinden olan ailesinin çektiği ıstıraba (*İstanbul'da yaşayan Kayseri Ermenilerden kayıp olan kız kardeşinin Suriye kırsalında olduğunu öğrenmesi ve izini sürerek onu perişan bir halde bulmasına*) bağlayan Torosyan söz konusu hainlikle eşdeğer eylemini müteakip kin ve intikam duygularının altını çizerek, isyancı Arap Kuvvetlerine katıldığını ve fiilen ricat halindeki Yıldırım birliklerine karşı silahlı eylemlerde de bulunduğunu anılarında belirtmiştir. Bu kapsamda; anılarının, vefatını müteakip 1947 yılında Birleşik Devletler'de (*Boston'da İngilizce olarak*) yayımlanması ve 2012 yılında (*Türk-Ermeni siyasi ilişkilerinin tekrar ivmelendiği ve kapalı olan Alican Hudut Kapısı'nın açılmasının gündemde olduğu dönem göz önünde bulundurulduğunda*) Türkçe'ye tercüme edilerek Türkiye'de yayımlanması da kanımızca tesadüf değildir. Bkz.: Sarkis Torosyan, Çanakkale'den Filistin Cephesine, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 259-260.

kaydettiği en muazzam ve en uzun ömürlü imparatorluklardan birisi olan altı aşırı aşkın Devlet-i Ali tarihine “*Osmanlı İmparatorluğu’nun son muharebesi*” olarak geçmesi gelmektedir. Cephenin yarılmasını ve Halep kuzeyinde son bulan Yıldırım genel ricatını müteakip İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletlerinden mütareke talebinde bulunmuştur³⁰⁹.

Türk harp tarihinde ve ordu teşkilatında “*ilk defa ordular grubu yapılanması ile icra edilen muharebe*” olarak tarihe geçmiştir. Hemen hemen tüm Büyük Savaş müddetince muharebeler manzumesinin devam ettiği Sina-Filistin Cephesinde sırasıyla; Birinci ve İkinci Kanal Harekâtları, Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerini müteakip cereyan eden Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi’nin ardından Yafa-Kudüs Muharebeleri ve Nablus Muharebesi öncesinde vuku bulan Birinci ve İkinci Şeria Muharebeleri ile birlikte Mondros Mütarekesi imzalanana kadar dokuz büyük çaplı muharebe vuku bulmuştur.

Söz konusu muharebelerin bir kısmı muhasım tarafı (*savunan tarafı*) tartmak ya da sonuçsuz kalan ilk taarruz harekâtı sonrasında daha kapsamlı ve hazırlıklı olarak tekrar taarruz etmek şeklinde cereyan etmiştir. Bu süreçte cephenin her iki tarafında bulunan komuta heyetleri, dönemin gerek İngiliz gerekse de Türk askeri ve sivil erkânları tarafından karşı tarafın sonuçsuz kalan taarruzunu müteakip bir karşı taarruz icra etmemekle ciddi anlamda eleştirilmiştir. Kanal harekâtlarından sonra 4. Orduya karşı taarruz yapmamakla bölgedeki üst düzeyli İngiliz generaller ve birlikleri eleştirilirken, özellikle İkinci Gazze Muharebesi’nden sonra karşı taarruz icra edilmemesi Osmanlı tarafında eleştirilmiştir. Yafa-Kudüs Muharebelerini müteakip Mareşal Falkenhayn tarafından icra edilen karşı taarruz ise sonuçsuz kalmıştır. Üçüncü Gazze Muharebesi’ni

³⁰⁹Büyük Savaş’ın galibiyet ibresinin iyiden iyiye İtilaf Devletlerine dönmesi sonucunda ateşkes takvimi işlemeye başlamıştır. İlk önce Bulgarlar mütareke için İngilizlere 25 Eylül’de başvurmuş, Berlin Hükümeti ise 29 Eylül’de mütareke kararını vererek 6 Ekim’de Amerikan Hükümeti’ne söz konusu talebi ulaştırmıştır. Viyana Hükümeti’nin 7 Ekim 1918 itibarıyla mütarekeye başvurmasını müteakip İstanbul Hükümeti de 18 Ekim’de gerekli başvuruda bulunmuştur. Almanların “Wilson İlkeleri”nin kabulü kapsamındaki çekincelerinden, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun ise dağılması nedeniyle ortaya çıkan imza kargaşası nedenlerinden dolayı barış istemi işlemlerinin süreci uzamıştır. Bkz.: Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 557-558. İttifak Bloğu üyelerinden Bulgaristan’ın mütareke talebinde bulunarak savaştan çekilmesi, İstanbul’u Batı Trakya’dan başlatılacak olası bir İtilaf Bloğu taarruzuna karşı açık hedef haline getirmiştir. Direkt olarak Payitahta yönelen söz konusu tehdidinde (Nablus Muharebesi’nin kaybedilmesi ile birlikte) İstanbul Hükümeti’nin mütareke talebinde etkisi olmuştur. Bkz.: Yıldız (Ed.), a.g.e., s. 224.

müteakip Sir Allenby, İkinci Şeria Muharebesi'ni müteakiben ise Liman Paşa geniş çaplı bir takip harekâtı icra etmedikleri için eleştirilmiştir³¹⁰.

Nablus Muharebesinin Türk harp tarihi açısından muhteva ettiği diğer bir diğer bir önemli husus ise; muharebe öncesi, esnası ve sonrasında cephe hattında tümen, kolordu ve ordu kumandanı seviyesinde görev yapan general ve subayların birçoğunun Büyük Savaş'ın hemen sonrasında başlayacak olan “*Türk İstiklal Harbi'ni sevk ve idare eden üst düzey komuta heyetini teşkil etmesidir.*” En Batıda Akdeniz kıyısında konuşlu olan 8. Ordu Kumandanı Mirliya Cevat (Çobanlı) Paşa ve merkezde bulunan 7. Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa Çanakkale kahramanları olarak üç yıl sonra yine birlikte mücadele etmiştir. Kolordu ve tümen kumandanlarından ise Miralay İsmet (İnönü) Bey 3. Kolordu Kumandanı, Miralay Refet (Bele) Bey 22. Kolordu Kumandanı ve Miralay Ali Fuat (Cebesoy) Bey 20. Kolordu Kumandanı olarak Üçüncü Gazze Muharebesi'nde doğudan batıya doğru yan yana savundukları Kudüs ve Filistin topraklarını yaklaşık dokuz ay sonrasında, Kudüs'ün 60 km kuzeyinde son kez tesis edilen Yıldırım savunma hatlarında tekrar savunmak durumunda kalmış ve bu kapsamda; Nablus Muharebesi'nde ast-üst ve komşu birlik kumandanları olarak görev yapmıştır. Söz konusu üst rütbeli subay ve generallerin Nablus Muharebesi'nde omuz omuza görev yapması, Büyük Savaş'ın nihayetlenmesini müteakip birkaç yıl sonrasında Türk İstiklal Harbi'nde muharebe edecek düzenli ordu birliklerinin tam bir uyum ve mutabakat içerisinde aynı tecrübeli isimler tarafından sevk ve idare edilmesi, düzenli orduya geçiş döneminde milli ordu için büyük bir kazanım sağlamış olup Türk Harp Tarihi için büyük önem taşımaktadır³¹¹.

³¹⁰Söz konusu muharebeler mercek altına alındığında İkinci Kanal Harekâtı kapsamında cereyan eden “*Romani Muharebesi*” ile Osmanlı taarruz gücünün doruk noktasına ulaşarak tükenmesi ve cephenin Sina Yarımadası'ndan Filistin bölgesine kayması, Üçüncü Gazze Muharebesi sonrasında Osmanlı üst düzey cephe ve ordu komutanlarında değişikliğe gidilmesi ve son olarak Nablus Muharebesi ile İstanbul Hükümeti açısından bu uzun soluklu cephenin çökmesi söz konusu tanımlamayı açıklamaktadır. Bkz.: Ali Fuat Erden, Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 59-61.

³¹¹Söz konusu isimlerin yanında, Üçüncü Gazze ve Yafa-Kudüs Muharebelerinde, Ali Fuat ve İsmet Beyler ile birlikte 26. Tümen Kumandanı olarak Filistin Cephesinde muharebe eden Fahrettin (Altay) ile Mustafa Kemal Paşa'nın istifa ederek İstanbul'a dönmesi üzerine bir süre 7. Ordu Kumandanı olarak görev yapan Fevzi (Çakmak) Paşa'yı da burada belirtmek yerinde olacaktır. Üçüncü Gazze Muharebesi

Nablus Muharebesi; her yönü ile ve her iki taraftan bakıldığında; Sakarya Meydan Muharebesi için menfi bir savunma ve ricat harekâtı, Başkomutanlık Meydan Muharebesi için ise müspet bir cephe taarruzu, yarma, kuşatma ve takip harekâtı örneklerini birebir uhdesinde barındırması nedeniyle Türk harp tarihi için çok özel bir yere sahiptir. Bu nedenle de *“Türk İstiklal Harbi’nin en hayati/nihai savunma ve taarruz muharebelerinin canlı bir provasıdır.”*

Mustafa Kemal Paşa’nın Türk İstiklal Harbi’nde Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde almış olduğu geniş cepheli ricat kararı ile 100 km.den fazla bir mesafeyi tek bir mermi atmadan Yunan birliklerine terk etmesi ve muharebe müddetince Türk savunma cephesinin yarılmaması (*savunma insicamının kaybedilmemesi*) için ısrarla ve sürekli olarak birliklerine kanat kırdırmak suretiyle savunmanın sürekliliğini sağlaması; Nablus Muharebesi’nde cephesi yarılan tarafın düştüğü acziyeti tecrübe etmesi açısından çok mühimdir. Diğer taraftan ise Büyük Taarruz öncesinde Eskişehir-Ankara istikametini adeta savunmasız bırakacak şekilde ordunun hemen hemen büyük bir kısmı ile ateş destek vasıtalarını Afyon güneyinde toplamak suretiyle sıklet merkezi teşkil ederek, Yunan savunma cephesini sağ kanadından yarması ve süvari kolordusu ile oluşan yarma gediğinden geçerek Yunan savunma hattı gerisinde icra ettiği kuşatma manevrası ile Yunan birliklerini imha etmesi, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Filistin Cephesindeki Nablus bozgununu yaşayan Türk general ve subaylarının beş yıl önce bizzat yaşadıkları ve şahit oldukları hezimetten gerekli dersleri çıkardığının net bir göstergesidir³¹².

arifesinde istifa ederek bölgeden ayrılan Mustafa Kemal Paşa’nın yerine (1917 yılı Ekim Ayı başından 1918 yılı Eylül Ayı başına kadar geçen on aylık sürede) Fevzi Paşa görevlendirilmiş ancak bir süre sonra rahatsızlanarak İstanbul’a dönmesi nedeniyle bizzat Sultan VI. Mehmet Vahdeddin tarafından Mustafa Kemal Paşa Nablus Muharebesi öncesinde tekrar 7. Ordu Kumandanı olarak görevlendirilmiştir.

³¹²İngiliz oryantalist Lord Kinross’a göre; Mustafa Kemal Paşa’nın, ordunun son kalıntılarıyla Toros geçitlerine çekilme fikri ve bu fikrin icrası onun askeri ve siyasi hayatında çok önemli bir yer etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Filistin ve Suriye topraklarının kaybına o kadar üzülmemiş, bir bakıma bunun böyle olacağını önceden görmüştür. Bu sonuç memleketin kanserli dış organlarını kesip atmış, atalarının bereketli toprağında yoğun ve sağlam bir beden halinde tekrar hayata kavuşmuş yeni bir Türkiye hayalini daha da elle tutulur hale getirmiştir. Bu tespiti yazar şu şekilde ifade etmiştir; *“Sonuçta yabancı toprağı olan Suriye elden gitmiş lakin Türk anayurdu olan Anadolu henüz yaşıyordu, yaşaması da*

Söz konusu tespitler, Türk harp tarihinin en kritik savunma ve taarruz muharebelerinden ikisine Nablus Muharebesi'nin vurduğu damgayı açıkça göstermekte ve söz konusu muharebeyi Türk harp tarihi açısından ayrı bir yere koymaktadır³¹³.

4.2.1 Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesi'ndeki Rolü

Mustafa Kemal Paşa'nın Filistin Cephesine 1917 Ekim ayında Üçüncü Gazze Muharebesi cereyan etmeden önce istifa ettiği 7. Ordu Kumandanlığına tekrar (ve *usül dışı olarak Sultan VI. Mehmet Vahdettin tarafından ikinci kez*) atanmasının temel nedenini, 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918 tarihleri arasında dönemin Osmanlı Veliahdı Şehzade Vahdeddin ile birlikte yaptığı 21 gün süreli Almanya gezisi teşkil etmiştir³¹⁴.

Söz konusu uzun süreli ziyaret müddetince Mustafa Kemal Paşa Veliahd Vahdettin ile defaten birebir görüşmeler yapmasının yanı sıra, başta Alman İmparatoru II. Wilhelm, Mareşal von Hidenburg ve General von Ludendorf ile yüz yüze görüşmek fırsatını yakalamış ve bizzat yerinde Batı Cephesinde devam eden Alman taarruzlarını müşahade etmiştir. Dönüş yolunda 1918 yılı Ocak ayı başında Sofya'da verilen mola müddetinde dönemin Sofya Büyükelçisi Fethi Okyar'a sarf ettiği; *"Şuna kesin olarak*

gerekliydi. Çünkü ülkenin geçmişi ve geleceği işte burada, bu sıradağların ardında yatıyordu." Bkz.: Lord Kinross, Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 158.

³¹³Türk İstiklal Harbinin en kritik ve en kesin sonuçlu muharebesi olan Sakarya Meydan Muharebesi öncesindeki stratejik geri çekilmenin temelleri Mustafa Kemal Paşa tarafından Nablus Muharebesi sonrasında cereyan eden Suriye ricatında atılmıştır. *"Eğer ben askeri hayatımda Suriye ricat hareketini idare etmemiş olsaydım, belki de bu askeri manevrayı yapmama bu kadar katiyetle cesaret edemezdim."* ifadesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesinden gerekli dersleri çıkardığı ve yaklaşık dört yıl sonrasında benzeri bir durum hâsıl olduğunda, kararlılıkla gerekli tedbirleri alarak muharebe sahasında uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bkz.: Ayşe Afet İnan ve Enver Ziya Karal, Atatürk Hakkında Konferanslar, TTK Yayınları, Ankara, 1946, s. 26-27.

³¹⁴Dönemin Alman Kayzeri II. Wilhelm'in, Sultan Mehmet Reşad'ın davetlisi olarak 15 Ekim 1917'de üçüncü kez İstanbul'a gelişi ve sonrasında Osmanlı Sultanı'nı Almanya'ya davet edişi, daha önce Sultan Abdülhamid Han tarafından gerçekleştirilemeyen iade-i ziyaretlerin bu defa ifa edilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak o dönem 73 yaşındaki Sultan Reşad'ın ileri yaşı ve sağlık problemleri nedeniyle söz konusu Almanya gezisine, Payitahtı temsilen Sultan Abdülmecid oğlu Velihaht Mehmet Vahdeddin ve beraberinde ordu temsilcisi olarak o esnada İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın katılması İstanbul Hükümeti tarafından kararlaştırılmıştır. Bkz.: Mehmet Önder, Atatürk'ün Almanya Gezisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 18-20. (Asıl kaynak 16 Aralık 1917 tarihli Tanin Gazetesi).

inandım ve yerinde gördüm ki Almanya savaşı kaybetmiştir. Biz ne yapıp yapıp ayrı bir barış imzalamalı, savaştan en az zararla sıyrilmalıyız.” ifadeleri öngörülleri ve ileri görüşlülüğü tarih önünde (1918 Ocak ayı öncesinde ve sonrasında) defaten kanıtlanmış bir asker ve devlet adamı olarak Mustafa Kemal Paşa’yı yine haklı çıkarmıştır³¹⁵.

İngilizlerin Filistin Cephesindeki son genel taarruzları başlamadan önce 07 Ağustos 1918 tarihinde 7. Ordu Kumandanlığına ikinci defa atanan ve 28 Ağustos 1918 tarihinde bölgeye intikal eden Mustafa Kemal Paşa, hülasa muharebenin sonucuna etki edemese de aldığı inisiyatif ve üstlendiği sorumluluk ile Yıldırım ordularının tamamen imha/esir olmasının önüne geçmiş ve İngiliz taarruzlarının Mondros Mütarekesi öncesinde Halep kuzeyinde durdurulmasını sağlamıştır. Tamamına yakını imha/esir edilen Cevat Paşa kumandasındaki 8. Ordu ile muharebe müessiriyetini kaybeden Mersinli Cemal Paşa kumandasındaki 4. Ordu dışında, geriye kalan 7. Ordu birliklerini muharebe ederek geri çekmeyi başarması ve 26 Ekim 1918 tarihinde cereyan eden Katma Muharebesi ile Dera’dan Halep’e kadar aralıksız devam eden MSK ileri harekâtını durdurması, Mustafa Kemal Paşa’yı; Çanakkale Cephesinden sonra Filistin Cephesinde de ön plana çıkarmış ve Sultan VI. Mehmet Vahdettin ile İstanbul Hükümeti’nin nezdinde kendisine duyulan itimat ve sempatiyi artırırken, yaklaşık bir yıl sonra Anadolu’da başlayacak Türk ulusal bağımsızlık mücadelesinin de doğal lideri pozisyonuna sokmuştur³¹⁶.

³¹⁵Bu noktada Liman Paşa’nın da anılarında belirttiği ve ciddi bir tepki ile karşıladığı, Mustafa Kemal Paşa’nın Şam’ın düşmesinden hemen önce vermiş olduğu Şam ve Rayak’ta bulunan tüm kuvvetlerin kuzey istikametinde geri çekilmesine yönelik emrinin bilinçaltında ve temelinde kanımızca; yılbaşında Fethi Bey’e son derece kararlı ve net olarak söylediği anlaşılan “...*en az zararla sıyrilmalıyız.*” ifadesi yatmaktadır. Bkz.: Mehmet Önder, a.g.e., s. 94; Falih Rıfkı Atay, Çankaya, s.121.

³¹⁶Mustafa Kemal Paşa’nın Nablus Muharebesi müddetince yerel halka güvenerek geçiş yeri belirlemesi, İmparatorluğun İstanbul’dan Hicaz’a gönderilen son Surre Alayı Emmini’ne 1918 Eylül sonunda Şam’da gerekli ikazları yaparak, İstanbul’a geri dönmesine vesile olması, ricat esnasında gerek Şam’da gerekse de Halep’te kendisini ve yakın mahiyetini kuşatan, yolunu kesen kızgın bölge ahalisinden çekinmeyerek, silah kullanmaksızın kalabalığı yatıştırarak kentten ayrılması göz önünde bulundurulduğunda; bölge insanının tutum ve davranışlarını, olaylar karşısında verebilecekleri olası tepkileri ve bu kapsamda; nasıl davranması gerektiğini çok iyi bildiği ve uyguladığı görülmektedir. Bunun temeline inildiğinde ise askerlik safahatında bulunan, 1905 yılında Erkan-ı Harp Kolağası (*Kurmay Yüzbaşı*) olarak merkezi Şam’da bulunan 5. Ordu 30. Süvari Alayında stajyer subay olarak Süvari Bölük Kumandanlığı yaptığı dönem karşımıza çıkmaktadır. Kendisinin, Şam bölgesinde bulunan Havran,

Yıldırım Kumandanı Liman Paşa'nın grup kumandanlığını 31 Ekim 1918 tarihinde Adana'da kendisine devrederken kaleme aldığı emirdeki; *“Ordular Grubu'nun emir ve komutasını Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin birçok meşhur muharebede liyakat ve ehliyetini ispat eden ellerine devretmek mecburiyetinde kaldığım şu anda; emir ve komutam altında Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaati uğrunda ifa ettikleri hizmetlerden dolayı bütün subay, memur ve erlere kalpten teşekkürlerimi sunarım...”* şeklinde ifadeleri Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesi ve sonrasında cereyan eden Yıldırım genel ricatı müddetince oynadığı kritik rolün ispatı niteliğindedir demek yerinde olacaktır³¹⁷.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya geldiği 27 Aralık 1919'dan bir sonra şehrin ileri gelenlerinden müteşekkil bir heyetin kendisini ziyaret ettikleri Ziraat Mektebinde Musul ve kurmayı planladığı yeni Türk Devleti'nin güney sınırlarını; *“Mütareke imzalanır imzalanmaz İngilizler Musul'u işgal etti. Mütareke yapıldığı günlerde bizim ordumuz Musul'da İngilizler güneyde idi. Mütarekeden sonra oradaki kumandanla aldatıcı konuşmalara girişerek askerlerini Musul'a soktular. İstanbul'u, deniz ve kara kuvvetleriyle işgal ettiler. Bunlar mütarekenin neresine, hangi maddesine uyabilmektedir?.. Mütareke imzalandığı gün ordularımız benim çizdiğim sınırlar üstünde idi. Bu sınır İskenderun Körfezi güneyinden Antakya'dan Halep ile Katma İstasyonu arasındaki Carablus Köprüsü güneyinden geçerek, Fırat Nehri'ne ulaşır. Oradan Deyrizor'a iner; daha sonra doğuya uzanarak Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi içine alır.*

Şemiskin ve Kuneytra mahallerinde bölge halkı ile münasebetleri, Çerkezler ve Dürziler üzerine yapılan manevralara bizzat iştirak ederek bölgenin (arazi ve yol) durumunu, halkın mücadele imkân ve kapasitesini yerinde müşahade etmesi kendisine özellikle Suriye bölgesindeki ricat harekâtında çok büyük avantaj sağlamıştır. Buda zaten geride kalan yaklaşık yirmi yıllık süreçte Trablusgarp, Balkan Savaşları ile Büyük Savaş'ta Çanakkale ve Diyarbakır'da elde ettiği askeri tecrübeler birlikte ele alındığında; *“Mustafa Kemal Paşa'nın, 7. Ordu birliklerini muharebe müessiriyetini kaybetmeksizin Suriye kuzeyine geri çekmeyi başarmasını ve mütareke öncesinde MSK taarruzlarını durdurmaya muvaffak olarak Nablus Muharebesi müddetince Yıldırım Ordular Grubu içerisinde oynadığı etkili rolün tesadüf olmadığını kanıtlar niteliktedir.”* şeklinde bir tespitte bulunmak yerinde olacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın stajyer subay olarak Şam'da bulunduğu süre ve faaliyetleri için Bkz.: Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 55-67.

³¹⁷Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 378 ve Alev Coşkun, Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008, s. 29;

Bu sınır ordularımız tarafından silahla savunulduğu gibi, bizim insanlarımızın oturduğu vatan parçalarıdır.” şeklinde ifade etmiş ve 1 Mayıs 1920 tarihinde yaptığı başka bir konuşmada ise “Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki en birincisi olan, sınır meselesi tayin ve tespit edilirken milli sınırimız İskenderun güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul’u Süleymaniye’yi, Kerkük’ü içine alır. İşte milli sınırimız budur...” ifadeleriyle kesin ve net bir biçimde belirtmiştir³¹⁸.

31 Ekim 1918 tarihinde Adana’ya taşınmış olan Yıldırım karargâhında Grup Kumandanı Mareşal Von Sanders ile 7. Ordu Kumandanı Mirliha Mustafa Kemal arasında Grup Kumandanlığının devir teslimi esansında geçen diyalogda Mareşal von Sanders aşağıdaki ifadelerle Yıldırım Ordular Grup Kumandanlığını İstanbul’dan gelen talimat üzerine Mustafa Kemal Paşa’ya devrederek İstanbul’a dönmüştür³¹⁹.

“Sizi cepheleden tanırım. Arıburnu, Anafartalar’dan. Aramızda olaylarda da geçmişti. Bu olgular, bizi birbirimize daha iyi tanıttılar. Yürekten dost olduğumuzu sanırım. Bugün Türkiye’den ayrılmak zorunluluğu karşısındayım. Hatta buna şiddetle zorlanmaktayım. Türkiye’ye geldiğim günden beri, yüce değerlerinize hayranım. Emrim altındaki Yıldırım Ordularını böyle bir kumandana bırakmaktan en büyük kıvancı duyarım. Bu genel yıkım içinde, bahtsızlık duymamak mümkün değildir. Ben yalnız bir tek şeyle avunurum. O da, Yıldırım Ordularının yüksek kumandanlığını, değerli ellerinize vermek. Bu dakikadan itibaren başlayacak olan emirler, sizin. Ben artık misafirinizim.”

4.2.2. Mütareke ve Cumhuriyet Döneminde Yaşanılan Tartışmalar

Nablus Muharebesi sonucunda Filistin Cephesinin çökmesi ve devamındaki Suriye ricatı ile Filistin, Lübnan, Ürdün, Suriye topraklarının kaybedilmesini müteakip Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ile Osmanlı İmparatorluğu adeta makineye bağlı olarak yaşayan bir insan misali bir müddet daha hayatta kalmaya devam etmiştir.

Mütarekenin ağır hükümlerini hazmetmeye çalışırken, Nablus Muharebesi’nde alınan hezimetin şokunu üzerinden atan Bab-ı Ali çevreleri; Filistin Cephesinde alınan ağır mağlubiyeti sorgulamaya başlamıştır. Bu kapsamda; dönemin İstanbul basınının

³¹⁸Suphi Saatçi, a.g.e., s. 151.

³¹⁹Bekir Tünay, Gazi’nin Doğu Destanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 363. Söz konusu ifadeler sadece övgü dolu ifadelerden ibaret bir devir-teslim ve veda metni değildir. Aslında Alman İmparatorluğu’nun XIX. yüzyılın sonlarından itibaren uyguladığı ve Osmanlı İmparatorluğu üzerinden ilmek ilmek ördüğü emperyalist Ortadoğu Politikasının çöküşünün üstü kapalı bir ilanı niteliği taşıması bakımından da tarihi önemi haizdir.

önde gelen gazetelerinden Tasvir-i Efkâr gazetesi, “*Filistin Hezimet*i” başlıklı bir tefrikaya başlayacağını duyurmuş ve 23 Kasım 1918 tarihinden itibaren “*Suriye Hezimet*i *Faciası ve Sebepleri*” başlığı altında 14 bölümden müteşekkil tefrikasını, 23 Kasım-17 Aralık 1918 tarihleri arasında neşretmiştir. Ancak tefrikanın neşriyatı devam ederken, yine o dönem Yıldırım Ordular Grubunun lağvedilmesini müteakip Adana’dan İstanbul’a dönmüş olan Mustafa Kemal Paşa tarafından “*Zaman-ı Muktedir*” gazetesine verdiği demeç ile söz konusu tefrikada belirtilen hususlara itiraz etmiştir. Yıldırım Ordularının cephede verdiği mücadeleleri, birliklerin ikmal, iaşe ve sıhhi durumları ile Osmanlı-Alman subaylarının ikili ilişkilerini muhteva eden tefrikayı yayınlayan Tasvir-i Efkâr yönetimi Mustafa Kemal Paşa’nın tefrikaya yönelik yaptığı tekzip demecine ağır bir dille cevap vermiştir. Karşılıklı cevabi yazılar ve demeçlere Mersinli Cemal Paşa’nın da müdahil olmasıyla süreç adeta bir “*Paşaların Hesaplaşması*” olayına dönüşmüştür. Ancak o dönem işgal altında bulunan İstanbul’da uygulanan sıkıyönetim tedbirleri nedeniyle söz konusu “*Hesaplaşma*” fazla büyümeden son bulmuştur³²⁰.

Atatürk’ün ebediyete intikalinden 12 yıl sonra Cevat Rifat Atilhan, o dönem Necip Fazıl Kısakürek’in sahibi olduğu “*Büyük Doğu*” dergisinde yayımlanan yazısı ile 32 yıl önceki tartışmayı tekrar alevlendirmiştir. Söz konusu yazıda, Mustafa Kemal Paşa’nın Filistin Cephesindeki icraatları sorgulanmış ve merhuma ağır suçlamalar itham edilmiştir. Adeta Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkan adam mertebesine ulaşan ve vatana ihanete varan söz konusu ithamlar o dönem Atatürk muhalifi çevrelerde de kendisine taraftar bulmuş ve adeta bir Atatürk’ü karalama kampanyasına dönüşmüştür. 1950 yılından günümüze dek geride kalan yaklaşık 75 yıllık süreçte ise Filistin Cephesinde yaşananlar ve Nablus Muharebesi’nde İngilizler karşısında alınan ağır mağlubiyet, Atatürk muhalifi çevrelerce zaman zaman kamuoyu gündemine gündeme getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucu liderine ağır suçlamalar tevdi edilmiştir³²¹.

Nablus Muharebesi ve Nablus Muharebesi’nde Mustafa Kemal Paşa’nın rolü ve etkisi üzerinde yaptığı çalışmaları “*Nablus Muharebesinde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar ve Gerçekler*” başlıklı makalede yayımlayan Nuri Karakaş, 2018 yılı sonlarında

³²⁰Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışından yaklaşık beş ay önce yayımlanan, söz konusu 14 bölümlük tefrika için Bkz.: Celil Bozkurt, Birinci Dünya Savaşı’nda Filistin-Suriye Cephesinin Çöküşü Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019, s. 79-135.

³²¹8 Eylül 1950 tarihinde yayımlanan “*Hakikat*” başlıklı yazı için Bkz.: Celil Bozkurt, a.g.e., s. 41.

yayımlanan makalesinde yukarıda belirtilen hususların gerçek dışı olduğunu kanıtları ile detaylı olarak ortaya koymuştur³²².

Yukarıda genel hatları ile belirtilen tartışmalar, üzerinden yüzyıldan fazla bir müddet geçmesine rağmen Atatürk muhaliflerince zaman zaman alevlendirilmeye devam etmektedir. Yaklaşık beş yıla varan (2018-2023) uzun bir zaman dilimi boyunca Nablus Muharebesi'ni her yönüyle inceleyen bir araştırmacı olarak, başta Cevat Rifat Atilhan olmak üzere Mustafa Kemal Paşa'yı suçlayan bir takım kişi ve çevrelere şu soruların sorulması gerektiğini düşünmekteyiz.

MSK taarruzlarının en yoğun olarak gerçekleştirildiği Şeria Nehri batısındaki 8. ve 7. Ordu birlikler olmasına rağmen 4. Ordu neden 7. Ordudan daha fazla kayıp vermiştir? 4. Ordu nehir geçiş harekâtı icra etmemesine ve tam aksine olacak şekilde, 7. Ordunun nehir geçiş harekâtı ifa ederek bir hayli zayıat vermesine rağmen, 4. Ordunun insicamını kaybederek muharebe müessiriyetini kaybetmesinin nedeni nedir³²³?

4. Ordu emrinde bulunan 3. Süvari Tümeni ile neden Yıldırım Ordular Grubunun elindeki tek köprü (*geçit yeri*) olan Ed-Damiye Köprüsüne tedbir getirmeyerek, 7. Ordunun müşkül duruma düşmesinde herhangi bir kasıt var mıdır? Bu kapsamda; Mustafa Kemal Paşa'nın 4. Ordu ile muharebe irtibatı sağlamak için yoğun bir gayret göstermesine rağmen irtibatın tesis edilememesinin nedeni nedir³²⁴?

³²²Nuri Karakaş, “Nablus Muharebesinde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar ve Gerçekler”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, S. XXXIII/2, İzmir, 2018.

³²³Nablus Muharebesinde üsteğmen rütbesiyle 3. Süvari Tümeni 8. Süvari Alayı 3. Süvari Bölük kumandanı olarak muharebenin başından sonuna dek cephe hattında mücadele eden Albay Şerif Güralp, anılarını kaleme aldığı eserinde muharebenin başlangıcındaki durumu özetlediği “19 Eylül 1918 gününü Vadi-yi Ebu Muhair civarında geçiren 3 ncü süvari Tümeni 19/20 Eylül gecesi yürüyüşe geçerek Eddamiye Geçidine geldi. Buradan batıya geçerek Vadi-yi Mellaha bölgesinde Eriha'ya karşı tertiplendi. Bu sırada 4 ncü Ordu bölgesi hariç cephenin her tarafında muharebe cereyan ediyordu. Süvari Tümeni muharebeye ve harekete hazır durumda belemekteydi.” şeklindeki ifadeleri MSK taarruzlarının şiddetini ve yoğunluğunu belirtmesi açısından önemlidir. Bkz.: Şerif Güralp, 1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3. Süvari Tümeni'nin Harekâtı, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 7.

³²⁴Şerif Güralp, eserinde “Ayın 22. günü saat 11.00'de Bisan'ın 15-20 km güneyine yaklaşmışık. Şeria'nın doğu sahili üzerinde nehri henüz geçmiş bulunan 7 nci Ordu karargâhına rastladık. Ordu Komutanı Süvari Tümenin görevini öğrenince memnuniyetini belirtti ve “4 ncü Ordu Komutanına yazmıştım. Henüz cevap alamadım. Şimdiye kadar en azından bir süvari alayı gelmeliydi” dedi. O zamana

Nablus Muharebesi'nden önce İngilizlerle gizlice görüştüğü ve anlaştığı iddia edilen bir ordu kumandanının kendisine bağlı iki kolordudan birsinin nehir geçişi öncesinde kuşatılması ve imhası söz konusu iken alay kumandanlarının ilgili kolordu kumandanına, teslim tutanağı imzalatmak ve teslim olmak üzere başvurması vede kolordu kumandanının söz konusu teklifi şiddetle reddederek ve birçok zayıat vererek Şeria Nehri'ni geçmesi söz konusu iddiayı asılsız ve mesnetsiz yapmaz mı?

Dera'da gerçekleşen mini Yıldırım zirvesinde; Mustafa Kemal Paşa'nın ricat harekâtının tek elden sevk ve idare edilmesi ve bu kapsamda ya kendisinin yâda Mersinli Cemal Paşa'nın emir komutayı üstlenmesine yönelik teklifi Mersinli Cemal Paşa tarafından neden reddedilmiştir? Cevat Rifat Atilhan'ın hatırat ve yazılarında belirttiği gibi Mersinli Cemal Paşa mümtaz ve çok yönlü bir subay/general ise neden emir komuta etmekten imtina etmiş ve niçin kendisi söz konusu teklifi kabul etmediği gibi Mustafa Kemal Paşa'ya da mani olmuştur?

Büyük Savaş'ın hemen sonrasında ve müteakip yıllarda yazılan/ortaya konan onlarca batılı kaynakta, harp raporları ve hatıratların ışığında belirtildiği üzere; cephenin Akdeniz sahil kesiminden yarılmasının hedeflendiği ve yarıldığını, bu kapsamda; MSK'nın ilk hedefinin Şeria Nehri'nin batısında konuşlu bulunan Yıldırım'ın 8. ve 7. Ordularını, derin bir kuşatma manevrası ile Şeria Nehri ile süvari tümenleri kısılcasına alıp esir ve imha etmek, olduğu aşikâr iken hala cephenin 7. Ordu bölgesinden yarıldığını ve bunda Mustafa Kemal Paşa'nın ihmal ve kastının bulunduğunu ifade edecek kadar küçülmenin nedeni nedir? Bu ithamlar abesle iştigal değil midir? Tarihe ve emeğe galebe çalmak değil midir?

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ebediyete intikal etmesinden 12 yıl sonra 1950 yılında yayımlanan yazı neden Atatürk hayatta iken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri olarak Cumhurbaşkanı iken yayımlanmamıştır? Bu durum, söz konusu ağır ithamlar içeren yazının objektifliğine ve iddiaların yazarının ve söz konusu yazara alan açan dergi yönetiminin samimiyetine, dürüstlüğüne vb. ahlaki vasıflarına gölge düşürmemekte midir?

kadar Şeria'nın batısında 7 nci ve 8 nci Ordular mıntıkasında gerçekleşen olayları ancak 7 nci Ordu Komutanından öğrenebildim.” ifadeleriyle naklettiği durum incelendiğinde süvari tümeninin bırakın geçiş yerlerine tedbir getirmeyi 7. ve 8. Orduların durumundan bihaber oldukları anlaşılmaktadır. Bkz.: Güralp, a.g.e., s. 33.

Elbette yukarıda sıralanan tüm soruların cevabı bellidir. Gerek batılı gerekse de doğu menşeli tüm bilimsel araştırma ve çalışmalar, İngiliz, Avustralya, Yeni Zelanda ve Türk resmi harp tarihi tezleri, Arap Bülteni ve cephenin her iki tarafında asker olarak muharebe eden düşük ve/veya yüksek rütbeli subay ve generallerin hatıratlarında Yıldırım Ordular Grubu cephe hattının nereden yarıldığı ve hangi plana dayanarak tatbik edildiği yüzlerce birinci ve ikinci el kaynak ile ortaya konulmuştur. Çalışmamızda da öncesi, gelişimi ve sonrası ile detaylı olarak açıklanmıştır. Sonuçta söz konusu tartışmaların temelinde Mütareke döneminde Mustafa Kemal Paşa'ya ve milli mücadele sonrasındaki Cumhuriyet döneminde ise Atatürk'e karşı bir takım çevrelerin ve şahısların beslediği hamaset/hasetlik duyguları yatmaktadır. Tartışmalar ve karalama çabalarını; dönemin cüretkârlıktan yoksun üst düzeyli sivil/asker yöneticilerinin; başarısızlıklarını, kötü yönetimlerini ve öngörüsüzlüklerini kapatma çabası ile hasetlik dolu duygularının dışı vurumu olarak addetmek abartılı bir değerlendirme olmayacaktır³²⁵.

Mustafa Kemal Paşa Büyük Savaş müddetince, general olmadan önce mücadele ettiği Çanakkale Cephesinde, sonrasında 2. Ordu Kumandanı olarak Diyarbakır bölgesinde ve sonrasında Filistin Cephesinde öngörülerinin yerindeliği ve bu kapsamda gösterdiği başarılar, cüretkârlığı ve dik duruşu ile Büyük Savaş'ın başından itibaren Liman Paşa, Enver Paşa, Erich von Falkenhayn, Sultan VI. Mehmed Vahdettin ve Mersinli Cemal Paşa gibi dönemin en üst düzey Osmanlı ve Alman asker ve devlet adamlarının antipatisini (*hasetliğini*) kazanmış ve sonuçta ya bizatihi istifa ederek bölgeden ayrılmak durumunda kalmış ya da görevden el çektirilmek suretiyle pasifize edilmiştir³²⁶.

³²⁵Aslında merhum süvari albayı Şerif Güralp dönemin Gnkur. Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın direktifleri doğrultusunda Büyük Savaş'ın bitiminden 23 yıl sonra kaleme aldığı eserinde “*Şerefli bir duruma herkes ortak olmak ister. Kabahat ise samur kürk olsa kimse giymez*” ifadesiyle söz konusu tartışmaların çıkış noktasını ve temelinde yatan nedeni alenen tarihe not düşmüştür. Bkz.: Güralp, a.g.e., s. 36.

³²⁶Çanakkale Cephesinin kaderine tesir ederek rüşünü ispatlamış bir Osmanlı subayının ısrarlı tekliflerine rağmen; kıyıda hapsolan ve 1915 Kasım ayı sonunda cepheden çekilme emareleri göstermeye başlayan müttefik tümenlerinin genel bir karşı taarruz ile imhası yerine, sonuçsuz kalan mahdut hedefli taarruzlar sonucunda geri çekilmesine adeta zımni olarak imkân tanıyan Liman Paşa ve Enver Paşa nedeniyle, Miralay Mustafa Kemal cephenin kapanmasını beklemeden izinli olarak 1915 Aralık ayının başında İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'a intikalini müteakip İtilaf birliklerinin kuvvet kaptırmaksızın ve zayıat vermeden cepheden çekildiklerini cephede bulunan Fahrettin (*Altay*) Bey'den öğrenmiş ve yanında

bulunan yaveri Salih Bozok'a "*Çanakkale'den İstanbul'a gelmeden önce düşmanın çekileceğini, İngilizlerin büyük kayıplarla atılacaklarını anladığım için, bir saldırı yapılmasını söylemişim; ama benim bu önerimi kabul etmediler. Bundan dolayı canım sıkıldı, umutsuzluğa kapılarak ve çok da yorgun olduğum için izin alıp İstanbul'a geldim. Eğer ben oradayken düşman şimdiki gibi çekilmiş olsaydı, herhalde daha çok sıkılacaktım. Burada bulunmam benim için bir talih eseridir.*" şeklinde kaçırılan fırsatın açıklamıştır. Bkz.: Can Dünder (Haz.), Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor Salih Bozok'un Anıları, Can Yayınları, İstanbul, 2015, s. 93-94. Filistin Cephesindeki genel durumu, sevk ve idare zafiyetini ve bölgedeki Alman general ve subayların faaliyetlerini tüm açıklığı ile dönemin en üst makamlarına gönderdiği raporlar ile alenen izah etmesine ve alınması gereken tedbirleri sıralamasına (*çözüm önerileri sunmasına*) rağmen dikkate alınmaması üzerine Mirliva Mustafa Kemal Paşa 7. Ordu Kumandanlığından istifa ederek İstanbul'a dönmüştür. Bkz.: Uluğ İğdemir, "*Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasındaki Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler*", Belleten, C. XXXIII, TTK Basımevi, Ankara, 1969, s. 505-527. İstifasını müteakip Şehzade Vahdettin Efendi'ye eşlik etmek üzere Almanya gezisine Bab-ı Ali tarafından dâhil edilen Mustafa Kemal Paşa, söz konusu uzun süreli gezi müddetince, Şehzade ve Alman İmparatoru da dâhil olmak üzere Alman genelkurmayının en üst düzey isimleri ile defaten ve yakinen görüşme imkânı bulmuştur. Ancak şehzadenin kısa süre sonrasında Padişah olmasını müteakip bizzat kendisi tarafından, 7. Ordu Kumandanlığına 7 Ağustos 1918'de ikinci kez ve usul dışı olarak görevlendirilen yine Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Bkz.: Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdettin, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49-55. Arı, a.g.e., s. 367. Mondros Mütarekesi'nin akdedilmesini müteakip Yıldırım Kumandanlığına getirilen Mustafa Kemal Paşa; emrindeki birliklerle İskenderun'a birlik çıkarmak isteyen müttefiklere ve işgal altındaki dönemin İstanbul Hükümeti'ne ısrarla direnmesi nedeniyle görevden el çektilererek İstanbul'a çağırılmıştır. Bkz.: Gnkur. ATASE Başkanlığı, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, a.g.e., s. 277-280 ve Alev Coşkun, a.g.e., s. 31-36. Büyük Savaş müddetince Osmanlı genelkurmayı ve üst düzey sivil yöneticileri arasında hasıl olduğu değerlendirilen uyumsuzlukların bir örneği de Fevzi Paşa ile Enver Paşa arasında yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın istifasını müteakiben yerine 7. Ordu Kumandanı olarak atanan Fevzi Paşa, Üçüncü Gazze ve Yafa-Kudüs Muharebeleri ile 25 Şubat 1918'de Mareşal Falkenhayn'ın görevine son verilmesini müteakip Liman Paşa'nın emrinde görev yapmıştır. Şeria Muharebelerinde gösterdiği başarılı sevk ve idareleri sonucunda 28 Temmuz 1918 tarihinde Korgeneralliğe terfi etmiştir. Cephenin her iki tarafı içinde mevsim şartları açısından bir hayli sıkıntılı geçen 1918 yılı yaz mevsiminde, Şeria bölgesindeki birlikleri sevk ve idare etmek üzere Liman Paşa tarafından Amman'dan Nablus'a karargâhı ile birlikte çağrılan Fevzi Paşa rahatsızlığı nedeniyle Şeria bölgesine gidememiştir. 7. Ordu Kumandanı Ferik Fevzi Paşa'nın rahatsızlığına inanmayarak kendisini bizzat yerinde görmek için Suriye'ye gelen Enver Paşa hastalığını bizzat görmeyi müteakip kendisine izin vermiş ve Fevzi Paşa Ağustos ayında İstanbul'a dönmüştür. Enver Paşa'nın söz konusu kuşkulu tutum ve davranışlarının altında yatan nedeni; Yusuf Hikmet Bayur, o dönem İstanbul'da bulunan bazı kumandanların ve hatta Talat Paşa'nın da dâhil olduğu, Enver Paşa aleyhindeki birtakım tertipler olarak belirtmiştir. İçerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu, İstanbul'da bulunan bazı kumandanların (*Enver Paşa tarafından şüphelenildiğini*) ifade eden Bayur'un tespitleri ile Falih Rıfkı Atay'a Mustafa Kemal Paşa'nın anlattıkları

Cevat Rifat Atilhan kaynaklı tartışmalar dışında Cumhuriyet döneminin henüz başlarında, Suphi Nuri tarafından yazılan ve 4 Kasım 1924 tarihinde İleri gazetesinde yayımlanan “*Harb-i Umumide Gördüklerim: Mağlup Olur İken*” başlıklı yazı ile yeni bir tartışmanın fitili ateşlenmiştir. Tefrika halinde 23 Ekim-4 Kasım 1924 tarihleri arasında 12 günde yayımlanan tefrikanın anılan tarihteki son bölümünde; Mustafa Kemal Paşa tarafından çekildiği iddia edilen 7 Ekim 1918 tarihli telgrafta; 19 Eylül-7 Ekim 1918 tarihleri arasında cephede cereyan eden gelişmeler ve dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa, 8. Ordu Kumandanı Cevat Paşa ve 4. Ordu Kumandanı Mersinli Cemal Paşa hakkında ağır ithamlarda bulunduğu ve muharebenin başında emir-komuta selahiyetini yitirerek pasifize olan Yıldırım karargâhını eleştirdiği görülmektedir. Halep’ten çekildiği anlaşılan telgrafta belirtilen olayların oluş şekli doğru olmakla beraber telgrafın kime çekildiğinin belli olmayışı ve orijinal suretinin namevcut oluşu, Suphi Nuri’nin iddialarına gölge düşürmüş ve Gazi Mustafa Kemal Paşa’yı töhmet altında bırakmıştır. Ancak bu hususta detaylı araştırmalarda bulunan Nuri Karakaş’ın belirttiği üzere ne Gazi Mustafa Kemal Paşa cephesinden nede ağır ithamlara maruz kalan Enver, Cevat ve Cemal Paşalar tarafından herhangi bir tekzipte bulunulmaması da konuyu o dönem için ilginç kılmış ve halen kılmaktadır. Diğer bir ilginç husus ise Nuri Karakaş tarafından, söz konusu meçhul telgrafın bir el yazması kopyasının Vahdettin’e gönderildiğini, Murat Bardakçı’ya (1998 basım tarihli eserine) atfen bildirmesi olmuştur³²⁷.

ve Büyük Savaş Müddetince yaşanan sürtüşmeler dikkate alındığında Enver Paşa’nın Mustafa Kemal Paşa’dan haz etmediği sonucunu çıkarmak abartılı bir tespit olmayacaktır. Bkz.: Hayrullah Gök, Mareşal Fevzi Çakmak’ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri (1876-1950), Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1997, s. 22-23 ve Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk’ün Hayatı ve Eseri I (Doğumundan Samsun’a Çıkışına Kadar), Ankara, 1990, s. 114.

³²⁷Karakaş, a.g.m. s. 504-507. Ancak kanaatimizce söz konusu meçhul telgrafın Mustafa Kemal Paşa tarafından yazılmış olması mümkündür ve ihtimalin ibresi ağırlıklı olarak yazıldığı yönündedir. Aynı bir makale konusu teşkil edecek hüviyetteki bu husus için, bizi yazıldığı yönünde düşünmeye iten nedenler kısaca şu şekilde belirtilebilir. Öncelikle elimizdeki nesnel verilerden yola çıkacak olursak; Murat Bardakçı’nın “*Şahbaba: Osmanoğulları’nın Son Hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin’in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları*” isimli eserinde yer verdiği malum el yazması kopya, aslında meçhul telgrafın orijinalinin kasten ortadan kaldırıldığına veya gizlendiğine vede varlığına, gerçekten yazıldığına (mevcudiyetine) işaret etmektedir. Tarihi silsile içerisinde yaşanmış olan ve çalışmamızın ilgili bölümlerinde detayları ile yer verdiğimiz öznel verileri kısaca sıralayacak olursak;

Üçüncü Gazze Muharebesi cereyan etmeden önce 1917 sonbaharında peş peşe çektiği iki telgraf ile başta Enver Paşa olmak üzere sıralı üstlerine tabiri caiz ise rest çekerek istifa eden Mustafa Kemal Paşa'nın aynı cüretkârlığı göstermesi mümkündür. Nablus Muharebesi başlamadan önce Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordu karargâhında tartıştığı, kritik önemi haiz ilk 72 saatlik süre içerisinde irtibat kuramadığı ve Dera'da yapılan (*mini zirvede*) durum değerlendirmesinde askeri hiyerarşiye uygun olarak ve mevcut taktik durum çerçevesinde emir komuta birliğini tesis etmeye yönelik teklifini alenen reddeden Mersinli Cemal Paşa'yı ve emrinde Alman Asya Kolu da dâhil olduğu halde muharebe açısından en kudretli durumdaki 8. Ordu Kumandanı Cevat Paşa'yı cephenin çok kısa süre içerisinde yarılmasına engel olamadığı için ağır bir şekilde eleştirmesi ve yine bu kapsamda; 7. Ordu birliklerini dâhil Şam'da Cemal Paşa'nın emri altında bırakarak kendisini Rayak'a gönderen Liman Paşa'ya veryansın etmesi mümkündür ve makuldür. Aslında Mustafa Kemal Paşa'nın 7 Ekim 1918 tarihli söz konusu meçhul telgrafın işaretini yine detayları ile çalışmamızda yer verdiğimiz, dört gün önce Humus'ta gerçekleşen 3 Ekim 1918 tarihli; Mustafa Kemal Paşa, Liman Paşa, Cemal Paşa görüşmesinden önce aldığı inisiyatif ile vermiş olması mümkündür.

Öngörülerini bir bir gerçekleştirmekte olan ve bu kapsamda; sadece sözlü (*sözde*) değil, eylemli (*özli*) olarak tüm sorumluluğu üzerine almak için tabiri caiz ise ayrıca bir savaş veren, yani sonuna kadar mevcut durum ve şartlar dâhilinde ne yapılması gerektiğini, nasıl yapılması gerektiğini, neyi amaçladığını bilen bir komutanın mübalağadan uzak bir şekilde ifade etmek gerekirse gayet müşkül şartlar içerisinde iken söz konusu denklere, üstlerine ve amirlerine veryansın etmesi gayet doğal ve tabidir. Bu kapsamda; Mustafa Kemal Paşa'nın, Halep'te bulunduğu 7 Ekim 1918 tarihi itibarıyla (*halet-i ruhiyesini de yansıtacak bir şekilde*) cephedeki mevcut durumu; muharebenin başlangıcından itibaren kısaca özetleyerek, samimiyetine ve sırdaşlığına itimat ettiği bir dostu vasıtasıyla tarihe bir not düşmek istemiş olması gayet makul ve mantıklıdır.

Ek-VIII'de sunulan ve Türk ve İngiliz resmi harp tarihi tezleri ile Kemal Arı'nın "*Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*" isimli eseri doğrultusunda tarafımızca hazırlanan "*Nablus Muharebesi Kronolojisi*"nde görüleceği üzere Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Ağustos ve 11 Eylül 1918 tarihlerinde Halep ve Nablus'tan Dr. Rasim Bey'e gönderdiği mektuplar göz önünde bulundurulduğunda; "*Suphi Nuri'nin zat olarak tanımladığı karakter neden Dr. Rasim Bey olmasın?*" sorusunu bize sordurmaktadır. İkinci soru ise eğer Mustafa Kemal Paşa telgrafı Dr. Rasim Bey'e çekti ise bu sefer neden mektup değil de telgrafı tercih etmiştir? Elbette hakarete varan ifadelerin bulunduğu bir metni el yazısı ile kaleme alarak kendisini alenen açık etmekten kaçınmış ve bu nedenle dönemin en seri ve güvenilir iletişim vasıtasını tercih etmiş olması gayet tabidir. İkili diyaloglarındaki değerlendirmeleri, talepleri ve teklifleri ile Filistin Cephesine ikinci kez bizzat dönemin Padişahı Vahdeddin tarafından usule aykırı olarak gönderilmesi göz önünde bulundurulduğunda ise; "*Yaptıklarım, yapılanlar ve yaşanılanlar işte budur...*" vb. şeklinde bir imayla gerçekleri sürgündeki son Osmanlı Padişahı'nın yüzüne vurmak suretiyle bir nevi onunla yüzleşmek ve onu utandırmak istemiş ve bu nedenle mektubu kasıtlı ve talimatlı olarak göndertmiş olabilir mi? sorusunu akıllara getirmektedir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa kendi eseri olan Nutuk'ta ise Nablus bozgunu ve Suriye ricatına dair en ufak bir bahiste bulunmamıştır. Yalnızca Sina-Filistin Cephesi değil Büyük Savaş dönemi ve hatta öncesinde cereyan eden ve yine kendisinin de bizzat iştirak ettiği Osmanlı-İtalyan ve İkinci Balkan Savaşı'ndan da bahsetmemiştir. Taraflı tarafsız tüm çevrelerin malumları olduğu üzere Nutuk'ta Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından 1919 yılı ile ilk basım tarihi olan 1927 yılı arasında kalan olaylar konu edinilmiş ve Türk İstiklal Harbi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına ilişkin askeri ve siyasi gelişmeler detaylı olarak, belgeleri ile açıklanmıştır. Bu kapsamda; Gazi Mustafa Kemal'in 1919 yılında ateşi sönmüş bir tartışmayı tekrar alevlendirerek, kendisini savunmaya veya aklamaya çalışması manasına gelecek olan bu tip bir çaba içerisine girmemiş olması mantık dâhilindedir. Büyük Savaş'a ve öncesine dair hiçbir muharebeden bahsetmemiş olan Gazi Mustafa Kemal (*Atatürk*) Nablus hezimetini ve Suriye ricatından da katiiyen bahsetmemiştir. Sonuç olarak; Gazi Mustafa Kemal, Büyük Savaş'ın Çanakkale Cephesinde Türk/Osmanlı ve Dünya harp tarihine geçmiş zaferden ve söz konusu zaferdeki yadsınamaz başarısından da mutlak bir hezimet ile sonuçlanmış olan Nablus Muharebesi'nden de bahsetmeyerek tutarlı bir tavır takınmıştır.

Sonuçta ise Cevat ve Cemal Paşa'lar ile Liman Paşa ve elbette Gazi Mustafa Kemal Paşa (*merhum Enver Paşa istisnası saklı kalmak üzere*) sessiz ve tepkisiz kalmak suretiyle söz konusu meçhul telgrafi ve muhteviyatını (*aslında kabul etmişlerdir*) kabul etmiş olmazlar mı? Yayımlandığı dönemde ülkenin kurucu cumhurbaşkanı olarak, devletin zirvesinde olan Gazi Mustafa Kemal Paşa kanımızca; yaklaşık altı yıl önce hiyerarşik olarak gücünün yetmediği isimlere söz konusu telgraf ile meydan okumuştur. Ayrıca bu vesile ile Cevat Rifat Bey ile Mütareke döneminde yarım kalan hesabını kapatmıştır. Bu kapsamda; Atatürk'ün ölümden yıllar sonra tartışmayı tekrar açan Cevat Rifat Atilhan'a o dönem "*Neden 32 yıl beklediniz?*" sorusunu sormak gerekmez miydi? En nihayetinde ve elbette söz konusu tartışma, belgelerle kanıtlanıncaya dek muhteva ettiği birçok soru işareti ile kalmaya devam edecektir. Tartışmanın üzerinden neredeyse bir asır, Nablus Muharebesi'nin üzerinden ise bir asırdan fazla zaman geçmiştir. Tartışmanın taraflarının ve meçhul telgrafta ismi geçenlerin tamamı ebediyete intikal etmiştir. Lakin yapılacak çok titiz ve geniş kapsamlı bir çalışma ile Nuri Karakaş'ın çalışmaları neticesinde "*talihsiz bir gelişme*" ifadesiyle tanımlayarak, tarihin tozlu raflarına kaldırmak zorunda kaldığı meçhul telgrafın yukarıdaki değerlendirmeler ışığında; bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yazıldığı ve sonrasında yine kendisinin talimatıyla, bilinçli olarak servis edilmek suretiyle Nablus Bozgunu ve Suriye Ricatı konusunda ilgili taraflara bir meydan okuma ile yarım kalmış hesaplaşmanın kapatıldığını değerlendirmekteyiz.

SONUÇ

Büyük Savaş; XX yy. başlarında dönemin başat uluslararası güçleri arasındaki sömürgecilik mücadelesi ve söz konusu büyük güçlerin karşılıklı tarihi çekişmeleri ve rövanşist tutumları nedeniyle yaşanmıştır. Ancak bu makro denklemin temelinde Fransız-Alman ya da Alman-Rus mücadelesi değil İngiliz-Alman mücadelesi yatmaktadır. Bir tarafta dönemin bir numaralı sömürge gücü ve imparatorluğu “*Two Power Balance*” politikasını uygulayan dünyanın en güçlü donanmasına sahip İngiltere, diğer tarafta ise makine gibi işleyen bir ekonomiye ve orduya sahip Almanya mevcuttur. Bir tarafta dünyanın en bereketli sömürgelerine sahip İngilizlerin mevcut uluslararası düzeni koruma güdüsü, diğer tarafta ise mevcut statükoyu kesinlikle kabullenmeyen ve bu uğurda savaşı hatta topyekûn savaşı göze almış olan Germanlerin savaşma azim ve kararlılığı mevcuttur.

İtilaf ve İttifak Bloklarının liderleri ve itici güçleri olan İngilizler ve Almanlar bir kenara bırakılacak olursa gerçekten bloklara mensup diğer güçlerin savaş arenasında aslında bir yardımcı oyuncu hüviyetinde oldukları görülmektedir. İtilaf Bloğunda; Fas bunalımlarında kendisine kafa tutan Almanya’nın restlerine boyun eğen ve Almanya’ya karşı münferit bir taarruz planı olmayan Fransa ile Büyük Savaş’tan yaklaşık on yıl önce doğunun yeni yükselen dünya gücü Japonya’ya mağlup olmuş ve bir türlü bu mağlubiyetin travmasını üzerinden atamamış olan Rusya; İttifak Bloğunda ise son derece yıpranmış ve dağılma aşamasına gelmiş iki merkezi kara imparatorluğu olan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarını görmekteyiz.

Sonuç olarak Büyük Savaş İngiltere ile Almanya’nın mücadelesi olmuştur denilebilir. Bu mücadelenin asıl sahnesini ise; mevcut İngiliz sömürgelerinin emniyeti ve sömürge trafiğinin sürekliliğinin devamı ile bizzat sömürge kazanımının/paylaşımının odak noktası olması nedenleriyle Bab-ı Ali’nin sahibi olduğu Ortadoğu coğrafyası teşkil etmiştir. Bu kapsamda; Almanlar İngilizlerin sömürge askerlerini (*Hint ve ANZAC*) Batı Cephesine sevk etmesini önlemek, İngilizler ise söz konusu birliklerin sevkini ve sirkülasyonunu sürekli kılmak için yoğun çaba sarf etmiştir.

İngilizlerin; henüz Bab-ı Ali tarafsızlığını korurken İran Körfezi’nde bulunan Fav Yarımadası’na (*o dönem Osmanlı toprağı olan günümüz Kuveyt topraklarına*) asker çıkarması, Osmanlı İmparatorluğu’nun Karadeniz Baskını ile fiilen harbe girmesini

müteakip ilk tepkisini Kızıldeniz’de bulunan kraliyet donanmasına bağlı unsurlar marifetiyle Akabe Limanı’nı topa tutarak vermesi ve Almanların ise henüz Osmanlı İmparatorluğu’nun harbe fiilen dâhil olmamasına rağmen İstanbul’da bulunan Alman Askeri Islah Heyeti marifetiyle Süveyş Kanalı üzerine bir taarruz planı hazırlığına başlaması bu tespitimizi doğrular nitelikteki gelişmelerdir. Zaten Büyük Savaş müddetince savaşın seyrine ve nihayetlenmesine etki eden cepheler ile muharebelerin başında (*Batı Cephesi istisnası saklı kalmak üzere*) Osmanlı İmparatorluk coğrafyasında bulunan Çanakkale ve Filistin Cepheleri gelmektedir.

Aslına bakılırsa Osmanlı İmparatorluğu’nu Büyük Savaş’ta mağlup eden ve mütarekeye zorlayan Filistin ve Irak (*Mezopotamya*) Cephelerinde Alman birlikleri ile müştereken muharebe eden Osmanlı ordularını sürükleye eden İngilizlerdir. Bab-ı Ali Çanakkale Cephesinde başarılı deniz ve kara savunma muharebelerini kazanmış, Kafkasya Cephesindeki kötü başlangıcı Rusya’da cereyan eden iç savaş ve devrim hareketleri sonucunda Bolşevik Hükümeti’nin Büyük Savaş’tan çekilmesiyle lehine döndürmeyi başarmıştır. Doğuda, Tebriz ve Bakü’ye kadar uzanmış ordularının mevcudiyetine rağmen batıda Sofya Hükümeti’nin Büyük Savaş’tan çekilmesi sonucunda Selanik-İstanbul istikametinin savunmasız kalarak, müttefik devletlere açılması nedeniyle mütarekeye zorlanan bir Osmanlı İmparatorluğu’ndan bahsetmek ya da batı kaynaklı tehdidi mütareke nedeni için ilk sıraya koymak söz konusu dönemi ve Büyük Savaş’ın gelişimini görmezden gelmek olur ki buda eksik ve/veya yanlış değerlendirmelere yol açar kanaatindeyiz.

Bu kapsamda; Büyük Savaş’ta Bab-ı Ali’nin belini büken iki kritik ve kadim kentin kaybı olmuştur. Osmanlı/Arap coğrafyasında mücadele verilen iki cephede ki kadim kentlerin, Kudüs ve Bağdat sırasıyla İngilizler tarafından işgal edilmesi, Filistin ve Irak Cephelerinde İstanbul Hükümeti’ni çok zor duruma düşürmüştür. Söz konusu kayıpların telafisi ve Bağdat’ın geri alınması maksadıyla Berlin Hükümeti ile müştereken teşkil edilerek bölgeye sevk edilen Yıldırım Ordular Grubunun, değişen tehdit algısı nedeniyle Filistin Cephesinde kullanılması ve Nablus Muharebesi ile MSK tarafından kesin bir yenilgiye uğratılması Osmanlı İmparatorluğu’nun Büyük Savaş’tan çekilmesine neden olmuştur denilebilir. Türk/Osmanlı harp tarihi açısından Nablus Muharebesini önemli kılan da budur. Nablus bozgunu, Osmanlı İmparatorluğu için son muharebe ve tükenişin tasdik edilmesi olarak Türk/Osmanlı tarihine kaydedilirken, İngilizler için ise

Büyük Savaş'taki en mühim hedefleri olan, kırmızı çizgisi olarak tüm taraflarca kabul edilen, Ortadoğu ve Uzakdoğu sömürgelerini korumak ve Birleşik Krallığın anavatanı olan "Britanya Adaları" ile sömürgeleri arasındaki denizyolu trafiğini açık tutmak hedeflerinin gerçekleştirilmesi ile sonuçlanmıştır.

Savaşın başında sıkışan ve devamında bir kördüğüm halini alan Batı Cephesini, Çanakkale Boğazı'nı zorlayarak çözmeye çalışan İtilaf Bloğuna dur diyerek harbin seyrini değiştiren Bab-ı Ali, bu savunma zaferi ile Büyük Savaş'a ikinci bir düğüm atmış, ancak üçüncü düğümü Filistin Cephesinde atamayarak, Nablus Muharebesi sonucunda dünya ve harp tarihi sahnesinden silinmiştir. Bu nedenle Nablus Muharebesi ve Filistin Cephesine yalnızca bir muharebenin kaybı veya bir cephenin çökmesi olarak bakılmamalı, Osmanlı-Alman ittifakıyla birlikte altı asırlık imparatorluğun çöküşü ve Almanya'nın Ortadoğu coğrafyasından sökülüp atılması, İngiltere'nin ise milli hedeflerine ulaşması ile sonuçlanan kesin sonuçlu bir muharebe olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 29 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz Baskını ile başlayan Büyük Savaş'taki mücadelesi, sırasıyla Sarıkamış ve Kanal harekâtları ile devam etmiştir. Söz konusu iki başarısız taarruz harekâtını müteakip yaklaşık iki aylık kısa bir süre sonrasında 1915 yılı Mart ayında ise İngilizler tarafından açılan Çanakkale Cephesinde, Payitahtını savunduğu bir varlık-yokluk mücadelesi veren Bab-ı Ali, bir yıla yaklaşan deniz ve kara muharebelerinde, İtilaf Devletleri donanmasına ve ordularına geçit vermemiştir. Osmanlı orduları dört yıllık uzun savaş müddetince Avrupa, Asya ve Afrika olmak üzere üç kıta ve birçok farklı cephede eş zamanlı olarak mücadele etmiştir. Bazı cephelerde İttifak üyeleri ile müştereken, bazı cephelerde ise münferiden mücadele eden Osmanlı orduları; söz konusu cephelerin bazılarında taarruzi harekâtlarda bulunurken, bazı cephelerde (*genelde ise*) savunma muharebeleri vermiştir.

XX. yy. başlarından itibaren Mısır-Arabistan-Irak-Filistin-Suriye bölgelerinde siyasi otoritesini peyderpey kaybeden Bab-ı Ali, Nablus Muharebesi'nden sonra askeri anlamda da Ortadoğu'daki varlığını kaybederek batıda Akdeniz sahilinden (*İskenderun'dan*) başlayarak Halep kuzeyinden doğuda Musul'a kadar uzanan hattın güneyinden İngilizler tarafından tamamen sökülüp atılmıştır. Büyük Savaş öncesinde söz konusu geniş Müslüman/Arap coğrafyanın tamamını siyasi hudutları içerisinde barındıran Bab-ı Ali yoğun çaba sarf ederek dört yıl müddetince eş zamanlı ve çift cephe olarak

(Sina-Filistin ve Irak Cephelerinde) müdafaa ettiği Ortadoğu topraklarından Nablus Muharebesi sonucunda vazgeçmek zorunda kalmış ve mütareke istemek suretiyle savaştan çekilmiştir. Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu için 29 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz sularında başlayan Büyük Savaş tam olarak dört yıl sonra 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Ege Denizi sularında son bulmuştur.

1517 yılında dönemin Osmanlı İmparatorluğu hükümdarı Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilen Kudüs ve Filistin bölgesi tam dört yüzyıl sonra (1917 yılında) kaybedilmiş, bir yıl sonrasında ise Nablus Muharebesi sonucunda, Kudüs-ü Şerif'in 50/60 km kuzeyinde, Akdeniz'den Şeria Nehri'ne kadar uzanan asıl savunma hattının yarılarak çökmesiyle de 1918 yılı sonlarında Kudüs ve Filistin bölgesinin kaybı tasdiklenirken bunun yansısı Osmanlı orduları Suriye topraklarını da terk etmek zorunda kalmıştır.

Sina-Filistin Cephesinde yıllarca süren tüm mücadeleyi bir satranç maçına benzetecek olursak; Mısır'da dâhil olmak üzere tüm Filistin ve Suriye coğrafyasında İstanbul Hükümeti satranç tahtasının sahibi olarak maça ev sahipliği yapmış, İngiliz ve Almanlar ise kıran kırana bir maç çıkararak harp tarihine incelenecek ve dersler çıkarılacak muazzam bir malzeme bırakmak suretiyle Ortadoğu topraklarına birçok ilki yaşatmıştır. Bu tespitimizi örneklendirecek olursak;

Osmanlı birliklerinin Kanala taarruz ve Kanalin batı kıyısına el atma safhaları haricinde örnek seviyede icra ettikleri çöl geçişi (*yaklaşma yürüyüşü*), cebri keşif harekâtları, mevzi savunmaları, oylama muharebeleri yaparak geri çekilme ve düşman topçusu ile muharebe taktikleri İngiliz cephe komutanı General Murray'ın Sir Allenby ile üst üste iki kez İngiliz genel taarruzlarını püskürterek ağır zayıat verdirilen Gazze müdafaasında üçüncü İngiliz taarruzunda yaptığı taktik tertiplenme hatası yüzünden cephe hattının yarılmasına neden olan Mareşal Falkenhayn'ın ise Liman Paşa ile değişimine neden olmuştur. Yine Londra Hükümeti ile Sir Allenby arasında zaman zaman yaşanan güven bunalımı neticesinde dönemin İngiliz Başbakanı Lloyd George tarafından görevlendirilen Güney Afrika kökenli General Smuts'un bölgeyi tetkik ederek Londra Hükümeti'ne bir rapor sunması, Cemal Paşa'nın Enver Paşa tarafından reddedilen komuta değişiklik teklifi üzerine görevi bırakarak İstanbul'a dönmesi, Mirliha Mustafa Kemal Paşa'nın, Mareşal Falkenhayn ile emir-komuta münasebetleri kapsamında ki zıtlaşmaları nedeniyle istifa etmesi ve akabinde Sultan VI. Mehmed Vahdeddin

tarafından görevine iadesi ile Nablus Muharebesi öncesinde Liman Paşa'nın Alman Kayzeri tarafından reddedilen istifası söz konusu satranç maçının sonucuna direkt ve dolaylı olarak etki eden karşılıklı hamleler olarak İngiliz, Alman ve Türk harp tarihine kaydedilmiş, Nablus Muharebesi ve sonuçlarına giden süreci ise İngilizler için müspet Türkler için menfi yönde etkilemiştir.

Araştırma konumuzun öznesi olan Nablus Muharebesi; Bab-ı Ali'nin Büyük Savaş'a girmesini müteakip 1914 yılı Kasım ayında El-Ariş üzerinden Mısır topraklarına (*Sina Yarımadası'na*) girmesi ile başlayan ve neredeyse tüm savaş müddetince sürmüş olan bir muharebeler manzumesinin son halkası olarak Büyük Savaş tarihine kaydedilmiştir. Söz konusu muharebeler aşağıdaki Tablo-I'de görüldüğü üzere Sina, Filistin ve Şeria Muharebeleri olarak üç ana bölümde cereyan etmiş ve sonuçta Nablus Muharebesi ile İngilizlerin lehinde Türklerin aleyhinde son bulmuştur.

Tablo-I: Sina-Filistin Cephesi Muharebeleri			
Sıra No.	Muharebelerin Genel Tanımı	Muharebelerin Cereyan Tarihleri	Muharebelerin Cereyan Ettiği Bölgeler
1	Sina Muharebeleri	Şubat 1915 – Ocak 1917	Süveyş Kanalı ile Refah arasında kalan bölge
2	Filistin Muharebeleri	Mart 1917 – Aralık 1917	Gazze ile Kudüs arasında kalan bölge
3	Şeria Muharebeleri	Şubat 1918 – Mayıs 1918	Şeria Nehri ile Amman arasında kalan bölge
4	Nablus Muharebesi	Eylül 1918 – Ekim 1918	Kudüs kuzeyinden Halep kuzeyine uzanan bölge

Çalışmamızın üçüncü bölümünde belirttiğimiz Nablus Muharebesi'nin askeri anlamda taktik, operatif ve stratejik açıdan muhtevası ettiği birçok özelliği yanında, dört yıl boyunca (*her iki tarafın icra ettiği kesin sonuçlu olmayan keşif muharebeleri, karşı taarruzlar ve Yafa-Kudüs Muharebeleri bir kenara bırakılacak olursa*) iki Kanal Harekâtı, üç Gazze Muharebesi ve iki Şeria Muharebesi olmak üzere Sina-Filistin Cephesinde cereyan eden yedi büyük çaplı muharebeyi müteakip cepheyi kapatan ve İttifak Bloğu'nun Büyük Savaş'taki son muharebesi olarak savaşı fiilen sona erdiren muharebe olması, önemini bir kat daha artırmaktadır.

Nablus Muharebesi'ne dek cereyan eden muharebeler mercek altına alındığında; Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinde Akdeniz sahil kesminden Osmanlı savunma cephesini yarmayı deneyen General Murray başarısız olmuş ve üçüncü genel taarruzda Sir Allenby cepheyi doğu kanadından gerçekleştirdiği bir iç hat manevrasıyla (*Birüssebi Muharebesi sonucunda*) yarmış ve sonuç almayı başarmıştır. Gazze müstahkem mevzilerinin düşmesi ile süratle Kudüs kapılarına dayanan İngilizler çok gayret sarf etmeden Kudüs ve onun doğal limanı hüviyetindeki Yafa'yı ele geçirmek suretiyle Osmanlı savunma hattını Kudüs'ün kuzeyine atmayı başarmıştır. Sir Allenby Kudüs'ten sonraki hedefi olan Şam şehrini düşürmek üzere, Akdeniz kıyısı ile Şeria Nehri arasında mevzilenmiş olan Yıldırım Ordularını son olarak Üçüncü Gazze Muharebesinde sonuç aldığı gibi, bir iç hat manevrasıyla (*Salt ve Amman kentlerini hedefleyerek*) Doğu Ürdün bölgesinden söküp atmak istemiş ancak her iki taarruzu da sonuçsuz kalmıştır. Üçüncü denemesini iç kesim yerine kıyı kesiminden planlayarak icra eden MSK komutanı Sir Allenby Nablus Muharebesi ile Yıldırım savunma cephesini yarmayı başarmış ve üç gün gibi çok kısa bir süre içerisinde savunmanın tüm insicamını bozarak, Liman Paşa'nın Yıldırım Ordularına bir kez daha toparlanma fırsatı vermeden mutlak bir zafer kazanmıştır. Bu kapsamda; Büyük Savaş müddetince MSK tarafından gerçekleştirilen geniş çaplı taarruzlar, genel istikametleri ve sonuçları Tablo-II'de görülmektedir.

Tablo-II: Filistin Cephesindeki İngiliz Genel Taarruzları			
Sıra No.	Muharebe	Taarruz Mihveri	Taarruz Sonucu
1	Birinci Gazze Muharebesi	Kıyı kesiminden	Başarısız
2	İkinci Gazze Muharebesi	Kıyı kesiminden	Başarısız
3	Üçüncü Gazze Muharebesi	İç kesiminden (<i>Birüssebi</i>)	Başarılı
4	Birinci Şeria Muharebesi	İç kesiminden (<i>Salt</i>)	Başarısız
5	İkinci Şeria Muharebesi	İç kesiminden (<i>Amman</i>)	Başarısız
6	Nablus Muharebesi	Kıyı kesiminden	Başarılı

Sir Allenby, selefi olan MSK komutanı General Murray'nin, üst üste sonuçsuz kalan iki taarruzlarını iyi etüt ederek (*gerekli riskleri de almak pahasına*) bir iç hat

manevrası ile Birüssebi garnizonunu ve ardından Gazze’yi ele geçirmiştir. Sonrasında ise muhtemelen iç hat manevrasının başarılı olması nedeniyle (*düzgün yol şebekesinden ve Bab-ı Ali’ye muhalif bölge halkı ile Kuzey Arap Ordusundan azami istifade etmek maksadıyla*) bu sefer iki kez Şeria Nehri’nin doğusundan taarruzlarını yinelemiş ancak sonuç alamamıştır. Bir önceki gibi başarısız denemelerde yersiz ısrar etmeyen Sir Allenby üçüncü genel taarruzunu kıyı kesimine yönelterek sonuca ulaşmıştır. Mütteliklik hukuku gereği cephe hattında bulunan Alman generallerin söz konusu tabloyu okuyamamaları ve bir akıl tutulması yaşarcasına tedbir getirmeyişleri üzerinden bir asır geçmesine rağmen düşündürücüdür. Her defasında aynı yolu izleyerek farklı sonuçlar almayı beklemenin beyhude çabası içerisinde girmeyen MSK komutanı Sir Allenby son derece mantıklı cüretkâr kararlar alıp uygularken, diğer tarafta Yıldırım kumandanları; Mareşal Falkenhayn ve Liman Paşa, içine düştükleri kararsızlık ve ataletten kurtulamayarak, aldıkları mantık dışı kararlar nedeniyle adeta mağlubiyete davetiye çıkarmıştır denilebilir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi uhdesinde taşıdığı “ilk”leri, “en”leri ve “son”ları ile harp tarihinin istisnai muharebelerinden birisi olan Nablus Muharebesi’nin Dünya ve Türk/Osmanlı harp tarihine bıraktığı izler Tablo-III’de görülmektedir.

Tablo-III: Nablus Muharebesi’nin Taşıdığı Özellikler		
Sıra No.	Özellikler	Açıklamalar
1	Muharebe sahasının üç boyutlu ilk kullanımı	Kara, deniz ve hava kuvvetlerinin konvansiyonel olarak eş zamanlı kullanılması
2	Sağlanan en yüksek “Sıklet Merkezi” oranı	Yıldırım Ordular Grubu (8. Ordu 22. Kolordu 7. Tümen bölgesinde)
3	Son büyük (<i>geniş çaplı</i>) süvari taarruzu	MSK Çöl Atlı Kolordusu (<i>toplam üç atlı/süvari tümeni</i>)
4	Bloklar arasında cereyan eden son muharebe	Tüm cephelerde cereyan eden muharebelerin en sonuncusu
5	Osmanlı İmparatorluğu’nun son muharebesi	Altı aşırı aşan imparatorluk siyasi tarihinin son muharebesi

Nablus Muharebesi Osmanlı İmparatorluğu için sadece Filistin, Lübnan, Ürdün ve Suriye topraklarının kaybı ile sonuçlanmamış, Türklerin Arap coğrafyasından (*askeri ve*

siyasi boyutta kesin olarak) sökülüp atılması hem Ortadoğu hem de dünya Müslüman toplumları için yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Söz konusu yeni dönemde Balfour Deklarasyonu ile Filistin ve Ortadoğu denklemine asırlar sonra tekrar giren Yahudi toplumu; Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilerek yıkılması ile doğan boşlukta bölgeye göçlerini ve bölgede toprak edinimlerini hızlandırmıştır. Müteakiben arkasına aldığı İngiliz ve Amerikan rüzgârının da etkisiyle, bölgenin kadim sakinleri olan Arap nüfus ile çatışmaya başlamıştır. Bu kapsamda; Üçüncü Gazze Muharebesi ile başlayan Yahudi-Arap çatışması, Nablus Muharebesi ve Büyük savaş'ın sonuçlanmasını müteakip bölgede kurulan suni Arap devletlerine rağmen, XX. yy. ortasında kurulan İsrail Devleti ile boyut değiştirerek, bir dizi Arap-İsrail Savaşına dönüşmüştür.

Genel mecrada Büyük Savaş, özel mecrada ise Nablus Muharebesi'nin sona ermesiyle Ortadoğu/Arap coğrafyasında başlayan yeni dönemde; Tablo-IV'de görüldüğü üzere çatışmalar, muharebeler ve savaşların ardı ardına sıralandığı, kan ve gözyaşının hiç dinmediği bir yüzyıl geride kalmıştır. Yıldırım Orduları isminin hakkını (*dostlarını üzecek, düşmanlarını sevindirecek şekilde*) verircesine Nablus Muharebesi sonucunda, yıldırım hızıyla Filistin ve Suriye'den çekilmiş, çekilmesini müteakip ardında bıraktığı askeri (*ve tabiatıyla siyasi*) boşluk üzerinden bir asırı aşkın zaman geçmesine rağmen hala doldurulamamıştır.

Tablo-IV: Nablus Muharebesi'nden Sonra Bölgede Yaşanan Savaşlar				
Sıra No.	Savaş	Savaşın Tarafları	Cereyan Tarihleri	Savaşın Sonuçları
1	Arap-İsrail Savaşları	Mısır/Suriye/Ürdün - İsrail	1948 - 1973	İsrail galibiyeti
2	Irak-İran Savaşı	Irak - İran	1980 - 1988	Kazananı yok
3	Körfez Savaşı	Irak - ABD ve Koalisyon Güçleri	1990 - 1991	Kaotik bir Irak
4	Suriye İç Savaşı	Suriye/RF/İran - ÖSO/Türkiye/ABD	2013 -	Devam ediyor
5	Yemen İç Savaşı	Yemen/İran - Suudi Arabistan/BAE	2015 -	Devam ediyor

Asrı devriyesini yaklaşık on yıl önce geride bıraktığımız Büyük Savaş; bölgesel ikili çatışmaların ve iç savaşların devam ettiği bir mecrada, bir türlü soğumayan ateşi ve

savrulan külleri ile dünya düzenine yön vermeyi sürdürmektedir. Bu gerçekten hareketle; çalışmamızda detayları ile ortaya koyduğumuz ve Büyük Savaş'ın en mühim ve kesin sonuçlu muharebelerinden birisi olarak addettiğimiz Nablus Muharebesi'nin uhdesinde barındırdığı doğruların ve yanlışların çok iyi etüt edilerek ortaya konulacak bir *“Alınan Dersler”* eseri ile gelecek nesillere aktarılması son derece önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak; *“Nablus Muharebesi”* başta generaller ve subaylar olmak üzere, tüm asker ve sivil devlet adamlarının en öz ve sarıh olarak; *“İlmi Mühim”* şeklinde tanımlanan tarih bilimi esaslarınca, duygusallıktan uzak tarafsız bir şekilde gerekli dersleri çıkararak, olumsuz tekerrürlerden kaçınmak için üzerinde defaten durulması gereken, ibret alınacak bir muharebedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Nablus Muharebesi ve ricatı ile bölgeden çekilişinin henüz birkaç sene sonrasında, Fransızların Suriye'de kurduğu manda yönetime karşı 1922 yılında baş gösteren halk ayaklanmasını; Şam, Halep ve İdlib'te halkın üzerine karadan ve havadan bombalar yağdırmak suretiyle cebirle bastırmaya çalışmasını ve yıkıcı sonuçlarını, döneminin önde gelen Osmanlı/Arap entelektüellerinden Lübnan kökenli, yazar Emir Şekip Arslan, 1925 tarihli *“Şehit Suriye”* eseri ile kaleme almıştır. Nablus Muharebesi'nin ilk sonucu olarak tarihe kaydedilen ve bir ibret vesikası olarak önemini her daim muhafaza eden eserden gerekli dersleri almayan Suriye halkının bugünkü durumu ortadadır. Bu da alınacak derslerin tespit edilmesi yanında alınacak tedbirlerinde eş zamanlı olarak ivedilikle tatbik edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

George Santayana'nın *“Eğer tarihi öğrenmezsek, onu tekrar tekrar yaşamak zorunda kalırız.”* tespitini, *“Doğru ama geleceği değiştirmezsek ona katlanmak zorunda kalacağız ki bu daha da kötü”* ifadesiyle bir adım öteye taşıyan Alvin Toffler ikilisinin tespitleri Nablus Muharebesi'nin öncesi, cereyan tarzı ve sonrasıyla neden mercek altına aldığımızı açıklar niteliktedir.

Aslına bakılırsa Nablus Muharebesi Doğu ile Batı'nın, iki kadim ve lider ırkın, iki büyük imparatorluğun, iki büyük semavi dinin muharebesi olarak tanımlanabilir. Her iki taraf içinde kutsal sayılan Filistin coğrafyasına dört asırdır hükmeden Türklerin asli unsuru olduğu Osmanlı İmparatorluğu, İngilizlerin asli unsurunu teşkil ettiği Britanya İmparatorluğu'na karşı, yurt edindiği ata mirası toprakları savunmak için elinden gelen çabayı sarf etmiş ancak mağlubiyetin önüne geçememiştir. Nablus Meydan Muharebesini harp tarihi açısından ayrı bir noktaya koyan hususlardan birisi ise; Hristiyan İngilizlerin,

Müslüman Türkler karşısında verdiği askeri mücadelede MSK saflarında savaşan ciddi sayıda Müslüman askere karşın, Yıldırım saflarında savaşan birçok Hristiyan asker olmasıdır. Hindistan'dan ve Hicaz bölgesinden gelen on binlerce Müslüman asker ve savaşçı, MSK genel taarruzunda, yine bünyesinde binlerce Hristiyan Alman ve Avusturya Cermen'i ile Macar askerini muhteva eden Yıldırım Ordularına karşı amansız bir mücadele vermiş olmasında yatmaktadır.

Tüm semavi dinler için kutsallığı aşikâr Kudüs-ü Şerif'in yaklaşık 10 ay öncesinde tekrar Hristiyan yönetimine geçmesine rağmen, Şeria Muharebelerinde başarısız olan ve Goraniye Muharebesi ile hala Osmanlı'nın askeri mevcudiyetinin varlığı ile imkân ve kabiliyetlerini adeta ensesinde hisseden İngilizler için, bölgeye dokuz asır öncesinde Müslümanlar tarafından vurulan mührü bozulmuş ve Nablus Muharebesi ile yeniden mühürlenmiştir. Bölgeye Nablus Muharebesi ile vurulan mühürün ardından yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, muharebenin kazananı yönündeki lehte gelişmeler ile kaybedeni yönündeki aleyhte gelişmeler devam etmektedir. Bu kapsamda; 20. yy. ve sonrası için Ortadoğu coğrafyasının kalbi olarak nitelendirilebilecek Filistin bölgesinin kaderi Nablus Muharebesi ile çizilmiş ve ardından bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen söz konusu muharebe; kazananına kazandırmaya, kaybedenine ise kaybettirmeye devam etmektedir.

Hülasa, XVI. yy. başlarından XX. yy. başlarına kadar, kesintisiz olarak dört asır boyunca hüküm süren bölgedeki uzun süreli “*Osmanlı Barışı*” Nablus Muharebesi ile son bulmuştur. Nablus Muharebesi'nin üzerinden geçen yaklaşık bir asır müddetince ise bölge çatışma, karışılık, kan ve gözyaşından bir türlü kurtulamamıştır. Bu kapsamda; “*Nablus Muharebesi Dünya ve Türk harp tarihinde istisnai ve önemli bir yer tutmaya devam etmektedir.*” şeklindeki bir nihai değerlendirme, abartıdan uzak ve yerinde bir sonuç değerlendirmesi olacaktır kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-221-762-920-017
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-12
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-13
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-14
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-15
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-16
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-17
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-18
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-18a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-221-349-919-110
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-221-349-919-110-01
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-221-349-919-110-02
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-14-4
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-218-766-911-025
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-12
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-13
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3718-40-5-14
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017-01
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017-05
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017-02
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-07
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017-03
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-338-913-017-04
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-05
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-007
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-08
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-09
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-014

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-219-86-913B-001-015
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3719-H1-1-1
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3719-H1-1-2
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-15-2
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-7
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-15-3
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-15-4
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-5-13
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-3
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-3a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-8-6
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-2
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-3
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-4
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-5
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-7-6
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-8
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-13
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-15-7
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-14
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-2
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-2a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-16-3
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-16-3a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-17
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-2
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-7
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-14
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-15
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-18

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-19-19
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-17
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-17-1
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-5-1
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-3
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-3a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-4
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-6
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-7
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-18-8
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-15
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-9
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-9a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-008-02
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-008-03
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-6
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-8
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-8a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-20-9
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-21
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-21a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-22-5
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-24-1
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3705-28-24-1a
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-026
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-026-01
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-026-02
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-026-04
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-031
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-220-765-916-031-1
Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi, BDH-3768-28-6

Telif Eserler

Afetinan Ayşe, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

-----, M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, TTK Yayınları, Ankara, 1983.

Afetinan Ayşe ve Karal Enver Ziya, Atatürk Hakkında Konferanslar, TTK Yayınları, Ankara, 1946.

Ahmad Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

Akad Mehmet Tanju, Askeri Tarihte Stratejik Düşünce, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Akgül Suat ve Uzel Sahir, Musul-Kerkük Harekâtı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2001.

Akgün Sibel, “I. Dünya Savaşı Döneminde Kıbrıs Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere İlişkileri (1914-1918)”, 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015.

Aksakal Mustafa, Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi?, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018.

Aksu Kenan, İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa, İyidüşün Yayınları, İstanbul, 2017.

Albay Muzaffer, Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır Seferi Çerçevesinde Birinci Kanal Akını, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Ali Emiri (Haz.: Yusuf Turan Günaydın), Yemen Hatıratı, Ankara, 2007.

Alkan Necmettin, NİLİ Ortadoğu'da Casuslar Savaşı, Kronik Kitap, İstanbul, 2017.

Altay Fahrettin, Üçüncü Gazze Muharebesine Dair Hatıralarım, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1957.

-----, 1917 Kudüs Muharebesi, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1958.

Amerikan Basın ve Kültür Merkezi, Amerikan Tarihinin Ana Hatları, Ankara, Basım tarihi yok.

Anderson M.S., The Eastern Question 1774-1923, New York, 1996.

Arab Bureau, Arab Bulletin, No. 66, Kahire, 21 Ekim 1917.

- , Arab Bulletin, No. 68, Kahire, 7 Kasım 1917.
- , Arab Bulletin, No. 70, Kahire, 31 Kasım 1917.
- , Arab Bulletin, No. 106, Kahire, 22 Ekim 1918.
- Aral Selçuk, Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Arı Kemal, Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi, ATASE Yayınları, Ankara, 1997.
- Arıkoğlu Damar, Hatıralarım, Tan gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961.
- Armaoğlu Fahir, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- , 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, C. II, 1914-1995, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Armstrong H.C., Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü Abdülaziz bin Suud, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.
- Arslan Emir Şekip, Osmanlı'da Ayrılık Yanlısı Araplara Sesleniş, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2016.
- Atatürk Kemal, Nutuk (1919-1927), ATAM Yayınları, Ankara, 2004.
- Atabaki Touraj (Ed.), İran ve I. Dünya Savaşı Büyük Güçlerin Savaş Alanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.
- Atay Falih Rıfkı, Çankaya, Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- , Zeytindağı, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015.
- , Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdettin, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2005.
- Atilhan Cevat Rifat (Haz.: Celil Bozkurt), Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2015.
- Atuğ Yılmaz, "Arap Ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılışı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 25, Ankara, 1969.
- Auler Paşa (Çev.: Eşref Bengi Özbilen), Hicaz Demiryolu İnşa Edilirken-I Şam-Maan Hattı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- , Hicaz Demiryolu İnşa Edilirken-II Maan-El Ula Hattı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Aydemir Şevket Süreyya, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C. II, 1908-1914, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

-----, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa C. III, 1914-1922, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

Aydın Erdoğan, Osmanlı'nın Son Savaşı Turan Hayalinden Sevr'e, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012.

Ayfer Özçelik (Haz.), Ali Fuat Cebesoy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

Balcı Meral, "İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C. VI, S I, İstanbul, 2019.

Balcı Ramazan, Tarihin Sarıkamış Duruşması, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006.

-----, Filistin'de Son Türkler, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2005.

Bardakçı Murat, Enver, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Barker Anne, From Biplanes to Spitfires: The Life of Air Chief Marshal Sir Geoffrey Salmond, Pen and Sword Books, S. Yorkshire, 2003.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Filistin, İstanbul, 2009.

Baykal Bekir Sıtkı, Tarih Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Baykara Tuncer, Osmanlılarda Medeniyet Kavramı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Bayur Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C. III, Ks. IV, 1914-1918 Genel Savaşı, Savaşın Sonu, TTK Yayınları, Ankara, 1967.

-----, Türk İnkılâbı Tarihi, C. III, Ks. III, 1914-1918 Genel Savaşı ve Bunların Siyasal Tepkileri, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

-----, Atatürk'ün Hayatı ve Eseri I (Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar), Ankara, 1990.

Belen Fahri, Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1917 Yılı Hareketleri, C. IV, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

-----, Birinci Cihan harbinde Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, C. V., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

-----, Birinci Dünya Harbi Türk Harbi 1918 Yılı Hareketleri, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

Bell Gertrude L., Mezopotamya'da 1915-1920 Sivil Yönetimi, Yaba Yayınları, İstanbul, 2004.

Black Jeremy, Savaş ve Dünya Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2009.

Bourne J.M., Who's Who in World War One, Routledge Press, London, 2001.

Bozkurt Celil, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesinin Çöküşü Suriye Hezimetini Faciası ve Sebepleri, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019.

Bozkurt Mahmut Esat, Atatürk İhtilali I-II, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

Braduel Fernad, Akdeniz Tarih Mekân İnsanlar ve Miras, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

Brockelmann Carl (Çev.: Neşet Çağatay), İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, TTK Yayınları, Ankara, 2002.

Bröckling Ulrich, Disiplin Askeri İtaat Üretimin Sosyolojisi ve Tarihi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008.

Bruce Robert B., Jestice Phyllis G. ve diğerleri, Dünya Savaş Tarihi İmparatorluk Çağı (1776-1914) C. III, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Bruce Anthony, Filistin Cephesi Son Haçlı Seferi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bullock David L., Allenby's War: The Palestine-Arabian Campaigns, 1916-1918, Blandford Press, London, 1988.

Burke, S.M. ve Quraishi, Salim Al-Din, The British Raj in India An Historical Review, Oxford University Press, Oxford, 1995.

Cemal Paşa (Haz.: Alpay Kabacalı), Hatıralar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Chmielowska Danuta, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Galiçya'da Mücadele Eden Osmanlı Askerleri (1916-1917)", 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015.

Churchill Winston, The World Crisis, Sandhurst Edition, London, 1933.

Churchill Sir Winston, Great Contemporaries, University of Chicago Press, Chicago and London, 1973.

Clausewitz Carl von, Harp Üzerine, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1984.

Cleveland William L., Modern Ortadoğu Tarihi, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Cline E.H., The Battles Of Armageddon: Megiddo and the Jezreel Valley From The Bronze Age to the Nuclear Age, University of Michigan Press, 2000.

Coşkun Alev, Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.

Çaycı Abdurrahman, Büyük Sahrada Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911), TTK Yayınları, İstanbul, 1995.

Çetinkaya Mefharet (Haz.: Oktay Şimşek), İkbal, Yıkım ve İşgal İstanbullu Bir Genç Kızın Anıları (1900-1921), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Çulcu Murat, Arşivi Kaybolan Savaş Sina-Filistin-Suriye Cephesi, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2009.

Daddis Gregory A., Armageddon's Lost Lessons: Combined Arms Operations in Allenby's Palestine Campaign, Air University Press, Air Command And Staff College Air University, Alabama, 2005.

Davies Norman, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Dinçer Serdar, Alman-Türk Silah Arkadaşlığı ve Ermeniler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Diriker Ahmet (Haz.), Cephelerde Bir Ömür Tuğgeneral Ahmet Nuri Diriker'in Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Duman, Modern Ortadoğu'nun Oluşumu, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2010.

Dünya Savaşları Ansiklopedisi, C. I, Görsel Yayınları, İstanbul, 1988.

Earle Edward Mead (Ed.), Modern Stratejinin Ustaları, Doruk Yayınları, İstanbul, 2015.

Ediz İsmail, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922" Sakarya Üniversitesi, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, C. 2, S. 2, 2015.

Ege Abidin, Çanakkale, Irak ve İran Cephelerinden Harp Günlükleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Endres Franz Carl (Çev.: Güray Beken), Dünya Savaşında Osmanlı ve Filistin, Puslu Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Engle Anita, The Nili Spies, Londra, 1966.

Enver Paşa (Haz.: Halil Erdoğan Cengiz), Enver Paşanın Anıları, (1881-1908), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Erden Ali Fuat, Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Erickson Edward J., Ottoman Army Effectiveness in World War I, Routledge, New York, 2007.

-----, Dünya Savaş Tarihi I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı 1914-1918 C. IV, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Erkilet Hüseyin Hüsnü Emir, Yıldırım, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Eroğlu Hamza, Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara, 2008.

Ertürk Yaşar, Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu Güneydoğu ve Musul Üçgeni (1918-1923), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Evans Laurence (Çev.: Tefik Alanay), Türkiye'nin Paylaşılması 1914-1924, İstanbul, 1972.

Falkenhayn Eric von (Haz.: Faruk Yılmaz), Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Falls Cyril, Armageddon: 1918, The Nautical and Aviation Publishing Company of America, Baltimore, 1964.

Falls Cyril ve MacMunn George, Military Operations Egypt And Palestine, From The Outbreak Of War With Germany To June 1917, Part I., London, 1928. (*Official history of Great Britain in WWI*)

Falls Cyril, Military Operations Egypt and Palestine, From June 1917 To The End Of The War, Part II., London, 1930. (*Official history of Great Britain in WWI*)

Fertan Hasan Remzi (Haz.: Lokman Erdemir), Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Fischer Fritz, Germany's Aims in the First World War, W.W. Norton Company, New York, 1967.

Ford Roger, Cennetten Mahşere Ortadoğu'da Birinci Dünya Savaşı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Freemantle Michael, The Chemist's War: 1914-1918, Oxfordshire, 2014.

Fromkin Davit, Barışa Son Veren Barış, Sabah Kitapları, İstanbul, 1994.

F.S.A. Marquess of Anglesey, A History of the British Cavalry 1816 to 1919, Volume V, 1914-1919, Egypt, Palestine & Syria, Leo Cooper, London, 1994.

Gardner Nikolas, Kut'ül Amare Mezopotamya'da Bir Savaş (1915-1916), Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2016.

Gardner Brian, *Allenby of Arabia*, Coward-Mc Cann Inc., New York, 1965.

Genişol Hüseyin Fehmi, *Çanakkale'den Bağdat'a Esaretten Kurtuluş Savaşı'na Cephede Sekiz Yıl Sekiz Ay (1914-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Gordon H. Pirie (Ed.), *A Brief Record of the Advance of the Egyptian Expeditionary Force, June 1917 to October 1918*, HMSO, London, 1919.

Gök Hayrullah, *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askeri ve Siyasi Faaliyetleri (1876-1950)*, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1997.

Görgülü İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, TTK Yayınları, Ankara, 2021.

Göztoklusı Murat, *Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvva-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2010.

Gnkur. ATASE Başkanlığı, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Temmuz 2016, Yıl: 65, S. 138, Ankara, 2016.

-----, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Ekim 1982, Yıl: 31, S. 82, Ankara, 1982.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, C. I, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1970.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Irak-İran Cephesi*, C. III, Ks. I, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1979.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi*, C. IV, Ks. I, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1979.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi*, C. IV, Ks. II, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1986.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, C. V, Ks. I, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2012.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, C. V, Ks. II, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1978.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, C. V, Ks. III, Gnkur. Basımevi, Ankara, 2012.

-----, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı*, C. VI, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1978.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Galiçya Cephesi), C. VII, Ks. I., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Romanya Cephesi), C. VII, Ks. II., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Avrupa Cepheleri (Makedonya Cephesi), C. VII, Ks. III., Gnkur. Basımevi, Ankara, 1967.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı, C. VIII, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1976.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Türk Hava Harekâtı, C. IX, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1969.

-----, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, C. X, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985.

Gordon Cyrus H., Lands of the Cross and Crescent: Aspects of Middle Eastern and Occidental Affairs, Ventnor Publishers, 1948.

Griess Thomas E. (Ed.), The West Point Military History Series, Atlas For The Great War, Avery Publishing Group INC, New Jersey, 1986.

Guhr Hans, Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Gullett, H.S., The Official History of Australia in the War of 1914-1918 Volume VII, Angus & Robertson LTD., Sdney, 1923.

Gülboy Burak ve Akkuş Bülent, Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2016.

Gülmez Nurettin, "*Falkenhayn'ın Anılarında Türkiye Notları*", ÇTTAD, V/13, 2006/Güz.

Güralp Şerif, 1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3. Süvari Tümeni'nin Harekâtı, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Hamilton Sir Ian, Gallipoli Diary Volume I, Unwin Brothers Limited, Woking and London, 1920.

Hart Basil Liddell (Çev.: *Kerim Bağrıaçık*), Birinci Dünya Savaşı Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

-----, İkinci Dünya Savaşı Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Heaton Herbert, Avrupa İktisat Tarihi (İlk Çağdan Sanayi Devrimine), İmge Yayınevi İstanbul, 1995.

Hiç Mükerrerem, Kapitalizm, Sosyalizm, Karma Ekonomi ve Türkiye, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974.

Hitler Adolf (Çev.: A. Nejad), Kavgam, Toker Yayınları, İstanbul 1989.

Hobsbawm Eric J., Tarih Üzerine, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Howard Harry N., The Partition Of Turkey A Diplomatic History 1913-1923, Norman University of Oklahoma Press, 1931.

Howell Georgina, Çölün Kızı Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı, , Tarih Kuram Yayınları, İstanbul, 2016.

Hughes Matthew, "Lloyd George, the Generals and the Palestine Campaign", Imperial War Museum Review, N. 11.

Huntington Samuel P., Asker ve Devlet, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2004.

İğdemir Uluğ, "Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasındaki Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler", Belleten, C. XXXIII, TTK Basımevi, Ankara, 1969.

İnönü İsmet (Haz.: Nurer Uğurlu), Hatıralar Birinci Dünya Harbi, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999.

İnönü İsmet (Haz.: Sebahattin Selek), İsmet İnönü'nün Hatıraları Genç Subaylık Yıllarım 1894-1918, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997.

İnalcık Halil, Doğu-Batı Makaleler-I, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2018.

-----, Doğu Batı Makaleler-II, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.

Jones H.A., The War in the Air Volume V, Clarendon Press, Oxford, 1937.

Johnstone Tom, Orange, Green and Khaki, The Story of the Irish Regiments in the Great War 1914-1918, Gill & Macmillian, Dublin, 1992.

Kandemir Feridun, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2009.

Kapucu Davud, Korkmaz Erdal, "Birinci Dünya Harbi Sina-Filistin Cephesinde Alman Havacıların Faaliyetleri" Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl 7, S. 2, 2022.

Karabekir Kazım, Tarih Boyunca Türk-Alman İlişkileri, Emre Yayınları, İstanbul, 2001.

Karakaş Nuri, “*Britanyalıların Gözüyle Sina-Filistin Cephesi’nde Türk Askeri*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXVII, S. 2, Aralık 2002.

-----, “*Nablus Muharebesinde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar ve Gerçekler*”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, S. XXXIII/2, İzmir, 2018.

Karal Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi C. V, TTK Yayınları, Ankara, 1996.

-----, Osmanlı Tarihi, C. IX., İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, 1908-1918, TTK Yayınları, Ankara, 1996.

Karasan Mehmet Dürdali (Haz.: Şeref Karabağ), Paşam Nereye Kadar Çekileceğiz, Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Harbi Hatıraları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Karbi Bilge, Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları Arasındaki İktisadi İlişkiler, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2016.

Keleşyılmaz Vahdet, Teşkilatı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu (1914-1918), ATAM Yayınları, Ankara, 1999.

Kemal Cemal, “*Birinci Dünya Savaşında Gazze’yi Nasıl Kaybettik?*”, Ankara Üniversitesi TİTE, Atatürk Yolu Dergisi, S. 55, Güz 2014, Ankara, 2014.

-----, “*Nablus Meydan Muharebesi’nde Mustafa Kemal*”, Ankara Üniversitesi TİTE, Atatürk Yolu Dergisi, S. 51, Bahar, Ankara, 2013.

-----, “*Osmanlı’nın Filistin Cephesi’ndeki Son Muharebesi*” Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 45, Bahar 2010.

Kıcım Naci Kaşif , Medine Müdafası Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994.

Kinross Lord, Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Kishlansky Mark A., Batının Kaynakları, C. II, Açılım Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.

Kissinger Henry, Diplomasi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.

Kili Suna, Türk Devrim Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Kocahanoğlu Osman Selim, İttihat ve Terakkinin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919), Temel Yayınları, İstanbul, 1998.

Koçak Cemil, Türk-Alman İlişkileri (1923-1939), İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

Kral Abdullah (Çev.: Halit Özkan), Biz Osmanlı'ya Neden İsyan ettik?, Klasik Yayınları, İstanbul, 2006.

Kressenstein Kres von, Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

Kurat Akdes Nimet, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, TTK Yayınları, Ankara, 1993.

Kurşun Zekeriya, Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı, TTK Yayınları, Ankara, 1998.

-----, Basra Körfezinde Osmanlı-İngiliz Çekişmesi Katar'da Osmanlılar 1871-1916, TTK Yayınları, Ankara, 2004.

-----, Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1992.

Kut Halil (Ed.: M. Taylan Sorgun), İttihat ve Terakkiden Cumhuriyete Bitmeyen Savaş, Yedigün Yayınları, İstanbul, 1972.

Lawrence T.E. (Çev.: Bilal Çölgeçen), Bilgelğin Yedi Sütunu, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2015.

-----, Seven Pillars of Wisdom, Random House, New York, 1926.

Lax Mark (Ed.), One Airman's War Aircraft Mechanic Joe Bull's Diaries (1916-1919), Banner Books, Maryborough, Avustralia, 1997.

Lestien Georges ve Cere Roger, İki Dünya Savaşı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.

Maalouf Amin, Arapların Gözünden Haçlı Seferleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

Mansfield Peter (Çev.: Nuran Ülken), Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.

Mantey Eberhard von (Çev.: Eşref Bengi Özbilen), Denizlerde Yenilmediler Cihan Harbinde Alman Bahriyeliler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Massey W.T., The Desert Campaigns, G. P. Putnam's Sons, New York, 1918.

-----, How Jerusalem Was Won Being the Record of Allenby's Campaign in Palestine, Constable and Company Ltd., London, 1919.

Mc Neill William H., Dünya Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

Moberly F.J., The Campaign in Mesopotamia 1914-1918 V. I, HMSO, Londra, 1923.

Morea Gary J., Angels of Armegeddon: Royal Air Force in the Battle of Megiddo, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kansas, 2007.

Murphy David, Lawrence of Arabia, Bloomsbury Publishing, London, 2011.

Münim Mustafa, Cepheden Cepheye, Arma Yayınları, İstanbul, 2002.

Nedim Şükrü Mahmut (Çev.: Abdullah Es), Filistin Savaşı (1914-1918), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995.

Nicolle David, Lawrence and the Arab Revolts, Osprey Publishing, Oxford, 2002.

Nizamoğlu Yüksel, "1917 Yılında Hicaz Cephesi: Arap İsyanının Yayılması ve Medine'nin Tahliyesi Programı", Bilig, Yaz, 2013.

Okyar Ali Fethi (Haz.: Kansu Şarman), Büyük Günlerin Adamı Ali Fethi Okyar'ın Hayatından Kareler, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Ortaylı İlber, Batılılaşma Yolunda, Merkez Kitapçılık, İstanbul, 2007.

-----, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Osmanlı Hariciye Nazırlığı (Çev.: Timuçin Mercanoğlu), Filistin Raporu, Yenidevir Yayınları, İstanbul, 2017.

Öke Mim Kemal, Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926) İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Önder Mehmet, Atatürk'ün Almanya Gezisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Özgan Murat, "Taarruzdan Savunmaya Bir Ricat I. Dünya Harbi'nde Sina-Filistin Cephesi (1914-1918)", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 2, 2016.

-----, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) ve Türkiye'ye Etkileri (1990-2010), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Özkurt Fatih, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Askeri Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938), Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 2017.

Parker Geoffrey, Cambridge Savaş Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Photographic Records of British Operations in Palestine, 1917.

Ponting Clive (Çev.: Eşref Bengi Özbilen), Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

Powless C. Guy, The New Zealanders in Sinai and Palestine, Witcombe and Tombs Limited, Wellington, 1922. (*Official history of New Zealand in WWI*)

Preston Richard Martin, The Desert Mounted Corps, Constable, 1921.

Rey Ahmet Reşit, İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014,

Saatçi Suphi, Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul, 1996.

Sabis Ali İhsan, Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi, C. II., Nehir Yayınları, İstanbul, 1990.

-----, Harp Hatıralarım: Birinci Dünya Harbi, C. III, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991.

Said Halim Paşa, Buhranlarımız, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul, Basım tarihi yok.

Sander Oral, Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara, 2017.

Sanders Liman von, Türkiye'de Beş Sene, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013.

Sanders Liman von (Çev.: Carl Reichmann), Five Years in Turkey, Naval & Military Press, East Sussex, 2012.

Saray Mehmet, Türk-İran İlişkileri, ATAM Yayınları, Ankara, 2006.

Sazanov Sergei, Kader Yılları Sergei Sazanov'un Anıları Rusya Eski Dışişleri Bakanı (1910-1916), Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

Selam Selim Ali, Beyrut Şehremininin Anıları (1908-1918), Klasik Yayınları, İstanbul, 2009.

Selek Sabahattin, Anadolu İhtilali C. I., Kastaş Yayınları, İstanbul, 2000.

-----, İsmet İnönü Hatıralar, C. I, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

Sonyel Salahi R. (Çev.: Hasan Ünal), Türk-Ermeni Çıkmazı Barışma Ümitleri, Londra Kıbrıs Türk Cemiyeti Yayınları, Nu.: 10, Gnkur. ATASE Başkanlığı, Ankara, 2007.

Sorguç İbrahim, Bu Defa Ne İçin Harp Edeceğimi Biliyorum, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Söylemezoğlu Galip Kemal, Galip Kemal Söylemezoğlu Hatıraları Atina Sefareti (1913-1916), İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1946.

Stephens Alan, The War in the Air 1914-1994, Air Universty Press, Alabama, 2001.

Strachan Hew (Ed.), The Oxford Illustrated History Of The First World War, Oxford University Press, Oxford, 2014.

Süvari Kahraman, “Birinci Dünya Savaşında Kimyasal Gazların Kullanılması” Savaşan Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle 100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu (11-15 Kasım 2014), C. II, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya, 2018.

Sykes Mark, Beş Türk Eyaletine Doğru, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.

Şamsutdinov A.M. (Çev.: Ataol Behramoğlu), Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.

Şarman Kansu (Haz.), Kumandanım Galiçya Ne Yana Düşer? Mehmetçik Avrupa’da M. Şevki Yazman’ın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Harp Mecmuası, Yıl 2, S. 19, Ankara, 2014.

Talat Paşa (Haz.: Alpay Kabacalı), Talat Paşa’nın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Taşköprülü Mehmet Efendi (Haz.: Mesut Uyar-Ahmet Özcan), Irak Cephesi’nden Burma’ya Savaşın ve Esaretin Günlüğü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Toker Hülya (Haz.), Birinci Dünya Savaşında Galiçya Cephesi 15’inci Kolordunun Harekâtı, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 2016.

-----, “Birinci Dünya Savaşı’nda Galiçya Cephesinin Lojistik Durumu”, Gnkur. ATASE Başkanlığı Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 26, Aralık 2015.

Tolon A. Hurşit, I. Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr’e Giden Yol, ATAM Yayınları, Ankara, 2006.

Tonguç Faik, Birinci Dünya Savaşında Bir Yedek Subayın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Topkar Kevser, Osmanlı Filistini’nde Alman Kolonileri (1869-1917), Taş Mektep Yayınları, İstanbul, 2015.

Torosyan Sarkis (Haz.: Ayhan Aktar, Çev.: Gizem Şakar), Çanakkale’den Filistin Cephesine, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Townshend Charles V.F., (Çev.: Gürol Koca), Mezopotamya Seferim Kurna Kutulamare ve Selmanıpak Muharebeleri, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012,

Toynbee Arnold (Çev.: Kasım Yargıç), Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu, İstanbul, 1971.

Turan Kamil, Milletarası Sendikal Hareketler, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara, 1979.

Trumpener Ulrich, Germany and the Otoman Empire 1914-1918, Princeton University Press, Princeton, 1968.

Turhal Abdullah, T-26 B “Seyyar Çelik Kale” Türk Ordusunun İlk Tankı: T-26 B, FNSS Yayınları, Ankara, 2020.

Tünay Bekir, Gazi’nin Doğuş Destanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Türk Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, Ankara, 2003.

Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı-I, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1992.

Türkgeldi Ali, Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ankara, 1996.

Türkmen Zekeriya, Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920), TTK Yayınları, Ankara, 2001.

Türkmen Zekeriya, “Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili ve Faaliyetleri Hakkında Kısa bir Değerlendirme (1917-1918)”, İlmi Araştırmalar Dergisi, S. I, İstanbul, 1995.

Türkmen Zekeriya, “Birinci Dünya Savaşında İngiltere’nin Basra Körfezi Kuzeyindeki Petrol Kaynaklarına Yönelik Askeri Harekâtı Çerçevesinde Türk Ordusunun

SelmanPak ve Kut-Ül Amare Zaferine Yönelik Bir Değerlendirme (6 Kasım 1914- 29 Nisan 1915)” 100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 03-05 Kasım Budapeşte, ATAM Yayınları, Ankara, 2015.

Uçarol Rifat, Siyasi Tarih, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Uğurlu Ö. Andaç (Ed.), Yemen Savaşları Anlatıyor, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007.

Umar Ömer Osman, Osmanlı Yönetimi ve Fransız Mandası İdaresi Altında Suriye (1908-1938), ATAM Yayınları, Ankara, 2004.

Uyar Mesut, Erickson Edward J., Osmanlı Askeri Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Ülman Haluk, I. Dünya Savaşına giden Yol ve Savaş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

Üzen İsmet, “İngilizlerin Kudüs’ü Ele Geçirmesi ve General Edmund H.H. Allenby’nin Kudüs’e Törenle Girişi (9–11 Aralık 1917)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 19, S. 2, Elâzığ, 2009.

Üzen İsmet, Birinci Dünya Harbi’nde Sina Cephesi ve Çöl Hatıraları, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

Varlık Ali Bilgin, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım”, Avrasya Terim Dergisi, S. 2, 2013.

Yalçın Edip Semih, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Berikan Yayınları, Ankara, 2007.

Yalçın Osman, “Filistin Cephesinde Türk Hava Harekâtı”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 55, Erzurum, 2016.

Yalman Ahmet Emin (Haz.: Erol Sadi Erdinç), Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Rey Yayınları, İstanbul, 1997.

Yeğin Süleyman İzzet Yeğin (Haz.: Ahmet Tetik ve Mehmet Korkmaz), Birinci Dünya Harbi’nde Azerbaycan ve Dağıstan Muharebelerinde 15nci Piyade Tümeni, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 2006.

Yengin Sami, Drama’dan Sina-Filistin’e Savaş Günlüğü (1917-1918), Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Yıldız Güntekin (Ed.), Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askeri Tarihi Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918), Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Yozgat Nazmiye ve Kartın Cengiz, “*Arap Bürosu’nun Gizli Raporları: Arap Bülteni*”, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. V, S. 2, 2021.

Yüceer Nasır, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996.

Wallach Jehuda L. (Çev.: F. Çeliker), Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye’de Prusya-Alman Askeri Heyetleri (1835-1919), Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Wavell Viscount, Allenby in Egypt Volume II, George G. Harrap & Co.Ltd., London, 1943.

Weber F.G., Eagles on the Crescent Germany, Austria and the Diplomacy of the Turkish Alliance 1914-1918, Cornell University Press, London, 1970.

Winstone H.V.F. (Çev.: Fuat Davutoğlu), Orta Doğu Serüveni 1898-1926 Yılları Arasında Orta Doğu’daki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü, Risale Yayınevi, İstanbul, 1999.

Woodfin Edward, C., Camp and Combat on the Sinai and Palestine Front The Experience of the British Empire Soldier, 1916-1918, Palgrave Macmillan, New York, 2012.

Woodward David R., Hell in the Holy Land: World War I in the Middle East, Universty Press of Kentucky, Lexington, 2006.

EKLER

Ek-I

7. Ordu Kumandanı Mirliya Mustafa Kemal Paşa'nın Raporu

Genel durum hakkında âcizane düşüncelerimi aşağıda arz ediyorum:

Memleketin tüm kaderini yönetmekle sorumlu bulunan yüksek kişiliğinizin bu açıklamalarımı hiçbir kötümserliğe ve telaşa hamletmeyerek soğukkanlılık ve ciddilikle anlayacaklarına güvenim, düşüncelerimi kavrayabildiğim en geniş bir biçimde anlatmaya sebep olmuştur.

Memleketin genel durumu, her şeyden önce dikkati çekmektedir Harp her ulustan olan unsurlarımız istisnasız son dereceye getirmiştir. Halkla idare arasındaki bağlar sarsılmıştır.

Evlerinde kalan halk, her yönden hükümetten uzak kalmayı yararlarına daha uygun görmektedir. Çünkü kalan bu halk ya kanlar ya acizlerden veya asker kaçaklarından ibaret olup, bütün cabalarını hayatlarını sürdürmeye yetmezken, mülki ve askeri hükümet, onlardan açlık ve ölüm karşılığında mal ve mülklerini istemek ve almakta daha çok ısrar etmek ve inatçı olmak zorundadır. Diğer taraftan, mülki hükümetin tam bir acz içinde bulunuşu, gene bir anarşiye sürüklenen ulusun genel yaşantısını idareye engel olup halkın hukuku için ne düşünüüyorsa hepsi hak ve adalete aykin ve bu sebeple halkın nefretini üstüne çeken bir biçimde çözülmek zorunda ve alışkanlığındadır

Mülki hükümetin tam bir güçsüzlük içinde bulunuşu ve güçlü bir zabıta kuvvetinin noksanlığından, memurların zaruret ve ihtiyaçla genellikle başvurdukları rüşvet, vurgunculuk ve suiistimallerden, memurların keyfine düşkün bir hale gelmesinden ve adli işlerin kesinlikle islememiş olmasından ileri gelmektedir.

Bu sebeple genel yasayışı, her kösede her şehirde kökünden çürütmektedir. Genel iaşenin, ticaret ve ekonominin müthiş bir suretle çökmeye başlaması, asil alametlerdir. Bugün bir para sorunu ortaya çıkmıştır ki, bu dert ne halkta, ne memurlarda gelecek için bir güvenlik bırakmamakta ve namuslu kişileri mukaddesatlarından ayrılmaya zorlamaktadır. Bu sebeple, harp uzadığı takdirde karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike her tarafta çürüyen koskoca saltanatın bir gün içten birdenbire ve her yerde çökmesi ihtimalidir.

Askeri genel durum, Harbin yakın bir gelecekte biteceğine işaret vermemektedir. Bağılaşıklarımızın askeri darbelerle düşmanlarımızı barışa zorlamaları artık söz konusu olmayıp Almanlar, özellikle stratejik idareyi, geliniz bizi yeniniz esasına bağlamışlardır. Düşmanlarımızın birbirinden ayrılmayacağını zaman göstermekte olup, düşman halkın da sefalet ve mahrumiyeti daha az olmak ve kendi itikatlarınca güvenilir bir sonuca ulaşmak ihtimaliyle, bizim dayanabileceğimiz kadar harbi sürdürmeleri tabidir. Bu nedenle harp daha sürecektir. Bu harbin sona erdirilmesinin anahtarı bizim partinin elinde değildir sonucunu çıkartmak lazım gelir.

Türkiye'nin askerî durumu şudur:

Ordu, harbin ilk dönemlerine göre çok zayıftır. Birçok ordunun mevcudu, olması gereken miktarın beşte biri kadardır. Memleketin insan kaynakları, bütünlemeye yeterli değildir. Hatta 7'nci Ordu gibi ikmal ve takviyesine çalışılan bir orduyu bile daha düşmana bir tek kurşun atmadan kuvvetli tutmaya imkân bulamıyor. Genel gücümüze bir örnek olmak üzere arz edeyim ki, dünyanın en güçlü işlerini görmek üzere biner mevcutlu taburlarla bana gönderilen 59'ncu tümenin %50 si ayakta durmağa mecali olmayan zayıf erlerden ibaret olduğundan, seçilmiş ve sağlam kalan 17-20 yaşındaki çelimsiz, gelişmemiş çocuklarla 45-55 yaşındaki işe yaramaz insanlardan ibaret kalmıştır. Diğer en iyi tümenlerin taburları da İstanbul'dan 1000 mevcutla hareket edip en kuvvetlisi 500 mevcutla Haleb'e gelmişlerdir. Bu hâlin sebepleri genel yaşantıya ve mülkî hükümetin kuvvetine tabi ve bundan ötürü bugün düzeltilmesi orduların elinde olmayan etkenlere bağlıdır. Bu örnek gösterir ki, bütün kaynakları toplayarak küçük bir kısmı bile kuvvetli tutmağa imkân yoktur. Subayların sayı ve niteliklerinin noksanlığını söylemeğe lüzum yoktur.

Cephelerimizin istekleri ve ihtiyaçları şudur: Batıda düşmanla temas yoktur. Ancak hükümet merkezimizin dünya ile olan deniz bağlantısı dolayısıyla en zengin ve bayındır bir şehir oluşundan batı cephelerimize düşman tarafından hayati darbeler vurmağa teşebbüs edilmesi ihtimali mevcuttur. Kafkas Cephesi'nde askeri harekât duraklama döneminde olup tarafımızdan kaybedilenlerin geri alınmasına teşebbüs mümkün değildir. Rusların iç durumları ve Avrupa'ya ihtiyaçları faal bulunmalarına pek saik değilse de, herhangi bir nedenle Ruslar buna teşebbüs ederlerse bunu men ve tahdit etmek bizim kudretimiz dışında bir sorundur.

Ruslar, kendi hazırlıkları ve imkânları oranında iş görürler ve durumları elverişli olmadığı yerde dururlar. Irak'ta İngilizler hedeflerini ele geçirmişlerdir. Bu sebeple istilâlarını daha ileriye götürmeleri için siyasi, iktisadi ve askeri bir zorunluk olmadığı kanısındayım. Bununla beraber, onlar harekâtını sürdürür ve başarıya ulaşırlarsa, kaybedilenlere, örneğin Musul'un da ilavesi, kesin sonuca bir etki yapmaz. Denilebilir ki, genel durum âdeta değişmemiş olur. O halde bu cephede de dahi beklemekten başka bir şey yapamayız.

Sina ve Hicaz cephelerinde düşman askeri hedeflerini henüz elde etmemiştir. Anlaşıldığına göre bunun için büyük bir çabayla hazırlanmaktadır. İngiltere'ye hadim bir İslâm âleminin esası ve İngiliz nüfusuna tabi bir Filistin Hristiyan Hükümetinin teşkili ve bu suretle Mısır ve Süveyş ve Kızıldeniz'in sonsuza kadar emniyete alınması ve Türkiye'yi son dini kuvvetlerinden ve en güzel ve bayındır ülkelerinden uzaklaştırmak ve ayırmak hevesleri, İngiltere için âdeta bu harbin hedeflerinden olacak kadar önemli, bizim önlenmesi mümkün olmayan hayati sorunlardandır. Özetle, batıda düşünülen yeni taarruzları beklemek ve Suriye hududunda belirli bir hazırlanmış olan düşman asıl taarruzlarını başarısızlığa uğratmak, askeri durumumuzun şimdiki vazgeçilmez istekleridir.

4. Bu özet genel bakıştan anlayabildiğim, artık her şey bitmiştir, bulunacak bir çare kalmamıştır, şeklinde değildir. Böyle kötümser bir kanı düşmanların ve tehlikelerin en korkuncu olduğunu açıklamaya hacet görmem. Kurtuluş çaresi mevcut olup ancak en doğru tedbirleri bulmak ve durumu hayalsiz ve yaldızsız olduğu gibi görmek gerekir. Buna göre bugün izlenecek yol ve alınacak kararlar şöyle olmalıdır:

a. İşte hükümeti takviye ve normal yaşantıyı sağlamak (jandarmayı kuvvetlendirmek, memurları ve mümkün olduğu kadar adli işleri ve herhalde genel iaşeyle ticaret ve ekonomiyi düzenlemek), hiç olmazsa suiistimalleri en az bir halde ve dayanabilir bir dereceye indirmektir. O suretle ki, memleket sağlam bir harekât üssü halinde bulunmalı. Harbin uzaması Allah saklasın yeni kayıplara ve felaketlere sebep olursa da elimizde ve gerimizde kalacak bölgeler ve halkı her herhalde dayanmaz ve çürük bir halde bulmamalıyız.

b. Askeri siyasetimiz bir savunma siyaseti ve elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek nefesi son ana kadar korumak siyaseti olmalıdır. Böyle bir siyaset yurt dışında bir tek Osmanlı eri kalmasına mütehammil olamaz. Sina Cephesi'nin emniyette bulundurulması,

taarruzla mı yoksa savunmayla mı sağlanacağı sorununa bugünden karar verilemez. Çünkü düşman bu cephede bize insanca ve malzemece üstün olup, bizim bütün kuvvetlerimizi gönderebileceğimiz aylar içinde beklemesi ihtimali fennen zayıftır. Bizim kuvvetlerimiz toplanmadan önce onun taarruz ederek karşısındaki kuvvet aleyhine bir kesin sonuç almak teşebbüsünde bulunması doğaldır. Bundan başka bizim cepheye kuvvet göndereceğimiz iki ay içinde düşman isterse, taşıt araçları bakımından daha çok kuvvet getirmeğe muktedirdir. Bu sebeple düşman daha önce taarruz etmediği takdirde bile sevkیاتımız sona erdikten sonra bugünkü üstünlüğünü artırmış bulunması ihtimal içindedir. Sözün kısası Halep'te bulunan kuvvetlerimizin Sina Cephesi'ne ne kuvvet ve kıymette gelebilecekleri bile bilinmediğinden Sina Cephesi'nin güvenliği için bugün uygulanacak karar, özellikle 7 nci Ordu kıtalarının hemen güneye hareket ettirilmeleri biçiminde olmalıdır. Bu kuvvetlerin sonradan nasıl kullanılabileceğini bugün kesin olarak belirtmeğe, kuvvetlerimizi israf etmemek düşüncesi bir tarafa, harita üzerinde askeri bakımdan bile imkân yoktur.

5.7 nci Ordu kıtalarının güneye hareket ettirilmesiyle yapılacak yığmağın her türlü olumsuz siyasi etkilerden uzak ve memleketin iç ve dış bütün ihtiyaçlarını karşılayacak suretle düzenlenmesi ve sevk ve idaresinin en kestirme yolu şudur:

Bütün Suriye ve Hicaz, şimdiye kadar olduğu gibi, her hususta bir İslam Osmanlıya ait olur ve bunun emri altında olarak Sina Cephesi'nin harekâtını bağımsız olarak diğer bir İslam Osmanlı üzerine alır. İşte yurt yararına en uygun şekil budur. General Falkenhayn'ın gelmesi ve onunla ivedi taahhütlere girilmesi olması ve Kres'in daha önce hak kazanmış olması, sözün kısası Almanları idare etmek gibi sebep ve etkenler yurt yararlarının gerektirdiği açık ve kesin şekli engelleyemez inancındayım. Ölüm, kalım sorunlarında olsun karar verme hakkından yoksun bulunduğumuzu sanmıyorum. Bununla birlikte benim bildiğim sebepler, Falkenhayn'ın kullanması zorunluğu uğrunda memleket yararlarını az da olsa tehlikeye düşürecek kadar kuvvetli saymıyor ve Sina Cephesi'nin Kres'in 7 nci Ordu Komutanı'nın emri altında iki ordu tarafından savunulması ve bu iki orduya Falkenhayn 'm komuta etmesi gerekiyorsa vatan menfaatleri bu suretle hizmetten çekinilemez. Ancak, bu halde General Falkenhayn'ın bütün Suriye ve Hicaz'a komuta eden kişinin emri altına girmesi tartışmaya tahammülü olmayan bir sorundur. Bu halde devlet gözünde en yüksek sorumlu bir Osmanlı olup bütün iç ve siyasi kuvvetler onun elinde bulunur ve Falkenhayn yalnızca bir askeri

komutan durumunda kalır. Sevk ve idarenin ana hatlarıyla beraber geri hizmetler ve illerin ve aşiretlerin idaresi bizim memleketimizin bir öz evlâdının idaresinde bulunur.

7 nci Ordu Komutanlığı'nda kaldığıma göre benim, bağımsız ve kanunen bütün arkadaşlarıma muadil bir ordu komutanıyken bu suretle ikinci ve üçüncü derecede bir komutan durumuna düşmekliğim üzüntü verici olsa da işin bu yönü yurt yararları karşısında örtülü kalabilir. Ancak bu takdirde, gözden uzak tutmamak gereken nazik bir nokta vardır.

7 nci Ordu kıtaları bütünüyle gidip, Kres'in kıtalarıyla benim kıtalarım ayrılması mümkün bir hale gelmesine harp durumu mani olabilir. Yani daha biz nakliyata başladığımız andan itibaren düşman Sina Cephesi'ne taarruza başlar, bu halde gönderilen kuvvetlerin istenildiği gibi bir komutaya bağlanmasına durum uygun olmayıp her gelen kıtanın parça parça muharebeye ve birbiri arkasından Kres'in komutasına girmesi gerekebilir. Bu Hale göre sonunda ordu karargâhı yalnız başına fazla ve işsiz bir şekle girip bütün kıtalar parça parça Kres'e ait kalmış bulunur. Eğer muharebe durumu bu şekilde harekete zorunlu kılarsa, vatanın kaderi söz konusu olurken zorunlu olarak seyirci kalmağa tevekkül ve tahammül edemem. Bu halde yapacağım iş, en küçük bir kıtamanın müdahale ettiği cepheyi kayıtsız şartsız emrim altına almaktır. Yani, kuvvetler muharebe sebebiyle Sina Cephesi'nde bir komuta altında erimeğe mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Daha başlangıçtan itibaren bu noktayı görmüş ve bu kararı vermiş olmak lazımdır. Suriye'nin tümünün Falkenhayn emrine verilemeyeceği sorunda Almanları kırmak ve onların kuvvet ve lüzumlarını ihmal etmek gibi kısa bir düşünceye tâbi olmadığımı itimat buyurmalısınız. Bugün İçinde bulunduğumuz bataklıktan Almanlarla beraber bulunarak kurtulmak zaruriyse de, Almanların bu zorunluluktan ve harbin uzamasından faydalanarak bizi sömürge şekline sokmak ve memleketimizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak siyasetine karşıyım. Ve devlet büyüklerinin bu konuda hiç olmazsa Bulgarlar kadar bağımsız ve kıskanç olmalarını lüzumlu gördüm.

Bağımsızlığımız ve istiklalimiz için kıskanç olduğumuz Almanlarca gereği gibi anlaşıldığı gün, onların bizi Bulgaristan'dan daha muteber göreceklere sizi temin ederim. İyi idare edeceğim diye durmadan fedakârlıkta bulunmak, herhangi bir müttefike ve özellikle Almanlara merhamet ve insaf telkin etmeyip, belki verdiklerimizin yüz kat fazlasına onları teşvik eder. Bugün Falkenhayn, her vesilede herkese karşı Alman

olduğunu ve elbette Alman çıkarını daha çok düşüneceğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Halep'te, Fırat'ta ve Suriye'de Alman siyaseti ve Alman çıkarlarının ne demek olduğunu ve özellikle bu sözü söyleyen, bir Alman konsolosu olmayıp yüzbinlerce Türk kanı için karar vermek mevkiinde bulunan bir komutan olursa, işin tam olarak yurt yararlarımıza aykırı cereyan edeceğini anlamamak mümkün değildir. Falkenhayn geldiği günden beri aşiret reisleri ile görüşmek ve propaganda için Alman subayları göndererek doğrudan doğruya temas etmektedir. Ve "Araplar Türklere düşmandır, biz Almanlar tarafsız olduğumuzdan onları kazanabiliriz" sözünü bizzat bana, bir ordu komutanına söylemiştir. Irak harekâtının yapılmasının mümkün olmadığını daha ilk günden beri anlamıştır. Irak harekâtını memlekete yerleşmesi için kendisine vesile yaptı. Gerçekte, ideali tüm Arabistan'ı Alman idaresine almaktır. Nitekim planın ikinci dönemine başlamıştır. Irak hedefi doğal olarak değişince, Sina Cephesi'nde bir taarruzu söz konusu etti. İki ay sonrası için taarruz veya savunma mı gerektiğini şimdiden kestirmenin mümkün olmadığını herkes gibi o da biliyordu. Fakat bugünkü taarruz sözü, bütün Suriye (yani Arabistan'ın) yönetimi altına girmesi için çekici bir vesileden başka bir şey değildir. İki ay sonra durum taarruza elverişli olmayıp bütün kuvvetlerle Filistin'in savunulması sağlanabilirse General Falkenhayn, dünya ve memleketimize karşı en büyük başarıyı kazanmış şekilde ortaya çıkacağına şüphe yoktur. Fakat bu halde hükümetin takviyesi ve yurt şartları şöyle dursun, yurt tüm olarak elimizden çıkarak bir Alman sömürgesi haline gelmiş olacaktır ve General Falkenhayn bu amaç için bizim borcumuz olan altınları ve Anadolu'dan getirdiğimiz son Türk kanlarını kullanmış bulunacaktır.

Sözün kısası, gerek mülkî idare ve gerek halk içinde yapılacak işlerin herhangi olağan bir memleket meselesi değil, en birinci memleket savunması sorunu olduğu, bu dönemde yurdun hiçbir köşesinin herhangi bir yabancıya altına verilmesi, saltanat hayatını kesin olarak yıkar ve ortadan kaldırır.

İşte benim düşüncelerim bunlardır. Bulunduğunuz mevki sebebiyle bunları açıklamakla vicdanım üzerinden büyük bir yükü kaldırmış olduğum kanısındayım.

7. Ordu Kumandanı
Mirliya Mustafa Kemal

A	4/6/32
D	2
F	5-12

نومبر

٢ اَيْسَلُوْكَ ٣٣٤

۱۷۱

221

Ek-II

Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin Taksimâtını Gösterir Tablolar

A-1		A-2		A-3		A-4		A-5		A-6		A-7		A-8		A-9		A-10		A-11		A-12		A-13		A-14		A-15		A-16		A-17		A-18		A-19		A-20		A-21		A-22		A-23		A-24		A-25		A-26		A-27		A-28		A-29		A-30		A-31		A-32		A-33		A-34		A-35		A-36		A-37		A-38		A-39		A-40		A-41		A-42		A-43		A-44		A-45		A-46		A-47		A-48		A-49		A-50		A-51		A-52		A-53		A-54		A-55		A-56		A-57		A-58		A-59		A-60		A-61		A-62		A-63		A-64		A-65		A-66		A-67		A-68		A-69		A-70		A-71		A-72		A-73		A-74		A-75		A-76		A-77		A-78		A-79		A-80		A-81		A-82		A-83		A-84		A-85		A-86		A-87		A-88		A-89		A-90		A-91		A-92		A-93		A-94		A-95		A-96		A-97		A-98		A-99		A-100		A-101		A-102		A-103		A-104		A-105		A-106		A-107		A-108		A-109		A-110		A-111		A-112		A-113		A-114		A-115		A-116		A-117		A-118		A-119		A-120		A-121		A-122		A-123		A-124		A-125		A-126		A-127		A-128		A-129		A-130		A-131		A-132		A-133		A-134		A-135		A-136		A-137		A-138		A-139		A-140		A-141		A-142		A-143		A-144		A-145		A-146		A-147		A-148		A-149		A-150		A-151		A-152		A-153		A-154		A-155		A-156		A-157		A-158		A-159		A-160		A-161		A-162		A-163		A-164		A-165		A-166		A-167		A-168		A-169		A-170		A-171		A-172		A-173		A-174		A-175		A-176		A-177		A-178		A-179		A-180		A-181		A-182		A-183		A-184		A-185		A-186		A-187		A-188		A-189		A-190		A-191		A-192		A-193		A-194		A-195		A-196		A-197		A-198		A-199		A-200		A-201		A-202		A-203		A-204		A-205		A-206		A-207		A-208		A-209		A-210		A-211		A-212		A-213		A-214		A-215		A-216		A-217		A-218		A-219		A-220		A-221		A-222		A-223		A-224		A-225		A-226		A-227		A-228		A-229		A-230		A-231		A-232		A-233		A-234		A-235		A-236		A-237		A-238		A-239		A-240		A-241		A-242		A-243		A-244		A-245		A-246		A-247		A-248		A-249		A-250		A-251		A-252		A-253		A-254		A-255		A-256		A-257		A-258		A-259		A-260		A-261		A-262		A-263		A-264		A-265		A-266		A-267		A-268		A-269		A-270		A-271		A-272		A-273		A-274		A-275		A-276		A-277		A-278		A-279		A-280		A-281		A-282		A-283		A-284		A-285		A-286		A-287		A-288		A-289		A-290		A-291		A-292		A-293		A-294		A-295		A-296		A-297		A-298		A-299		A-300		A-301		A-302		A-303		A-304		A-305		A-306		A-307		A-308		A-309		A-310		A-311		A-312		A-313		A-314		A-315		A-316		A-317		A-318		A-319		A-320		A-321		A-322		A-323		A-324		A-325		A-326		A-327		A-328		A-329		A-330		A-331		A-332		A-333		A-334		A-335		A-336		A-337		A-338		A-339		A-340		A-341		A-342		A-343		A-344		A-345		A-346		A-347		A-348		A-349		A-350		A-351		A-352		A-353		A-354		A-355		A-356		A-357		A-358		A-359		A-360		A-361		A-362		A-363		A-364		A-365		A-366		A-367		A-368		A-369		A-370		A-371		A-372		A-373		A-374		A-375		A-376		A-377		A-378		A-379		A-380		A-381		A-382		A-383		A-384		A-385		A-386		A-387		A-388		A-389		A-390		A-391		A-392		A-393		A-394		A-395		A-396		A-397		A-398		A-399		A-400		A-401		A-402		A-403		A-404		A-405		A-406		A-407		A-408		A-409		A-410		A-411		A-412		A-413		A-414		A-415		A-416		A-417		A-418		A-419		A-420		A-421		A-422		A-423		A-424		A-425		A-426		A-427		A-428		A-429		A-430		A-431		A-432		A-433		A-434		A-435		A-436		A-437		A-438		A-439		A-440		A-441		A-442		A-443		A-444		A-445		A-446		A-447		A-448		A-449		A-450		A-451		A-452		A-453		A-454		A-455		A-456		A-457		A-458		A-459		A-460		A-461		A-462		A-463		A-464		A-465		A-466		A-467		A-468		A-469		A-470		A-471		A-472		A-473		A-474		A-475		A-476		A-477		A-478		A-479		A-480		A-481		A-482		A-483		A-484		A-485		A-486		A-487		A-488		A-489		A-490		A-491		A-492		A-493		A-494		A-495		A-496		A-497		A-498		A-499		A-500		A-501		A-502		A-503		A-504		A-505		A-506		A-507		A-508		A-509		A-510		A-511		A-512		A-513		A-514		A-515		A-516		A-517		A-518		A-519		A-520		A-521		A-522		A-523		A-524		A-525		A-526		A-527		A-528		A-529		A-530		A-531		A-532		A-533		A-534		A-535		A-536		A-537		A-538		A-539		A-540		A-541		A-542		A-543		A-544		A-545		A-546		A-547		A-548		A-549		A-550		A-551		A-552		A-553		A-554		A-555		A-556		A-557		A-558		A-559		A-560		A-561		A-562		A-563		A-564		A-565		A-566		A-567		A-568		A-569		A-570		A-571		A-572		A-573		A-574		A-575		A-576		A-577		A-578		A-579		A-580		A-581		A-582		A-583		A-584		A-585		A-586		A-587		A-588		A-589		A-590		A-591		A-592		A-593		A-594		A-595		A-596		A-597		A-598		A-599		A-600		A-601		A-602		A-603		A-604		A-605		A-606		A-607		A-608		A-609		A-610		A-611		A-612		A-613		A-614		A-615		A-616		A-617		A-618		A-619		A-620		A-621		A-622		A-623		A-624		A-625		A-626		A-627		A-628		A-629		A-630		A-631		A-632		A-633		A-634		A-635		A-636		A-637		A-638		A-639		A-640		A-641		A-642		A-643		A-644		A-645		A-646		A-647		A-648		A-649		A-650		A-651		A-652		A-653		A-654		A-655		A-656		A-657		A-658		A-659		A-660		A-661		A-662		A-663		A-664		A-665		A-666		A-667		A-668		A-669		A-670		A-671		A-672		A-673		A-674		A-675		A-676		A-677		A-678		A-679		A-680		A-681		A-682		A-683		A-684		A-685		A-686		A-687		A-688		A-689		A-690		A-691		A-692		A-693		A-694		A-695		A-696		A-697		A-698		A-699		A-700		A-701		A-702		A-703		A-704		A-705		A-706		A-707		A-708		A-709		A-710		A-711		A-712		A-713		A-714		A-715		A-716		A-717		A-718		A-719		A-720		A-721		A-722		A-723		A-724		A-725		A-726		A-727		A-728		A-729		A-730		A-731		A-732		A-733		A-734		A-735		A-736		A-737		A-738		A-739		A-740		A-741		A-742		A-743		A-744		A-745		A-746		A-747		A-748		A-749		A-750		A-751		A-752		A-753		A-754		A-755		A-756		A-757		A-758		A-759		A-760		A-761		A-762		A-763		A-764		A-765		A-766		A-767		A-768		A-769		A-770		A-771		A-772		A-773		A-774		A-775		A-776		A-777		A-778		A-779		A-780		A-781		A-782		A-783		A-784		A-785		A-786		A-787		A-788		A-789		A-790		A-791		A-792		A-793		A-794		A-795		A-796		A-797		A-798		A-799		A-800		A-801		A-802		A-803		A-804		A-805		A-806		A-807		A-808		A-809		A-810		A-811		A-812		A-813		A-814		A-815		A-816		A-817		A-818		A-819		A-820		A-821		A-822		A-823		A-824		A-825		A-826		A-827		A-828		A-829		A-830		A-831		A-832		A-833		A-834		A-835		A-836		A-837		A-838		A-839		A-840		A-841		A-842		A-843		A-844		A-845		A-846		A-847		A-848		A-849		A-850		A-851		A-852		A-853		A-854		A-855		A-856		A-857		A-858		A-859		A-860		A-861		A-862		A-863		A-864		A-865		A-866		A-867		A-868		A-869		A-870		A-871		A-872		A-873		A-874		A-875		A-876		A-877		A-878		A-879		A-880		A-881		A-882		A-883		A-884		A-885		A-886		A-887		A-888		A-889		A-890		A-891		A-892		A-893		A-894		A-895		A-896		A-897		A-898		A-899		A-900		A-901		A-902		A-903		A-904		A-905		A-906		A-907		A-908		A-909		A-910		A-911		A-912		A-913		A-914		A-915		A-916		A-917		A-918		A-919		A-920		A-921		A-922		A-923		A-924		A-925		A-926		A-927		A-928		A-929		A-930		A-931		A-932		A-933		A-934		A-935		A-936		A-937		A-938		A-939		A-940		A-941		A-942		A-943		A-944		A-945		A-946		A-947		A-948		A-949		A-950		A-951		A-952		A-953		A-954		A-955		A-956		A-957		A-958		A-959		A-960		A-9	
-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	-----	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-------	--	-----	--

Ek-II

Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin Taksimâtını Gösterir Tablolar

A. 8	Sakarya Grubu	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8
	Sakarya Grubu	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8	A. 8

Ek-II.c

Ek-II

Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin Taksimatını Gösterir Tablolar

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Ek-II.ç

Ek-II

*Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin
Taksimatını Gösterir Tablolar*

[illegible]

Ek-II.d

***Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin
Taksimatını Gösterir Açıklamalar***

Ek-II.e

Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin Taksimatını Gösterir Açıklamalar

1	4-10897
0	2
7	5-18

پنج ابرو

(— طار)

- [illegible]

۳۔ عَرُوفٌ وَقَطِيعَةٌ مِمَّا وَرَأَى

- [illegible]

وہ عجیب اور

104-1

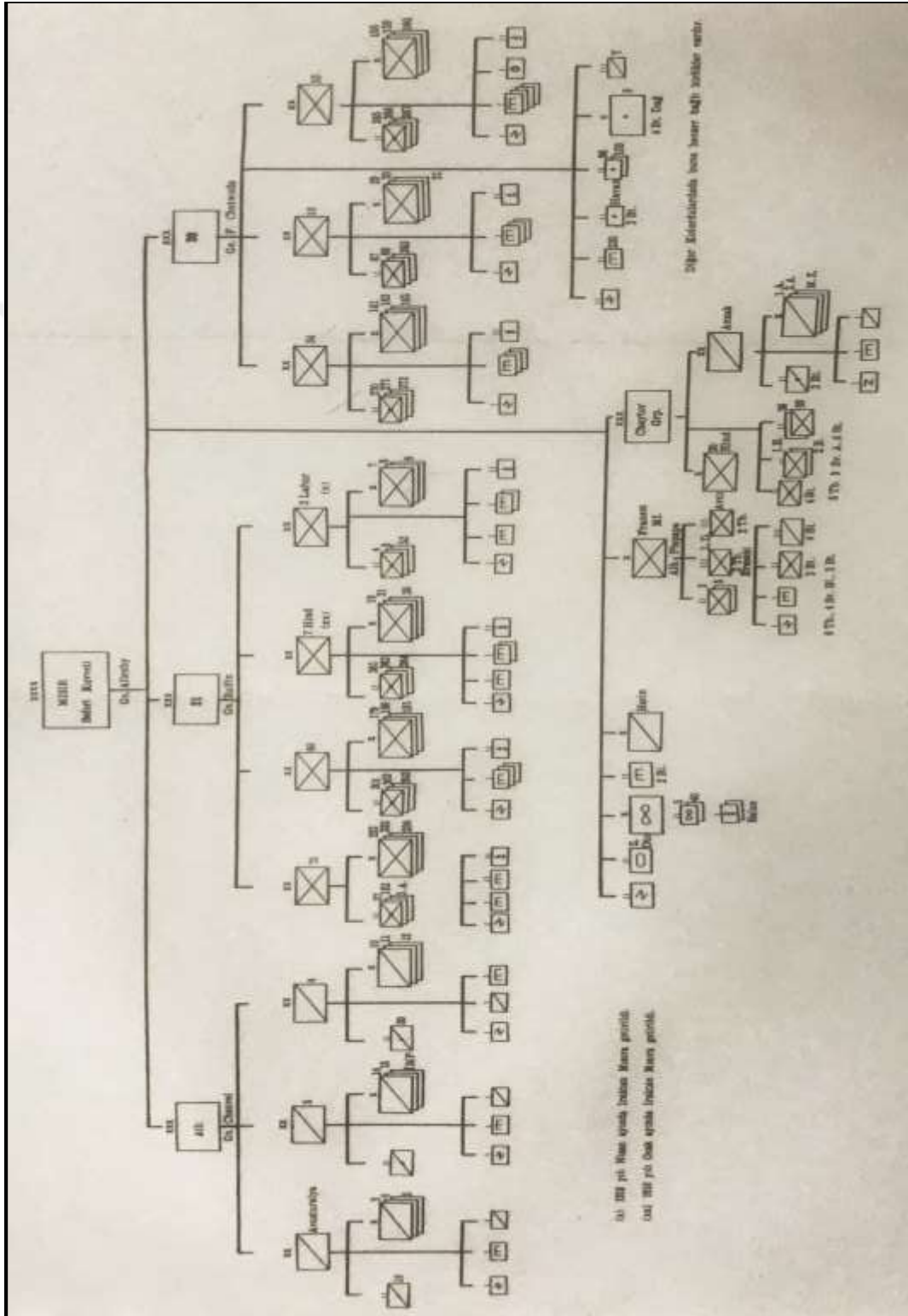
- (آ) بجای درجه فرقه - دو مرتبه گسترش -
(ب) و د. ا. مرتبه دوازدهم همان فرقه سیزده - و در دوازدهم مرتبه دوازدهم - و در دوازدهم مرتبه دوازدهم -
جدا گشتند -
مرتبه فرقه سیزده که در تمام بود که گشتند -

***Yıldırım Ordular Grubu Birliklerinin
Taksimatını Gösterir Açıklamalar***

Ek-II.g

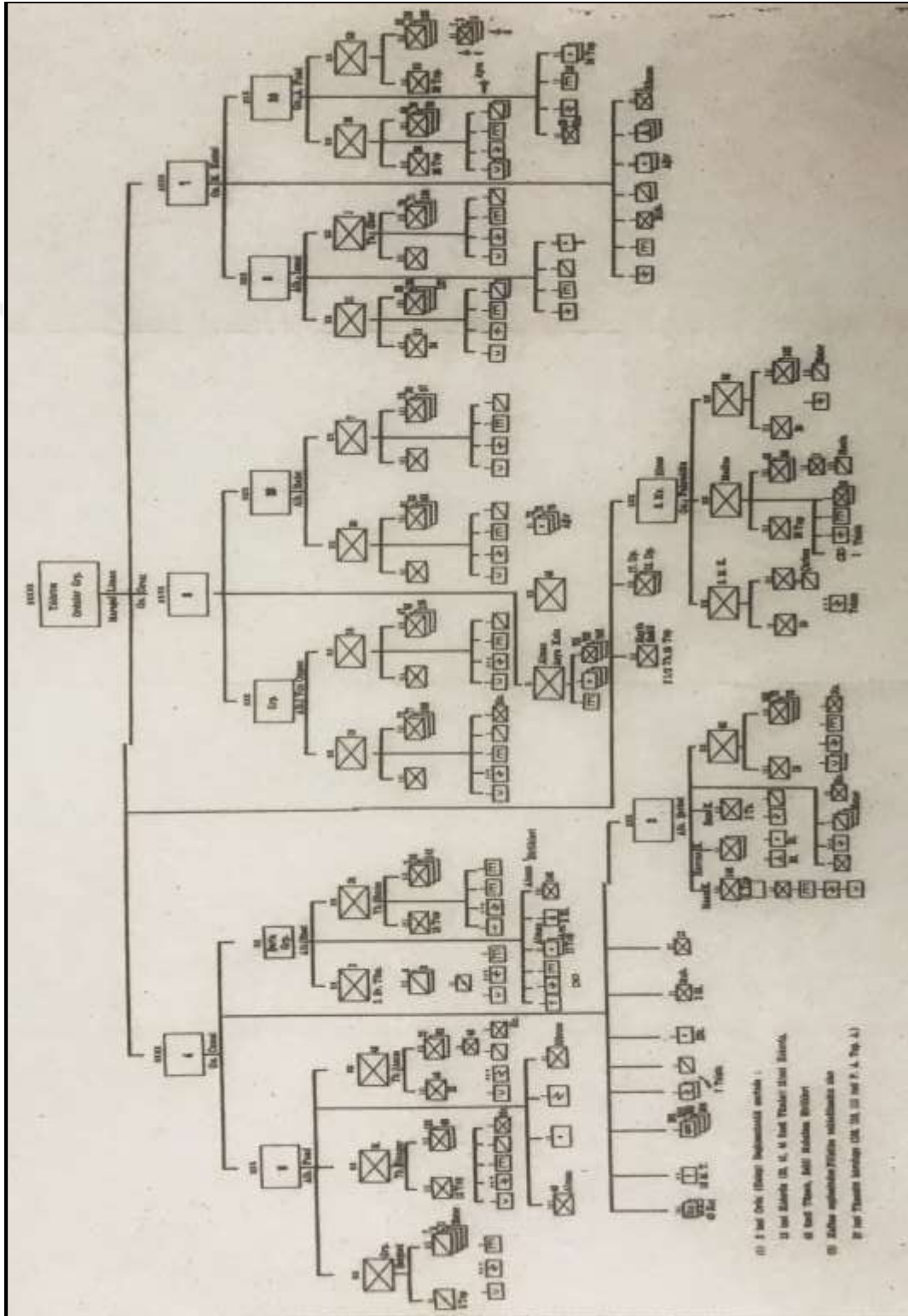
Ek-III

Mısır Seferi Kuvvetleri Kuruluş Şeması

Ek-IV

Yıldırım Ordular Grubu Kuruluş Şeması

*Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği Tarafından
Erkan-ı Harbiye Reisliğine gönderilen Harp Raporu*

Ek-V.a

*Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği Tarafından
Erkan-ı Harbiye Reisliğine gönderilen Harp Raporu*

Ek-V.b

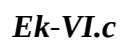
*Yıldırım Ordular Grubu'nun Ricatı ile Halep Bölgesi ve Kuzeyinde
Alınacak Tedbirlere İlişkin Grup Kumandanı Emri*

*Yıldırım Ordular Grubu’nun Ricatı ile Halep Bölgesi ve Kuzeyinde
Alınacak Tedbirlere İlişkin Grup Kumandanı Emri*

*Yıldırım Ordular Grubu’nun Ricatı ile Halep Bölgesi ve Kuzeyinde
Alınacak Tedbirlere İlişkin Grup Kumandanı Emri*

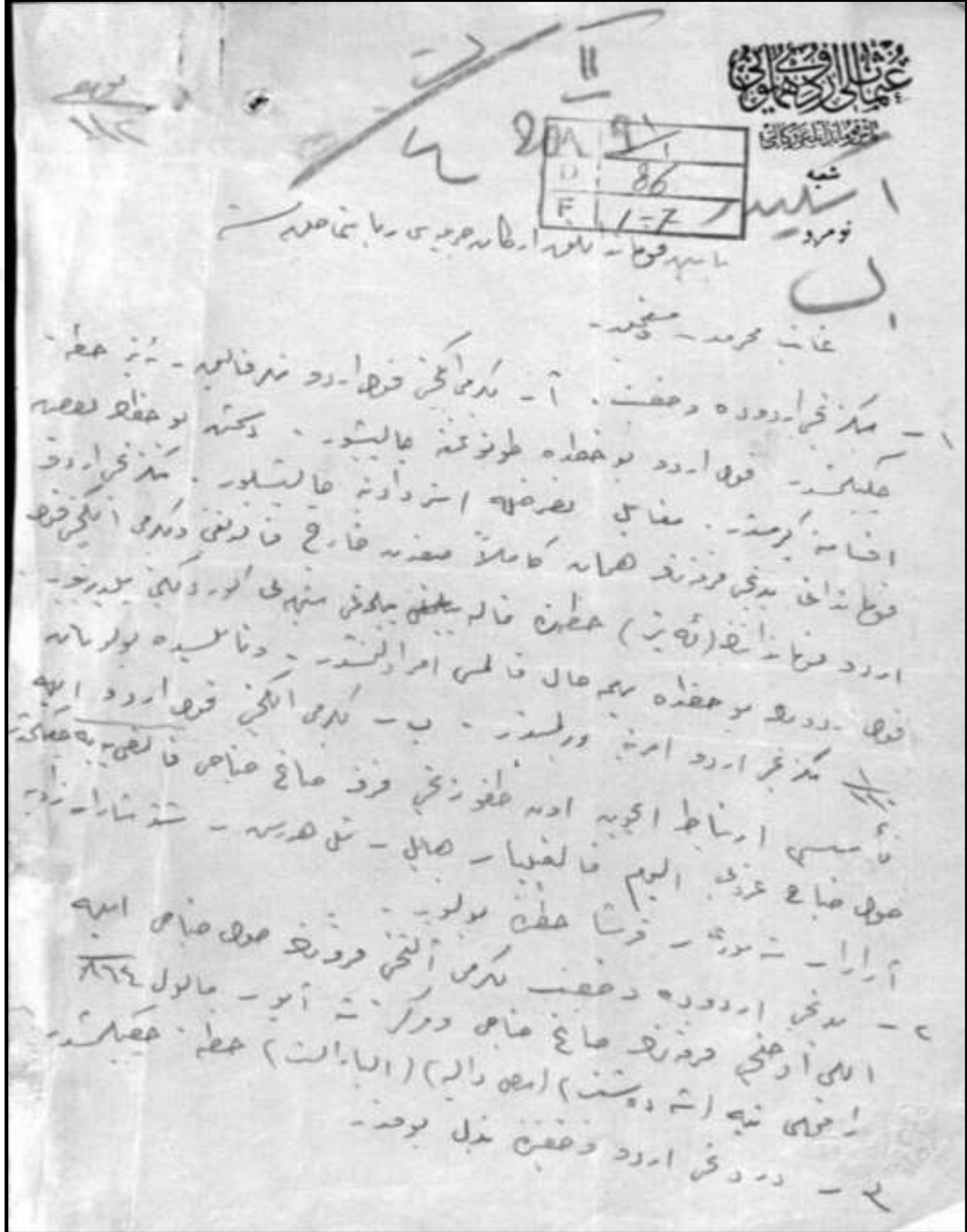
*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

A B C D E F		19.9.34 26/03/54
1. Adı 2. Soyadı 3. Doğum Yılı 4. Doğum Yeri	5. Mesleği 6. İhtisarı 7. İhtisarı 8. İhtisarı	

236

Ek-VII

*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

Ek-VII.b

Ek-VII

*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

A	1
D	2/8
F	8

عبدالله بن محمد
البربري

شعبه

نومرد

د مذکور قوتل ابدی مواضعه کرمده با لافره مذکور ابدی قوتل
به اثر ضایعات دزدی و نیز فایده کرمده ابدی دزدی
قوتل ده بر آید کرمده قوتل یلجی ده

۴ - در رنج ابدی قوتل به بر وقت ابدی
۵ - دیم ابدی قوتل قوتل قوتل
۶ - دیم طاهره ی یو صاعده ی دیم قوتل یو صاعده ابدی قوتل
۷ - ابدی ابدی قوتل ابدی ۱۹/۹/۴۱ ۱۹/۹/۴۱

ابن طاهره
عبد

منظور ابدی
۱۹/۹/۴۱

Ek-VII.c

Ek-VII

*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

Ek-VII

*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

A	✓
D	86
F	1-10

شعبه
نومرد

۴- مزبذب ددیاره ده دضف مسم بر بخل بوخه - برانگی
موضع آره سن ی صفه برآه اول نفیده مایستیلو - اضم

۲۹/۹/۱۹
۱۱)۲۰

ارتباط صلیبی
مجموعه

منظور مینوردر
۲۹/۱۹/۱۹

Ek-VII.d

Ek-VII

Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının Filistin Cephesine Ait Harp Raporları

auszer reihe befoerdern u erfangsbestaetigung
durch offizier orbaton :- 715.
Er h qu kosjoli :-

1-11

19/9-1-15

baş komandalık erkani harbiyyessi riyaseti d.letilessine davet mahren ve mustadjelidir 1) sekisindji orduda vasiyet : a) yirmi ikindji kol ordu nehri fatik et tire hattina teschekilmischdir kol ordu bu hatda tutunmağa teschalischiyor : duschaen bu hattin basi aksasina girmischdir mukabil taarruza istirdadina teschalischiyor sekisindji ordu kumandanı yedindji firkanin hemen kaniten saifdan haridj kaldigini ve yirmi ikindji kol ordu kumandanin et tire hattında kala bilmeği schubheli gordigini bildiriyor kol ordunun bu hatda behemehal kalmassı emir olunnischdir ve hatluda bulunan re 1/110 sikisindji ordu emrine virileischdir) yirmi ikindji kol ordu ile tesis irtibat işchin on dokusindji firka sağ djenahi kalkilje ye teschekilmischdir sol djenah gurubi elyevn kalkilya - habla - ch el horesch - ch neddschara - zaviye - arara - ch surie - faireha hattında buluniyor 2.) yedindji orduda vasiyet : yirmi

703209

1-12

altindji firkanin sol djenahi ile ellı utschindji firkanin sağ djenahi ve merkesi ch abu malut - 864 rakimli tere - ch dachbet - sahel delliye - el baralaj hattına teschekilmischdir 3.) dordindji ordu vasiyetinde tebeddul yokdir 4.) museirib ve dera daki vasiyetde muhi bir tebeddul yokdir bu iki mevki arassindani hattin biran evvel tasirine teschalischiyor efendı 19 eylul saat on bir otuz sonra :- irtibat sahittligi nr 112 ali haider .+

Ek-VII.e

*Yıldırım Ordular Grubu Grup Karargâhının
Filistin Cephesine Ait Harp Raporları*

III 03302		<table border="1"> <tr> <td>A</td> <td>2</td> </tr> <tr> <td>G</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>F</td> <td>1-15</td> </tr> </table>		A	2	G	26	F	1-15
A	2								
G	26								
F	1-15								
1) معلومات 2) معلومات 3) معلومات 4) معلومات 5) معلومات 6) معلومات 7) معلومات 8) معلومات 9) معلومات 10) معلومات	1) معلومات 2) معلومات 3) معلومات 4) معلومات 5) معلومات 6) معلومات 7) معلومات 8) معلومات 9) معلومات 10) معلومات	1) معلومات 2) معلومات 3) معلومات 4) معلومات 5) معلومات 6) معلومات 7) معلومات 8) معلومات 9) معلومات 10) معلومات	1) معلومات 2) معلومات 3) معلومات 4) معلومات 5) معلومات 6) معلومات 7) معلومات 8) معلومات 9) معلومات 10) معلومات						

Ek-VIII

Nablus Muharebesi Kronolojisi

- 04 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Avusturya'dan İstanbul'a dönüşü ve Pera Palas'ta Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesi.
- 05 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Sarayda Sultan Vadeddin ile görüşerek, ona başkumandanlık görevini üzerine almasını önermesi.
- 05 Ağustos 1918** : Başkumandanlık Vekâleti unvanının, "Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Riyaseti" olarak değiştirilmesi.
- 16 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci kez 7. Ordu Kumandanı olarak görevlendirilmesi.
- 26 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'e gelişi.
- 27 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'ten İstanbul'da bulunan Dr. Rasim Ferit'e (Talay) Halep'ten güneye ineceğini belirten mektubu.
- 28 Ağustos 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'ten güneye hareketi ve Nablus'a gelişi.
- 01 Eylül 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordu Kumandanı olarak fiilen göreve başlaması.
- 03 Eylül 1918** : İngilizlerin Baalbek'i işgali.
- 11 Eylül 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus'tan Dr. Rasim Ferit'e mektubu: "*Suriye'yi baştanbaşa bir daha etüt ettim; Suriye umumiyetle şayan-ı merhamet bir hale gelmiştir.*"
- 14 Eylül 1918** : Kuzey Arap Ordusunun Dera güneyinde yığınaklanması.
- 16 Eylül 1918** : Filistin Cephesinde Arap nizami kuvvetlerinin Dera İstasyon binası ile demir yolunu tahrip etmesi ve Şeria'nın doğusunda İngiliz desteği ile Arap saldırı.
- 17 Eylül 1918** : Dera'nın RAF tarafından bombardımanı.
- 18 Eylül 1918** : İngilizlerin Nablus'a saldırması.

- 19 Eylül 1918**
- : Saat 04.30: Filistin Cephesinde Sir Allenby komutasında İngilizlerin genel taarruza başlaması
 - : Saat 05.00: RAF'a ait altı uçakla Nablus'ta bulunan 7. Ordu karargâhının bombalanması.
 - : İngiliz hava kuvvetlerinin 8. ve 7. Ordu karargâhlarını Tul Kerim ve Nablus'ta bombardıman etmesi.
 - : İngiliz kuvvetlerinin Yıldırım Ordular Grubu'na kara deniz ve havadan üç kol halinde genel taarruzları.
- 20 Eylül 1918**
- : Saat 05.30: MSK 5. Süvari Tümeni birliklerinin Nasıra'da bulunan Yıldırım Ordular Grubu karargâhına baskın vermesi ve Grup Kumandanı Liman Paşa'nın Nasıra'dan ayrılarak Taberiye'ye intikal etmesi.
 - : Türk savunma gücünün kırılması ve İngilizlerin Cenin ve Bişsan kasabalarını ele geçirmesi. Türklerin Hayfa Limanı'nı boşaltmaya başlaması.
 - : Saat 16.00: RAF tarafından Nablus-Beyti-Hasan yolu üzerindeki Yıldırım birliklerine hava taarruzu icra edilmesi.
 - : MSK 4.Süvari Tümeni birliklerinin Mecmamiye Köprüsünü ele geçirmesi.
- 21 Eylül 1918**
- : Saat 07.00: Gece Samah'tan yola çıkan Liman Paşa'nın Dera'ya gelişi.
 - : Yıldırım Ordular Grubu karargâhının Şam'a nakledilmesi.
 - : İngilizlerin Nablus-Bisan hattını tutması ve Samarya-Atare Belh hattına ulaşmaları.
 - : Nasıra'nın İngilizlerce işgal edilmesi ve MSK birliklerinin Hayfa ile Akka'ya yönelmesi.
- 22 Eylül 1918**
- : MSK Çöl Atlı Kolordusunun üç koldan Şam istikametinde, Taberiye Gölü kuzey ve güneyi ile Dera üzerinden ilerlemeye başlaması.
 - : MSK Çaytor Grubunun Ed-Damiye Köprüsünü ele geçirmesi.
 - : Şeria bölgesinden çekilen 4.Ordunun Chaytor Grubu tarafından takibe başlanması.

- : Tufeyle, Kerek, Salt ve Beni-Saab'ın MSK tarafından işgal edilmesi.
- : Şam'da isyan Yıldırım Ordular Grubu karargâhını Şam'ın kuzeyine nakli.
- : Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan VI. Mehmed Vahdettin'in Fahri Yaverliğine getirildiğine dair padişah iradesi.
- 23 Eylül 1918** : Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin Batı Şeria'da tamamen atılması.
- : Saat 16.30: Yeni Zelanda Tugayı tarafından Salt'ın işgal edilmesi.
- : Kuzey Arap Ordusunun Maan'ı, MSK Süvari birliklerinin ise Nasiriye, Akka ve Hayfa'yı ele geçirmesi.
- 24 Eylül 1918** : İngilizlerin Simah'ı ve Taberiye kasabalarını ele geçirmesi.
- : Arap-İngiliz Ordusunun Maan'ı, MSK Süvari birliklerinin ise Nasiriye, Akka ve Hayfa'yı ele geçirmesi.
- 25 Eylül 1918** : İngilizlerin Amman'ı işgali.
- 26 Eylül 1918** : Dera ve Aclun'un İngiliz ve Araplar tarafından işgali.
- 27 Eylül 1918** : Arap ordusu tarafından Dera'nın 17 mil kuzeyinde Şeyh Sait bölgesinde ricat halindeki Yıldırım birliklerinin yolunu keserek imha etmesi.
- : Liman Paşa'nın Şam'dan ayrılarak Baalbek'e intikali.
- 28 Eylül 1918** : Arap ordusu tarafından Dera'nın 17 mil kuzeyinde Şeyh Sait bölgesinde ricat halindeki Yıldırım birliklerinin yolunu keserek imha etmesi.
- : İngiliz süvari birliklerinin Dera üzerinden Şam'a yönelmeleri ve Kuneytra'nın İngilizler tarafından işgali.
- 29 Eylül 1918** : Mustafa Kemal Paşanın Başkumandanlığa Yıldırım Ordular Grubunun ricatını anlatan rapor göndermesi.
- 30 Eylül 1918** : Yıldırım Ordular Grubuna bağlı birliklerin Şam'ın kuzeyine; Barade Vadisi ve Riyak istikametinde çekilmesi.
- : T.E. Lawrence ve Arap Kuvvetlerinin Şam'a girmesi.
- : Mustafa Kemal Paşa'nın trenle Rayak'a intikali.

- 01 Ekim 1918** : Saat 06.00: Kuzey Arap Ordusu ve Avustralya Atlı Tümeni 5. Atlı Tugayı'nın Şam'a girişi.
: Nebik, Duma ve Zebadani'nin İngilizlerce işgali ve İngiliz ileri harekâtının Humus istikametinde devam etmesi.
- 02 Ekim 1918** : Rayak'ın İngilizler tarafından işgali.
: Liman von Sanders'in Baalbek'ten Humus'a intikali.
- 03 Ekim 1918** : Beyrut'un Fransız ve İngilizlerce işgali.
: Zahle ve Şuf'un İngilizlerce işgali.
: Liman Paşa ile Mustafa Kemal Paşa'nın Humus'ta bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapması.
- 04 Ekim 1918** : Çukurova (Adana) bölgesinde konuşlu bulunan 2. Ordu Kumandanlığının Yıldırım Ordular Grup Kumandanlığı emrine verilmesi.
- 05 Ekim 1918** : Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve İsmet Bey'in Halep'te bir araya gelmesi.
: Liman Paşa'nın karargâhı ile birlikte Humus'tan Halep'e hareket edişi.
- 06 Ekim 1918** : Sayda'nın İngilizler tarafından işgali.
: Liman Paşa'nın sabah saatlerinde Halep'e gelişi.
: Osmanlı birliklerinin Humus'u boşaltması.
- 07 Ekim 1918** : Fransız donanmasının Beyrut'u işgali.
: Akdeniz Müttefik Donanması Komutanı Amiral Calthorpe'un Londra Hükümeti'nden müttefik filosu ile Limni Adası'na intikal emri alması
- 08 Ekim 1918** : Talat Paşa'nın sadaret makamından istifa etmesi ve hükümet kurma görevinin Tevfik Paşa'ya verilmesi.
- 10 Ekim 1918** : Tevfik Paşa'nın karşılaştığı zorluklar nedeniyle hükümet kuramayacağını Padişah VI. Mehmed Vahdeddin'e bildirmesi ve görevin Ahmet İzzet Paşa'ya tevdi edilmesi.
- 11 Ekim 1918** : Akdeniz Müttefik Donanması Komutanı Amiral Calthorpe'un müttefik filosu ile Mondros Limanı'na gelişi.
: Baalbek'in İngilizler tarafından işgali.

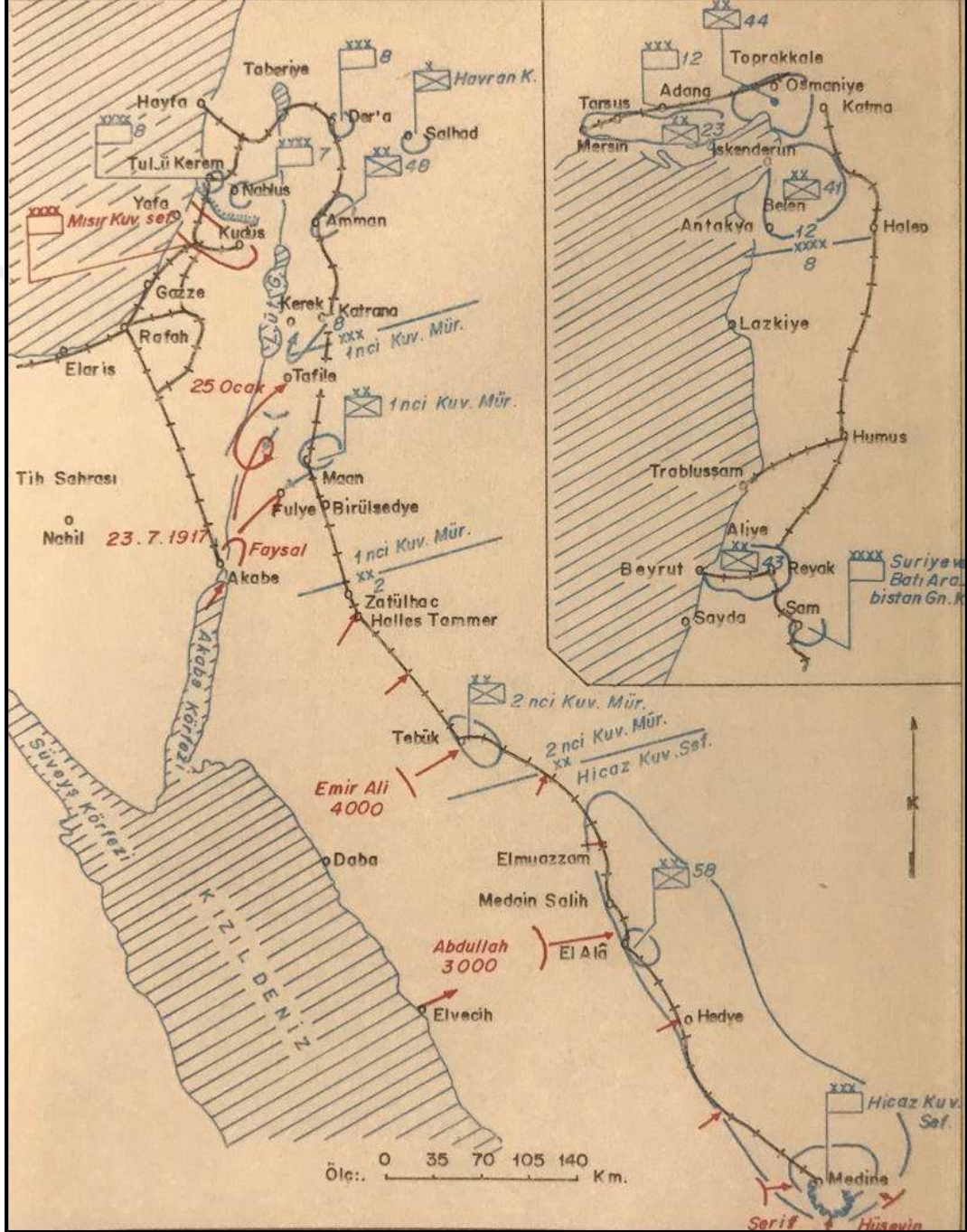
- 12 Ekim 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Halep'ten, Seryaver Naci Bey'e Sultan Vahdeddin'e iletmek üzere telgraf çekmesi. (*Ahmet İzzet Paşa tarafından içinde kendisinin de olduğu halde Fethi, Tahsin, Rauf, Canbolat, Azmi ve Şeyhülislam Hayri Beylerin bulunduğu bir hükümet kurmasını önermesi*)
- : Humus'un İngilizler tarafından işgali.
- 13 Ekim 1918** : Trablus Şam'ın İngilizler tarafından işgali.
4. Ordu Kumandanlığının lağvedilmesi.
- 14 Ekim 1918** : Ahmet İzzet Paşa'nın Başkumandan Vekilliği ve Harbiye Nazırlığı görevleri uhdesinde kalmak üzere yeni Osmanlı kabinesinin teşkil edilmesi.
- : Fransız donanmasının Lübnan bölgesinde Trablusşam kıyılarına çıkarma yapması.
- 15 Ekim 1918** : Esir İngiliz Generali Townshend'in, Bahriye Nazırı Rauf Bey'e, esareti müddetince gördüğü iyi muamele nedeniyle teşekkürlerini ve bu kapsamda; İngiliz Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasında mütareke görüşmeleri için yardımcı olacağını belirten mektubu göndermesi.
- 16 Ekim 1918** : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, Meclis-i Vükela'da İngiliz Generali Townshend'ten İngiliz Hükümeti nezdinde arabuluculuk yapmasının yönündeki önerisi ve söz konusu önerinin kabulü.
- 17 Ekim 1918** : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, İstanbul'da, esir İngiliz Generali Townshend ile üstleneceği arabuluculuk görevi konusunda görüşmesi.
- : Emir Faysal'ın İngiliz zırhlı otomobilleriyle destekli 1.200 piyade ve 300 süvarisiyle Hama istikametinde ilerlemeye başlaması.
- 18 Ekim 1918** : İstanbul Hükümeti'nin esir İngiliz Generali Townshend'ı serbest bırakması ve General Townshend'ın İstanbul'dan İzmir'e gitmek üzere ayrılması.

- : Cerablus bölgesinde konuşlu bulunan Fırat Grubu'nun 6. Ordu Kumandanlığı emrine verilmesi.
- 19 Ekim 1918** : Hama ve Lazkiye'nin İngilizler tarafından işgal edilmesi.
- 20 Ekim 1918** : İngiliz General Townsend'in Midilli'den Mondros'a gelişi.
- 22 Ekim 1918** : İtilaf Bloğu'nun mütareke görüşmeleri için Amiral Calthorp'u görevlendirmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'na sunulmak üzere hazırlanan 25 maddelik mütareke koşullarının Amiral Calthorp'e bildirmesi.
- : MSK ve Kuzey Arap Ordusunun Halep istikametinde ileri harekâtlarına devamla Halep'e yaklaşımları ve Alman uçak kampına saldırması.
- 23 Ekim 1918** : İngilizlerin Halep'e saldırması ve kentte bulunan 7. Ordu birlikleri ile meskûn mahal muharebelerinin cereyan etmesi.
- : Amiral Calthorp'un, İstanbul Hükümeti'ne, Londra Hükümeti'nin mütareke için görüşmeyi kabul ettiğini bildirmesi.
- 24 Ekim 1918** : Mütareke görüşmeleri için Rauf Bey başkanlığındaki Osmanlı Heyetinin Mondros'a gitmek üzere Pey-ki Şevket Kruvazörü işle İstanbul'dan ayrılması.
- : T.E. Lawrence'ın cephe hattından İngiltere'ye dönüşü.
- 25 Ekim 1918** : Kuzey Arap Ordusunun Halep'e girişi.
- 26 Ekim 1918** : İngiliz ve Arap süvarilerinin Halep'e girişi.
- : Yıldırım Ordu7. Ordu birlikleri ile Halep kuzeyinde İngiliz-Arap birlikleriyle Katma Muharebesinin cereyan etmesi.
- : Sonuçsuz kalan MSK taarruzları sonucunda İskenderun-Beylan-Der Cemal-Tel Rıfat hattında MSK ileri harekâtının son bulması.
- 27 Ekim 1918** : Antakya'nın İngilizler tarafından işgal edilmesi.
- 28 Ekim 1918** : Münbiç'in İngilizler tarafından işgal edilmesi.
- 29 Ekim 1918** : Dicle Grubu'na İngilizlerin güneyden yoğun saldırılarda bulunması.

- : Müslümiye tren istasyonunun Kuzey Arap Ordusu ve MSK birliklerince işgal edilmesi.
- 30 Ekim 1918** : Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Bloğu devletleri arasında mütareke metninin imzalanması. (*İngiliz zırhlısı HMS Agamemnon'da gece saat 22:00'da imzalanan 25 maddelik Mondros Mütarekesi'nin ertesi gün öğleyin saat 12:00'den itibaren geçerli olacağı.*)
- : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından, Liman Paşa'ya emir komutayı Mustafa Kemal Paşa'ya devrederek İstanbul'a dönmesi ve diğer Alman birliklerini süratle İstanbul'a naklini sağlanması yönündeki talimatı.
- : 7. Ordu Kumandanlığı karargâhının Raco'ya nakledilmesi.
- 31 Ekim 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın Adana'ya gelerek Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığını Liman Paşa'dan devralması.
- 03 Kasım 1918** : Mustafa Kemal Paşa tarafından Harbiye Nezaretine çekilen telgraf ile Toros Tünelleri, Suriye Sınırı, Kilikya ve Orduların Terhisi konularında detaylı izahat istenilmesi.
- 04 Kasım 1918** : Ali Fuat Paşa'nın Adana'ya gelişi ve Mustafa Kemal Paşa ile Mütarekenin menfi sonuçlarına karşı uygulanacak hal tarzı hakkında görüşmesi.
- 05 Kasım 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın, Yıldırım Ordular Grubu birliklerine İskenderun'un işgaline silahla karşı konulması yönündeki emri ve mevcut durum ve aldığı tedbirleri İstanbul Hükümetine (Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya) bildirmesi.
- 06 Kasım 1918** : Mustafa Kemal Paşa'nın, Yıldırım Ordular Grubu birliklerine İskenderun'a asker çıkarmak girişiminde bulunacak olan İngilizlere ateşle mukabele edilmesi ve ayrıca 7. Ordunun büyük kısmının Katma-İslahiye istikametinde Kilikya bölgesine çekilmesine dair emri.
- 10 Kasım 1918** : İstanbul Hükümeti tarafından, Yıldırım Ordular Grubu'nun dağıtılarak, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a çağırılması.

HARİTALAR

1918 Yılı Ocak Ayı İtibariyle Filistin Cephesi ve Hicaz Bölgesinin Genel Durumu

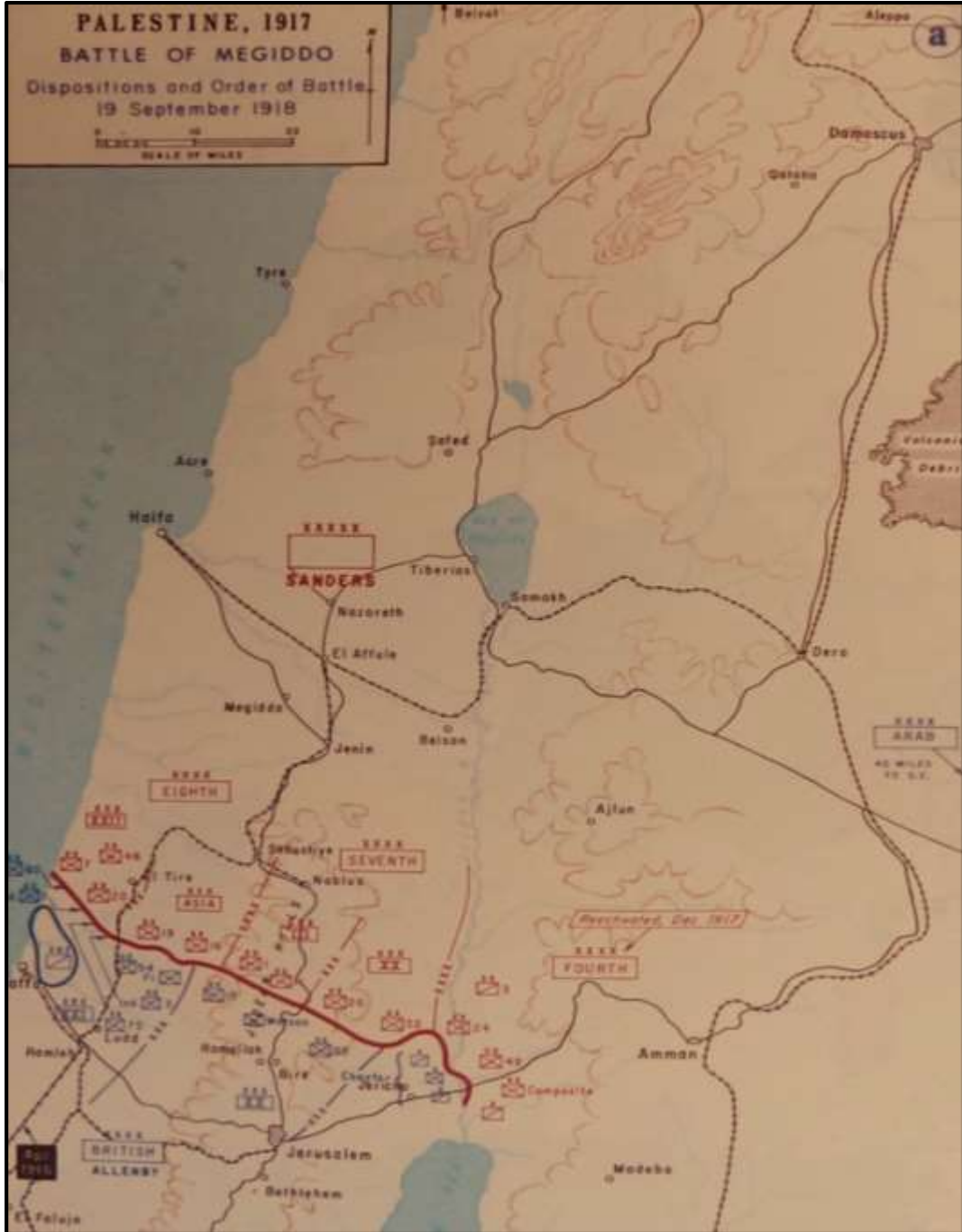
Harita-I

*Nablus Muharebesi Harekât Bölgesinin
Coğrafi Haritası*

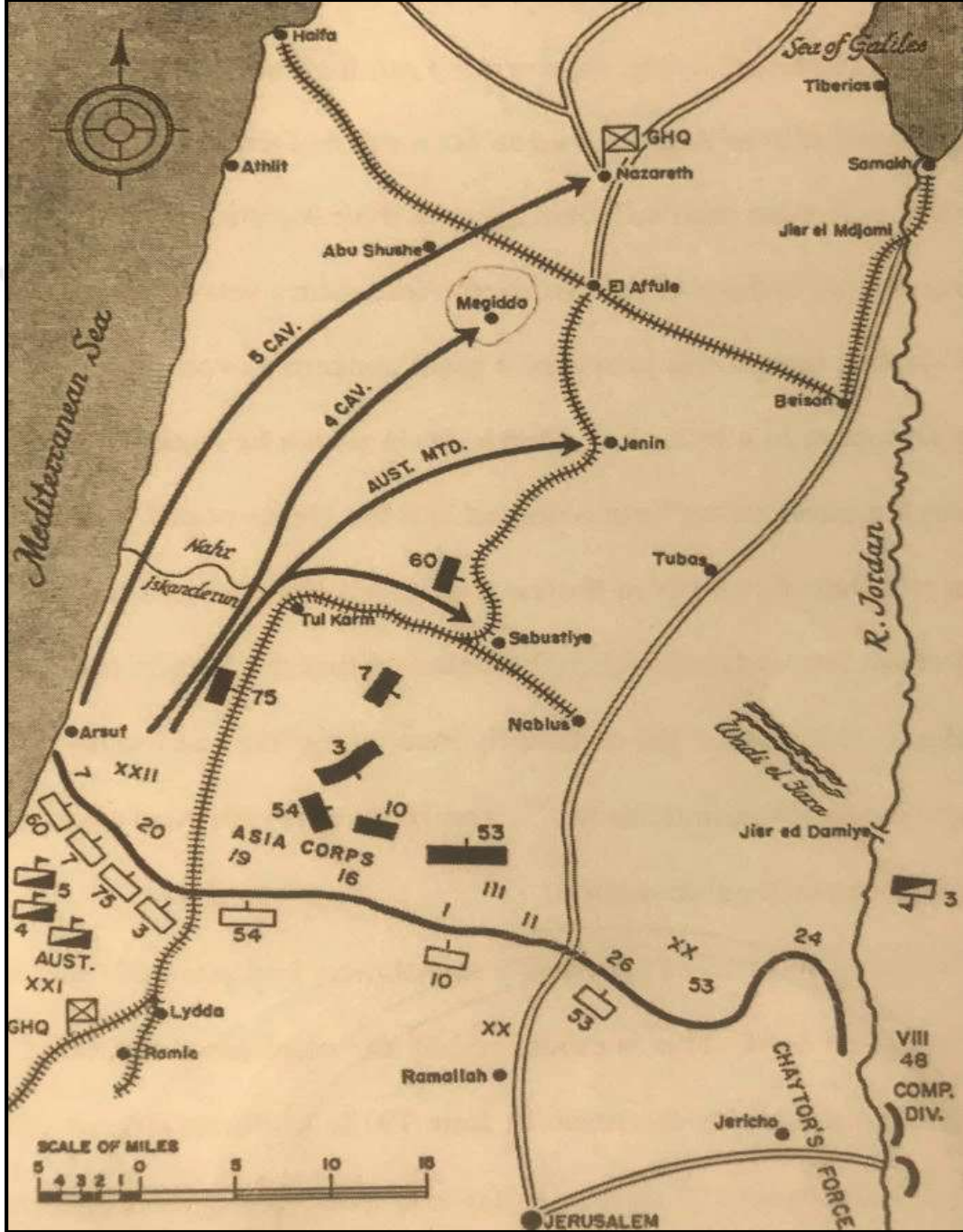
Harita-II

*Tarafların Muharebe Öncesindeki Konuş Durumu
ve Yıldırım Savunma Hattı*

Harita-III

Mısır Seferi Kuvvetleri'nin Harekât (Taarruz) Planı

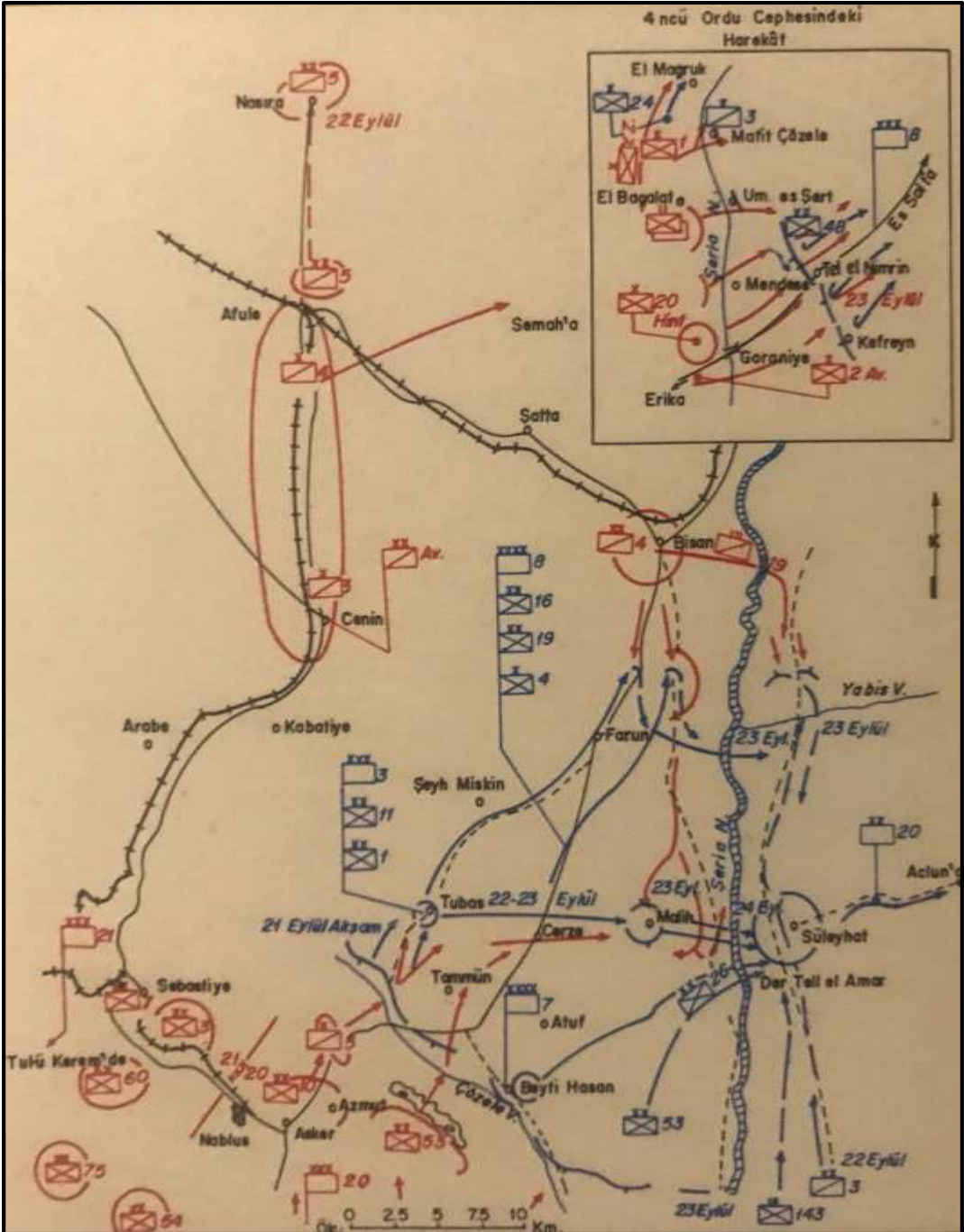
Harita-IV

Nablus Muharebesi'nin Cereyan Tarzi
(Muharebenin ilk 38 Saati: 19 Eylöl 04.00-20 Eylöl 18.00)

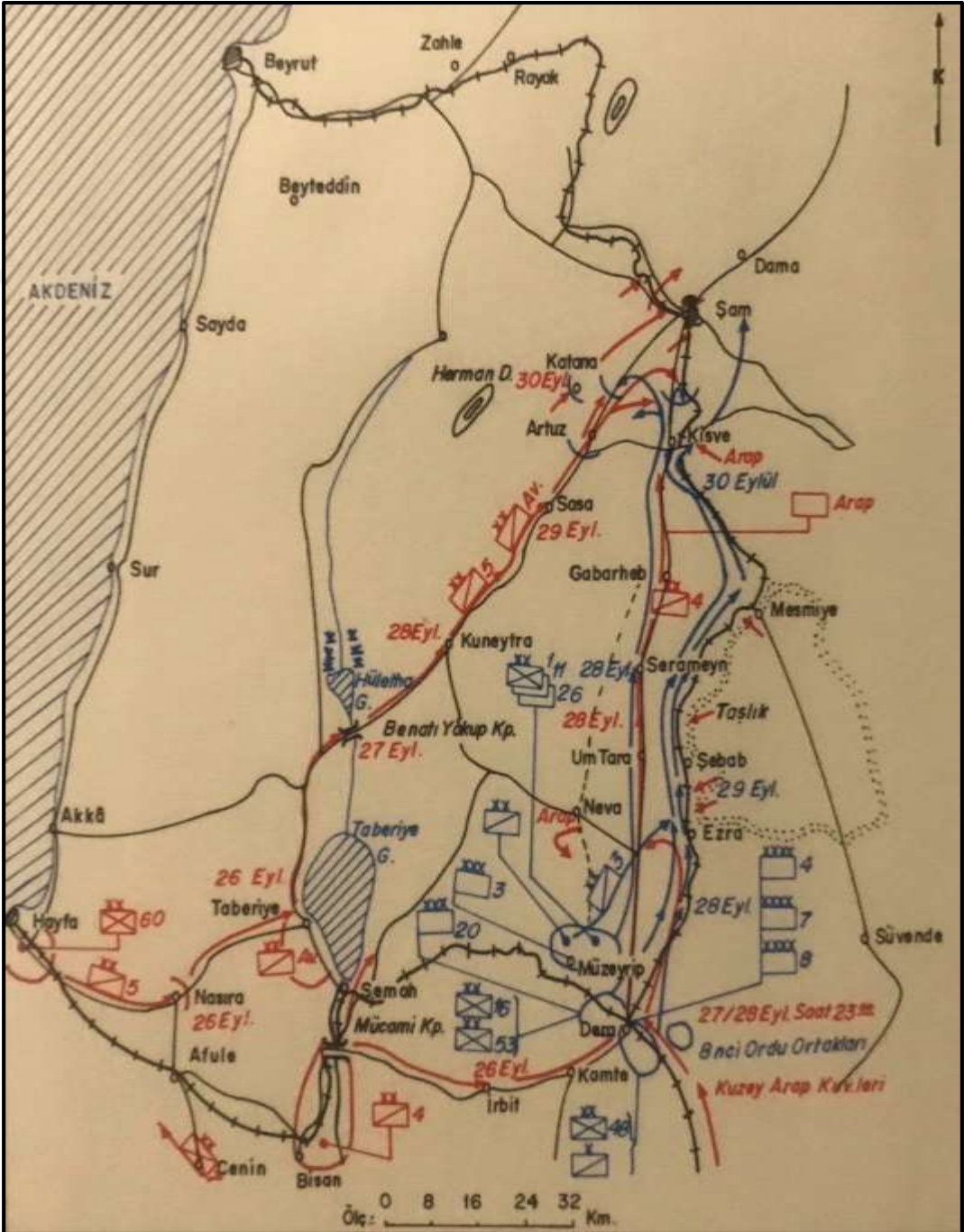
Harita-V

*Yıldırım Ordular Grubu'nun (8. ve 7. Orduları ile)
Şeria Nehri'nin Doğusuna Çekilmesi*

Harita-VI

Yıldırım Ordular Grubu'nun Dera'dan Şam'a Ricatı

Harita-VII

FOTOĞRAFLAR

İkinci Gazze Muharebesi'nde Kullanılan İngiliz Tankları

Foto-I.a

İkinci Gazze Muharebesi'nde İmha Edilmiş Bir İngiliz Tankı

Foto-I.b

Gazze Muharebelerinde Esir Düşen İngiliz Askerleri

Foto-II.a

İkinci Gazze Muharebesinde Han Yunus Kuzeyinde Mevzilenmiş İngiliz Topları

Foto-II.b

Filistin Cephesinde İstirahat Halindeki İngiliz Askerleri

Foto-III

Enver Paşa'nın Filistin Cephesinde Yaptığı İnceleme ve Denetlemeler

Foto-IV

General Sir Edmund Henry H. Allenby
(1861-1936)

Foto-V

Kudüs-Nablus Arasında Uzanan Nablus Vadisi ve Şosesi

Foto-VI.a

Yafa-Kudüs Arasında Uzanan Soşe Yol

Foto-VI.b

Yıldırım Kıt'alarından Bir Makineli Tüfek Bölüğü Savunma Mevzilerinde

Foto-VII

Salt Kasabasında Esir Düşen Yıldırım'ın 4. Ordu Kıt'aları

Foto-VIII

MSK ve Kuzey Arap Ordusu Birlikleri Şam Caddelerinde

Foto-IX

MSK ve Kuzey Arap Ordusu Birlikleri Müslümiye Tren İstasyonunda

Foto-X